

**KANITSALLIK ULAMININ TÜRKE VE FRANSIZCADA KARŞITSAL
BİR İNCELEMESİ**

Nurcan YALMAN

Yüksek Lisans Tezi

Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sonel BOSNALI

2019

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KANITSALLIK ULAMININ TÜRKÇE VE FRANSIZCADA KARŞITSAL
BİR İNCELEMESİ

Nurcan YALMAN

FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SONEL BOSNALI

TEKİRDAĞ-2019

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

14 / 06 / 2019

(Nurcan YALMAN)

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurcan YALMAN tarafından hazırlanan “*KANITSALLIK ULAMININ TÜRKÇE VE FRANSIZCADA KARŞITSAL BİR İNCELEMESİ*” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Füsun SARAÇ

İmza:

Üye: Doç. Dr. Sonel BOSNALI

İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL

İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

14/06/2019

Prof. Dr. Rasim YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Fransız Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tez Başlığı : Kanıtsallık Ulamının Türkçe ve Fransızca'da Karşıtsal Bir İncelemesi
Tez Yazarı : Nurcan YALMAN
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Sonel BOSNALI
Tez Türü/Yılı : Yüksek Lisans Tezi / 2019
Sayfa Sayısı : 163

Dilbilgisi ulamları içinde yer alan kanıtsallığın Fransızca'da tipolojik ve semantik görünümünü karşıtsal bir yaklaşımla incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, Türkçede zorunlu olarak gramatikleşmiş bir biçimle işaretlenen bu ulamın Fransızca'da dilbilgisel bir ulam olarak mevcut olup olmadığı, farklı türlerinin hangi yollarla belirtildiği ve bu ulamın işaretlenmesinin zorunlu olup olmadığı sorunsalı ele alınmıştır. Bu çerçevede, karşıtsal dilbilgisi yöntemi benimsenerek, Türkçe iki farklı roman ve bunların Fransızca çevirilerinde bulunan kanıtsallık ifadesinin yer aldığı cümlelerden oluşturulan iki dilli bir bütünce üzerinde biçimbilimsel, sözdizimsel ve sözcüksel çözümlenmeye gidilmiştir. Bu yöntemle elde edilen bulgular incelendiğinde, Türkçede gramatikleşmiş bir biçime sahip olan ve zorunlu olarak – (y)mış biçimleriyle işaretlenen bu ulamın Fransızca'da işaretlenmesinin zorunlu değil seçimlik olduğu, dolayısıyla belli bir gramatikleşmenin söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak, dolaylı kanıtsallığın farklı türlerinin biçimsel, sözdizimsel ve sözcüksel bağlamda çok sayıda değişik yollara başvurulmuş olarak belirtildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Fransızca, Dolaylılık, Kanıtsallık, Duygusal Boyuttaki Tezahürler, Karşılaştırmalı Dilbilim

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of French Language and Literature
Title : A Contrastive Study of Evidentiality in Turkish and French
Author : Nurcan YALMAN
Adviser : Assoc. Prof. Sonel BOSNALI
Type of Thesis/Year : MA Thesis / 2019
Total Number of Pages : 163

In this work, which aims to study the semantic and typological aspect of evidentiality, we have asked the question of whether it exists as a grammatical category in French. As part of this reflection, we wondered whether this category has a grammaticalized form and whether its marking is obligatory or optional. In addition, we wanted to realize the different linguistic means used by this language to express the indirect evidentiality. To do this, by adopting a contrastive approach, we carried out a morphological, syntactical and lexical analysis of the evidential sentences found in the bilingual corpus, collected from two Turkish novels and their translations into French. The data obtained from this analysis allows us to affirm that this category, grammaticalized and obligatorily marked in Turkish by the morpheme - (y) mİş, is not necessarily marked in French; its marking being optional, it has no grammaticalized form. Consequently, the different expressions of evidentiality are rendered by multiple linguistic forms morphologically, syntactically and lexically.

Key Words: Evidentiality, Indirectivity, Mirativity, Contrastive Linguistics, Turkish, French.

RESUME

Institution, Institut,	: Université de Tekirdağ Namık Kemal, Institut des Sciences Sociales
Département	: Langue et Littérature Françaises
Titre	: Une étude contrastive de l'évidentialité en turc et en français
Auteur	: Nurcan YALMAN
Directeur	: Assoc. Prof. Sonel BOSNALI
Type de Thèse/ Année	: Master / 2019
Nombre de Pages	: 163

Dans ce travail, qui vise étudier l'aspect sémantique et typologique de l'évidentialité, nous avons relevé la question à savoir si celle-ci existe en tant qu'une catégorie grammaticale en français. Dans le cadre de cette réflexion, nous nous sommes interrogés si cette catégorie possède une forme grammaticalisée et si son marquage est obligatoire ou facultatif. Par ailleurs, nous avons souhaité soulever les différents moyens linguistiques employés par cette langue pour exprimer l'évidentialité indirective. Pour ce faire, en nous adoptant une approche contrastive, nous avons effectué une analyse morphologique, syntaxique et lexicale sur les phrases évidentielles se trouvant dans le corpus bilingue, recueilli à partir de deux romans turcs et leurs traductions en français. Les données obtenues de cette analyse nous permet d'affirmer que cette catégorie, grammaticalisée et obligatoirement marquée en turc par le morphème $-(y)mİş$, n'est pas obligatoirement marquée en français; son marquage étant facultatif, elle ne possède aucune forme grammaticalisée. Par conséquent, les différentes expressions de l'évidentialité sont rendues par multiples formes linguistiques sur le plan morphologique, syntaxique et lexical.

Mots clés: Evidentialité, Indirectif, Miratif, Linguistique Contrastive, Turc, Français.

TEŞEKKÜR

Özellikle dilimize ve bu alana daha fazla katkı sağlayacağı düşüncesi ile Türkçe yazdığım bu çalışmanın, yeni araştırmalara kapı aralayacağını ümit ediyorum. Daha sonra sırasıyla bu süreçte bilgilerini esirgemeyen, her konuda destek, materyal, fikir ve nice değerli görüş sunan ve kıymetli vaktini benimle paylaşan çok değerli tez Hocam, danışmanım Doç. Dr. Sonel BOSNALI'ya can-ı gönülden teşekkürlerimi sunarım. En başta çıktığım bu yolda Fransa, Rouen Üniversitesinde bulunduğum sürede çok faydalı ve engin bilgilerini, desteğini sunan, yollar gösteren benim için yine çok kıymetli Hocam Prof. Dr. Mehmet Ali AKINCI'ya da teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı yola çıktığımız ve bu düşüncemi en başından beri destekleyen yönlendirmeleriyle, önermeleriyle beni cesaretlendiren değerli Arkadaşım Burcu UĞUR'a da teşekkürlerimi sunarım. Başından sonuna kadar moralimi yüksek tutan, her daim beni her konuda destekleyen ve yanımda olan, buralara kadar gelmemde büyük emeğe sahip tüm aileme ve ayrıca arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İçindekiler

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
RESUME	vii
TEŞEKKÜR	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
1. Kiplik ve Kip Nedir?	5
1.1. Kipliğin Temel Bileşenleri	12
1.2. Kiplik ve Fiil Biçimleri	12
1.2.1. Kiplik Yaklaşım Biçimleri	13
1.2.2. Dilek Kipleri ve Zaman Kavramı	14
1.2.3. Görünüş Açısından Kiplik	16
1.3. Kiplik ve Türleri	17
1.4. Kip Türlerinde Kiplik Sınıflandırması	19
1.4.1. Önermesel Kip	19
1.4.2. Fiil Kipleri	20
1.4.3. Kip Türleri	22
1.4.4. Bildirme Kipi ve İsteme Kipi	22
1.4.5. Geçmiş Zamanda Kiplik	24
1.5. Kiplerin Olumsuz Halleri ve Görünüşü	24
1.6. Kiplik Fiillerinin Belirleyicileri	25
1.7. Önerme Kipliğinin Genel Özellikleri	27
2. Dolaylı Kanıtsallık (Anlamlar-Çağrışımlar)	27
2.1. Kanıtsallığın Tipolojisi	28
2.2. Türkçede Kanıtsallık/Dolaylılık	30
2.2.1. Türk Diline Genel Bakış	31
2.2.2. Türkçede Kanıtsallık	33
2.3. Fransızcada Kanıtsallık/Dolaylılık	41

2.3.1.	Fransızcaya Genel Bakış.....	41
2.3.2.	Fransızcada kanıtsallık.....	43
2.3.2.1.	Kanıtsallığın Sözdizimsel İşaretlenmesi	48
2.3.2.1.1.	Faut Croire.....	49
2.3.2.1.2.	On dirait.....	50
2.3.2.1.3.	Parait	50
2.3.2.2.	Kanıtsallığın Sözcüksel İfadesi	52
2.3.2.3.	Kipsel (Modal) Fiillerin Kanıtsallık İşlevi.....	53
2.3.2.4.	Kanıtsallığın Biçimbilimsel Görüntüsü	56
3.	Dolaylılık İşaretleyicileri Sorunsalı	58
4.	İnceleme	62
4.1.	Yöntem	62
4.1.1.	Araştırma Modeli.....	62
4.1.2.	Veri Toplama Araçları	62
4.1.3.	Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	64
4.1.4.	Sınırlılıklar	66
4.2.	Bulgular.....	66
4.2.1.	Algısal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular.....	70
4.2.1.1.	Duyusal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular	71
4.2.1.1.1.	Görmeye Dayalı Kanıtsallık.....	71
4.2.1.1.1.1.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	72
4.2.1.1.2.	İşitmeye Dayalı Kanıtsallık	74
4.2.1.1.3.	Tatmaya Dayalı Kanıtsallık.....	74
4.2.1.1.4.	Koklamaya Dayalı Kanıtsallık	74
4.2.1.1.5.	Dokunmaya Dayalı Kanıtsallık	75
4.2.1.2.	İçsel Algılamaya Dayalı Kanıtsallık	75
4.2.1.2.1.	Duygusal Boyuttaki Tezahürler (Miratif)	75
4.2.1.2.1.1.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	76
4.2.1.2.2.	Hissetme.....	76
4.2.1.2.2.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	76
4.2.1.2.2.2.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	77
4.2.2.	Aracılı Kanıtsallık İle İlgili Bulgular	77
4.2.2.1.	Aktarma	78

4.2.2.1.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	78
4.2.2.1.2.	Sözcüksel İşaretleyiciler.....	79
4.2.2.1.3.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	79
4.2.2.2.	Söylenti.....	80
4.2.2.2.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	80
4.2.2.2.2.	Sözcüksel İşaretleyiciler.....	81
4.2.2.2.3.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	82
4.2.2.3.	Hikâye.....	85
4.2.2.3.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	85
4.2.2.3.2.	Sözcüksel İşaretleyiciler.....	85
4.2.2.3.3.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	86
4.2.3.	Çıkarısal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular.....	89
4.2.3.1.	Yansımalı Kanıtsallık.....	90
4.2.3.1.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	90
4.2.3.1.2.	Sözcüksel İşaretleyiciler.....	90
4.2.3.1.3.	Sözdizimsel İşaretleyiciler.....	91
4.2.3.2.	Ussal Kanıtsallık.....	92
4.2.3.2.1.	Biçimsel İşaretleyiciler.....	92
4.2.3.2.2.	Sözcüksel İşaretleyiciler.....	93
SONUÇ.....		94
KAYNAKÇA / BİBLİYOGRAFYA.....		99
EKLER.....		107
EK-1: “Vatandaş” ve “Benim Adım Kırmızı” Dolaylılık Verileri.....		107

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Charaudeau'un Kiplik Tablosu	10
Tablo 2: Kiplik Temel Bileşenleri.....	12
Tablo 3: Önermesel Kiplik Türleri.....	20
Tablo 4: Konuşmada Geçmiş Zaman Kullanımları.....	35
Tablo 5: Geçmişteki Bir Konuşma Anını Aktarma.....	35
Tablo 6: Pouvoir Anlamının Etkileri.....	55
Tablo 7: Devoir Anlam Etkileri	56
Tablo 8: Bilginin Kaynağını Esas Alan Bağlam Yelpazesi	67
Tablo 9: -Mış Biçimli Fiil Ve Fiilimsiler	68
Tablo 10: Dolaylı Kanıtsallık Belirten –Mış Biçimleri Ve Kanıtsallık Türleri	69
Tablo 11: Türkçe Ve Fransızca Algısal Dolaylılık Türleri Ve Sıklıkları.....	70
Tablo 12: Türkçe Ve Fransızca Aracılı Kanıtsallık Türleri Ve Sıklıkları.....	77
Tablo 13: Türkçe Ve Fransızca Çıkarımsamalı Kanıtsallık Türleri Ve Sıklıkları.....	90
Tablo 14: Toplam Dolaylı Kanıtsallık İşaretleyici Sıklığı	95

KISALTMALAR LİSTESİ

Ad	: Adıl
Cond	: Conditionnel
HGÇZ	: Hikayeli Geçmiş Zaman
GÇZ1	: Geçmiş Zaman (Passé Composé)
GO	: Geçmiş Zaman Ortacı
GZR	: Geniş Zaman Rivayeti
GZRO	: Geniş Zaman Rivayeti Olumsuzu
GR	: Gelecek Zamanın Rivayeti
IAD	: İlgi Zamiri
Imp	: Imperfait
M	: Mastar
GÇZ2	: Geçmiş Zaman (Passé Simple)
RBZ	: Rivayet Birleşik Zaman
S	: Sıfat
ŞO	: Şimdiki Zaman Ortacı
ŞR	: Şimdiki Zamanın Rivayeti
ŞZ	: Şimdiki Zaman
TC	: Temel cümle
YF	: Yardımcı Fiil
YS	: Yardımcı Ses (Kaynaştırma)
Z	: Zorunluluk
1Ş	: 1. Şahıs
4Ş	: 4. Şahıs
5Ş	: 5. Şahıs
6Ş	: 6. Şahıs

GİRİŞ

İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olan dil, mutlak anlamda, düşüncenin, duyguların ve dünya görüşünün aktarılmasını sağlayan sosyal bir olgudur. Bu tanım dilin insanların bütün karmaşık etkinlikleri ve düşünce süreçleri için vazgeçilmez olduğu gerçeğinden yola çıkmaktadır. Eski Ahit'in ilk kitabı Genesis (Yaratılış-Tevrat)'te Babil Kulesinin ortaya çıkışıyla ilgili anlatı kapsamında teolojik bir açıklamanın (Genesis, 11, s. 1-9) yanında, dilin oluşumu ile ilgili farklı varsayımlar bulunmaktadır. Anlatı, dillerin ve ulusların kökenine ait bir açıklama getirir. Babil Kulesi, insanların tarihî dönemlerde dil olgusunun kökenine ve ulusların çeşitliliğine yönelik sorularına cevap veren bir inanıştır. Farazî temellere dayanan bu inanış, ulusların ve onların dillerinin çeşitliliğini izah etmeye çalışır. İnanış çeşitli efsane ve destan gibi anlatılarda yerini almıştır.

Dilin insan eliyle oluşturulan mekanik bir olgu olarak dışardan gözlemlenebilen, uzlaşıya dayalı bir göstergeler dizgesi olduğu görüşü yaygındır. Bununla birlikte, dilin; insanlığın içsel bir ihtiyacı olarak toplumsal ilişki kurmayı sağlayan salt dışsal bir olgudan çok, insanlığın doğasında yatan, güçlerinin gelişmesi ve bir dünya görüşünün edinilmesi için [...] kaçınılmaz bir olgu olduğu, Humboldt (1949, s. 16) gibi birçok düşünürün paylaştığı bir yaklaşımdır. Dil, diğer insanlarla bütün ilişkilerimizde bize aracılık eden, sosyal bağlarımızı düzenleyen bir vasıta olarak hayatımızın her safhasında mevcuttur. İnsanoğlu, toplu hâlde yaşamaya mecbur ve muhtaç olan bir canlı türüdür. İnsanların bir arada yaşayabilmeleri için, aralarında birtakım ortak özelliklerin bulunması gerekir. İnsanları bir araya getirip aralarında ortak duygusal bağlar kuran vasıtalarından birisi de dildir. Dilin insanlar arasında iletişimi sağlaması, onun çok küçük bir yönünü ifade etmektedir. Dili mekanik bir sistem olarak algılayan görüşler olmakla birlikte, duygusal bir iletişim aracı olduğunu varsayan görüşler de mevcuttur. Dilin asıl işlevi, insanlar arasında doğal, duygusal ve ruhsal bağlar kurmasıdır. Böylelikle diller, insan topluluklarını birbirlerine yaklaştırarak "millet" adı verilen sosyal kurumun oluşmasına zemin hazırlarlar. Bu yönüyle dil, milleti oluşturan bireyler arasında tam bir birleştirici unsur görevini üstlenir. Onları duygu, düşünce, hayal ve en önemlisi dış dünyayı algılama açısından birbirine yaklaştırır. Dil sayesinde ortak duygu, düşünce ve ideallere sahip olan bireyler arasında aynı zamanda ortak bir bilinç de oluşur. Bu bilinç bireysel bilincin çok ötesinde millî bir bilinçtir.

Dünyada pek çok farklı dil bulunmaktadır. Sadece bir dil bilen birey, diğer dilleri bilmediği ve öğrenmediği sürece başkalarını anlayamaz ve konuşamaz. Farklı dillerdeki konuşmalar tercümanlar aracılığı ile Türkçeye çevrildiğine göre, o dillerde söylenen birçok şey Türkçede de söylenebilmektedir. O halde söylenenlerin altında yatan benzerlikler ya da farklılıklar nelerdir? Türkçeyi İngilizceden, Fransızcadan ayıran özellikler nelerdir? Bilim insanları "Dili oluşturan nedir? Dil neyi simgeler? Dilin öğeleri nelerdir? Dilin nasıl bir yapısı vardır? Bulduğumuz ortamlar dilin kullanımını etkiler mi?" gibi sorular sormuşlardır. Dil üzerine farklı alanlarda birçok inceleme yapılmıştır.

İhtiyaçtan doğan diller kişinin bizzat kendisinin tecrübe ettiği, doğrudan aktardığı konular olduğu kadar konuşmacının aktardığı, bilginin dışında gelişen, dinleyiciye mesajı dolaylı yollarla veya farklı duygularla aktardığı bir araçtır. Bu aktarma cümleleri sırasında sıklıkla kullandığımız sözdizimsel birtakım ifadeler (*Tr: güya, sözde, sözüm ona... ; Fr: on dit que, il parait que, dit-on...*), sözcüksel yapılar (*Fr: apparemment ...*) yer almaktadır. Ancak bazı dillerde bilginin geçtiği yer, alıcıya aktarılırken biçimsel (morfolojik) bağlamda bunun alıcıya iletilmesi farklı şekillerde gerçekleşmektedir: Kişi bu bilgiyi doğrudan mı elde etti (Kişisel tespit) yoksa dolaylı yollarla mı bu bilgiyi edindi? Bilgi dolaylı yollarla elde edilmiş ise bu üçüncü şahıs aracılığıyla olabilir, söylenti olarak alıcıya ulaşmış olabilir veya çıkarım hatta bir delile dayalı anlatımın olması mümkündür. Ayrıca burada efsanevi ya da masalsı bir ifadeye yer verilmiş olmakla birlikte düşsel aktarım da yapılmış olabilir. Bu durumda konuşmacı içinde bulunduğu durumu sözlü bir şekilde karşıdakine aktarır veya tam tersine bu görevi yazılı olarak alıcıya iletir. Bildirilen olayın kendisi ile bildirme anı arasındaki zamansal, mekânsal bir mesafeye, olay ile konuşan arasındaki herhangi bir bağlantı kopukluğuna ve olaydan geride kalmaya da işaret ederler. (Slobin ve Aksu 1982, s. 1968; Johanson 1996, s. 85; 2000, s. 63).

Çalışmamızda, kip ve kiplik çerçevesinde, Fransızcada dolaylılığın (kanıtsallık) semantik kapsamı ile morfolojik, sözcüksel ve sözdizimsel ifadesi Türkçe ile karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenecektir. Ayrıca, genel olarak, dolaylılığın kiplik değeri ve dilbilgisel konumu tartışılacaktır. Bu doğrultuda, daha önce yapılan çalışmalardan hareket ederek, konunun kuramsal çerçevesini belirledikten sonra, bir varsayım oluşturulacaktır. Bu bağlamda, tüm araştırmalarda öncelikle dolaylılık konusunun Türkçe ve Fransızca dilbilgisi eğitim/öğretiminde genellikle göz ardı edildiği gözlemlenmektedir. Böyle bir çalışmanın ne

kadar gerekli ve faydalı olacağı konusunda bizi yönlendiren nedenlerden birisini bu gözlem oluşturmaktadır.

Özellikle farklı dillerde de araştırılan sorunsallar içinde dolaylılıkta geçen fiillerdeki anlam çokluğu, iyi iletişim kurma açısından engel teşkil edebilir. Her yorumlamanın içeriğe uygun anlam ve çağrışıma sahip olması için bu fiiller büyük bir dikkatle öğrenilmeli ve öğretilmelidir.

Çalışmamızda öncelikle kip ve kiplik kavramlarının tanımlarından yola çıkarak araştırmaya genel bir bakış açısı oluşturmaya çalışacağız. Gerçekten, temel bir işlevi olan kip anlama ve anlamlandırma konusunda insanın eylemlerini bir kalıba sokarak anlatımı kolaylaştırmak noktasında dilbilgisel biçim gibi anlamlara sahiptir. Kip olgusunun gerçekleşmesi için konuşur ve dinleyen arasındaki iletişimde sadece yapı yetmemekte, anlam da işin içine girmektedir. Bu bağlamda kip kadar kiplik de önemli ve anlamlandırma sürecinin biçimi için belirleyici olan bir alan daha değerlendirmeye girmektedir. Bu çalışmada kip ve kiplik kavramlarına yer verilmiş, bu kavramlar arasındaki ilişki de değerlendirilmiştir. Aynı başlıkta aralarındaki ilişkiye ve türlerine değineceğiz. Daha sonra dolaylılık işaretleyicilerine ve Türkçedeki –miş ekinin dolaylılık kullanımlarında iki dildeki karşılıklarına odaklanacağız.

Anlam biliminin bir parçası olan kiplik ifadeleri (modalité), Türkiye’de oldukça yeni çalışma alanlarından biri olmasına rağmen, Avrupa’daki çalışmalar çok daha eskiye dayanmaktadır. Kiplik ifadelerinin kapsamlı ve yoruma dayalı bir semantik alan olması kiplikle ilgili kesin hükümlere ulaşamamasına neden olmaktadır.

Çalışmamızın amacını da kiplik değerlerinin tespiti oluşturmaktadır. Bu çalışma için seçtiğimiz kitap ve çevirisinden hareket ederek, kanıtsallık kiplik değerlerine sahip olma durumunun sadece cümlede yüklem tarafından mı ifade edildiği yoksa cümle içinde çeşitli yönlendiricilerin de bu işleve katılıp katılmadığı değerlendirilecektir.

Türkçede kanıtsallık kategorisi, bağlama göre duyma, çıkarım, kanıt gösterme, koklama, varsayma, algılama gibi nüanslar taşıyabilen dolaylı geçmiş zaman veya dolaylılık olarak ortaya çıkar. Dolaylılıkta, konuşur bir olayın oluş anının değil, oluş sonrasının tanığı, olayın anlatıldığı ortamın şahidi, olayın varsayanı ya da algılayıcısıdır (Johanson, 2003, s. 274).

Bir önermede dile getirilen bilginin farklı kaynakları olabilir. Dünya dilleri bilginin kaynağını farklı derecede ayırarak gösterir. Türkçede bilginin kaynağı, *-(y)mİş* biçimbirimi ile işaretlenir. Biçimbirim bilginin doğrudan değil, dolaylı yolla elde edildiği konusunda bir fikir verir. Bu dolaylı yol; görme, işitme, çıkarımda bulunma, farkına varma, varsayma, koklama, dokunma, tadına bakma gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Standart Türkçede dolaylılık gösteren biçimlerin ağızlarda kullanımı ise farklıdır. Bazı ağızlarda *-(y)mış* dolaylılık anlamı taşımaz, doğrudan geçmiş zaman eki olarak kullanılır. Bazı ağızlarda ise *-(y)mış*'ın kullanımı genel olarak yaygın değildir. Buna karşılık ağızların bir kısmında dolaylılık kategorisini göstermek için kullanılan başka ekler vardır. Bu araştırmada Türkçede dolaylılık kategorisiyle ilgili bu hususlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Türkçede *-mİş* ekinin dolaylılık ve dolaylılık dışı kullanımlarında görülen zamansal ilişkiler, onun ve Türk dillerinde ona benzeyen şekillerin artzamanlı gelişimlerine bakılarak ele alınmaktadır. Zamansal sıralanma ilişkileri, görünüş, zaman kavram ve kategorilerine bağlı olarak değişmektedir. Geçmişe baktığımızda Türkiye Türkçesindeki *-(y)mış* ekinin, sonuçsallık bildiren eski bir sıfat-fiil olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden bu çalışma, sonuçsallığa ve bitmişliğe özgü zamansal anlamların, *-(y)mİş* ekinin dolaylılık kullanımlarına ne ölçüde yansıdığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Türkiye Türkçesinden örneklendirirsek, dolaylılığın delillendirilmesinde doğrudan delile dayalılık kullanır. Tümceler ile dolaylı algıda izlenen yol bildirilir. Türkçe bu yönü ile sistemde karma bir özellik gösterir. Türkçede *dolaylılık* gramatikalleşmiştir ve zorunlu bir kategoridir. Türkçe tümcelerle delillendirilmiş dolaylılığın temsili için zengin ifade yollarına sahiptir. (Gülsün, 2012, s.74)

- (i) Ali baksa [ki] adam ölmüş.
- (ii) Ali bakmış ki adam ölmüş.
- (iii) Ali bakınca adamın öldüğünü görmüş.
- (iv) Ali baktığında adamın öldüğünü görmüş.
- (v) Ali bakmış [ki] ne görsün, adam ölmüş.

Yukarıda konuya açıklık getirdiğimiz genel ifadelerden başka bu bölümde Türkçe ve Fransızcada bazı göreceli tespitlere ulaşacağız. Ayrıca, burada ana dilimiz Türkçeden üzerinde karşılaştırma yapacağımız hedef dil olan Fransız diline çeviride benzerlik ve farklılıklar yapılacak tüm araştırma ve açıklamaları somut bir şekilde ortaya koymuştur. *(y)–miş* biçimbiriminin kullanımının sadece temel zaman anlamı olmadığı gibi öğrenilmişlik

anlamını vermek için kullanıldığını çalışmamızda ise anlamsal ve duygu değerleriyle birlikte ele alınmıştır.

Kip ve kiplikten yola çıkarak bu çalışmada dolaylılık kavramı bahsi geçen iki dilde, *Tahsin Yücel*'in *Vatandaş* ve *Orhan Pamuk*'un *Benim Adım Kırmızı* adlı eserleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bölümde ayrıca olası kiplikler ve bunları açıklamaya yarayan eylem biçimbirimleri, bu eserlerden örneklerle Türkçe ve Fransızcanın karşılaştırılması biçiminde incelenerek, iki dilin bu dilbilgisi ulamlarını kullanma biçimleri, eşdeğerlik olanakları araştırılacak, benzerlik ve karşıtlıkların tespit edilmesine çalışılacaktır. İncelemeden yola çıkarak son bölüm, Türkçe ve Fransızca kipliklerinin kendi koşulları ve bağlantıları çerçevesinde betimlenmesine ayrılacaktır. Elde edilen bulgular ve değerlendirme sonuç bölümünde genel hatlarıyla değerlendirilecektir.

1. Kiplik ve Kip Nedir?

Dilbilimde, farklı bilim adamları ortaya çıktıkça yeni kavramlar doğmaktadır. Başka bir söyleyişle, insan ve toplum bilimlerin bir parçası olan dilbilim gelişim göstermek için bunlardan ilham almaktadır. Biz burada daha önce felsefede yer almayan kip ve kiplik kavramlarından söz edeceğiz.

Her makine bir sistemin donanım kaynaklarını yöneten çeşitli ve farklı elementlerden oluşmaktadır. Dilin de aslında bir makine olduğunu düşünürsek, tam anlamıyla birbirine benzemeyen ancak tamamlayıcı bir bütünlük oluşturduğunu söyleyebiliriz. Öyleyse, kip/kiplik demek öznellik, öznellik demek sözceleme demektir. Bu kavramlar birbirleri ile ayrılmaz bir bütündür ve anlamlarını kazanırken birbirlerinden etkilenirler. İşte bundan dolayı asıl kavram anlamına geçmeden önce bahisteki konular ile ilgili kısa bir özet bilgi vermek istedik.

Emile Benveniste, Saussure'un kuramından uzaklaşmadan bir sözceleme teorisi ortaya koyan dilbilimcidir. Ona göre söylem, sözcelemedir, dilin yürürlüğe girmesi veya dil kullanımıdır. Çünkü söylem dilin dışındaki pragmatik durum ve ideolojik koşullarla anlaşılabilir. Yine de Saussure'ün "dil" ayrımını reddetmez. Dili aynen bir sistem olarak kabul eder ama söylemin de hem bildiri (mesaj) hem de etki aracı olduğunu belirtir. Söylemin

bir sisteminin olduğunu düşünmez (1966-1974, s. 99)¹. Yukarıda değindiğimiz konuya tekrar dönecek olursak, aslında kavram tanımının insanlık tarihi gibi bilimsel gelişmeler bazında kimi değişikliklere maruz kalacağını söyleyebiliriz.

Sözceleme fikri dilbilim üzerine çalışma yapan diğer araştırmacılara da ilham kaynağı olmaktadır. Bu kavram dil içi ve dil dışı bağlam, toplumsal ve ideolojik koşulları içine alan dil üretim sürecinin genel adıdır. Sözceleme teorisi göstergebilim ile ideoloji arasında ilişki kurar; dilden daha çok toplumsal ve ideolojiktir (Voloşinov, 2001, s. 164).² Bahktin'e göre gösterge, maddi bir gerçeği (referent/gönderge) yansıtır ya da saptırır. Gösterge olmadan ideoloji olmaz ve nerede gösterge varsa orada ideoloji vardır. Sözceleme dili kuşatan ideolojik anlam ve değerler olmadan anlaşılabilir (Yugeollo, 1977, s. 37).

Dilbilgisel açıdan tam ya da eksik, doğru ya da yanlış olabilirse de, ancak bağlam içinde anlam kazanan söz dizisidir. Bir metin dikkatle okunduğunda bir tümceden diğerine, bir sözcüden diğerine geçilirken anlamsal bir süreklilik oluşturularak ortak bir yerdeşliğe (*anlam izi*) ulaşılır. Bir anlatıda bir özne varsa, mutlaka onun bir nesnesi de vardır: yaşam, bulunduğu yer, gördüğü, duyumsadığı nesne, duygu... Aynı biçimde, eğer bir nesne varsa, onu algılayan, değerlendiren, dil düzeyinde yer bulmasını sağlayan bir anlatıcı, gözlem yapan bir dilsel kesit ya da sözceleme öznesi de vardır.

Genel bir bakış açısının ardından, asıl çalışma amacımızın bir parçası ve semantik alanda küçük ancak önemli bir yeri olan kip ve kiplik kavramına değinelim. Dilbilimde kiplik, sözceleme teorisinin çıkmasıyla özellikle 70'li yıllardan bu yana pek çok araştırmaya konu olmuştur.

Kiplik kavramını teorik açıdan incelemeye başlamadan önce, bu kavramın tipik özelliklerinden birkaç örnek ile konuya açıklık getirelim. Pek çok dilde olduğu gibi Türkçede de *-ebil*, *-er*, *-miş*, *-malı*, *-acak* gibi kip biçimleri tümcede hem bilgisellik hem de yükümlülük kipliklerini işaretlemek için kullanılabilir:

1) “Ahmet yarın gelebilir.”

¹ 1966 - 1974 yılları arasında yazılan makalelerden derlenen kitabın elimizdeki Türkiye'deki çeviri baskısı 1995'tir.

² Kitap Rusya'da 1929 yılında basılmıştır, Fransızca'ya çevirisi 1977, İngilizce'ye çevirisi 1996 yılında yapılmıştır. Batı'da fikirleri geç yayılmasına rağmen söylem ve sözceleme teorisine ait fikirler seksen altı yıl öncesine dayanmaktadır.

Farklı yerlerde karşımıza çıkan basit bir sözce olan “Ahmet yarın gelebilir” ifadesi farklı içeriklerde farklı anlamlara sahip olabilir. İçerik buradaki gizli mesajın ne anlama geldiğini anlamamızda yardımcı olacaktır. Bu içerikte sözcelerin yorumlaması dolaylı yollarla yapılacaktır. Şimdi örnek cümlede farklı okuyucuların gözlemleyebileceği iki farklı durumu ele alalım: (1) İki eklenti taşımaktadır: ‘Ahmet’in gitmesine izin veriyorum’ eklentisi yükümlülük kipliğini (deontic modality) işaretler ve izin verme işlevini yerine getirir. ‘Ahmet’in bu işi yapabilme kapasitesi/olasılığı var’ eklentisi ise bilgiseldir (epistemic) ve olasılık gösterir. Dahası, bir kip biçimi aynı kiplik altında iki farklı anlamda da kullanılabilir. (2)’de ve (3)’te *-malı* yükümlülük kipliği altında sırasıyla önerme ve zorunluluk işaretlemektedir:

(1) “*Bu şarkıyı kesinlikle dinlemelisin.*”

(2) “*Sınava çalışmalısın.*”

Örnekler Türkçe anlam bilgisi üzerinde açıklanmıştır. Karşılaştırdığımız dil, Fransızca da ise (4) “*Pierre peut venir.*” (Pierre gelebilir) cümlesini inceleyelim:

Durum I: Akşam arkadaşları ile buluşmaya gitmek isteyen Pierre annesinden bunun için izin ister ve annesi babası ile uzlaşarak “Evet, Pierre gidebilir.” diye çocuğuna izin verir.

Durum II: Doğum günü partisi yapacak olan Marjorie akşam gelecek listesine baktığında listede durumu muallâk olan Pierre için de fazladan bir servis açılmasını ister. Çünkü okulda arkadaşlarının kendi arasında parti hakkında konuştuklarını ve buna istinaden “Pierre gidebilir.” diye bir yorum yaptıklarını belirtir.

Her iki hipoteze bakılırsa aynı ifade iki farklı anlamda ifade edilmiştir. İlk durumda *izin* iken diğer durumda bu bir *ihtimale* dönüşmüştür. Dolayısıyla burada kullanılan “gidebilir” çekimli eylemi taşıdıkları kipsel anlam bakımından benzer nitelikte değildir.

Bunun gibi kiplik, konuşurun durum karşısındaki *tutumu*, *bilgisi*, *beklentisi*, *şüphesi*, *zorunluluğu* vb. durumları yansıtan ifade biçimleridir. Bu ifade biçimlerinin belirli işaretleyicilerden oluştuğunu söyleyebilmek oldukça güçtür. Çünkü kiplik ifadeler, anlambiliminin yoruma açık, çoğunlukla bağlama dayalı ve kapsama alanı geniş olan parçalarıdır. Kiplik ifadelerin yorumlanmasında bağlamın yanı sıra konuşan kişiyle dinleyici arasındaki sınıf farkı, yakınlık, konuşurun tonlaması gibi pek çok etken söz konusudur. Şimdi kiplik kavramının sözlük anlamlarını anlamaya çalışalım.

Türkçede kiplik kavramının sözlük anlamını en doğru ve kapsamlı olarak TDK sözlüğünden araştırdığımızda ulaştığımız sonuç şu şekildedir: *Fiillerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulunun, teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, sıyga*. Bu tanım aslında konuşulan ilgili sözcenin önemini ortaya koymaktadır.

Fransızca sözlüklerde bununla ilgili birkaç farklı sözlük seçeneği olduğundan bunlardan en önemlilerine değindik. Öncelikle *Petit Robert* sözlüğünde geçen birkaç farklı anlamdan dilbilgisi ile ilgili olan açıklamayı ele aldık. Dilbilimdeki kiplik anlamı burada şöyle tanımlanmıştır: « expression, construction qui exprime l’attitude de l’énonciateur à l’égard de ce qu’il dit³».

Bir diğer sözlük olan *Larousse*’de aynı sözcüğün tanımı şu şekilde yapılmıştır. « ensemble de formes permettant au locuteur d’indiquer la manière dont il envisage le contenu de son énoncé⁴ » (www.larousse.fr). Aslında bir önceki tanıma paralel olan bu açıklamada bu kez, konuşulan konu veya konuşmacının söylediği açıklamayı yapan tarafından konuşmanın içeriğini göz önünde bulundurma şekli olarak farklılık gösterir.

Ayrıca Jean Dubois’ın Dilbilim Sözlüğü (*Dictionnaire de linguistique*)’nde şöyle bir tanım yapmıştır:

Basit oluş ve konuşucu öznenin tüm müdahalesinin toplayıcısı gibi düşünülen, gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş yargı, istek veya isteksizlik, sevinçle ve pişmanlıkla kabul edilen durumlar ve konuşucu özne ise veya konuşucu öznenin bir başkasının olması kipi işaret eden unsurlar serisidir. Öyle ki tüm cümle görünen veya üstü kapalı bir kiplik ile diğerlerinden ayrılır. (2007, s. 305-306)

Bu açıklama da kipliği kapsayan elementler gibi tüm sözceleri genelleştirir. Farkı görmek için burada bir parantez açıp “Ahmet gidebilir.” ve “Ahmet yemek yiyor.” cümlelerinde bunu anlayabiliriz. Dubois’ya göre ilk cümle kiplik görünümünde olduğundan kişiselleştirilebilir ve iki farklı okuma-anlamaya sebebiyet doğurabilir. Bununla birlikte ikinci cümle her ne kadar öznellik namına bir ize sahip olmasa da üstü kapalı bir şekilde kiplik anlamına gelebilir.

Dilbilgisel kategori olarak dilbilimde kiplik çok farklı şekillerde tanımlanmamış ve yorumlanmamıştır. Kip ve kiplik arasındaki ayrım her zaman için yapılmıştır. Kiplik, anlamsal olarak tanımlanırken, kip terimi dilbilimsel özel biçim veya çekim örneklerinin

³ Konuşmacının söylediğine karşılık davranışı ifade eden yapı, ifadedir.

⁴ Konuşmacıya sözcenin içeriğini tasarlama şeklinin göstermesine yarayan biçimlerin tümüdür.

biçimlerine karşılık, özellikle de ilk işlevi kipliği açıklayan eylem çekimlerinde, kullanılmaktadır (Declerk, 1992, s. 188; Frawley, 1992, s. 386; Palmer, 1986, s. 4). Geniş kapsamlı olmayan bu iki kavram pek çok dilde, kip değil ama sözde “*kip sistemleri*” tipik olarak kiplik olarak anlaşılır (Palmer, 1986, s. 4). Diğer taraftan, asıl önemli olan, kip belirleyicilerinin bütün fonksiyonlarının kipliği açıklamaması ve kip dışındaki diğer bazı dilbilgisel kategorilerin kipsel kavramları açıklamaya hizmet etmesidir (Dizdaroğlu, 1976, s. 8).

Banguoğlu bununla ilgili kiptin “zaman eki ile uzatılmış bir fiilin tekli ve çoklu kişi ekleri almasıyla meydana geldiğini” bildirmiştir (1974, s. 441). Dolayısıyla kipi zaman ve şahıs kavramlarına bağlamıştır.

“Eylemin zaman ve kişi kavramı veren biçimine kip denilmektedir” tanımı ile aynı görüşü paylaşan daha başka gramer yazarları da vardır (Adalı, 1979, s. 44).

Güneş ise, “Zaman İfadesi/Kipler” başlığı altında (1935, s. 196), dördü şekil, beşi zaman ifade etmek üzere kullanılan dokuz ana kalıptan söz etmiştir. Ancak, yaptığı sınıflamalarda “haber kipleri”nde yalnız “zaman ifadesi”nin “tasarlama kipleri”nde de yalnız “şekil ifadesi”nin bulunduğunu bildirmiştir.

Kocaman kip kavramının yalnızca “salt eylem öbeği çerçevesinde algılanmasının yeterli olmadığından ve kip için daha başka ölçülerin gerekli olduğundan” bahseder (Kocaman 1981, s. 80).

Fransız araştırmacılar da dilbilimde kiplik hakkında birtakım kavram açıklaması yapmışlardır. Bunlardan öncelikle Charles Bally, kip (modus) olarak düşünülen konunun işlem bağlantısı ve *dictum* olarak uzantının bağlantısı önerisinde bulunur (1965, s. 36). Bu son ifade “cümlelerin esas parçasıdır.” Bally’e göre kiplik “cümlelerin ruhudur; her şeyden önce düşünce gibi düşünülen konu işlemi tarafından oluşturulur.” Burada *söyleme şekli/tarzu* (modus) *hüküm*’ün (dictus) tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Felsefeye konu olan “düşündürülen konu” Bally tarafından konuşulan konu veya okuyucu için anlamlandırılmıştır. Ona göre kiplik kavramının önemi o kadar önemli ki o olmadan bir cümleden, teori ve sözceme için sözceden bahsetmek imkânsızdır. Gerçekten, toplumda birisi ile iletişime girdiğimizde kiplik yardımıyla düşüncelerimizi oluşturur ve şekillendiririz.

Patrick Charaudeau'ya göre ise kipleştirme olgusu var olan bir dilbilgisi kategori olarak veya dilbilgisinden farklı konuymuş gibi düşünülemez, [...] her biri ufak da olsa bir uygunsuzluk gösterir (1992, s. 570-571). Araştırmacının bu ifadeleri aslında bize sürekli konuştuğumuz bildirme kiplik kavramını düşündürür. Bu dilbilimci *Grammaire du sens et de l'expression*, isimli referans kitabıyla kiplik kavramını çarpıcı bir şekilde değerlendirmiştir. Charaudeau kiplik konusunda kendinden önceki araştırmacılar gibi çalışmamıştır aksine aşağıdaki kiplik tablosunda göreceğiniz gibi kiplik sınıflaması, edimbilim (pragmatik) sözceleme kavramlarını da bir arada inceleyerek kendine özgü bir araştırma geliştirmiştir.

Tablo 1: Charaudeau'un Kiplik Tablosu

BİLDİRME EDİMLERİ	KİPLİKLER	DEĞİŞKELER
TÜMCE	UYARI/DİKKAT ÇEKME EMİR İZİN UYARI YARGILAMA ÖNERİ TEKLİF SORU TÜMCESİ İSTEK	Sosyal/Duygusal Bilgi Aktarımı Yasaklama Olumlu/olumsuz Bilgi/onay(rıza) istemek
KONUŞMA BİÇİMİ ANLATIŞ	DURUM SAPTAMASI BİLMEK/BİLMEZLİK FİKİR DEĞERLENDİRME, TAKDİR ZORUNLULUK İHTİMAL İSTEK, NİYET SÖZ KABUL ETME/REDDETME ANLAŞMA/ANLAŞMAZLIK AÇIKLAMA, BİLDİRİM İLAN ETME, BİLDİRME	Kanı/Varsayım (+/-) Ahlaki uygunluk/aykırılık, Güzellik anlayışı, Haz Alma, Edimbilim İç/Dış İç/dış Rıza/Açıklama/Olumluluk
KONUŞMA TUTUMLARI (DÉLOCUTIF)	İDDİA SÖZ AKTARIMI	Kanıt/ İhtimal/ vb.. Örnekle/Bütünleşmiş/ Öykülemeli/İmalı

Tabloda da açıkça görüldüğü üzere Charaudeau bildirme ifadelerini göreceli bir şekilde tümce, konuşma biçimi ve tutumları ile bunların değişkenlerini de kapsayan kiplik olarak üç farklı başlıkta incelemiştir.

Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat ve René Rioul ise konu hakkında şöyle demişlerdir: “Dilde kiplik, konuşanın sözcüne bakılarak belli bir tür davranış unsuru olarak değerlendirilirdi.” (1994, s. 975). Bu araştırmacılar sözce kipi ve sözceleme kipi arasındaki farklılıklara dikkat çekmişlerdir. İlk farkları:

Konuşanın içinde olduğu davranış bildirimini belirten sözcelemenin konusuna gönderme yaparlar. Farklı tiplerde bildirme tümcesine çevrilirler: konuşmacının niyetine göre göreceli olarak olumluluk, düzen veya sorgulamayı belirten, soru veya buyurucu tümceler olabilir. (A.g.e., s. 975)

İkinci olarak farkı:

Sözcenin içeriği karşısında davranışını belirterek sözceleme konusuna gönderme yaparlar. Sözcenin içeriğini tahmin eden sözlemenin şeklini açıklarlar. Klasik mantık değerlendirmelerine, gerçekte, olasılıkta, gereklilikte sınırları ve bunların terslerine diğer tahmin çeşitleri eklenir: Söylenen önerme kesin, sağlam, zorunlu, izin ya da başka bir açıdan etkili, yararlı, mutlu, hoşça giden, arzu edilen olabilir, [...] (A.g.e., s. 975)

Riegel ve diğerleri Charaudeau’un araştırmaları ile aynı referans başlıklı *Grammaire méthodique du français* kitabında kipliği edimibilim ve sözceleme kavramlarından yola çıkarak açıkladığını gözlemleriz. Riegel et All sözce kipliğine sözceyi çoğaltmaya yarayacak birtakım değerlendirmeler eklemiştir.

Bu açıklamalardan sonra kipi, Türkçedeki ve Fransızcadaki şekil ve işlev özelliklerine bakarak şöyle bir tanıma bağlayabiliriz: Kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir dilbilgisi kalıbı, bir anlatım biçimidir. Bu kalıp içinde, bu anlatım biçimindeki kipi dildeki kullanış biçimleriyle ilgili olarak bir ruh durumunun varlığı da söz konusudur. Yani kip, aynı zamanda bir oluş ve kılışın nasıl bir ruh durumu ile ilgili olduğunu da belirtir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri diyoruz.

1.1. Kipliğin Temel Bileşenleri

Kipliğin kavramsal yapısı ve bu yapının bileşenleri konusunda ortak saptamalar bulunmaktadır. Wymann (1996) alanyazında uzlaşimsal olarak tanımlanan bileşenleri şu biçimde sunmaktadır:

Tablo 2: Kiplik Temel Bileşenleri⁵

Kiplik bileşeni	Kiplik nitelemesi	Kodu
Konuşan	Kiplik öznesi	KÖ
Sunulan durum	Kiplik önermesi	KÖN
Sunulan durumu yapan/ hakkında olan	Kiplik kılıcısında olan	KK
Konuşanın durum hakkındaki görüşü	Kiplik tutumu görüşü	KT
Görüşün kaynağı	Kiplik kaynağı	KKA

Bir önermenin olabilmesi için konuşmanın yargı içerir durumda sunulması, kiplik kaynağı ve kiplik türü olması gerekir. Bir eylemin gerçekleşmesi söz konusu ise ortaya kiplik durumu çıkar.

Ø **KÖ**_ Ø **KKA**_ Ahmet **KK** yarın gelebilir **KÖN**

Bu örnekte bilgi kipliği konuşmacının yargılarını içeren olası ve gerekli bilgisellik için kullanılmıştır. Yükümlülük eylem merkezli olma tanımlaması çerçevesinde bir eylemin yerine getirilmesiyle ilgili yöneltme içeren izin, zorunluluk, emir, öneri söz eylemleri olası veya gerekli sunumları açısından ele alınacağından söz konusu öneri izin ve ihtimal üzerine değerlendirilebilir.

1.2. Kiplik ve Fiil Biçimleri

Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. Girdikleri bu kalıp bize kip kavramını verir. Fiildeki kip, kendi varlığını ancak zaman ekleri ile ortaya koyabilmektedir. Buna göre kip, *şekil + zaman* kavramlarının

⁵ Wymann, 1996'dan uyarlanmıştır.

birleşigidir. Bir kısım gramerlerde kip ile zamanın birbirine karıştırılması veya aynı sayılması da sanırız bundan kaynaklanmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 569-570).

Fiil kipleri dediğimiz fiil kök ve gövdelerinin bu çekimli şekilleri hareketin kipini yani yapılış ve oluş şeklini ifade ederler. Bu gramer işlevi, bu şekil ifadesi bütün fiil kiplerinde vardır. Fiil kiplerinin bir kısmında ise bu şekil ifadesinden başka, bir de zaman ifadesi vardır. Yani, fiil kiplerinin bir kısmı yalnız kip ve şekil kategorisini karşılarken diğer kısmı şekil kategorisini karşılar. Demek ki zaman kategorisi fiil kök ve gövdelerinin ayrı bir çekim şekli ile değil kip şekillerinin bir kısmı ile ifade edilir. Kip eklerinin bir kısmı da aynı zamanda zaman ekleridir. Şu halde fiillerin iki kategorisinin, yani kip veya şekil ekleri ayrı ayrı değil birliktedir. Kip veya şekil ekleri dediğimiz bu eklerin gramer işlevlerini belirtmek üzere şekil ekleri ve zaman ekleri diye ikiye ayırabiliriz. “Şekil ekleri yalnız şekil ifade eden zaman ekleri ise hem şekil hem zaman ifade eden kip ekleridir.” diye de açıklanabilir.

1.2.1. Kiplik Yaklaşım Biçimleri

Kiplik temel anlamda fiil ile özne arasındaki ilişkiyi belirtirken, kip kipliğin dilde ifade edilmiş biçimidir. Kip, konuşmacının dile getirdiği önerme hakkındaki yorumu olarak tanımlanabilir (Akerson, 2007, s. 268). Kipsellik esasen anlambilimsel bir kategori olmakla birlikte, dilde şifrelenirken işe zorunlu olarak biçimsel bir bileşen de eklenir. Dilsel biçimler ise kendi aralarında işlevsel ilişkiler kurar. Kipsel mantık geleneğinde kipsellik, genellikle olasılık-gereklilik ikiliği çerçevesinde incelenmektedir. Bazıları isteği de kipsellik alanına ilave etmektedir (Rentzsch, 2013, s. 130).

Kiplik ile ilgili yapılan değişik tanımlar Narrog (2005)’da şu şekilde özetlenmiştir:

(1) Konunun veya konuşucunun tavrının açıklanması ve konuşucunun görüş ve duygularıdır (Lyons, 1968, 1977; Palmer, 1986; Bybee, 1994).

(2) Öneriler dışında kalan ve bütün dilbilimsel açıklamaları içerir. (Fillmore, 1968; Gerstenkorn, 1976).

(3) Kiplik, gerçek ve gerçek-dışı gibi gerçeklik farklılıklarının açıklamalarıdır (Givon, 1995; Palmer, 1986; Dietrich, 1992; Narrog, 2002; Nomura, 2002).

Bunun yanı sıra bu üç yaklaşım kimi zaman içi içe geçmiştir (Narrog, 2005, s. 169).

Kiplik ile ilgili yapılan tanımlardan bu çalışmada kullanılan ve kabul gören tanım (1)'deki gibidir: kiplik, konuşucunun tavrının açıklanması ve konuşucunun görüş ve duygularını içine alan bir ulamdır; kısacası “üreticinin (konuşucu-yazıcı) tavrı”dır. Bu durumda zaman bildirdiği kabul gören kimi durumlarda işin içine kiplik de girmektedir. Kip kavramının kapsamı bu durumda hayli geniştir ve diğer eylem ulamlarını (görünüş, kılınış, zaman...) da kapsamaktadır. Kipliğin işaretleyicisi Türkçede tam olarak belli değildir, kimi zaman bir morfem kimi zaman bir kelime veya cümle kimi zamanda cümle üstü diğer unsurlar kiplik yansıtabilir.

- *Şimdi İstanbul'da olmak varmış.*

Yukarıdaki örnek cümlede konuşmacının bir istekte bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz ve neticede bir kiplik bildirilmiştir, fakat bu kipliğin işaretleyicisi; morfem, kelime veya cümle değil, dilbilgisel olarak görünmeyen bağlamdır. Gerçeklik dışı kiplikte (irréel) bir isteği bildiren unsurun –miş morfemiyle herhangi bir bağlantısı yoktur. Öyle ki ilgili morfem, eylem zamanı içindeki kendi ana işlevinin dışına (tamamen) çıkarak *şimdi* zarfıyla kullanılmıştır. Zaman bildirdiği durumlarda ise *şimdi* zarfıyla kullanılması çok yakın geçmişini bildirdiği durumların dışında olanaksızdır.

1.2.2. Dilek Kipleri ve Zaman Kavramı

Dil uzmanlarınca geçmişten bu yana tartışılmış ve hala da tartışılan zaman kavramı eylem kategorilerinden sıyrılarak kiplik konusu ve yansımalarını da ana konu haline getirmiştir. Bu sınıflandırmaların tanımlamalarındaki farklılıklar, tespit yerlerinin neler olduğu konusundaki farklılıkları ve doğal olarak bir morfemle mi karşılanacağı asıl sorun olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kocaman'ın belirttiği “Zaman cümle düzeyinde belirlenmeli.” (Kocaman, 1983, s. 81) görüşünün dışında cümle üstü birimlerin de bu kategorileri etkilediğini gösterir çalışmalar mevcuttur.

Türkçe Sözlük'te zaman kavramı, “Bir iş veya oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit.” olarak geçmektedir ki bu da genel olarak yerleşmiş (yanlış) bir kanının, zamanın üç bölümde (geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman) incelenebileceğinin bir göstergesi olarak durmaktadır (2005, s. 2221). Sonsuz bir zamanı böylece sınıflandırabilmek kolay değildir ya da kolay olmamalıdır. Çünkü Acarlar (1969)'da olduğu üzere “Zaman öncesiz ve soyut kavramdır.” demiştir. “Bu kavramı yine her biri çok geniş süreleri kaplayan, geçmiş, şimdi, gelecek diye üç bölümde sınırlandırmak, anlam

ayrımlarını belli sayıda kiplere sığdırmak imkânsızdır.” (Acarlar, 1969, s. 252). Bu şekliyle Üçok zamanı kipten ayırarak, kipi daha geniş bir kategori içerisine yerleştirir ve zaman çekimlerinde farklı yorumlanmalardan ortaya çıkabilecek anlam kaymalarından bahseder. Gerçekten de gerek Türkçede, gerek başka dillerde zamanları göstermeye yarayan ekler ve takılar sadece ve mutlak olarak zamanı göstermezler; kiplerin belirmesine de az çok yardım ederler.

Zaman kavramının esas özelliği tümcede belirtilen oluş anını konuşan kimsenin söyleme, sözceleme anına bağlamasıdır. Eylem diziminin bir ulamı olan zaman genellikle kip, kiplik, görünüş ulamlarıyla kesişir. Bu durumda, fiilde zaman, konuşurun fiilin gerçekleşme anına yüklediği öznel anlamı ile hayat bulur.

Bunlara karşı olarak Kornfilt, Türkçedeki eylem zamanı belirleyicilerinin (*marqueur du temps*), ayrıca görünüşsel işlevlerinin de olduğundan ve bazılarının da kip belirleyicisi olarak kullanılarak ikili hatta üçlü işlevlerinin olduğundan bahseder (1997, s. 336). Öyle ki Türkçede morfemlerin birden fazla işlevinin bulunması tarihsel derinlik ve işlenmişlikteki zenginlikle ilgilidir, diye söylenebilir.

Kipi bütünüyle zaman kavramı dışında tutan görüşler de vardır. Dilaçar, kipi zamanla hiç ilgisi olmadığını belirtir. Dilaçar’a göre kip, “Fiilin gösterdiği oluşun (*procès*) hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikel ulamdır (1971). Burada önemli olan ruh durumunun herhangi bir anlatım kalıbına girerek belirtilmesidir.” Demek oluyor ki Dilaçar’a göre kip, insandaki çeşitli ruh durumlarının türlü anlatım biçimleri ile ortaya konmasıdır. Bu bakımdan kiplerin sayısı da sınırlı değildir. Ruh durumlarının sayısınca kip vardır (Korkmaz, 2003, s. 567-568).

Dilbilgisi ve diğer araştırmalarda kip için yer alan başlıca görüşlere işaret ettikten sonra, kipi zaman ile doğrudan doğruya bir ilişkisi olmadığını belirtmek durumundayız. Ancak, kiplerin bir grubu, girdikleri çekim kalıbı içinde aynı zamanda zaman kavramını da taşımış olduklarından, bu durum kip ile zamanın iç içe girmesine ve karıştırılmasına yol açmıştır. Bu açıklamadan sonra kipi, Türkçedeki şekil ve işlev özelliklerine bakarak şöyle bir tanıma bağlayabiliriz: Kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda

yanstıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir. Bu kalıp içinde, bu anlatım biçimindeki kipin dildeki kullanılış biçimleriyle ilgili olarak bir ruh durumunun varlığı da söz konusudur. Yani kip, aynı zamanda bir oluş ve kılışın nasıl bir ruh durumu ile ilgili olduğunu da belirtir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri diyoruz.

Kip, şekil ve zaman kavramları temelde ayrı ayrı şeylerdir. Ancak, kipler, zaman ekleri ile birleşmeden kendi varlıklarını ortaya koyamadıkları için, çekimli bir fiilin bir yargı kalıbı içinde mi, yoksa bir niyet, bir tasarlama kalıbı içinde mi olduğunu ancak zaman ve tasarlama ekleri belli ettiğinden, bu noktada zaman kavramı ile kip kavramı iç içe girmiş bulunmaktadır. Daha doğrusu fiildeki kip, kendi varlığını ancak zaman ekleri ile ortaya koyabilmektedir. Buna göre kip, *şekil + zaman* kavramlarının birleşimidir. Bir kısım gramerlerde kip ile zamanın birbirine karıştırılması veya aynı sayılması da sanırız bundan kaynaklanmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 569-570).

1.2.3. Görünüş Açısından Kiplik

Batıda uzun zaman görünüş kavramı *aspekt* terimi ile karşılandığından ve dilden dile değişen durumlar söz konusu olduğundan, çok kez kılınış ile görünüş iç içe girmiştir. Fiildeki bu iki farklı türün birbirinden ayrılarak ayrı terimlere bağlanma başarısını, XX. yüzyıldaki dil bilimi çalışmalarına ve özellikle İsveç dilbilimcilerinin son 50 yıldaki araştırmalarına borçluyuz. Bizdeki çok sınırlı bir iki yazı ve bazı dil bilimi sözlüklerinde *görünüş*le karışmış kısa ve bulanık tanımlar bir yana bırakılırsa, şimdiye kadar eski ve yeni gramerlerimizde bu konunun hemen hemen hiç yer almadığı görülür.

Görünüş terimi kılınış terimi gibi uzun ve karışık bir tarihe sahiptir. Kullanımları ile ilgili çok az bir uzlaşma vardır. Görünüş; kip ve şahıs ekleri olarak çekime girmiş bulunan ve bir yargı bildiren *bitmiş fiiller* (Lat. Verbum finitum; Fr. Verbes accompli) için söz konusudur. Bu durum daha değişik bir anlatımla ifade edilirse, çekime uğramış olan fiilin taşıdığı kavramda, süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaşma yapmış olmasıdır. Dolayısıyla görünüş *nesnel* (objectivité) değil *öznel* (subjectivité)'dir. Fiilin ad biçimi olan mastarda değil, çekimli şekillerinde görülen bir iç anlamdır. Bunlarda şekilden beklenen anlam yerine, daha değişik anlamın ortaya çıkmasıdır. Daha doğrusu, bu kalıba konuşanın verdiği özel anlamdır ve dil psikolojisinin ürünüdür. Anlamı da etkilemesi bakımından bir

yönü ile de anlam bilimi ile ilgilidir. Şekil yapısı ve işlev kayması dolayısıyla şekil bilgisinin, anlam kayması dolayısıyla da anlam biliminin sınırları içerisine girdiğinden, biçim-anlam bilimsel bir nitelik taşımaktadır.

Ülkemizde dilciler arasında da bu konu şimdiye kadar doyurucu bir biçimde ele alınmış ve bir görüş birliğine ulaştırılmış değildir. Nitekim Kononov, fiildeki görünüşü “olumluluk-olumsuzluk”, “yeterlik-yetersizlik” açılarından ele alırken, Banguoğlu, “çatı kategorisi” olarak değerlendirmiştir. Konuyu, Korkmaz, Aksan ve Yaman gibi “fiildeki anlam, işlev ve zaman kayması” olarak ele alanlar da vardır (Korkmaz, 2003, s. 576).

Vardar, görünüş için “eylemin bitmişliği, bitmemişliği, başlangıcı, gelişimi, sonucu, yinelenişi vb. bakımından ele alındığını vurgular” görüşünü ortaya atar (2002, s. 132).

1.3. Kiplik ve Türleri

Konu bütünlüğünde çekimli fiillerin kiplik anlam alanları belirlenmiştir. Bu alanları belirlerken, fiillerin kılımlı, görünüş bakımından türleri dikkate alındığını gördük. Geçmiş zaman ifadesi olarak bilinen *-miş* morfeminin zamanlı fiillerin anlam alanlarının belirlenebilmesi için, kiplik sınıflandırması semantik, göstergebilim ve söz dizimden başka bağlama dayalı olduğu saptanmıştır.

Von Wright’tan bu yana, en yaygın kiplik tasnifi *bilgi kipliği* ve *yükümlülük kipliği* biçiminde yapılmaktadır. Bilgi kipliği konuşurun, bilginin gerçekliğine dair tutum ve yargısını yansıtır. Sözelimi “Ayşe belki uçağı kaçırmıştır.” cümlesi, “belki” sözcüğü ve “-dır biçimbirimi nedeniyle, konuşurun, bilginin doğruluğundan emin olmadığına işaret eder. Yükümlülük kipliği ise ifadenin daha çok söz-eylem gücü üzerinde durur. Zorunluluk, izin, taahhüt vb. eyleyicinin sorumlu olduğu davranışları bildirir. “Bu formu doldurmalısın.” cümlesi, zorunluluk bildirdiği için yükümlülük kipliğiyle ilişkilidir (Kerimoğlu, 2011).

Bilgi ve yükümlülük kipliğinden başka dinamik kiplik olmak üzere üçüncü tür kiplik kategorisi vardır. Dinamik kiplik isteklerin, niyetlerin ve yeterliliğin ifadesiyle ilgilenir: “Ahmet piyano çalabilir.”, “Ayşe keşke buraya gelse.” vb. Gerçek dışılık kipliği, gerçek dünyada olmayan, olamayan, olmaması gereken durumları betimler, diğer bir ifadeyle bu tür kipsellik işaretleyicileri konuşanın konuşma anında var olan alternatif bir dünyayı tasvir eder: *Eğer demin erken dönmüş olsaydı öyle bir şey olmazdı* (Bacanlı, 2010, s. 85). Sweetser, bir biçimin hem bilgi hem yükümlülük kipliği karşılayabilmesine birçok dilde rastlandığını

belirttikten sonra, asıl olanın yükümlülük anlamı olup bilgi anlamının ondan geliştiğini gösteren güçlü tarihi, toplum dilbilimsel ve ruhbilim delillerin bulunduğunu ifade eder. Sweetser'in iddiası yükümlülük ve bilgi anlamlarının ayrı ve alakasız anlam olmadığı; yükümlülükten bilgiye eğretileme anlamla gelişen iki anlamın var olduğudur (Demir, 2008, s. 25).

Kiplik içinde ele alınan belli başlı ifade türleri şunlardır:

1. Yükümlülük kipliği

a) Olanaklılık

b) Zorunluluk

c) Gereklilik

d) İzin

e) Yasak

f) Emir

g) İstek

h) Niyet / gönüllülük

2. Bilgi kipliği

a) Doğrulanmış

b) Karar verilmemiş

c) Yanlışlanmış

d) Varsayım / Çıkarım

e) İhtimal

f) Aktarım (kanıt)

g) Duyum (kanıt)

3. Devinim kipliği

a) Yeterlilik

b) Gönüllülük (Kerimoğlu, 2011, s. 83).

Türkçede kiplik türlerinin tamamını aktarabilecek dilbilgisel ve sözlüksel birimler bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kiplik Türkçede tamamen dilbilgiselleşmiştir diyemeyiz. Yani Türkçe daha çok karma bir kiplik sistemine sahiptir. Bu yönüyle kiplik Türkçenin bütüncül yapıda işleyen bir sistem olduğuna kuvvetli bir işarettir.

1.4. Kip Türlerinde Kiplik Sınıflandırması

“Kiplik Sınıflandırmaları” kapsamında karşımıza en çok çıkan kategori “Olasılık”tır. Olasılık ifade alanının dil bilimsel çalışmalara mantık-felsefe alanından geçtiği, farklı gelişim izlemesine rağmen temelde aynıdır. Söz konusu semantik alanın çoğunlukla bilgi kipliği içerisinde değerlendirilmiştir. Bilgiye dayalı olasılığın yanı sıra yükümlülüğe dayalı olasılık da söz konusudur. “Ahmet kütüphanede olabilir.” cümlesi bilgiye dayalı olasılık olarak tespit edilirken, “Ahmet kütüphanede olmalı.” cümlesi yükümlülüğe dayalı olasılık olarak tespit edilmiştir. Bahsi bulunan ikinci kategori “Zorunluluk”tur. Zorunlulukta, olası dünyalar söz konusu değildir. Dil bilimdeki zorunluluk kavramı genelde bilgi kipliği içerisinde, kesin-kesinlik dışı şeklinde ortaya çıkmıştır. Felsefe-mantık geleneğindeki olasılık zorunluluk kategorisini, dil bilimsel kiplik çalışmalarında yerini bilgi-yükümlülük kategorisine bırakmıştır. Dil bilimsel kiplik incelemelerinde ise, temel iki kategori olarak bilgi ve yükümlülük kipliği gösterilmiştir. “Bilgi Kipliği”nin dil bilimsel kiplik incelemelerinde vazgeçilmez bir alan olduğu ve burada öne çıkan kavram “önermenin gerçekliği”dir. “Yükümlülük Kipliği” zorunluluk, izin, niyet, yeterlilik, emir gibi ifade biçimlerini kapsayan bir alan olmasına karşın, daha çok zorunluluk ve izin alanlarını kapsayacak dar bir anlamda kullanılmaktadır. Yükümlülük kipliğinin alt kategorisi olarak devinim kipliğine yer almaktadır. “Devinim Kipliği”nin temelde yükümlülük kipliği ile aynı olsa da, eylemin gerçekleştirilmesi sürecinde içsel faktörler ön plâna çıkar. Yeterlilik ve istek semantik alanlarının devinim kipliğinin ana ifade alanlarıdır. Devinim kiplik alanının söz konusu olabilmesi, yükümlülüğün sınırlı olarak kullanılmasından ileri gelir. Aksi takdirde bilgi kipliği dışındaki alanların yükümlülük olarak adlandırılacağı unutulmamalıdır.

1.4.1. Önermesel Kip

Modal mantığın “olası önerme ve zorunlu önerme” olarak iki ana koldan oluştuğu açıklanmıştır. Dilbilimsel kiplik incelemeleriyle modal mantık incelemelerinin aynı kökenden olmalarına rağmen, farklı yönde gelişim gösterdikleri özellikle belirtilen nokta olmuştur. Dilbilimde kiplik çalışmalarının başlangıcı konusunda öne çıkan isimlere ve çalışmalarına yer verilmiştir. Bu isimler sırasıyla: Jespersen, Georg von Wright, Kiefer, Portner’dır. En önemli ayrımın, modal mantığın olasılık ve zorunluluk kavramları ve bu kavramların birbiriyle ilişkilerine odaklanıp, dil bilimsel kiplik incelemelerinin konuşurun bir önerme karşısındaki tutumuna odaklanması olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra dil bilimsel kiplik incelemelerinin tek yönlü olmadığı, toplum dilbilimi (sociolinguistique), ruh dil bilimi

(psycholinguistique), bilişsel dil bilim (cognitive linguistique), pragmatik gibi alanların da kipliği farklı açılardan ele aldığına yer verilmiştir.

Le Querler'in öne sürdüğü tanımlardan şu ifade dikkat çekmektedir (1996, s. 61):
“Söyleyen kimsenin sözcüsünün önermesel içeriğindeki tutum, davranış ifadesidir.

Böyle bir kipliği belli bir çerçevede göstermek veya somut bir şekilde açıklamak için bazen anlamların karıştığı önermesel kiplikleri konu alan Parret'in önerisini benimsedik (1976). Bu sınıflandırmayı aşağıdaki tabloda birlikte inceleyelim:

Tablo 3: Önermesel Kiplik Türleri

Önermesel Kiplikler		
Sözcüğün Gerçekliği (Aléthique) (Mantıksal Önergeleri doğru veya yanlış, olanaklı veya olanaksız, zorunlu veya rastlantısal olmaları açısından belirleyen kiplikler)	gerekli	imkansız
	olanaklı	olağan
Yükümlülük, Yasak, İzin (Déontik)	zorunlu	yasak
	İzin	isteğe bağlı
Bilginin Kaynağı (Epistémik)	kesin	çıkarsama
	makul	itiraz edilebilir

Tablodan çıkarılan sonuç, kiplik önermesel içeriğe karşı gösterilen tutum ile oluşturulurken nesnellik konuşmanın parçalarını birçok farklı yol ile ve çeşitlilikte şekillendirmesidir, daha net bir şekilde *dictum* ve *modus'un* birleşmesinden oluşumudur.

1.4.2. Fiil Kipleri

Smith tarafından (1983, 1986) temelleri atılan ve (1991) olgunlaştırılan kuram, görünüşü (aspect), evrensel dilbilgisi içinde bir ulam olarak değerlendirmektedir. Smith (1991) görünüş kuramını şu şekilde özetlemektedir:

“Kurama göre görünüş, hal türü (type de situation) ve bakış açısı (point de vue) olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Görünüş kuramı, konuşan kişinin rolünü, iletişimde bulunduğu dilin özelliklerine bağlı olarak, hal türlerinden birini seçmek olarak belirginleştirmektedir. Bir eylemin hal türünün belirlenmesi sürecinde, söz konusu eylem dışında, onun birliktelik içinde bulunduğu eylem öbeği (groupe de verbe) olarak adlandırılan

dilbilgisel yapılara gereksinim bulunmaktadır. Eylem öbeğinin yüklendiği sorumluluk, en az eylem kadar önemli olmaktadır. Salt eyleme dayalı olarak yapılan hal türü saptamaları, çoğu zaman, yanılıcı olabilmektedir. Bu durumda bir eylemin görünüşünün belirlenmesinde, sadece tek bir bileşen açısından ortaya çıkan güçlükleri açık bir biçimde göstermektedir.

Dilbilgisinde değişik zaman, mekân, özne noktalarından gerçekleşen ve anlamsal olarak çoğu zaman görecelik yönü ağır basan bir dış zaman gönderimi vardır ki bunun dildeki karşılığı, özneyi ve zamanı yapısında barındıran “çekimli fiil” yapısıdır. Yalın hali ile bir “iç zaman” anlamı taşıyan fiil, çekim eki aldığı anda, kılınışı ya değişir ya da aynı kalır. Johanson kılınış tipindeki değişiklikleri sınırlama, tekrarlama, farksızlaştırma biçiminde üç farklı başlıkta incelemiştir (Uğurlu, 2003, s. 128). Bu değişim geçirmiş çekimli fiil yapısının iç zamanına “görünüş” denir. Görünüş türlerini Smith şöyle sınıflandırmıştır:

- a) Edimsellik
- b) Tamamlama
- c) Bitirme
- d) Durum
- e) Anlık gerçekleşim-tek kerelik (2007, s. 482)

Edimsellik, gerçekleşmesi belirli bir zaman dilimi gerektiren, ancak uzun bir zaman dilimine yayılmayan, fiziksel ya da bilişsel süreçleri içeren, sıradan bir son noktası olan, yapısı, özellikleri her koşulda her yerde aynı olan ve gerçekleşmesi belirli süre içeren hal türüdür. (Edimsel eylemler dinamiktir, sürekli ve sonlu değildir: *oyna-*, *şarkı söyle-*, *koş-*, *dans et- vb.*)

Tamamlama, belirli bir ölçüde süre içeren tamamlanma eylemlerinde tek ve değişmeyen bir son nokta vardır. O da eylemin tamamlanmasıdır. Tamamlama eylemleri, dinamiktir, sürekli ve sonludur: *ödevini yap-*, *ev yap-*, *işe yürü-*, *bir fincan kahve iç-* gibi...

Bitirme, kısa sürede gerçekleşen ve belirli bir zaman dilimiyle sınırlanabilen eylemleri içerir. Bitirme eylemleri dinamiktir, sürekli değildir, sonludur: *bul-*, *kır-*, *tanı- vb.*

Anlık gerçekleşim eylemleri, dinamiktir, sürekli değildir ve tamamlanmamıştır: *göz kırp-*, *kapıyı çalmak vb.*

1.4.3. Kip Türleri

Fiildeki kip, kendi varlığını ancak zaman ekleri ile ortaya koyabilmektedir. Buna göre kip, *şekil + zaman* kavramlarının birleşimidir. Bazı gramerlerde kip ile zamanın birbirine karıştırılması veya aynı sayılması da bundan kaynaklanmaktadır.

Dilbilgisinde incelenen eylem fikrinin sunum tarzını tasvir eden kip ve kip değerleridir. “Kipler sözceyi ilgilendiren konuya karşı gösterilen tutumu ifade etmektedir; Bunlar sade ve basit sözcenin konusuna ve beraberindeki yorumlanma türüne göre eylemi gösteren ve konunun kavranma şekillerinde oldukça fazla sayıdadır.” (Grevisse, 1993, s. 708, 709). Burada, özellikle eylemin sunulması ve algılanma tarzına istinaden yapılan vurguyla, dilbilgisindeki kiplik konuşan öznenin davranışlarındaki çeşitliliklere bakarak fiilin etrafında şekillenir. Gardes-Tamine’e göre, “Kip fiili bükümlü biçimbirimleri aracılığıyla oluşturulan bir şekil, kipliği belirleyendir.” (2005, s. 235). Örneğin, isteme kipi çoğunlukta istek, niyet gibi psikolojik kiplik ile birleşir.” Öyleyse dilbilgisel anlamda kip konuşanın müdahalesiyle oluşturulan fiile gerçekten bağlı bir kavramdır. Kipliğe gelince, bu özellikle cümle türlerine gönderme yapar. Galatanu’a göre (2003, s. 92) “**kiplik** kavramları ve **kip değeri** mantık ve kiplik dilbilimini kaldıran ve söylem çözümlemesinde **kipselleştirme** kavramının özünde bulunan kavramlardır.” Gerçekten de her zaman ve kip fiilleri için farklı değerde kipler bulunur; örneğin şimdiki koşul birleşik zamanı kiplerinin değerlerinden birisi okuyucunun hayal dünyasına gönderme yapmaktadır. Dilbilimde, kipliğin farklı sınıflandırmaları anlambilim (sémantique), göstergebilim (sémiotique) ve sözdizim (syntaxe)’de farklı şekillerde ele alınır. Oysa burada kiplik kavramları arasında tamamlayıcı bir ilişkiden bahseder. İki kategori arasında sık sık kurulan ilk sınıflandırma sözceleme kipliği ve sözce kipliğidir.

1.4.4. Bildirme Kipi ve İsteme Kipi

Geleneksel dilbilgisi çerçevesinde yapılan çalışmalara bakıldığında, -(a/ı)r biçimbirimi ile çekimlenen geniş zamanının geçmiş şimdiki ve gelecek zamanı kapsayan bir “bildirme kip”i olduğu konusunda yaygın görüş vardır.

Ergin, geniş zaman eklerinin devamlılık, ihtimal ve her zaman, geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman, gelecek zaman olmak üzere üç çeşit zaman ifade ettiğini, alışkanlık, bilimsel gerçekler, yasalar ve atasözlerinde tercih edilen yapılar olduğunu belirtir. Bu özellikleriyle, bildirme kipleri arasında, tasarlama kiplerine yaklaşan bir kip olarak

değerlendirir (1985, s. 291). Ayrıca Uzun'a göre, geniş zamanın bütün zamanlara gönderimde bulunması, gerçekte onun bu üç zamanın hiçbirine doğrudan gönderimde bulunmadığını gösterir. Bu zaman ekiyle yapılan işin, bir eylemin zamanının belirtilmesi değil, onun bir alışkanlığı, bir yeteneği, bir yeterliği vb. aktarması olduğu görülür (2004, s. 161). Aydemir'e göre, geniş zaman ekinin birincil işlevi, hâkim bir kipsellik bildirmektir. Kipsellik işlevinin alt alanları olarak, odaklı olmayan genel şimdiki zaman, süreç safhasını (*intraterminal*) yansıtan görünüş ve olayların güncelleştirilmesini sağlayan ve göreceli bir zamana gönderim yapan anlatım tabanı işlevleri söz konusudur (2010, s. 27). Yavaş, geniş zamanın, zamandan çok; isteğe işaret eden ve bir varlığın doğal niteliğini tanımlayan görünüş (*aspect*), kip (*mood*) ifadesi yansıttığını öne sürer. Aksan, "Eğer yalnız bildirme söz konusuysa bildirme kipi özgü bir anlatım biçimi, konuşanın genel bir tasarlamayı, isteği, koşullanmayı bağımlılığı dile getirdiği anlatım biçimine uygun olarak isteme kipleri kullanılır" der (2009, s. 01). Yaman ise emir, süreklilik ve yakınlık, yeterlilik, bitmişlik, şaşkınlık, ihtimal ve itaat, tahmin tedbir, olumsuzluk, çaresizlik, normal karşılama, başlangıç, tehdit ve temenni anlamlarında kullanıldığını, Ediskun emir, rica inkâr semantik alanlarına da girdiğini belirtir (Yaman, 1999, s. 115; Ediskun, 1992, s. 181) Korkmaz'ın Türkçedeki geniş zaman çekimi üzerindeki tespitleri şöyledir:

Geniş zaman kipi üzerinde genel olarak şu saptamalar yapılır:

a) Geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır.

b) Üç zaman (geçmiş-şimdi-gelecek) arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir.

c) Zaman üstü bir anlatımı vardır.

d) Göreceli bir belirsiz zaman anlamı taşır (2003, s. 637).

Bu görüşler değerlendirildiğinde, öncelikle "geniş zamanı" (aoriste) "bildirme kipleri" başlığı altında incelemenin terminoloji konusunda karışıklığa neden olduğu anlaşılır. Çünkü dilbilimde kip ve zaman farklı dilbilgisel kategorilerdir. Ancak Türkçede zaman ekleri aynı zamanda kiplik anlam alanına da girdiği için böylesi bir iç içe geçmişlik söz konusudur. Dilbilim bakımından geniş zaman (aorist) üzerine saptamalara bakıldığında ise, biçimbirimin zaman bildirmediği, kip ve görünüş değerlerini taşıdığı görüşü ağır basar.,

1.4.5. Geçmiş Zamanda Kiplik

Geçmiş zamanda kiplik görülen geçmiş zaman kipi, *-dı* morfemi ve duyulan geçmiş zaman olan *-miş* morfemleri ile karşımıza çıkar.

Görülen geçmiş zaman kipi, *-dı* morfemi zamansal olarak geçmişte gerçekleşen eylem, görünüşsel olarak da bitimlidir. Kiplik değeri hakkında bilgi sahibi olamadığımız eylem bu yönüyle nötrdür. Zamansal değerini geçmişte gösteren ve bu yönüyle de eyleme anlaksallık katan yapı tamamıyla *-dı* morfemidir.

Yine aynı morfem kimi durumlarda *niyet ve istek* bildirebilir, bu durumu ilgilendiren eylem kategorisi ise *kipliktir*. Yine bu tip cümlelerde de, esasen, istek ya da niyeti karşılayan *-dı* morfemi değildir;

- *Şu an denize girmek vardı.*

Cümlesinde istek kipliğinin işaretleyicisi gerçekten *-dı* morfemi midir? Elbette bu durum sadece *-dı* morfeminin üzerine tek başına yüklenemez, cümle bağlam duyarlı olarak bu işlevi kazanmıştır. *-dı* morfemi ise gerçek-dışı (irréel) durumların aktarımında da kullanılabilirdiğinden bu cümlede yer almıştır. Bu durumda denilebilir ki, *-dı* morfemi eylem zamanı olarak geçmiş, görünüşsel olarak bitmişliği işaretlerken bazı cümlelerde cümle içi ve cümle dışı yardımcı unsurlarla kiplik değeri de yansıtır.

Kökene bakımından *-miş* sıfat-fiilinden gelen duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır.

Zamandan farklı olarak, üretilen pek çok cümlede *-miş* morfeminin asıl işlevi, var olan temel işlevi değildir, ya da bu temel işlevi sıklıkla kullanılmamaktadır. Sonradan farkındalık, varsayımlar, tanık olunmayan durumlar... gibi durumlar, daha çok kiplik kategorisi içinde açıklanabilecek durumlardır. Bu durumları daha sonraki başlıklarda asıl konumuz olarak ele alacağız.

1.5. Kiplerin Olumsuz Halleri ve Görünüşü

Olumsuzluk eki *-ma/-me*, fiildeki veya durumdaki bitmemişliği göstermesi bakımından zamanın süre boyutunu düzenler. Bitmişlik gösteren bir yüklem, bu eki alarak yine bitmemişlik anlamı kazanır:

- “Sipariş verdikleri kitap, kargoyla gelmemiş.”⁶

Burada edinilen dolaylı bilgiye göre paketin gelmesi bir bitişi ifade eder. Ancak olumsuzluk henüz bunun gerçekleşmediğini gösterir.

Kiplikte ise bu, zaman ve anlam olarak söylendiği yere ve kişinin içinde bulunduğu ruh haline göre farklı anlamlar kazanabilir. Zaman kullanımını açısından da söylendiği zamana uygun veya anlam kaymasına uğramış şekilde karşımıza çıkabilir:

- *Çocukları sınıf geçmişler, geçmemişler, hiç ilgilenmezler.*

Bu cümlede ise anlam geçmişe de gönderme yapmış olabilir söylendiği duruma göre geniş anlamına da gelebilir. Dahası çocukların sınıfı geçip geçmemeleri gelecek için de kullanılmış olabilir.

“Değil” edatı, fiildeki veya durumdaki bitmemişliği göstermesi bakımından zamanın süre boyutunu düzenler. Bitmişlik gösteren bir yüklem, bu edatı alarak bitmemişlik anlamı kazanır:

“Hemen sevinme, sonuçlar henüz açıklanmış değil.”

Burada “olup bitmiş” kısmı, bir bitişi ifade eder. Ancak “değil” olumsuzluk edatı, bitişin henüz gerçekleşmediğini gösterir.

“Olumsuzluk ve Kiplik” konusunda iki görüş vardır: Bunlardan birincisi, bu iki kategoriye birbirinden ayırmaktadır. Bu görüşe göre olumsuzluk bir anlamsal kategoridir, ancak kiplik alanları içinde değerlendirilebilecek bir alan değildir. İkinci görüş ise, olumsuzluğu kiplik sınıflamaları içine dâhil eder.

1.6. Kiplik Fiillerinin Belirleyicileri

Kipliğin semantik bir kavram olması, çok anlamlılık göstermesi, bilimin pek çok alanında bölümlene yapılabılırken kiplik kategorisinde bölümlene yapmanın zor olması, belirli işaretleyicilerin olmaması araştırmacıları zorlayan unsurlar olarak verilmiştir. Genelde kiplik kategorisinin farklı araçlarla işaretlenebileceği, yoruma dayalı ve zayıf bir yapısal sisteme sahip olduğu, kökeninin metni üreten ve metin arasında aranması gerektiği yargılarına varılmıştır.

⁶ Yansıtılan zaman dışında öznel bir anlatımla semantik açıdan, burada bahsedilen olumsuzluk-bitmişlik, biçimsel olarak aynı fakat başka örneklerde farklı ve zıt bir anlam verebilir: *Bunca yıl seninle ilgilenmedim, ekmeğimi vermedim. Öyle mi diyorsun?*

“Biçim Bilgisi Ögeleri ” ekler, edatlar, morfo-sentaktik ögeler, kiplik yardımcı fiiller şeklinde ayrılmıştır. “Ekler” bahsinde “Ahmet gelmiş olmalı.” cümlesindeki “- miş” eki, cümleye olasılık ve kesinlik anlamı katan bir kiplik ögesi olarak gösterilmiştir. “Edatlar” bahsinde “Kar yağacak gibi.” cümlesi sunularak, “gibi” edatı bilgi kipliği işaretleyicisi olarak değerlendirilmiştir. “Morfo-sentaktik” ögeler bölümünde “Arabada oturan Ahmet olsa gerek.” cümlesindeki “-sa gerek” yapısının konuşurun tahminini yansıttığı belirtilmiştir.

“Sözlük Ögeleri” den olan “Zarflar”ın en çok kullanılan kiplik işaretleyicisi olduğu üzerinde durulmuştur. “Ahmet mutlaka arkadaşından özür dileyecektir.” cümlesi örnek olarak verilmiş ve buradaki “mutlaka” zarfının olasılığı kaldırıp, cümleye kesinlik kattığı söylenmiştir. Bir başka belirleyici olan “İsimler” bahsinde örnek olarak verilen cümlelerden biri “Kardan sonra, sel baskını olasılığı var.” cümlesidir. Burada kiplik ifadesini, yapısı isim olan “olasılık” kelimesi sağlamaktadır. Son olarak “Kiplik Yüklemler” olan “iste-, dile- san- vb.” fiilleri bulunmaktadır.

“Söz Dizimi Ögeleri” sınıfında olan kalıplaşmış ifadelerin, deyimlerin kiplik alanını işaretleyebileceği de bunlar arasındaki yerini almıştır. “Gelir mi gelir.” cümlesi olasılık ifade etmektedir.

“Tonlama” bahsinde “Ahmet herhalde gidecek.” cümlesinde “Herhalde” kelimesinin zayıf bir tonlamayla söylenmesi durumunda olasılık, aksi takdirde kesinlik ifade alanının oluşma durumu vardır.

“Bağlam” konusunda ilgili ögenin kipliğin temel işaretleyicisi olduğu söylenip, ögenin hangi anlam için kullanıldığının kesin olarak belirlenmesinde bağlamın rolü önemlidir. “Ahmet bana yarın gelecek.” Cümlesinin bağlamdan koparıldığı takdirde, gelecek zamana dair bir bildirme cümlesi olarak yorumlanabileceği belirtilmiştir.

A: Bu odanın hali ne böyle? Bunu kim yaptı?

B: Annesi Ahmet’in yaptığını söylüyor.

A: Öyle mi? Söyle madem o kardeşine, Ahmet yarın beni görecek. Neymiş derdi bir öğrenelim.”

konuşmasındaki “Ahmet yarın beni görecek” cümlesinin ise, farklı bir semantik alana göndermede bulunduğu dile getirilmiştir. Burada, konuşurun zorunluluk içeren bir isteğinin olduğu vurgulanmıştır.

1.7. Önerme Kipliğinin Genel Özellikleri

Kiplik mantığında kiplik önermesi ya olasılık (bilgisel kiplik) ya da gereklilik (yükümlülük) yansıtır. Lyons'a (1977) göre önermenin içerdiği yargının görece doğruluğunu yansıtan bilgiselliğin kaynağı bilgi ve inançlardır. Yükümlülük ise bir eylemin bir otorite tarafından görevli kılınan kişilerin uygulaması beklenen eylemlerin olasılığı ya da gerekliliği ile ilgilidir. Eylemlerle yansıtılan yükümlülük bilgisellikte yerine yargılara bırakır.

Konuşmacının bir önerme karşısında doğruluk derecesini aktarması bilgi kipliği, Palmer'e göre 'önerme kipliği' olarak kabul edilir. Var olan bir yargının gerçeklik derecesine göre olası veya olması gerekli bir doğrudur. Buna göre bu kiplik olasılık ve bilgisel gereklilik olarak iki şekilde incelenmelidir. Mesela, Türkçede –ebil yargıda küçük bir ihtimal gibi görünürken, -malı, konuşmacının yargısının daha yüksek değerde olduğunu işaret eder. Olay kipliği olarak bilinen yükümlülük ise işi yapan üzerinde yaptırımın zayıf veya güçlü yansıtılmasına bağlı olarak olası (izin verme) ve gerekli (zorunluluk) yükümlülük kapsamındadır. İzin verme, zorunlu kılma, eretme, söz eylemleri, öneri, istek ve niyet bildirme bu kiplik başlığı altından yer almaktadır.

Bu kısa açıklamadan sonra bir örnekle farklı bağlamda farklı anlamalar yol açan kipliği yorumlayalım: 'Çalışanlar bu eğitime katılmalı' aşağıdaki bağlamlarda sırasıyla öneri ve zorunluluk yorumları belirginleşmektedir:

- *Çalışanlar bu eğitime katılmalı.*

(a). Eğitimler çok eğlenceli geçiyor. Herkesin katılmasını öneriyorum.

(b). Çalışanların verimini artırmak için herkes bu eğitimlere katılmak zorunda.

Bileşenlerde kullanmış olduğumuz tablodan yola çıkarak bu ifadelerde kip tutumu, kip kaynağı ve kip kılıcı arasındaki üçlü ilişki hem konuşucunun yargısını belirtmesine hem de yaptırım yüklemesine olanak verir görünmektedir.

2. Dolaylı Kanıtsallık (Anlamlar-Çağrışımlar)

Dilbilimde kanıtsallık (evidentiality) bir önermede bilginin kaynağını belirten dilbilgisi işaretleyicilerini kapsar. Bu kavram, özellikle 1980'li yıllardan sonra yapılan birçok araştırmayla, evrensel dilbilgisi içerisinde zaman, görünüş, kipsellik (modalité) gibi bağımsız bir dilbilgisi sınıfında tek başına kabul edilmeye başlanmıştır (Bacanlı, 2008, s. 2). Burada bilgi kaynağı, kendi içinde daha da sınıflara ayrılan üç başlıkta toplanabilir:

- Söylentiler,

- Çıkarsamalar
- Algılamalar

Bu kaynak türleri kimi dillerde farklı dilbilgisel işaretleyici tarafından gösterilirken, Türkçede tek bir dilbilgisel işaretleyici tarafından kodlanır. Pek çok dünya dillerinde örneği olan bu kanıtsallık türü, dolaylı anlatım ima ettiği için bunlara “dolaylılık (indirectivity)” veya aracılandırma (mediatif) da denilmektedir. “Dolaylılık, anlatılan olayın aracısız olarak değil, aracılı olarak, yani şuurlu bir P öznesi tarafından bilginin karşılanmasına atfen dolaylı bir şekilde sunulduğu anlamına gelir.” (Johanson, 2000, s. 61-71; 2003, s. 274). Sonuç olarak dolaylı bakış açısının yansımalarının bir ürünü olan bütün bu anlamlar ve çağrışımlardan sonra, kanıtsallık, yine geniş kanıtsallık sınıfında özel bir alan olan kendi yerini ‘dolaylılık’ kavramıyla almıştır.

2.1. Kanıtsallığın Tipolojisi

Tipoloji açısından birçok farklı dil dolaylı yollardan algılanmaları için konuşmacının tarif edilen durumlara bakılarak mesafe derecelerinin farklılarını işaret etmelerine imkân sunan az veya çok özel dilbilgisel süreçlere sahiptir. Çünkü dolaylılık ve mesafe arasındaki ilişki sorgulanmakta ve mesafe olgusunun her ne kadar dolaylılıkta bir ölçüt olmasa da duygusal görünüşleri bu sistemde yadsınamaz. Başka bir deyişle, konuşmacı birinci bilgi kaynağı olmayı açık, aleni şekilde ifade eder. Çünkü buradaki olay:

- a) Genelde kabul edilen veya iletilenin bilindik bir parçasını oluşturur.
- b) Muhatabına ya üçüncü kişiden veya söylenti şeklinde ulaşmıştır.
- c) Gözlenen ipuçlarından çıkarımda bulunulmuştur.
- d) Son olarak bir mantık çerçevesinin sonuç ürünüdür.

Böyle bir özellikte dilbilgisel kullanımın olduğu dillerde ister sözcük olgusunun içinde yer alsın veya ister almasın konuşmacı kendi sözcük ediminde kesin olarak belirleyici etkisi atındadır. Ayrıca dolaylılık diye adlandırdığımız dilbilgisel sınıflandırmanın içinde yer alan dilleri farklı yapıda şekillendiren karışık oyun değeri olarak da ortaya çıkar.

Araştırmalara göre dolaylılık terimi henüz dilbilgisi kavramlarının bir parçası olmamıştır; bilginiz dâhilinde ilk olarak G.Lazard’ın (1966, s. 149) tadjik⁷ isimli bir makalesinde karşımıza çıkar. Bu sözcük dilbilgisel kategoride değerleri oluşturan tüm bilgiler kapsamında bize en uygunu gelmiştir: Aktarma cümleleri, çıkarımda bulunmalar, şaşkınlık bildiren ifadeler gibi... Kavramların gitgide daha da özelleştiği edebiyat dünyasında yaygın

⁷ Yazar bu kavrama Farsça’da yer vermemiştir. (Lazard, 1985)

olarak kullanılan diğer sözcükler gibi bu sınıflandırmada bir tek değer ve anlam üzerine odaklanmamak avantaj olacaktır.

Yukarıda dolaylılık kategorisinin 3 temel değer üzerine inşa edildiğine değinmiştik: söylenti de dâhil aktarma cümleleri, çıkarsamalar ve şaşkınlık bildiren sözceler... Bu üç değer karşıt da olsalar birbirinden oldukça uzak görünmektedir ve haklı olarak hangi sebepten dolayı tamamlayıcı veya yalnız bir kategoriden oluştuğunu kendimize sorarız. Bunu kanıtlamak için birçok tartışma konusu ortaya atılabilir. Araştırmamız kapsamında birkaç farklı dilde bunun incelemesini yaptığımızda ise şu sonuçla karşılaştık.

Öncelikle bazı dillerde, bu değerler aynı gramer belirleyicisi olarak ifade edilmektedir. (Geçmiş zamanı içeren şekillerde Artavurtça, Bulgarca, Tacik, Farsça da küçük uyumlar); diğer dillerde, her zaman tahmin edilen bu iki değerdeki benzeşim olmaksızın tek bir belirleyici iki dolaylılık çağrışımını bir arada toplayabilir. Daha sonra, kimi biçim işleyişlerinin sınıflandırması değerler arasında kesin ayrımların gerekli kılmaz: olayın sonuçlarına ve ondan artakalan izlere bakarak, yani dolaylı denebilecek bir tarzda o olayı sunduğu için bilhassa çıkarsama ve olayın sonuçlarını algılama gibi yorumlanabilir. Son olarak ise dillerdeki tipolojik farklılıkların semantik anlamlarını, azdan çoğa benzerliklerini gramatik hale getirmeyi nasıl açıklayabiliriz.

Türkçede dolaylılık kategorisi, bağlama göre duyma, çıkarım, kanıt gösterme, koklama, varsayma, algılama gibi nüanslar taşıyabilen dolaylı geçmiş zaman veya dolaylılık olarak ortaya çıkar. Dolaylılıkta, konuşur bir olayın oluş anının değil, oluş sonrasının tanığı, olayın anlatıldığı ortamın şahidi (Johanson, 2003, s. 274), olayın varsayanı ya da algılayıcısıdır. Bu kategoride konuşurun dikkati olayın kendisinde veya oluşunda değil, sonrasında ortaya çıkan izlerde, bilginin elde edilişi üzerindedir.

Türkçede *-miş* ve *-(y)miş* ile işaretlenen ve geleneksel dilbilgisi kitaplarında “görülen geçmiş zaman”, “duyulan geçmiş zaman”, “rivayet” gibi terimlerle gösterilen dolaylılık biçimleri Türkçenin görünüş-zaman ekleri arasında ilgi çekici ve en azından Johanson 1971'den bu yana iyi bilindiği üzere karmaşık araştırma konularından biridir. Gerek genel olarak dolaylılık ile ilgili araştırmalarda gerekse Türkçenin görünüş-zaman ekleriyle ilgili çalışmalarda söz konusu yapılar, önemli bir yere sahiptir. Yerli dilbilimciler veya yabancı Türkologlar, Türkçedeki durumu çeşitli açılardan ayrıntılı olarak incelemişlerdir. Ayrıntı çalışmalarında, geleneksel dilbilgisi kitaplarında, yukarıda adı geçen terimlere dolaylılık,

kanıtsallık, delile dayalılık, öğrenilmişlik gibi yenileri de eklenmektedir (Gül, 2009; Bacanlı, 2006, 2008; Demirci, 2010). Türkçede dolaylılık konusunda hususlar diğer başlıklarda daha detaylı incelenecektir.

Fransızcada (Chafe & Nichols, 1986) *Evidentiality* konulu yayınlara birlikte görülmeye başlayan kanıtsallık Fransızcada gerçek bir karşıt anlam oluşturmuştur. Çünkü bunun bir kanıt kavramı içinde bir kategoride yer aldığı düşünülmüştür veya dolaylılık kanıtın tersini içinde barındırabilir.

Fransızca, diğer birçok dil gibi dolaylılık hakkında dilbilgisinde belli başlı bir sistem geliştirmedir, ancak zamana değin kullanım biçimleri yardımıyla, özellikle şimdiki ve geçmiş zamanlarda şart kipi, geçmiş zaman ve şimdiki zaman ve hatta pasif cümleleri kapsayacak şekilde daha önce kanıtsallık üzerine çalışmalar yapmış ve bununla ilgili açıklamalar ortaya koymuştur.

Fransızcada kiplik ve dolaylılık arasındaki etkileşim, bunların Fransızcada belirtileri ve bu iki kavramın geçtiği tanımlar, bazı özel belirleyicilerde birlikte görülmeye şekinden başka süregelen ilişkileri ciddi şekilde dikkate değer konulardır.

2.2. Türkçede Kanıtsallık/Dolaylılık

Türk dillerinde ve diğer pek çok dünya dillerinde örneği görülen kanıtsallık türü, dolaylı bir bakış açısını ima ettiğinden, kanıtsallık, bu tür diller için ‘dolaylılık veya ‘aracılıdırma olarak da adlandırılır demiştik. “Dolaylılık, anlatılan olayın aracısız olarak değil, aracılı olarak, yani şuurlu bir P öznesi tarafından bilginin karşılanmasına atfen dolaylı bir şekilde sunulduğu anlamına gelir” (Johanson 2000, s. 61-71; 2003, s. 274). “Dolaylı şekiller, kendi merkezî anlamlarının çeşitli periferik kullanımlarını, öykülenen olaydan irtibat kopukluğunun farklı türlerini ve bilhassa olaya karşı, ironi denebilecek idrak ve duygu mesafesi şeklindeki pragmatik yayılımlarını” (Johanson, 1999a, s. 146; 2000, s. 69); “olayın, hazırlıksız akıllar için göreceli yeniliğini” (Slobin & Aksu 1982, s. 198; Aksu-Koç & Slobin 1986, s. 163-164) ortaya koyabilirler. Sonuç olarak dolaylı bakış açısının yansıması olarak ortaya çıkan bütün bu anlamlar ve çağrışımlar yüzünden, Türkçedeki ve diğer Türk dillerindeki kanıtsallığı, yine geniş kanıtsallık kategorisi içerisinde özel bir alanı ifade eden ‘dolaylılık’ kavramıyla adlandırmak mümkündür.

2.2.1. Türk Diline Genel Bakış

Dil, insanlar arasındaki en önemli vasıttır. Dil canlı bir varlıktır. Her canlı gibi doğar, büyür ve gelişir. Türkçenin eski çağlardan bu yana gelişme evreleri bir dilin nasıl geliştiği ve değiştiğinin açık bir göstergesidir.

Türkçe, dünya dilleri arasında yapı yönüyle sondan eklemeli diller grubunda; köken bakımından da Ural – Altay dil grubunun Altay dilleri ailesinde yer almaktadır.

Ural – Altay dilleri, diğer dil aileleri gibi sağlam bir aile oluşturmazlar. Bu gruptaki diller arasındaki yakınlık, köken akrabalığından ziyade yapı yönüyle benzerlik şeklinde ortaya çıktığı için sınıflandırmanın dil ailesi yerine dil grubu olarak yapılması görüşü benimsenmektedir.

Türkçenin de içinde yer aldığı Altay dil ailesinin ortak özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Bu gruptaki dillerin hepsi yapı yönüyle eklemeli dildir.
2. Ön ekler (artikeller) yoktur.
3. Kelime türetme ve çekim son eklerle yapılırken köklerde değişme olmaz. Eklerdeki zenginlik ve çeşitlilik dikkat çekicidir.
4. Söz diziminde yardımcı unsurlar (tamlayanlar, belirtenler) önce, asıl unsurlar (tamlananlar, belirtilenler) sonra gelir: insanlık hâli, sözün doğrusu. Mustafa, türkü söylerken kendinden geçiyordu.

Sıfatlar isimlerden önce kullanılır. Yeşil ördek, anlayışlı öğrenci, kahraman ordu... Sayı bildiren kelimelerden sonra çokluk eki kullanılmaz: beşkardeş, üç kafadar, bin konut.

Cümleler, cümleyi oluşturan unsurların ilgisi bakımından, gelişmekte olan düşüncelerin akla geliş sırasına göre değil, tamamlanmış bir düşüncenin düzenli bir hiyerarşisi şeklinde kurulur.

5. Bu dillerde gramatik cinsiyet yoktur. Bu sebeple cümlelerde cinsiyet farkından kaynaklanan değişiklik yapılmaz: Müdür – müdire, memur – memure, Halit – Halide; he – she gibi.
6. Soru eki vardır.
7. Aynı şekilden kaynaklandığı saptanan ortak ekler vardır. Türkçe ile Moğolca arasında bu ortaklık daha belirgindir.

8. Altay dilleri ses özelliklerine göre karşılaştırıldığı zaman birtakım ortaklıklar görülmektedir. Bunlardan en belirgin olanı, ünlü uyumudur. Kelime başında l, r ve ñ ünsüzlerinin bulunmaması diğer bir ortaklıktır.

Yapısına göre Türkçe eklemeli bir dildir demiştik. Bu gruba giren dillerin en önemli özelliği ek dediğimiz görevli parçaların kelimelere baştan veya sondan eklenmesiyle kavramlara karşılık bulunmasıdır. Türetme dediğimiz yeni kelime yapma işleminde kelime kökleri değişmez. Köke getirilen yapım ekleri ile yeni sözcükler, yeni kavramlar türetilir. Yeni ekler ulandığında kökte bir değişiklik olmaz. Türkçeye yabancı dillerden giren bazı sözcük köklerine de ekler getirilerek yeni sözcükler türetilir. Bu guruba en güzel örnek Türkçedir.

Aşağıda hem yapım eklerine değin çekim ekleriyle farklı sözcükler türetilmiştir Ayrıca konumuz gereği geçmiş zaman ekleri ile ilgili de basit türde örnekler yer almaktadır. Burada köklerde bir değişiklik olmamaktadır. Şimdi bu örnekleri inceleyelim:

Fiil Kökleri

Yapım ekleri

Örnek :

Göz+le+m+ci

Oku-t-mak-(faire lire)

Sev-il-mek-(être aimé)

Giy-in-mek-(s'habiller)

Zaman ekleri

Şimdiki Z . = Ahmet su içiyor.

(Ahmet est en train de boire de l'eau)

-Dili Geçmiş Z. = Ahmet su içti.

(Ahmet a bu de l'eau)

Mışlı Geçmiş Z. = Ahmet su içmiş.

(Ahmet a bu de l'eau, paraît-il)

Birleşik Zaman:

Ahmet su iç-iyor-du. (Ahmet buvait de l'eau)

Ahmet su iç-iy-o-rmuş. (Ahmet boit de l'eau, paraît-il.)

2.2.2. Türkçede Kamıtsallık

Türkiye Türkçesinde geçmiş zaman biçimlerinin işlevlerinin ortaya çıkması, eylemin gerçekleşmiş sayılması için önemli sınırın aşılmış olmasıyla ilgilidir. Fiilin kılınına göre değişen bu sınır, dönüşümlü (*öl-*) ve dönüşümsüz (*oyna-*) fiillerde bitiş, ön dönüşümlü fiillerde (*otur-*) başlangıç sınırının aşılması ile örtüşür. Bununla olay bütün olarak atıf yapılan noktada zaten bitmiş olarak gözlenir (Johanson 1993, s. 120; 1994, s. 249).

Türkçede bir olayın konuşma anından önce gerçekleşmiş olduğunu göstermek için kullanılan iki geçmiş zaman eki vardır: *-dı* ve *-miş*. Bu eklerin ikisi arasındaki önemli fark birincisinde bilginin edinilme yolu hakkında bir bilgi verilmezken, ikincisinde dolaylılık anlamının bulunmasıdır (Johanson, 1994, s. 257). Bir öykünün anlatıldığı temel zaman biçimi olarak kullanıldığında *-dı*, olayların sırasıyla gerçekleştiğini gösterir

-Dı morfemi, eylem zamanını (temps) zaman (durée) üzerinde yerleştirirken, seçtiği zaman dilimi, her zaman konuşma anından (S) öncedir. Konuşma anından önceliliğin derecesi (Johansson'da odaklılık=focalité) cümlenin diğer unsurlarıyla netlik kazanır. Korkmaz (2005)'teki gerçekleşmediği halde gerçekleşmiş gibi farz edilen durumlarda da esasen *-DI* morfemi değil, cümledeki başka bir unsur bu durumun sağlayıcısıdır (bk.örnek 1).

(Örn.1) *Pervane Subaşı vakit kazanmak için şarap tasıyla uğraştı bir zaman; bir yudum içti; bırakacak oldu, bir yudum daha içti* (K.Tahir, DA, 250).

Gelecek zaman sıfat-fiili kalıbındaki bir esas fiilin, geçmiş zaman kalıbındaki *ol-* yardımcı fiili ile oluşturduğu birleşik şekil bir “niyet” ve “istek” bildirir:

Yine aynı morfem kimi durumlarda *niyet ve istek* bildirebilir (bk.örnek 2), bu durumu ilgilendiren eylem kategorisi ise *kipliktir*.

(Örn.2) *Akrabalarımızın birinin evinde güya bizi tesadüf ettirdiler* (Ö. Seyfettin, BL, 10).

Yine bu tip cümlelerde de, esasen, istek ya da niyeti karşılayan *-dı* morfemi değildir;(bk.örnek 3) *-dı* morfemi bu cümlede de esasen bitmişliği ve geçmişini ifade eder, burada gerçekleşmediği halde gerçekleşmiş gibi farz edilen durumu hissetmemizi sağlayan tamamen *güya* sözcüğüdür. Öyle ki ilgili cümlede bu sözcüğü kaldırırsak cümle bitmişlik ve geçmiş zaman üzerine kesinlik bildirir.

- *Şu anda İstanbul'da olmak vardı.*
- *İstanbul'a gittin, paran bitti, ne yapacaksın?*

Yukarıdaki örneklerde, niyet-istek katan unsur ise daha çok *-(y)acak* morfeminin varlığıdır. Bu cümlede istek kipliğinin işaretleyicisi gerçekten *-dı* morfemi midir? Elbette bu

durum sadece *-dı* morfeminin üzerine tek başına yüklenemez, cümle bağlam duyarlı olarak bu işlevi kazanmıştır. *-dı* morfemi ise gerçek-dışı (irreel) durumların aktarımında da kullanılabilirdiğinden bu cümlede yer almıştır. Bu durumda denilebilir ki, *-dı* morfemi eylem zamanı olarak geçmiş, görünüşsel olarak bitmişliği işaretlerken bazı cümlelerde cümle içi ve cümle dışı yardımcı unsurlarla kiplik değeri de yansıtır.

Kökeni bakımından *-miş* sıfat-fiilinden gelen duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır.

Görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli fark, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanmaktadır

- “Ya polisse? demiyorum artık, kafayı bulmuşum nasıl olsa, üstelik adamı iyice incelemiş, yalnızlığımı iyice sezinlemişim. (Vatandaş - s.14)

-miş morfemi ile kurulan kullanımı çok yaygın olan bu kip, eklendiği fiil kök ve gövdesinin ünlü uyumuna bağlı olarak cümledeki çekimi gibidir. Çekimde I. Tip kişi morfemleri örnek olarak verilmiştir. Daha detaylı incelemek gerekirse;

- İncele-*miş*- (im)
- Sezinle-*miş*-im

Eski Anadolu Türkçesinde yalnız dil benzeşmesine uğrayarak *-miş* biçiminde olan morfem, Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru dudak benzeşmesine de uğrayarak bugünkü biçimini almıştır (Korkmaz, 2003, s. 599-600).

Eraslan (1980) morfemin kökeni şu şekilde açıklar: “Eski Türkçe’den beri hem sıfat-fiil eki hem de geçmiş zaman şekil ve zaman eki olarak kullanılan *-miş*/*-miş* ekini, *-miş*/*-miş* < *-m* (fiilden isim yapma eki) +*ış* (iş, şey) şeklinde izah etmek istemişlerdir. Bu izahları benimseyenler, *-m* ve *-ş* eklerinin başlangıçta zamansız yalın bir fiilden isim teşkil ettikleri halde, sonradan birlikte geçmiş zamana kaydıkları ileri sürer. Bizce her iki ek de canlı olduklarına göre, üst üste gelmeleri için inandırıcı bir sebep bulmak gerekir. Türkçede kullanılan ekleri muhakkak birleşik bir ek şeklinde görmek ve hatta tek sestem ibaret eklere çevirmeye zorlamaya çalışmak doğru değildir.” (Eraslan, 1980, s. 41).

Slobin ve Aksu (1982, s. 190)'ya göre, tarihsel bir araştırma yapıldığında morfemin öncelikli işlevi sıfat-fiil (participé) oluşturmaktır. Buna göre, sıfat-fiil (participé) işlevi zaman içerisinde, esasen süreci (*procès*) ve durumu (*state*) bildirme özelliğine bağlı olarak genişlemiş ve morfem geçmiş zamanı da işaretlemeye başlamıştır. Böylece de morfem görünüşten, eylem zamanını (tense) bildirmeye doğru kayarak, *-di* morfeminin geçmiş zaman işlevini de *doğrudan yaşantıları* anlatmaya doğru sınırlandırmıştır.

Geçmiş zamandaki zamansal işlevlerin Türkçedeki dışa vurumları aşağıdaki çizelgede kabaca gösterilmiştir

Tablo 4: Konuşmada Geçmiş Zaman Kullanımları

Konuşma anı	
	Dilimlenmiş Zaman (Başı-sonu bellidir)
İşlev	Geçmiş Zaman
Biçim	-di, -miş

Bu çizinde konuşma anı esas alınmıştır. Konuşmacı zamanı aktarırken konuştuğu ana göre bir değerlendirme yapar, dilim konuşma merkeze alarak yerleştirir. Bununla birlikte konuşma anı, her zaman şu an içinde bulunduğumuz noktada olmak zorunda değildir. Merkez, geçmişte bir noktada da bulunabilir. Böyle olması halinde Türkçede biçimler değişir, dilimler geçmişte seçtiğimiz noktanın çevresine yerleşir. Başka bir tabloda bunu örneklendirelim:

Tablo 5: Geçmişteki Bir Konuşma Anını Aktarma

Geçmişte bir konuşma anı				
	Dilimlenmemiş Zaman		Dilimlenmiş Zaman	
İşlev	Geniş Z.	Geçmiş Z.	Şimdiki Z.	Gelecek Z.
Biçim	-irdı	-diydi, -mİşti/ -mİşmiş	-yordu / - yormuş	-ecekti -ecekmiş

Yukarıda bu kez geçmişte yer alan bir olayı anlatmak için kullanılan çekim ekini görüyoruz. Tablolardan görüldüğü üzere zaman konuşma anına göre biçim değiştirmektedir.

Bir biçimbirim farklı işlevlerde kullanılabilir. Bir biçimbirimin çok işlevi üstlenebildiği görüşü pek çok araştırmacı tarafından savunulmuştur (Erguvanlı-Taylan, 1996; Yavaş, 1980; Aksan, 1980). Öte yandan, Uzun (1998) bir ekin birden fazla işlevi üstlenebileceğine karşı çıkmış ve eklemeli bir dil olan Türkçenin bu yapısı gereği tek ek/tek işlev ilkesine uygun olduğunu savunmuştur.

Türkçede aslında her işlevsel kategori bir baştır ve kendi başlarına bir öbek yansıması gösteren ayrı kategorilerdir. Türkçenin sözdizimsel açıklamaları ile tek ek / çok işlev görüşü birbiriyle çelişmektedir. Böyle bir durumda ortaya konan sıfır eki, zaman, kip, görünüş kategorilerini aktarabilmektedir. (Uzun 1998) Cinque (2001)'de ise yine tek işlev / çok işlev görüşü hâkimdir, fakat burada da Uzun (1998 ve 2000)'a benzer bir şekilde işlevsel son çekim eklerinin taşıdıkları işlevlere göre farklı sözdizimsel konumlara büründüğünü savunmuştur. Aynı şekilde Zakir (1999, s. 105) de çalışmasında, bağımlı bir morfemin diğer bir morfemin temel işlevini yüklenemeyeceğinden veya onun başka bir işlevini alamayacağını öne sürer. Bunlara karşı olarak Kornfilt (1997, s. 336), Türkçedeki eylem zamanı belirleyicilerinin (temps, marqueur), ayrıca görünüşsel işlevlerinin de olduğundan ve bazılarının da kip belirleyicisi olarak kullanılarak ikili hatta üçlü işlevlerinin olduğunu bahseder. Öyle ki Türkçede morfemlerin birden fazla işlevinin bulunması tarihsel derinlik ve işlenmişlikteki zenginlikle alakalıdır, denilebilir.

Görüldüğü gibi gerek dünya dillerinde gerekse de Türkçede zaman konusuyla ilgili pek çok çalışma yapılmış, fakat tam olarak bir bütünlük sağlanmamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında zaman denilen uçsuz bucaksız akışın ona göre daha basit bir yapı olan dil ile ifadesinde karşılaşılan güçlüklerdir. Zaman her daim vardır ve devam etmektedir, toplumlar da kendilerince gerekli olan zaman dilimlerini kullanmışlar ve o zaman dilimini kendi dillerinde işaretlemişlerdir. Türkçede geçmiş zaman –dı ve –mış ekleriyle kodlanırken başka bir dilde farklı şekillerde kodlanmıştır ya da hiç kodlanmamış da olabilir. Dilin kullanımına ve ihtiyaçlarına göre zaman dilimleri kendi içerisinde çeşitlenerek çoğalmış veya çeşitlenmeden tek bir kod, ilgili zaman dilimini karşılamıştır.

Burada asıl hedef olan Türkiye Türkçesindeki -miş ekinin zamansal özelliklerini, aslında bir geçmiş zaman eki olan –miş morfeminin geçmiş ve konuşma anıyla ilgili zamansal değerlerinin, farklı şekillerde kullanımını ortaya çıkarmaktır. Türkçede -miş eki, dolaylı geçmiş ifade ederken, olayı onun dolaylı kabul edilmesine de atıfta bulunabilmektedir. Bununla birlikte onun, ontolojik ve genetik olarak bir ‘görünüş (*aspect*)’ alt kategorisi olan

sonuçsallıktan türemiş olmasından kaynaklanan ‘sonuçsal (*resultative*)’ ve ‘bitmişlik (*parfait*)’ anlamları, dolaylılık-dışı kullanımlarında sıklıkla gözlemlenir. Zamansal sıralanma ilişkileri, -miş ekinin dolaylılık ve dolaylılık-dışı kullanımlarına bağlı olarak değişebilmektedir.

Türkçede dolaylılığı gösteren iki biçim vardır: -miş : -(y)miş. Bunlardan ilki fiil köklerine eklenir ve vurgulanır:

- Yağmur dinmiş, bulutlar çekip gitmiş, kaldırım taşları pırıl pırıl. (Vatandaş - s.56)
- “Çok yanlış şeyler öğretmişler sana!”

-*Miş*, dolaylılık yanında geçmiş zaman anlamı da taşır ve bu nedenle *dolaylı geçmiş* olarak adlandırılır. Ayrıca -*miş*, yapıcı bir değişiklik olmadan, sıfat-fiil eki olarak bitimsiz nitelendirme cümleleri kurar. Bu durumda özneyi niteleyen ve geçmiş zaman anlamı taşıyan bir öge olarak kullanılır, ancak dolaylılık anlamı taşımaz (Schroeder, 2000; Csató, 2000, s. 34). Bağımlı bulunduğu isim ögesi, nitelendirme cümlesinin öznesidir:

- *Anlıyorum, saklamaya çalışma boşuna: şimdi de delinin biriyle, hiç değilse kendini beğenmiş bir zavallı hevesliyle karşı karşıya bulunduğunu düşünüyorsun.*(Vatandaş - s.15)
- *Çok okumuş, çok düşünmüş, çok yürümüş bir adamım.* (Vatandaş - s.72)

Dolaylı geçmiş zamanı gösteren ekin adlandırılmasında, Türkçe kaynaklarda “zaman” kavramının sıfatı olarak kullanılan *öğrenilen*, *duyulan* gibi sıfatlar veya *rivayet* terimi, bize bilginin kaynağı hakkında bir fikir vermektedir. Ancak gerek bunlar gerekse yabancı kaynaklarda rastladığımız karşılıkları olan “hearsay” veya “oui-dire” ifadeleri, dolaylılık biçimlerin işlevlerini kapsayıcı değildir. Bağlam olmadan *söylememiş* veya *adammışsın* gibi ifadeler bilginin dolaylı edinilmiş olması dışında bir anlam taşımaz. Ek, tek başına bilginin hangi dolaylı kaynaktan edinildiği konusunda kesin bir şey söylemez. Aikhenvald’ın Tariana için tanımladığı durumları (2004, s. 2), Türkçede -*miş* ile karşılamak mümkündür.

- *Öyleyse çok da yeni bir şey söylememiş, efendim.”, dedim alçak sesle* (Vatandaş - s.109)
- *Ne uyusuk adammışsın! diyordu.* (Vatandaş - s.124)

Bu örneklerde bilgi bağlama ve fiilin anlamına göre farklı kaynaklardan elde edilebilir. Türkçede dolaylı bilginin önemli kaynaklarından biri başkasından duymadır. Konuşur, şahit olmadığı, sonuçlarını görmediği, ama başkasından duyduğu bir olayı -*miş* ve (y)*miş*

ile aktarır. Bu arada, yine bağlama, vurguya göre duyulan şeyin gerçeklik derecesi hakkında da yan anlamlar ortaya çıkabilir. Ama bu yan anlamlar, ekin öncelikli, temel anlamları arasında değildir:

Birleşik çekimlerde çoğu durumda işitme anlamı ağır basmakta; işitme diğer yorumları geri plana itmektedir. Hatta başka tür bir yorumun mümkün olmadığı örnekler de görülmektedir:

- *Yapasıymış*. “Söylentiye göre yapmış”.
- *Söyleyecekmış*. “Söylentiye göre söyleyecek”.

Konuşur, ortada bulunan kanıtları *görmek* suretiyle bir olayın gerçekleşmiş olduğu sonucuna ulaşabilir. Olay anını olmasa bile olayın daha önce gerçekleşmiş olduğunu gösteren izler açık biçimde ortadadır. Örnek olarak incelediğimiz eserden de bir alıntı olan karakterin gözlerinin kıpkırmızı olması daha önce ağladığını tespit eder.

- *Öyle ya, ağlamaktan kıpkırmızı olmuştu gözleri*: (Vatandaş - s.144)

Tatma yoluyla ulaşılan bilgiler de *-miş* ile ifade edilir. Örnek olarak yemeği ısıtmaya çalışan biri yemeğin ısınıp ısınmadığı, denizde boğazına su kaçan bir konuşur, suyun tuzlu olup olmadığı konusunda isteyerek veya istemeyerek elde ettiği bilgiyi dolaylılık biçimleriyle aktarabilir:

- *Yemek ısınmış*.
- *Su tuzluymuş*.

Konuşur olayın gerçekleşip gerçekleşmediği sonucuna *tecrübelerinden, alışkanlıklarından* hareketle ulaştığı zaman da kanıtsallık biçimleri kullanabilir: Örnek olarak, yine eserimiz *Vatandaş* isimli romandan alınan aşağıdaki cümlede kişi döndüğünde aradığı kişiyi bulamadığı vakit onun artık yatakta olmadığını ve odasına geçtiği sonucuna varabiliyor. Odada duyduğu koku ise o kimsenin evde olduğunun bir işaretidir.

- *Döndüğümde dostum çoktan yatağından çıkmış, kendi odasına geçmiş oluyordu, ama o ağır koku hep yüzüyordu odada, o ter ve soğan kokusu*. (Vatandaş - s.33)

Yukarıdaki durumda da konuşur, olayın gerçekten çıkarımda bulunduğu gibi gerçekleşmiş olup olmadığı konusunda bir görüş beyan etmez. En azından ekin kullanılmasından böyle bir anlam çıkmaz.

Konuşur, bir şeyin farkına varması, hatırlaması durumunda da dolaylılık biçimleri kullanabilir. Örnek olarak, romanda geçen iki cümlede vatandaş yorulduğunun, tükendiğinin farkına varıncaya kadar başka herhangi bir işle meşgul olmuştur ve o an bunu fark edemeyip daha sonra hissetmiş ve *-miş* ile dile getirmiştir.

- *Öyle yorulmuşum ki, anlatamam.* (Vatandaş - s.122)
- *Bitmişim iyice.* (Vatandaş - s.122)

-miş, *-(y)miş* ile aktarılan dolaylı bilginin ilk akla gelenler yanında başka kaynakları da olabilir. Araştırmalarda pek dile getirilmese de, örnek olarak koku alma yoluyla bir şeyin gerçekleşmiş olduğu bilgisine ulaşılabilir. Türkçede, *-miş*, *-(y)miş* bu durumu aktarmak için de kullanılır. Konuyu örneklendirmek gerekirse, yanık kokusundan bir şeyin yandığı veya kokusundan bir yemeğin bozulmuş olduğu bilgisine ulaşılabilir. Bu iki durum aşağıdaki cümlelerle dile getirilebilir:

- *Bir şey yanmış.*
- *Yemek bozulmuş.*

Bu anlamlar; algılamak, çıkarımda bulunmak gibi kavramlar altında göstermek de mümkündür. Ancak söz konusu kavramların buradaki anlamları örtüyor olması, dolaylı kanıtsallık anlayışı açısından baktığımızda bilginin kaynağının koku alma olduğu gerçeğini değiştirmez.

Yine dokunma sonucu elde edilen bir bilgiyi aktarmak için de *-miş*, *-(y)miş* kullanılabilir. Örnek olarak bir duvarın pürüzlü olup olmadığını duvara dokunarak belirleyen bir konuşur veya ısınıp ısınmadığını anlamak için süte parmağını sokan biri ulaştığı sonucu kanıtsallık biçimlerle aktarabilir:

- *Duvar pürüzlüymüş.*
- *Süt ısınmış.*

İlgi çekici bir bilgi kaynağı da *varsayımdır*. Bu durumda aslında gerçekleşmemiş, ancak söylendiği anda gerçekleşmiş sayılan olaylar ifade edilir.

- *Ama hırsızın çaldığını hırsızın elinden çekip almak hırsızın hakkına dokunmak sayılmaz, senin hiçbir şeyin çalınmamış bile olsa.* (Vatandaş - s.134)
- *Böyle köklü bir gerçekle karşı karşıya gelince de dünyanın en tuhaf, en gülünç olgusuyla karşılaşmış gibi, kahkahalarla gülüyorsunuz.* (Vatandaş s.23)

Birincil olmamakla birlikte dolaylılık biçimleri, bağlam veya vurgunun yardımıyla alay, inanmama, şaşırma, hayret, beklenmezlik, kesin inanma gibi yorumlara izin verir:

- *Ne yaparsın, biraz fazla kaçırmışım bu akşam.* (Vatandaş s.11)
- *Nasıl da kendinden geçmiş!” diyebilir misin?* (Vatandaş s.25)
- *“Bırak, Allah’ını seversen! Oyunun sırası değil! Sen artık ölmüşsün!” dedi.* (Vatandaş s.145)

Ancak alay, şaşırma, hayret beklenmezlik, kesin inanma gibi anlamları aktarmak, dolaylılık biçimlerinin birincil işlevi değildir, daha çok bağlam, vurgu ve yorumun sonucu olarak ortaya çıkar. Örneklerimiz, yansız bir vurgulamada, bağlamdan veya şaşkınlığa, sürprize işaret eden öğelerden arındırıldığında, yoruma dayalı anlamlar ortadan kalkar.

Dilsel veriler göz önüne alındığında -miş ekinin geçmişteki bitmişliği hem dolaylılık hem de dolaylılık-dışı bir takım ifadelerde kurgusal bir tarzda kodlanabildiği görülmektedir. Bitmişlik ve kanıtsallık arasındaki ontolojik ve genetik akrabalık dolayısıyla günümüz Türkçesinde bile bağlamda hangi anlamın öne çıktığını keşfetmek bazen zordur. Aynı zorluk, -miş ekinin geçmişteki bitmişliği kurgusal bir tarzda iletildiği durumlar için de geçerlidir: dolaylılık çerçevesinde mi yoksa bitmişlik ve geçmişteki bitmişlik çerçevesinde mi değerlendirileceği de üzerinde durulması gereken ayrı bir husustur. Aynı bağlamın bitmişliğe ve geçmişteki bitmişliğe sahip dillerde o işaretleyicilerle, dolaylılığa sahip dillerde ise dolaylılık işaretleyicileriyle ifade edilmesi mümkündür ve ne öncekiler daha az dolaylı, ne de sonrakiler daha az bitmişliktir. Bununla birlikte -miş eki dolaylılık yorumlarına tamamen kapalı olan geçmişteki bitmişlik işlevlerine de sahiptir,

2.3. Fransızcada Kanıtsallık/Dolaylılık

Fransızcada kiplik kavramı ve özellikle kip fiilleri zengin edebiyatın konuları olsa da, dolaylılık (kanıtsallık) Fransızcada araştırmacıların dikkatini pek çekmemektedir. Hatta birbiriyle kesişen bu iki konu hala geniş çapta araştırılmaya açık bir alan olarak karşımıza çıkar. Dolaylılığın dilbilim dünyasında dikkat çekmesi ve dahası kiplik ile aralarındaki ilişkiye rağmen yakın edebiyat yıllarında yankı uyandırmıştır. Fransızcada dolaylılık ve kiplik arasındaki etkileşim, bu iki kavrama ait tanımlar ve onların Fransızcada karşılığı, süregelen ilişkileri, aynı zamanda bazı özel belirleyicilerin içinde ortak kullanılabilmeleri bu anlamda merak uyandırmakta ve dikkatleri çekmektedir. Bu belirleyiciler arasında “devoir” ve “pouvoir” kip fiilleri, bunların yanında epistemik bir çağrışıma sahip olan şart kipi veya gelecek zaman, ya da dahası ortada dolaylı bir anlam belirtisi varsa –mişli geçmiş zaman kullanımlarında zaman fiilleri bulunmaktadır. Dolaylılık üzerine ve diğer dillerde kiplik ile olan bağı ile ilgili yapılan birçok araştırmanın aksine, bilhassa Germen, özellikle dolaylı dilbilim belirleyicileri olmayan Hint-Avrupa olmayan dillerinde dolaylılık sorunu Fransızcada önemsiz gibi görünürler, öyle ki epistemik bağlamda, kiplik ile olan ilişkileri de bu şekilde değersizdir. Veya dolaylılık Fransızcada özel maddeler halinde açıkça dilbilgiselleştirilmemesine rağmen birçok araştırmacı son on yılda kip değerleriyle birlikte var olan veya olabilen dolaylılık değerleri üzerine yeni hipotezler geliştirdiler. Çalışmalar “devoir” ve “pouvoir” epistemik kullanımlarında dolaylılık ve kiplik bölümü üzerine başlatıldı. Özellikle bu alanda çalışma yapanlar Dendale (1994, 1999); Tasmowski & Dendale (1994); Dendale & De Mulder (1996); Desclés & Guentchéva (2001); Kronning (1996, 2003); Rossari *et al.* (2007) ve Squartini'dir. (2004) Epistemik şart kipi üzerine araştırma yapanlar ise Dendale (1993); Kronning (2002, 2003, 2005, 2007), şart kipi veya kiplere tekrar dönmeyi sağlayacak ya da diğer belirleyicilerle de bunu geliştirme devamlılığı diye adlandırılan önemli konulara imza atmışlardır.

2.3.1. Fransızcaya Genel Bakış

Fransızca Hint-Avrupa dilleri ailesinin Avrupa kolundan Roman dillerinden gelir ve yapı olarak çekimli (bükümlü) diller grubunda yer almaktadır. Bu gruba giren köklerde kelime kökleri hep aynı şekilde kalmaz. Kelime kökleri, hem kelime türetiminde kavramı karşılarken hem de çekimleme durumunda değişikliğe uğrar.

Zarf, ilgeç, bağlaç ve ünlem değişmeyen sözcükler sınıfında yer alırken, isim veya ad, tanımlık, sıfat, adıl ve fiil farklı sözcükler olarak yerini alır.

Konuşma kısımlarında, özetle açıklayacağımız isim, tanımlık, adıl, fiil, belirteç, ilgeç ve ünlemin yer aldığı tespit edilmiştir. Burada birkaç örnekle birlikte kimi tanımlar için sistematik bir şekilde Maurice Grevisse'e de başvuracağız.

İsim, başka bir deyişle ad diye adlandırılan isim kişileri, eşyaları ve fikirleri belirtir. Fransız dilini ayrı kılan bir özellik iki cinse sahip olmasıdır: erillik ve dişillik. Örn: baba, anne... Bu Türkçe dilinde böyle bir farkın olmadığı, altı çizilmesi gereken karakteristik bir özelliktir.

Türetme yeni bir sözcüksel birim yaratmaya yarayan işlemdir. Eğer kelimeler şekil değiştirmeksizin dilbilgisel kategori değiştiriyorlarsa buradan elde ettiğimiz uygunsuz bir türetmedir. Örn: bir hasta (un malade), bir gülümseme (le sourire) vb... Doğru türetmeye gelince basit kelimelere dolaylı yoldan bazı ekler ekleyerek yeni kelimeler oluşturma işidir. Örn: Kökeni "tour" (çevre) olan "retourner" (çevirmek) fiilinden contour, (çevre, sınır) entourage(çevre süsü) gibi anlamlar çıkarmak...

Belirteç/Tanımlıklar belirttikleri, tanımladıkları ismin sayı ve cinsiyetine uygun olmasıdır. İsimlerden farklı olarak, bu çekim konuşmada ve de yazıda uygulanır. Böylece isimlerin cinsiyetleri ve varsa sayıları da belirgin olur (Grevisse, 2009, s. 104). Fransızcada iki tanımlık tıpp vardır: Belirli tanımlıklar, "le crayon (kurşun kalem), la natation (yüzme) ve belirsiz tanımlıklar "un ordinateur (bilgisayar), un sourire (gülücük) gibi...

Fransızcada fiil kimi zaman "özne tarafından yapılan veya özneye maruz kalmış eylem" kimi zaman "bir öznenin varlığı veya içinde bulunduğu durum" ve dahası özneye yüklem birleştirmesi" olarak görülmektedir (2009, s. 171).

Fiil şekillerine gelince, fiiller köken biçiminden ve çekim ekinden ortaya çıkarlar. Örnekte olduğu gibi: *şarkı söylemek*, kökeni *chant*'tır ve bir değişikliğe maruz kaldığında ve *je chante* (şarkı söylerim)' e dönüştüğünde *-e* çekim ekini gösterir.

Araştırmamızda farklı zaman kiplerine çok değinmemekle birlikte burada özellikle *-miş* ekini Fransızcada da hem zaman olarak hem dolaylı anlamda ve hepsinden önemlisi kiplik/dolaylılık kapsamında inceleyeceğiz.

2.3.2. Fransızcada kanıtsallık

40lı yılların sonunda İngilizce kelime dilbiliminde *evidential* ve *evidentiality* sözcüklerinin tanıtımından ve 80li yıllarda benimsenmesinden bu yana (Dendale & Tasmowski, 2001, s. 339-340), dolaylılık olgusu üzerine araştırmaların arttığını fark ediyoruz. Bu benimsemeden dolayı ya da benimsemeye rağmen, dolaylılık belirleyicisini dile uyarlamak için kıstaslar üzerinde pek çok anlaşma vardır. Türkçeden sonra burada da Fransızca dilbilim alanında sınırlı sayıda analiz seçimiyle bu kavramın önemine değinecek, dilbilimcilerin karşılaştıkları problemleri anlatmaya çalışacağız, anlatımda kullanılan örneklerin oluşumunu inceleyeceğiz ve kanıtsallığın dilbilime elverişli stratejilerine değineceğiz.

Öncelikle genelde dolaylılık ile birlikte incelenen Kiplik konusuna Fransızca dilbilgisinde karşılaştıralım. Nicole Le Querler'e göre "Fransızcadaki kiplik kavramını ortak bir kalıba sığdırmanın en büyük sorunu, diğer dillerin aksine Fransızcanın üç kavram olan kiplik, zaman ve görünüşü biçimsel olarak aynı anda kullanmasından ileri gelir" (2004, s. 643). Bu zorluğun nedeni dolaylılık kullanımının kimi zaman haber kipi, bazen istek kipi ve şart kipinin önemli rol oynadığını anlıyoruz.

Le Querler aşağıda verilen örneklerle özetleyeceğimiz Fransızcadaki dört farklı kiplik türünü açıklamıştır:

a) Bilgisel kiplikler sözcedeki önermesel içerik hakkında okuyucuya kesinlik derecesi belirtir:

- "*Peut-être que Marie va venir.*" (Belki Marie gelecek)
- "*Marie pourrait bien venir.*" (Marie belki gelebilir)

Aynı fiil olan pouvoir kiplik fiili bu iki örnekte farklı şekillerde kullanılmıştır ve Le Querler'in bahsettiği kiplik, zaman ve görünüş arasındaki bağ kolayca saptanabilir. Okuyucunun kararsızlığı ilk cümlede geçen "peut-être" (belki) kiplik zarfı iken ikinci cümlede bunun "pourrait" (-ebil) koşul birleşik zamanı olarak açıklanmasından kaynaklanır.

b) Tahmin isnadında kullanılan kiplik sözcede önermesel içerik hakkında okuyucunun saptamasını belirtir.

- "*Je suis heureux que Marie vienne*" (Marie'nin geliyor olmasına sevindim.)

Burada eylemi gerçekleştiren üçüncü kişinin konuşulan konu hakkında memnuniyetini gösteren tahmin çağrışımında kiplikten söz edilmiştir.

c) Kişisel içinde gelen duyguları belirten kipler sözcenin önermesel içeriğiyle ilgili okuyucudan başka bir konu hakkında “istek, niyet, dilek” işlevini de taşır.

- “Tu dois venir.” (Gelmelisin)
- “Je souhaite que tu viennes.” (Gelmeni isterdim.)

Bu örneklerden birincisinde ikinci tekil şahsın tersine bahsi geçen konuya dair öznenin isteğini, ikincisinde ise niyetini anlıyoruz.

d) Sonuç bildiren kiplikler sözcede geçen iki cümle arasında veya gerçekliği ispatlanmış ve sözcdeki önermesel içerik arasında geniş anlamda sonucu işaret eder.

- “Pour vivre, il faut manger.” (Yaşamak için yemek yemek gerekir.)
- “Si tu bouges, tu es un homme mort!” (Eğer hareket edersen, kendini ölmüş bil!)

“Falloir” fiili ile kurulan ilk cümle zorunluluk anlamı katan bir örnek iken, ikinci cümlede kiplik bildiren bir öge olmamasına rağmen seçilen kelime ve ünlem bildiren ifadeyle bir tehdit anlamı verilmiştir.

Fransızcada kiplik genel olarak yukarıda Le Querler’nin anlamlandırmaya çalıştığı gibidir. Kiplik bu bağlamda dilde daha çok şekillenmiş, belli özellikte ve daha çok araştırma yapılan bir alandır. Bununla birlikte bu konuda sayısız eser bulunabilir. Bundan sonraki bölümümüze Fransızcada dolaylılık ve kanıtsallık üzerine devam edeceğiz.

Kavramı açıklarken yine bir dilbilimci olan L. Anderson’un dolaylılık işaretleyicileri üzerine yaptığı tanımlardan yola çıkalım (1986, s. 274-275):

- (a) Dolaylılıklar istekte bulunan kişinin isteğinin gerekçesinin türünü gösterir.
- (b) Dolaylılıklar koşullu ana yüklem aslı değildir, bundan ziyade başka bir şey hakkında gerçek bir isteğe eklenmiş açıklamadır.
- (c) Dolaylılıklar bir kanıtın göstergesidir [...]Esas anlamları sadece pragmatik bir sonuçtan ibaret değildir.
- (d) Biçimbirim olarak, dolaylılıklar çekim ekleri, parçacık ve diğer bazı sözdizimsel öğelerden oluşur. (Bileşik sözcük veya yapım eki değil)

Bu tanım belirleme kriterlerini iki türde birleştirir: kavramsal kriter (a), şöyle ki bir dolaylılık okuyucunun istediği gibi kullanabileceği bir iddia gerekçesiyle yine okuyucuya açıklanan türü gösteren dilsel bir birimdir ve dolaylılık işaretleyicisinin dilbilgisel durumu ele alan diğer üç kriter (b) anlatım kipi (anlambilim veya edimbilim) (c) yargıya dayanan, bilgi

içerikli veya sözcenin haber içerikli anlatısıyla “bildirme” durumu (b) ise diğer anlam ifadeleridir.

Geçmişten bu yana baktığımızda tüm dolaylılıklar kiplikten türemiyor. Çoğu, özellikle *dolaylı* kanıtsallık söyleyiş fiilleri ya da görünüş ile zaman belirleyicilerinden oluşmaktadır. Beklenmedik bir şekilde algılama fiillerinin *dolaysız* kanıtsallık belirleyicilerinin gelişmesinin temelini oluşturur (Bybee, Perkins & Pagliuca, 1994; de Haan, 1999). Bununla birlikte bir kesinlik derecesi ve dolaylı kanıtsallık ile incelenen, dolaylılık kaynağının zayıf ihtimali ile incelenen ama aynı zamanda bilgisel kiplilik anlamı olan bu kipliğin kimlik içindeki kavramsal ilişkiler genel yorumlama esaslarına göre pragmatik olarak türetilmiştir ve bilgisel kiplilik etkisinin dolaylılık çıkarsama üzerine dayanıp dayanmadığı sorusunu sorar. Patrick Caudal daha çok anlambilim olduğunu ve “gelecekteki doğrulama” etkisi gerçeğini reddeden hepten farklı bir analiz öneriyor. Ona göre, gelecek ile dolaylılık ve bilgisel kiplilik anlamın etkileri kavrama düzeneğinin açıklanabilir etkilerinin, özellikle görünüşsel, anlambilim konusunun ürünüdür.

Walter De Mulder fiilde hikâye edilen geçmiş zaman yapısı ve gelecek zaman anlamındaki zarfın kullanımıyla aşağıdaki örnekte, dolaylılık problemini tartışma konusu yapmıştır.

- *Qu'est-ce qu'il y avait à l'opéra le mois prochain?* (Geçen ay operada ne vardı?)

Bu örnekte, okuyucu başkasından edindiği bilgiyi hikâye edilen geçmiş zaman eki ile sunmuştur. Daha önce kaleme alınan diğer sayısız örnekler gibi, bu tip durumlar (nezaket, varsayım...) çoğunlukta “kiplik” olarak değerlendirilir. W.De Mulder de J. Damourette et É. Pichon'ın (1911-1936), önermeleri postulat'ı hatırlatan F. Brisard'ın (2002) ve R. Langacker'ın (2009) bilişsel gramer perspektiflerini tartışma konusu yapmıştır: bu yazarlar için hikâye edilen geçmiş zaman bir geçmiş zaman değil, ama kimi mantık çerçevesinde göreceli olarak yakalanan sürecin göstergesidir.

Özel bir çerçeve aracılığıyla sürecin anlaşıldığını sergilemeyen arka plandaki hikâye birleşik zamanı M. Berthonneau et G. Kleiber (2006), bunun devamında L. de Saussure et B. Sthioul (1999, 2005) et de L. de Saussure'un (2010) çalışmalarıyla hatırlanmaktadır. W. De Mulder hikâye edilen geçmiş zamandaki kip etkilerinin esasında epistemik olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte bu etkilerin anlambilimsel açıdan kip olmayan fiil zamanları ve özel kavramsal gereksinimden ortaya çıktığını hatırlatır; aynı zamanda, yukarıdaki örnekteki gibi, içerikte dolaylılık işaretleyicisine atfeder. P.Caudal aslında bu kullanımlara kip anlamı

verilmesinin yanlış olduğunu ortaya koyar. Yine hikâye edilen geçmiş zamanın bir kiplik değeri anlamı taşımadığını bununla birlikte anlambilimsel açıdan kip içeriğinden uzak görünüş-zaman ifadesin uygun olduğunu öne sürmüştür.

Bu konu ile ilişkili bilimsel kiplik anlamın zamansal olarak neden basit geçmiş zaman değil de hikâye edilen geçmiş zaman ile açıklandığı ile ilgili birtakım Fransızca veriler topladık şimdi onları inceleyelim: Hikâye edilen geçmiş zamandaki kullanımda zamansal anlam ifade etmeyen bu liste Vettters tarafından oluşturulmuştur (2001, s. 182-183).

- i. Hikâye edilen geçmiş zamanda nezaket ve zayıflık,
Je voulais vous demander d'intercéder en ma faveur. (Chevalier et al. 1994, s. 343)
(Bana bir iyilikte bulunmanızı rica edecektim.)
- ii. Satıcıların ifadelerinde hikâye edilen geçmiş zaman kullanımı,
Qu'est-ce qu'elle voulait la petite dame? (Berthonneau & Kleiber, 1994, s. 60)
(Küçük hanımlar ne arzu ederlerdi?)
- iii. Okşayıcı bir anlam içeren hikâye edilen geçmiş zaman,
Drame de la jalousie isimli çizgi romanın bir konuşma balonunda (Brétécher, *Les Frustrés* 5) arkadaşının yokluğunda çocuklara bakan bir adam hüzünlü bir erkek çocuğunu kollarına alarak teselli eder ve ona der ki:
– *Ch'est un pauvre bébé cha ... il avait le coeur brijé...* (Barceló & Bres, 2006, s. 62)
(Zavallı çocuk, bunun kırılmış bir kalbi mi varmış.)
- iv. Oyun başlarında hikâye edilen geçmiş zaman,
Moi, j'étais le gendarme et tu avais volé une voiture. (Grevisse, 1980, s.1292)
(Ben jandarma imişim ve sen bir araba çalmışsın.)
- v. Hikâye edilen geçmiş zamanda varsayım,
Si je gagnais le gros lot, je le partagerais avec vous. (Grevisse, 1980, s. 847)
(Büyük ikramiyeyi kazanmış olsam, onu sizinle paylaşırdım.)
- vi. Bir niyet veya isteği ifade eden hikâye edilen geçmiş zaman,
Ah, si j'avais une fortune! (Chevalier et al., 1994, s. 344)
(Ah, keşke bir servetim olsaydı.)
- vii. Gerçek dışı ifadelerde hikâye edilen geçmiş zaman,
Elle mit la main sur le loquet... un pas de plus, elle était dans la rue.
– *Sergent, cria-t-il, ne voyez vous pas que cette drôlesse s'en va.* (Hugo, cité par Chevalier et al., 1994, s. 343)

(Elini kapı zembereğinin üzerine koyar. Bir adım daha atar ve artık dışardadır.

Sergent diye seslenir, bu saçmalığın artık son bulduğunu görmüyor musunuz?)

Bu kullanımlarda, hikâye edilen geçmiş zaman mevcut veya gerçekte olmayan durumlara gönderme yapmaktadır. Yine tüm bunlar bilgisel kiplilik anlamın tanımına uygun olarak açıklanmıştır. Böylece bu tanım ilk bakışta kiplik veya zaman dışı işlevleri kapsayan basit geçmiş zaman olarak değil hikâye edilen geçmiş zaman olarak açıklamaları (i-vii) doğrulamaktadır.

Varsayım ile ilgili olan cümlelerde şart kipi görevi görür. Aktarılmak istenen cümlenin anlamlarını korumaları için cümlede şart kipi kurarız.

- *S'il était riche, il était pingre.* (Patard, 2006, s. 134) (Zengin olsaymış, pinti olurmuş.)
- *Si je boudais, elle devenait caressante; si elle faisait la fâchée, j'avais en quelque sorte le droit de l'interroger.* (Balzac, cité par Barceló & Bres, 2006, s. 74) (İtibar etmeseydim, mütevazı olurdu, canı sıkılmış olsaydı, bir şekilde onu sorgulamaya hakkım olurdu.)

G. Barceló et J. Bres (2006, s. 74) burada sadece hikâye edilen geçmiş zaman değil ayrıca varsayımı yorumlandırmaya yarayan şart kipi görevi de vardır diye tasvir etmiştir.

(vii) numaralı örnek de bu konuda ilginç bir cümledir. Aynı gözlem bu kez gerçek üstü cümleler dikkate alınarak uygulanmıştır. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken aşağıda vereceğimiz örneklerde aslında kullanılan zamanın tek başına değil beraberinde getirdiği ifade ile başka bir anlam yüklemesidir. Detaylı bir şekilde inceleyelim:

- *Heureusement que la cavalerie est arrivée. Une minute de plus, Lucky Luke était prisonnier des Indiens.* (Nihayet akıncı gelmişti. Bir dakika sonra Lucky Luke Kızılderililerin esiriydi.)
- *Heureusement que la cavalerie est arrivée. Lucky Luke était prisonnier des Indiens.* (Nihayet akıncı geldi ve Lucky Luke artık Kızılderililerin esiriydi.)

Bu tür ifadelerde *une minute de plus* gibi bir zarf tamamlayıcının olması cümlenin akışını değiştirmekte ve başka bir anlam yüklemektedir. Olmaması halinde zamansal anlamı ağır ve anlam başkalaşır.

Öyle ki, kavramsal sınıflandırmada, dolaylı çağrışımların edebiyatta belirlenmesinin ve dolaylılığın tanımının edebiyatta birinci madde kullanımında yer aldığı bilinmektedir. Diğer üç kriter ile ilgili daha az ortak bilgi bulunmaktadır.

Dolaylılık olarak düşünülebilmesi için ilk anlamı olarak bilgi kaynağının belirleyicisi olan ifadelerde birinci problematik istek, dilektir. Bu istek iki şekilde yorumlanır: Öncelikle çokanlamlı ifade (bilgisel kiplikte koşul birleşik zamanı) ilk çağrışım veya prototiplik gibi bilgi kaynağına bağlı bir anlama sahip olmalıdır; İkinci olarak ise bir ifade dolaylı olmayan bir değer pragmatik türemesi veya gelişme ya da gerçek anlamı gibi bilgi kaynağına bağlı bir değer sahip olmalıdır.

Mevcut tanımın ikinci sorunu ise bilginin kaynağının bildirilmesi yüklemlemenin objesinin kendinin olmadığı, ama başka bir anlam taşıyan bildiri hakkındaki yorumun olduğu istek, dilektir.

- *Je l'ai vu de mes propres yeux. C'est ce que j'ai conclu [de...]. C'est ce que je suppose. C'est une rumeur qui se répand. (Onu kendi gözlerimle gördüm, Anladığım o ki..., Sanıyorum ki... Bu yayılıp giden bir dedikodu.)*

Bu örnek kaynak veya başka bir cümlenin taşıdığı bilgi kaynağı türü hakkında bir şeyin haberini veren otonom cümlelerde yaygındır. Bunlar okuyucunun bilgiye sahip olabildiği ya da başka bir şekilde edinilen bilginin dolaylı durumunu özel hale getiren isim şeklini ifade eden “voir, supposer, dire, etc” (görmek, sanmak, söylemek vb.) bir fiili kapsar. Ve bu cümle ayrıca önceki önerinin içeriğine gönderme yapan yinelenen bir ifadedir. Bilgi kaynağı hakkında kendine özgü belirti anlamı taşıyan bu tümcesel biçimdeki birimleri *dolaylı cümleler* olarak adlandırırız.

Uyuşmazlığın olduğu üçüncü nokta sözlüksel olmayan ve dilbilgisel statüye sahip dolaylı anlatımı gerektiren kriteri ilgilendirmektedir.

2.3.2.1. Kanıtsallığın Sözdizimsel İşaretlenmesi

Dolaylılık işaretleyicilerinin sentaktik analizini yaparken aşağıdaki soruların ortaya çıkması kaçınılmazdır:

- (i) Dolaylılık, cümle kalıbı içerisinde cümle ile nasıl bütünleşir?
- (ii) Dolaylılıklar kullananın içeriğini belirleme ile nasıl etkileşirler?
- (iii) Dolaylılıklar, diğer söz dizimsel pozisyonlar ile nasıl etkileşim kurarlar?

Diller söz dizimsel yapıları itibariyle özellikle karışık tümceleri yapı türlerinde önemli ölçüde birbirinden ayrılırlar. Bununla birlikte, genel araştırmamız kapsamında kimi yerleşme (enchassement) türleri bilinen her dilde mevcut rastlanılan durumdur.

Fransızcada sözdizimsel açıdan dolaylılık değerinde olan temel özelliklerde birtakım yapıların analizini inceledik. Bunlardan birleştirme (conjonction) görevi gören başlıca

faktörleri belirteceğiz. Şöyle ki, oluşturulan fiiller kiplik değeri ile bütünleşmekten daha çok fiil bazında karşımıza çıkarlar. Fransızcada sözdizimsel açıdan dolaylılık değerinde olan temel özelliklerde birtakım yapıların analizini inceledik. Bunlardan birleştirme (conjonction) görevi gören başlıca faktörleri belirteceğiz. Şöyle ki, oluşturulan fiiller kiplik değeri ile bütünleşmekten daha çok fiil bazında karşımıza çıkarlar. (Koşul birleşik zamanı *on dirait* ve gereklilik bildiren *faut croire*) Söylesimsel (dialogique) yapıları gereği ise koşullu, doğrulayıcı, yerinde açıklama gibi değerde sözdizimsel pozisyona sahiptir. Söz konusu ifadeler aslında konuşmacının gözlemlemediği şeylerin durumunu kendisi bizzat yaşamadan tasvir ettiği metinlerde kullanılan bir olgudur. Bu faktörlerin çokluğu ve dolaysız karakterler fiil ve ifade bazında anlamlar arasındaki boşluğu açıklayan ve dolaylılık anlamını ortaya çıkaran şekillerdir. (Koşul birleşik zamanı *on dirait* ve gereklilik bildiren *faut croire*) Söylesimsel (dialogique) yapıları gereği ise koşullu, doğrulayıcı, yerinde açıklama gibi değerde sözdizimsel pozisyona sahiptir. Söz konusu ifadeler aslında konuşmacının gözlemlemediği şeylerin durumunu kendisi bizzat yaşamadan tasvir ettiği metinlerde kullanılan bir olgudur. Bu faktörlerin çokluğu ve dolaysız karakterler fiil ve ifade bazında anlamlar arasındaki boşluğu açıklayan ve dolaylılık anlamını ortaya çıkaran şekillerdir.

2.3.2.1.1. Faut Croire

Öncelikle *faut croire* “falloir” diğer fiillerle önermesel veya bildirme tutumlarını işaret eden koşul birleşik zaman kipliği tarafından fiilinden türeyen bir gereklilik kipliğidir (croire ve dire). Bu demek oluyor ki, bunlar dolaylı yolla elde edilen bilginin gösterdiği anlamda dolaylılık değerinden ortaya çıkan, karışık değerlerde anlambilim (semantique) birleşimini temsil eder. Konuşmacı doğrudan algıladığı şeylerinin durumunu, tasviri aktarmadığı kullanımları işaret eder.

- Caroline a les yeux rouges. Elle a pleuré, faut croire.

(*Caroline'nin gözleri kızarmış, belli ki ağlamış.*)

Gerçekten göreceli bir şekilde *devoir* yardımcı fiili ile de ifade edilen *faut croire* kipselleştirilen “Caroline’in gözleri kırmızı” durumu “Caroline ağladı” diye ifade edilen cümlelerin bir sonucudur. Gözlemlenen bir sonuç ihtimaline sebep olduğunda sonradan gerçekleşen durumların anlamını taşıyan *faut croire*’ın olduğu metinlerde kullanım tam tersine daha çok uyarlanmıştır. Bu durumda, *faut croire* dolaylılık değerini karakteristik hale getirmek için durumların anlatım biçimiyle birlikte cümleye kattığı anlamı da dikkate almak gerekir.

2.3.2.1.2. On dirait

Tümcede *On dirait* işaretleyicisi aynı uzantıda dolaylılık değerini alır. Bu uzaklaşmanın söylesimsel (dialogique) fonksiyonun etkisi gibi yorumlanabildiği durumları gördük. Aşağıdaki yapıda dolaylılık değerini kolay bir şekilde çıkarabiliriz:

- Sur ce tableau, on dirait que ce coucher de soleil n'est pas vrai.
(*Bu tabloda, sanki gün batımı gerçek değil.*)

Bundan başka dolaylılık değeri bir de onaylama ile eşleşen kiplik anlatımı (koşullu birleşik zaman) konusu olan birleşimsel (combinatoire) gibi görünmektedir.

Daha sonra, *on dirait* sözdiziminde dolaylılık değerini görmek gerekirse, çıkarsama ve algılama arasında karışık bir anlamdan bahsedildiği anlaşılmaktadır ki bu iki kategori arasındaki mesafeye atıfta bulunularak elde edildiği sonucuna ulaşılır. *On dirait* çıkarsamasal olarak yorumlanabilen bir içerik ile bağdaşamaz.

- Les volets de sa chambre sont fermés, donc il dort, on dirait.
(*Odanın kepenkleri kapalı, öyleyse uyumuş olmalı.*)

Yukarıdaki tümce her zaman için göreceli bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu cümle sadece içinde bulunulan durumun yorumlanmasının imkânsız olduğunu göstermiyor ayrıca bir başka olağan veya ispatlanmayan duruma göre alışılmış hale gelir.

Konuşmacının algıladığı durumları tasvir ettiği içerik ile aynı zamanda bağdaşamaz olduğunu görmüştük. Duyusal algılar üzerine kurulu olan çıkarsamalardan itibaren konuşmacının karşılaştığı durumlar içerikte kullanılabilir. Örneğin sınıfın kapısının arkasından çok gürültü duyan konuşmacı içinde bulunduğu durumu şöyle dile getirebilir:

- Les élèves sont agités, on dirait.

(Sanki çocuklar yaramazlık yapıyor.)

Ama şu şekilde söyleyemez:

- Les élèves sont bruyants, on dirait.

(Sanki çocuklar çok gürültülü.)

Çünkü son cümlede tarif edilen durumda bir çıkarsamaya başvurulmamıştır. Bu içerikte bir cümlede yorum ayrımı alaycıdır.

2.3.2.1.3. Parait

Parait dolaylılık işaretleyicisi karşıtı olarak nitelendirilebilir. Gerçekten bilgiyi edinen konuşmacının tarzında bilgiyi vermek yerine, tam tersine *parait* konuşmacının kaynağına

ilişkin hiçbir bilgiyi aktarmadığını gösterir ve kendisi doğrudan gözlemlediği durumlar dışında yorum yapar.

Öyleyse alıntıyı belirsiz kaynaktan ayırmak önemli bir husustur. *Parait* işlevi, konuşmacının bu kaynağı belirsizliğe iten üçüncü kişiden alması tarafından değil, iletişimde olduğu bilgi kaynağını belirsiz sürdürmeye karar vermesi halinde belirgindir.

Parait dolaylılık değeri perspektif değerde bağlacın, doğrulayıcı değer kadar dayanağın ve algı aslının baskısındaki belirsizliğinin meyvesidir. Bu cümle konumu itibariyle yer alan yapının kişisiz yapısını ayırma olanağı vermelidir: Göreceli bir şekilde “il paraît que Paul est pâle” ve “Paul est pâle, paraît” . Sadece bu son sürüm konuşmacının Paul’ün solgunluğunu ilgilendiren hipotezi doğruluyormuş gibi yapar.

Genel olarak hepsini değerlendirdiğimizde *faut croire* ve *paraît* iyi tanımlanmış dolaylılık ifadesi, otonom fiiller kadar olduğu gibi fiillerden oluşan şekillerdir: Konuşmacı *je crois que* dediğinde, sözcüğün tam anlamıyla sözcüsünün kaynağının bir inanış olduğunu ve *paraître* fiilini kullandığından görsel algı olduğunu göstermektedir: *Paul paraît fatigué*. K. Myong konuşmacı tarafından fark edilmeyen durumları gösteren *on dit que* ve *paraît* ile kıyaslayarak *on dirait* açıklanan durumların akıbetleri ile ilgili hiçbir ipucu vermez, diye belirtir (2004). “Paul paraît fatigué”, “Paul est fatigué, paraît” cümlelerinin tersine konuşmacı bu bilgiyi aktarırken Paul’u görmeden aktardığını da işaret eder.

Bu işaretleyicilerin ilginç bir şekilde, sözcüyü tasvir ederken birbirlerinin yerine kullanımları oldukça zordur. Gerçekten bu kullanımlarda çok derin bir analize girmeksizin, çıkarsama, alıntı ve algılama diye gözlemlemek işaretleyicilerin değerlerini tarif etmek açısından yeterli olmayacaktır.

Buraya kadar incelediğimiz üç işaretleyici konusunda (*faut croire*, *paraît* et *on dirait*), onların her biri söylesimsel (*dialogique*) kullanımlardır, durumların gerçekliğini onaylayan fonksiyondur. Monolojik kullanımında, durumlar sanki kendinden başka bir kaynaktan elde edilmiş gibi, iletişimde durumların geçerliğine okuyucu kendi karar verir. Dolaylılık değerleri bu onaylayıcı fonksiyonun bir sonucudur. Bu sebeple değeri olumsuz olarak anlaşılmalıdır. Gerçekten, adı geçen üç belirleyici rapor edildiği durumlarda okuyucunun doğrudan gözlemlemiş gibi algılanmaması suretli anlam çıkarmamıza neden olurlar.

Fransızca bilginin kaynakları arasında genelde çok ince, karışık ayrımlar yapmak için çok çeşitli dilbilim işaretleyicilerine sahiptir. Aşağıda bunu iki sözce ile örneklendirelim:

(1) *Il semble que Marie soit malade. (Marie hasta gibi görünüyor)*

(2) *Il paraît que Marie est malade. (Öyle görünüyor ki Marie hasta.)*

Yukarıda verilen örnekler birbirine yakın anlamlıdır. Genelde kanıt söylenti (ouï-dire) türünde ise bunu söylemek için “il semble que” ve “il paraît que” dolaylılık işaretleyicisinin her ikisini de kullanabiliriz. Tabi ki bu sözceleri incelemek için daha farklı kullanım şartları vardır. Ve bu farklılıkları ortaya çıkarmak için ise çokseslilik analizi araştırmacıya bu hususta yardımcı olacaktır. Diğer taraftan bu kullanımların çeşitliliği, cümle içinde farklı yerlerde kullanılması muhakkak farklı anlamlar ortaya çıkaracaktır. (örn: il semble possible de vendre la voiture, ... semble-t-il...) Yine sözcenin cümle içerisinde farklı yerlerde kullanımın gerçekleşmesi analizi açığa çıkarma suretinde dikkate alınmayı gerektiren sözdizim engeliyle karşı karşıya kalır.

Il semble que çıkarsama türünü bilmenin farklı bir örneğidir ve *il paraît que* işaretleyicisi biçimbilimsel açıdan değişikliğe uğrarsa değerleri tamamıyla değişir. Etimolojik değerine yeniden kavuşması halinde görme türünün dolaylılık işaretleyicisine dönüşür.

2.3.2.2. Kanıtsallığın Sözcüksel İfadesi

Fransızcada dilbilimsel anlamda dolaylılık kavramı yer almaz, bu kategorinin bir diğer belirleyicisi sözcükseldir. Dolaylılık dizinin (paradigme) olmaması halinde, bazı biçimbirimler (morphèmes) özellikle kipler ve zaman ifadeleri edebiyat dünyasında ilgi çeken bir kavram gibi dikkatleri üzerine çeker. Farklı kategorideki ifadelerin analizi için bağlaçlar, aratümce fiilleri, basit zamanlar ve dolaylılık başlığı altında bazı sonuçlara varıldığına değinmiştik.

Fransızca dolaylılık sistemine sahip olmamasına rağmen, Fransız okurlar bazı koşullarda aktaracakları bilgilerin dışavurumunu az veya çok açık bir şekilde belirtmek üzere dilbilgisinde bazı kullanımlara yer vermişlerdir. Bunun için ise Fransızca dolaylılık kategorisini açıklamaya yarayan birtakım ifadeler (özellikle sözlüksel ve daha az biçimbilimsel ölçütlere hatta tipografilere) sahiptir. Bu fonksiyonu *apparemment, visiblement* (constatation), *certainement, sûrement* (inference, supposition) gibi bazı zarflara; *il semble que, il paraît que* (ouï-dire) gibi belirsiz sözdizimine; *bilgisel* (épistémique) anlam içinde *devoir, pouvoir* kip fiillerine; *voir, entendre, sentir* gibi duysal fillere; *d'après, selon, pour* edatlarına; tahmini gelecek biçimbirimlerin ve söylentilerin olduğu koşul şart zaman ile tırnak içinde alıntılara atfedebiliriz.

Aşağıda örneklenen dört cümleyi inceleyelim:

(1) *Le professeur Leclerc est à l'université. (Leclerc profesör üniversitede.)*

(2) *Le professeur Leclerc doit être à l'université, car j'ai vu sa voiture au parking.*

(Leclerc profesör üniversitede olmalı, çünkü arabasını otoparkta gördüm.)

(3) *Le professeur Leclerc serait à l'université.* (Leclerc profesör üniversitede olacaktı.)

(4) *Le professeur Leclerc est à l'université, j'ai vu (oral).* (Leclerc profesör üniversitede, onu gördüm. (konuşma esnasında))

Aslında yukarıdaki Leclerc profesör üniversitede olduğu bilgisini veren her bir cümle aynı içeriğe sahip, bu dört cümlenin farklı olduğu husus dolaylılık üzerine anlam kazandıdır. Birinci cümlede okuyucu bu bilgiye nasıl ulaştığını belirtmeksizin içeriği bildirir. Dolaylılık açısından sözce belirtilmemiştir. Bildirme kipi görünümündedir ve herhangi bir yardımcı kip, ne aratumce ifadesi ne zamir cümlesi ne de başka bir aracı beraberinde kullanılmıdır. Birinci cümlede bilgiyi açıklayan kaynak nedir öyleyse? Konuşan bize sözcüğü ile ilgili hiçbir ipucu vermemiştir. Şöyle ki bunu bizim tahmin etmemiz, çıkarmamız istenir. Teori olarak, (1) numaralı cümledeki bilgi üç büyük kaynak türüne sebebiyet verir: konuşanın kişisel saptaması, gözlemi, çıkarsama veya konuşanın tahmini ya da III. şahıs tarafından okuyucuya ulaştırılan bilgi. (2) ve (4) numaralı sözcükler kaynağın bilgiden anlaşıldığını gösteren sözcüğü konuşanın belirttiği (1) numaralı olandan farklıdır: çıkarsamadan elde edilen (2) numaralı sözce, söylenti veya kişisel alıntılarının olduğu (3) numaralı sözce ve (4) numaralı durum saptaması. Diğer taraftan, (3) numara basit bir şekilde konuşmacı tarafından elde edilen bir sözce iken, (2) ve (4) numaralı sözcükler konuşmacının kişisel bulgularının bir sonucunu kapsayan bilgiler olan (3) numaralı cümle ile benzer veya yine aynı cümleden farklı olabilir. Konuşmacıya bilgiyi ileten kimsenin bilgiyi kendisinin oluşturması veya ipuçlarından elde etmesi, koşullu birleşik zamanla söylenti biçimimizi açık bir şekilde ortaya koymaz.

2.3.2.3. Kipsel (Modal) Fiillerin Kanıtsallık İşlevi

Bu bölümde Fransızcada *pouvoir* ve *devoir* kip fiillerinin anlam etkileri üzerine birkaç yansımadan bahsedeceğiz. *Pouvoir* ve *devoir* göreceli olarak şunlar gibi “soyut olasılık” ve “soyut gereklilik” belirli alt çekirdekle çokanlamlı fiiller grubunda nitelendirilmektedir (Le Querler, 1996, 2001; Kronning, 1996, 2001; Perkins, 1982). Anlamsal çekirdeğin alt belirlemesi yerini birçok bağlamsal anlam etkisine bırakır.

(1) *Luc peut venir en vélo.*(Luc bisikletle gelebilir)

Şu halde içeriğe göre sözce dört farklı anlam etkisine sahiptir: (1a-d)

(1a) *Luc a la permission de venir en vélo.*(Luc'e bisikletle gelmesi için izin verildi)

İZİN – kaynak: İnsan

(1b) Luc est capable de venir en vélo (sa jambe est déplâtrée).(Luc bisikletle gelebilir-bacağı alçıdan çıkarıldı)

YETERLİK – kaynak: konu niteliği

(1d) Il se peut que Luc vienne en vélo / Luc viendra peut-être en vélo.(Luc belki bisikletle gelebilir.)

İHTİMAL - epistemik olasılık

(1e) Les circonstances permettent à Luc de venir en vélo (car la route est déneigée).

(Şartlar Luc'un bisikletle gelmesi için müsait – çünkü yollar kardan temizlendi)

SOMUT OLASILIK – kaynak: somut şartlar

Şöyle ki gelenek (Sueur, 1977a, 1977b, 1979 ve 1983; Le Querler, 1996 ve 2001) bir taraftan “yeterlik”, “izin” ve “somut olasılık” anlamı etkisi içerisinde olasılık kaynağına göre ayrılmış “köken” kullanımını (1a-c) ve diğer taraftan “epistemik” kullanım olarak iki önemli grup kullanıma ayırır.(1d)

Aşağıda belirtilen sözcelerin zaman zaman açıklamalar(*paraphrases*) oluşturma imkânsızlığını orada gösterme gibi tek başına anlam etkisinin olumsuzluk anlamı ile bağdaşmadığı bir gerçektir.(10')

(10'a) Les Alsaciens ne peuvent pas être obèses.(Alsace bölgesinde yaşayanlar çok şişman olamazlar.)

(10'a1) * Certains Alsaciens ne sont pas obèses.(Bazı Alsace bölgesinde yaşayanlar çok şişman değildir.)

(10'b) Luc ne peut pas être odieux.(Luc geçimsiz olamaz.)

(10V) * Parfois, Luc n'est pas odieux.(Luc bazen geçimsiz değil.)

Sürüp giden bir fikir olmasına rağmen, pouvoir epistemik anlam etkisi, (devoir örneğindeki gibi) olumsuzluk ile bağdaşmaz. Sueur iletişim tartışmalarında epistemik olan pouvoir ile bazı olumsuz sözcelerin yorumlanmasına dikkat çekmektedir (1983, s. 181). Sözcelerde anlam ifadesi bazı durumlarda “Bunun şunu demek istemesi mümkündür” gibi anlaşılacak şekilde kolay yorumlanmayabilir. Ayı şekilde tek başına anlamı olmayan (10'a) ve (10'b) – “Alsacien bölgesinde yaşayanların çok şişman olması mümkün değildir” ve “Luc'un geçimsiz olması mümkün değildir.” olarak yorumlanmaktadır.

Dahası, (15a-c) ve (15d) de hariç hangi nedenlerde dolayı epistemik okunmuşluğun mümkün olabileceğini yanlış anlarız.

(15a) Gabriel doit être en forme.(Gabriel formda olmalı.)

(15b) Gabriel peut être en forme.(Gabriel formda olabilir.)

(15c) Gabriel ne doit pas être en forme.(Gabriel formda olmak zorunda değil.)

(15d) Gabriel ne peut pas être en forme.(Gabriel formda olamaz.)

(15d)Tekseslemlenmiş okumanın olduğu bazı bağlamlarda olabilen, “Onun olması mümkündür / Gabriel'in formda olması mümkün değildir.” açıklaması da olabilir.

Pouvoir analiz sonucu için, aşağıdaki tabloyu inceleyelim:

Tablo 6: Pouvoir Anlamının Etkileri

POUVOIR		
Çekirdek: Somut olasılık		
I.YAPMAK(<i>Faire</i>)Kipliği	a. Soyut olarak var olan izin Kaynak: canlı insan	Doğruluk
Özne — Olasılık— Fiil	b. Oto-izin /yeterlik Kaynak: Özne niteliği	
Özne — Olasılık— Fiil	c. Somut (ihtimal) izin Kaynak: Somut çartlar	
II. OLMAK (<i>Être</i>) Kipliği	a. İhtimal	Gösterilebilir
Olasılık (Özne — Fiil)	b. Aralıklı	Doğruluk

Aslında Kronning'in (1996, 2001) *devoir* analizinden ilham alınan bu tabloda esas bölünme olmak (*être*) ve yapmak (*faire*) kiplikleri arasında yapılmıştır. Evvelden tekselemlili olarak adlandırılan anlamların etkileri *Faire* kipliğini yanıtlar. “İhtimal” ve “Aralıklı” anlamlarının etkileri ise *être* kipliğine karşılık verir. Bu analizi Kronning'ten esinlenerek yapan ise Velters'tir (2004, s. 663). Bu dört değer karşısında – *aralıklı* ile beş – *devoir* için düzen ikisi (Huot, 1974) ve kalan üç değeri (Sueur) ile kabul edilir.

Yakın zamanda, Kronning (1996, 2001) *pouvoir* ile gördüğümüz tabloya bir de *devoir* “gerçeklik” diye adlandırılan dördüncü anlam etkisi eklemiştir. Bu tabloda *pouvoir* tablosunda gördüğümüz önerilerin benzer örneğini *devoir* için de görmek mümkündür: tekselemlili üç anlam etkileri, *faire* kipliği ve *être* kipliği alanındaki iki anlam etkisi.

Tablo 7: Devoir Anlam Etkileri

DEVOIR		
Çekirdek: Somut gereklilik		
I.YAPMAK(<i>Faire</i>)Kipliği	a. Soyut olarak varolan zorunluluk Kaynak: canlı insan	Doğruluk
Özne — Gereklilik— Fiil	b. Oto-zorunluluk Kaynak: Özne niteliği	
« ZORUNLULUK »	c. Somut zorunluluk Kaynak: Somut şartlar	
II. OLMAK (<i>Être</i>) Kipliği	a. İhtimal	Gösterilebilir
Gereklilik (Özne — Fiil)	b. Zorunluluk / gerçeklik	Doğruluk

1 ve 2 numaralı tablolar *devoir* ve *pouvoir* için etre kipliği alanında iki anlam etkisine ayırdığını gösteriyor: anlamlardan bir tanesi epistemik, gerçek olmayan, göreceli bir şekilde olasılık ve ihtimale dayanır – ve yine göreceli bir şekilde daha çok zorunluluk ve tek başına gerçekliğe yanıt olarak epistemik olmayan anlam etkisi.

2.3.2.4. Kanıtsallığın Biçimbilimsel Görüntüsü

Bilginin kaynağı araştırması ilk olarak Amerika’da başlamıştı ve dolaylılık çalışmaları diye adlandırdığımız çalışmaların hareketliliğine sebep olmuştur. Dolaylılık kavramı “kanıtsallık aracı” anlamına gelen biçimbilimsel açıdan kanıt kelimesinden türeyen konuşmacının nasıl söylediğini biçimbilimsel araçlar ile tarif eder ve iletişimde kullanılır. Burada aslında dolaylılık kavramını biçimbilimsel (*morphologique*) açıdan tanımını anlatmaya çalıştık. Ayrıca, ele aldığımız başlık itibariyle bu sözcük anlamının uygulamasını tanımından yola çıkarak incelemesine küçük anlamda katkıda bulunmak istedik.

Daha önceki açıklamalarımızda L. Anderson’un (*idem.*) tanımlarından bir tanesinde “dolaylılık belirleyicisinin biçimbilimsel anlamda, dolaylılık çekim ekleri, parçacık (*morfem*) ve diğer bazı sözdizimsel öğelerden oluşur.” ifadesine yer vermiştik.

Dolaylılık ve kiplik işleyişleri arasında önemli farklılıklar olduğunu gözlemleriz. Fransızca ve coğrafi bakımdan ile genetik açıdan komşu olan dillerde, kiplik kavramının varlığı ve bunun dilbilgiselleşmesi uzun zamandır kabul gören bir şeydir. Bunun tersine, dolaylılık göreceli bir şekilde daha yakın bir zamanda ortaya çıkan kavram olmuştur ve ancak W. Chafe et J. Nichols’un (1986) toplu çıkardıkları dergi sayısından bu yana dilbilim

tartışmalarında merkezde bir yerde konu olmaya başlamıştır. Bu gecikmiş ilgi muhtemelen dolaylılığı ifade eden dilbilgisi birimden ziyade daha çok biraz daha dilbilimim merkezinde yer alan batıda bulunan dillerin olmasıyla açıklanmaktadır. Diğer taraftan dolaylılık belirleyicilerinin dilbilgiselleşmesi (grammaticalisation) dilbilimciler arasında tam birlik sağlamamıştır. Şöyle ki, P. Dendale et L. Tasmowski (2001, s. 344) İngilizcede *John must have arrived (because I see his coat on the chair)* cümlesindeki *must* geçişli eylemini dolaylılık işaretleyicisi olarak düşünürken, G. Lazard (2001) dolaylılığın bu dilde de dilbilgiselleşmediğini tahmin etmektedir. Aynı şekilde, A. Rabatel (2009, s. 73) Fransızcada dolaylılığı açıklamak için biçimbilimsel bir belirleyicinin olmadığını ileri sürmektedir, ama yine de Dendale ve H. Kronning bunu koşul birleşik zamanda (conditionnel), dilbilgisi aracılık (médiation) belirleyicisi olarak diye düşünmektedir.

Fransızcada dolaylılık araştırması başlangıcından beri, yirmi yıldan fazladır, aşağıda örnekteki gibi yapılan sözceler birçok yorumları beraberinde getirmiştir.

- Luc n'est pas là, il *doit* être malade. (*Luc burada değil, hasta olmalı.*)

Geleneksel olarak bilgisel (épistémique) olarak incelenen bu sözcü açık bir şekilde çıkarılan kanıtın temelinde bir çıkarsamanın sonucudur (Desclés & Guentchéva, 2001; Desclés, 2009). Bu kanıtsallık ve kiplik arasındaki ilişkiyi problematik açıdan gün ışığına çıkarmaktadır.

Bundan başka, gittikçe büyüyen birçok araştırma aksine gerçek olmayan sözcelerde görev alan basit geçmiş zaman (i) *asla bir kip değerinde olamaz* ve (ii) *zaman görünümlü anlamlarını tümüyle korurlar* diye öne sürmektedir. Bu araştırmalar geçmiş zaman görünüşlerinin / kalıplı kipsel yorumlamaların kiplik anlamına gelen kendi öneri içeriğinden başka ikinci bir anlam çıkaran zaman görünüşlü bir içerikle ve anlambilim ile biçimbilimsel (hatta sözdizimsel) olarak farklı bir kipsel içerikle eşleştiğini göstermektedir. Öyle sanıyoruz ki, metnin belli parçasında kiplik ifadeleri zamanın nicelendirebileceği durumları (inanış ve istek) tasvir eder. Şematik açıdan, zaman ifadesi ile işaretlenmiş tüm biçimler veya kipsel ifadeler (buna koşullu birleşik zamandaki yapılar da dâhil) için aşağıda yer alan anlambilim (sémantique) sonucuna ulaşılır.

Sıralanan bu üç anlambilim alanı bize düzeylerini vermektedir:

Zaman(Temps) > Kiplik (modal) > Ana eylem(Base verbal) / Tümce (proposition) >/

1

2

3

Kipselleşen Çekimli Fiil (GV Modalisé)

Bazı diller iletilen bilginin nasıl verildiği hususunda genelde konuşmacının gösterme aracı ölçüsünde muhteşem bir şekilde geliştirilen anlambilim sistemi ile donanmıştır. Türkçe vereceğimiz bir örneğe karşılık Fransızca sözceleri morfolojik açıdan aşağıda inceleyelim:

Ahmet top oynamış/oyunuyormuş.

Je l'ai vu jouer – Oynadığını gördüm.

Je l'ai entendu jouer, mais je ne l'ai pas vu jouer – Oynadığını duydum ama onu görmedim.

J'ai eu des indications qu'il a joué: les empreintes de ses chaussures sur le terrain de jeu, mais je ne l'ai pas vu jouer – Oynadığına dair ipuçları var: malzemeler...

J'ai obtenu cette information de quelqu'un d'autre – Bir başkasından bu haberi duydum.

Il est raisonnable de supposer qu'il a joué – Oynadığını tahmin etmek uygun görünüyor.

Aynı bilgiye sahip içerik (lui jouer) başkasından duyulma ya da varsayım veya çıkarsama ile (görsel veya işitsel) duyu organlarıyla algılarla elde edilen içeriğe göre beş farklı şekilde ifade edilmiştir. Türkçede ise bu cümle yine farklı biçimlerde bununla birlikte aynı içerikte tek cümle ile ifade edilebilmektedir. Burada anlaşılan her iki dilde de kullanılan ancak farklı kategorilerde tamamlanan ve bazen geliştirilen dolaylılık çalışmaları bilgi kaynağı açısından ilginç sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Az veya çok önemli gibi görünse de bununla birlikte kimi dillerde bu bir gerçektir.

Bazı diller bir toplumun ortak kültürel değerlerinden alınmış bilinen veya bilgiyi gösteren morfolojik belirleyicilere sahiptir. Atasözleri ile aktarılan bilgiler kişisel olmayan bir kaynaktan elde edilir. Atasözleri ve atasözü niteliğinde şekiller bu nitelikte karakterleriyle gerçek kaynağı belirtmektedir. Aynı anda bu içeriğin halkbilimsel aslının belirleyicisi ve içeriği, atasözü özellikle kanıtsal fonksiyonun görevini yerine getirir.

3. Dolaylılık İşaretleyicileri Sorunsalı

Giriş bölümünde de değindiğimiz gibi, bu çalışma dolaylılık (kanıtsallık) ile yapılan çalışmaların ışığı altında bir adım daha ileri gidebilmek ve konuyu daha ilginç bir hale getirerek bu alandaki araştırmalara dikkat çekmek içindir. Dolaylılık (kanıtsallık) konusu daha önce özellikle yabancı araştırmacılar tarafından incelenmiş, değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de henüz yeni yeni bu alanda araştırmalar yapılıyor olsa da bu konu git gide daha sistematik bir şekilde ilgi uyandırmakta ve anlaşılabilirliği daha da artmaktadır. Aslında, konu başlığı merak uyandırdıkça, ortaya dilbilgiselleşme adına birçok kuram çıkmakta ve bu kategoride buna bağlı diğer tüm konulara da ışık tutmaktadır.

Burada asıl dikkatimizi çeken Türkiye Türkçesinde araştırdığımız konunun nasıl algılandığından başka farklı yabancı dilde bu kavramın yer alıp almadığıdır. Bu kıyaslamayı yapabilmek için ise önce evrensel anlamda konuyu ele almak gerekir ardından hâkim olduğumuz karşılığı olan dilde bu ayrımı yapmak gerekmektedir. Genel anlamda buna dil tipolojisinin metodolojik sorun diyebiliriz ve bu sorunu da iki dildeki kavramların dilbilgisindeki yeri ve kullanımı ile çevirilerle örneklendirebiliriz.

Araştırmada merak ettiğimiz öncelikle Türkçede dolaylılık (kanıtsallık) olgusunun kullanım şekli ve biçiminin kimi zaman gerçekten ilginç bir yere sahip olduğudur. Çünkü –miş morfemi kullanımı eğitim-öğretim hayatımızda daha çok geçmiş zaman eki olarak öğretilmektedir. Burada ise kiplik adı altında incelemeler yapılmış ve bununla birlikte kip/kiplik kavramına da detaylı açıklama ve örnekler verilmiştir. Yine durumu bir örnek ile ele alalım:

- “Şabanım, kısmetsiz Şabanım! Biriciğim, Hacerimin tek teberiği”, diyordu. “Şabanım, nasıl da kocamışın! Ama nasıl tanıdım seni! ...” (Vatandaş-TR, s.60)
- “Mon Shaban, mon pauvre Shaban! Mon petit, tout ce qu’il me reste de mon Hadjer, disait-elle. Mon Shaban, comme tu as grandi! Mais je t’ai reconnu tout de suite, ...” (Vatandaş-FR, s.61)

Türkçe alıntıda dolaylılık bildirmede kullanılan unsur bu görevinde yalnız bilgi kaynağına yönelik atıfla yer almamıştır, bunun yanında bir takım kullanımlarında örneklerini gördüğümüz gibi pragmatik anlamıyla aniden farkına varma, önemli veya yeni bilgiyi vurgulamayı da bünyesinde bulundurmaktadır. Dolaylılık işaretleyicisinin kullanımı da bu bakımdan onun doğasında olan aniden farkına varma konuşanın beklentisine zıt algı bakımından yorumlanabilmekte; anlamları bunlar üzerinden okunabilmektedir. Yapı olarak baktığımızda –miş ek-fiili *koca-mak* mastar fiilinde kökene eklenen –miş (ek-fiil) + -in (kişi zamiri) ile yerinin almıştır. Zaman olarak *Duyulan Geçmiş Zaman* ekini barındırır.

Fransızcada “Mon Shaban, comme tu as grandi!” Türkçe metnin karşılığı olarak çevrilmiştir. Bu çeviride dikkat çeken iki unsur vardır. Birincisi, zaman olarak karşılığı Basit Zaman olmuştur ve aynı anlamı katabilmesi açısından Türkçede aslında olmayan bir bağlaç *comme* kullanılmıştır.

İşte yukarıda görünen sadece bir örnek ile konu ilginç bir hal almaktadır. Bundan dolayıdır ki çevirinin getirdiği bu değişim ve dillerdeki farklılık sorunsal yorumlamaya sebep olmuştur ve bu suretle dilbilgisinde dolaylılık (kanıtsallık) konusu sorunsal haline gelmiştir.

“Sorgulanması gereken ilk kıstas metinlerde yer alan morfemin dolaylılık olarak ilk anlama sahip olup olmadığıdır. Zamansal yapıda mı kullanılmış yoksa herhangi bir kip eki belirtilmiş mi? Anlam olarak adı geçen zaman kullanım ölçütleri mi geçerli yoksa farklı bir anlam mı ifade ediyor?” gibi bir takım soru işaretlerini de beraberinde getirmiş ve bu da araştırmacıyı bu alanda araştırmaya teşvik etmiştir.

Dikkat edilmesi gereken olayın gerçekte olup olmadığıdır. Dolaylılıkta asıl olan gerçek dışılığı veya diğer kip ve kiplik belirleyicileriyle uyumlu olma özelliğidir. Çünkü araştırmalar hepsi olmasa dahi çoğu dillerde farklı belirleyicilerin birbirleri ile uyum içerisinde olduğunu gösteriyor. Şöyle ki, aynı cümlede hem yükümlülük kipliği hem de bilgi kipliği yer alabilir. Ancak cümlede daha çok bilgi kipliği yükümlülük kipliğini kendi bünyesine alır ve hatta farklı yerde bilgi kipliği belirleyicileri birbirleriyle etkileşim halindedir. İsteme kipi (subjonctif) belirleyicileri ve kipsellikler de sık sık etkileşim halinde olabilirler. Dillerde dolaylılık ve kip/kiplik karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenirler ve yapısal şablonda aynı yerde bulunurlar. Biçimsel sözdiziminin geçmişten bu yana dalgalanmaların bir sonucu olacağını ve dilin kendi içinde veya dillerin içinde neredeyse hiç oluşmadığını göz önünde bulundurursak tipolojik olarak daha faydalı bir yol olan semantik açıdan genel olarak incelemek gerekir. Bu, dilde kanıtsallığın daha geniş açıdan incelenmesine zemin hazırlamaktadır.

Ayrıca dolaylılık işaretleyicileri bilginin dolaylı yollardan atıfta bulunduğu işaret ederek cümleye dolaylı bir bakış açısı kazandırır. Bilginin dolaylı yollardan edinilmesi bir tür zamansal ya da mekansal anlamda, olaydan uzak kalarak veya iletişim kesilmesi ile gerçekleşir ve algılanmasının duyguların ağır bastığı pragmatik kullanımlarda görürüz. Tüm bunların sonucunda ortaya bir mesafe, duygu görünüşlerinin bu sistemde azımsanamayacak bir alan kapladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fransızcada kanıtsallık kavramını ele alırken yine kiplikten yola çıkarsak, kiplik fiillere işlerlik kazandıran sözdizimsel yapılar *bireşimli* (synthétique) analiz için büyük bir önem arz eden *biçimbilisel* (morphologique), *sözdizimsel* (syntaxique), *anlambilimsel* (sémantique) et *edimbilim* (pragmatique) faktörlerin bulunduğu yerdir (Chu, 2008, s. 19). Mükemmel bir iletişimin az yaygın bir durum olduğunu düşünürsek, çalışma boyunca bu karışıklığı ele almaya da çalışacağız. Çünkü iyi bir iletişime engel olan faktörler listesi iletişim kurmanın en iyi araçları olarak ortak kabul edilmesine rağmen uzun bir geçmişe sahiptir ve insanlık tarihi boyunca vardır.

Dolaylılık araştırmaları sözdizimsel (syntaxique), sözlükbilim (lexicologie), biçimbilim (morphologie) gibi birtakım dilbilimsel analizler sonucu ortaya çıktığını belirtmiştik. Fransızcada da dolaylılık işaretleyicilerinin çözümlenebilmek için bu tür incelemeler yapmak ve varsa her bir konuyu kapsayan başlığı tek tek incelemekte fayda vardır. Karşılaştırmalı dillerde bu işaretleyicileri incelerken kullanılan şeklin türünü her dilde analiz etmek ve benzerlikleri ile farklılıklarını ele almak gerekir.

4. İnceleme

4.1. Yöntem

4.1.1. Araştırma Modeli

Tarama modeli tekniğinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik daha çok nitel bir sürecin izlendiği araştırmamızda, Türkçe eserden Fransızcaya çevirisi yapılmış eseri mukayese etmeyi uygun gördük. Özünde pozitivist araştırma anlayışı yatan aynı zamanda hipotez kurmayı ve test etmeyi amaçlayan bu araştırma anlayışı biz araştırmacıların belli yöntemlerle tespit ettiğimiz gerçeği ortaya çıkarma çabasını gütmüştür. Devamında araştırdığımız konuların ortak ve değişken yönleri teori kısmından sonra detaylı bir şekilde bir model yardımı ile ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnceleme sırasında ayırt edilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Kısaca burada yöntem devreye girmiştir. Böyle bir araştırmaya dışarıdan katıldığımız için belli birtakım sayısal veriler elde ettiğimiz gibi topladığımız bilgileri yorumlayıp ve bunlardan yola çıkarak genellemeler yaparak sonuca ulaştık.

Çalışmamıza farklı dil ailelerine mensup iki dil olan, Türkçeden Fransızcaya çevirisi yapılan karşılaştırmalı yapıları ele almakla başladık. Bunun için Türkçe ve Fransızcada var olan iki eser incelemesine başvurduk. Öncelikle tek bir kitapta (Vatandaş) yola çıktığımız, karşılaştırmalı bir araştırma kapsamında elde ettiğimiz veriler Türkçeye karşılık Fransızcada ilk etapta yetersiz görünmekle birlikte, bize yeni bir görev düşmüştü. Toplanan korpusteki dolaylı kanıtsallık işaretlerinin sayısı ve çeşitliliğini en üst düzeye çıkarmak için ve daha fazla örneklem toplamak üzere çevirisi yapılan ikici bir esere (Benim Adım Kırmızı) başvurduk. Bu eserle birlikte elde ettiğimiz örneklem sayısı karşılaştırma yapabilmek adına yeterli sayıya ulaşmıştı. Araştırmanın sorularını cevaplamak için geliştirdiğimiz planda elde ettiğimiz verileri değiştirmeden oldukları gibi açıklamaya çalıştık.

Ayrıca, karşılaştırmının nicel ve nitel analizini tamamlamak için Türkçe ve Fransızca dolaylı kanıtsallık ifadelerini sayıca tablolarda belirtip, bu kategoride yer alan ifadeleri kanıtsallık türüne göre ayırarak tek tek dilbilgisel açıdan inceledik.

4.1.2. Veri Toplama Araçları

Karşılaştırmalı bir korpus ana dilde ve çevirisi yapılan dilde gerçek konuşmaların transkripsiyonunu kapsadığından diğer başka şekillerde elde edilen verilerden daha avantajlı olduğundan, araştırmada verilerimizi nasıl elde ettiğimiz konusunda ilk etapta, öncelikle

karşılaştırmalı korpus yapısını esas aldık. Türkçe ve Fransızca'yı karşılaştırmak için gerçek dilbilim kıstasları hususunda verileri bu şekilde karşılaştırma fırsatı yakaladık. Bunun yanında, çeviri doğal konuşmacı veya konuşmacılar tarafından yapılmasına rağmen, kaynak dilin etkisi yadsınamaz ve de burada ikinci korpus bileşenini gerçek veya kendiliğinden gerçekleşen bir dil olarak düşünemeyiz.

Türkiye’de Fransızca üzerine yapılan çeviri sayısı çok kısıtlı olduğundan, eserlerimizi seçerken çok fazla alternatife sahip değildik. Araştırmalarımızın ardından *Tahsin Yücel’in Vatandaş* isimli romanını incelemeye karar verdik.

Öykücü, romancı, denemeci olan *Tahsin Yücel’in* incelemeye dahil ettiğimiz eserinin ilk basımı 1996 yılına dayanmaktadır. Bugüne kadar toplam 3 basıma ulaşmış ve toplamında 142 sayfadan oluşan bir eserdir. En güzel Vatandaş yazın dünyasında, Türk edebiyatında ve *Tahsin Yücel’in* de dünyasında farklı yer tutar. Yücel *Vatandaş’ı* Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* Camus'nün *Düşüş*, Sait Faik'in *Haritada Bir Nokta* gibi yapıtların yönünde bir anlatı olarak niteliyor. Ona göre, bu yapıtların en belirgin özelliği, aynı zamanda hem bir öykü, hem de dünya ve insanüstüne bir söylem olmalarıdır. Belki de bu yüzden, *Vatandaş’ın* oluşumu kırk yılı aşkın bir süreye yayılmış; 1954'te, on sayfalık bir küçük öykü olarak doğmuş; 1964'te, bir başka dilde (Fransızcada) daha uzun ve daha derli toplu bir öyküye dönüşmüş; 1975'te, roman diye de nitelenebilecek bir anlatı olarak ortaya çıkmış ve 1996'da birtakım ekleme ve çıkarmalarla, son ve büyük olasılıkla da kesin biçimini almıştır. Yapıt, kendisini mağara duvarlarına resim yapan, ilkel insan olarak tanımlayan Şaban Baş'ın Vatandaş takma adıyla tuvalet kapılarına yazdığı yazıların, onun deyimiyle sanatın hikâyesinden oluşuyor. Bunu okurken sabırlı olmak gerekiyor çünkü eserde bunlar detaylı bir şekilde anlatılıyor.

Yücel'in Fransız yazını araştırmacısı olması bu ülkenin edebiyatından derinden etkilenmesine neden olmuştur. Bu konuda kendisiyle yapılan söyleşilerde sık sık samimi bilgiler verir: "Okuduğumuz, etkilendiğimiz yazarlar bizi bir yazar olarak ne denli biz yapar, orasını bilemeyeceğim, ama benim yazını, özellikle anlatıyı anlamamda en büyük pay Fransız yazarlarındır. Balzac, Flaubert, Proust, Gide, Malraux, Giraudoux, daha birçoklar..." (Özkan, 2001, 60). *Vatandaş’ın* Fransız diline çevrilmesi de 2004 yılında Noémi Cingöz tarafından yapılmış olup eser 161 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışmamızın kuramsal kısmını yazdıktan sonra inceleme bölümünde aslında *Vatandaş*'ın çalışmamıza yeterli veri sağlamayacağını düşünerek buna ek olarak yeni başka bir eser daha incelemeye karar verdik. Bu çalışmada ise günümüzde çağdaş roman adı altında kendisini postmodernist olarak gösteren *Orhan Pamuk*'un bir öyküsü olan *Benim Adım Kırmızı* kitabını el aldık. *Benim Adım Kırmızı* 1998 yılında ilk basımını yapmış orijinali 444 sayfadan oluşan çağdaş bir romandır. Ayrıca eser her bir karakterin ağzından duyulan 59 bölümden oluşuyor. 2006 Nobel Ödülü sahibi Pamuk 2010 itibariyle Fransa, İtalya ve İrlanda'da ödüle layık görülmüş ve eserleri 46 farklı ülkede de dile çevrilmiştir. Ülkemizde de hala en çok okunan kitaplar içinde yer almaktadır. Günümüzde bir dünya yazarı olarak kabul gören *Pamuk* bu eseri ile dünyaya bir Doğulu gözüyle Batı romanının nasıl yazıldığını göstermiştir (Baydur, 1998).

Benim Adım Kırmızı'yı incelemek için ilk etapta kaynağa internet aracılığıyla ulaşmaya çalıştık. Bunun sonucunda eserin Türkçe ve Fransızcasına internet ortamında ulaşmayı başarabildik. Her ne kadar Türkçe kaynağa ulaşma imkânımız olsa da şartlar gereği çevirisi yapılan dile bu şekilde ulaşmak çalışmayı daha da hızlandırdı.

Son eseri de inceledikten sonra dikkatimizi çeken aslında burada işimize yarayacak, çalışmayı destekleyecek daha fazla örneğin olduğudur. Her iki eseri kıyasladığımızda *Vatandaş*'ın kitap halinde olması eseri okuyup tek tek –mİş biçimbirimi bulduran biçimleri işaretlemeyi gerektirdi. İnceleme esnasında *Vatandaş*'ta -mİş ekinin geçtiği yapı her ne kadar toplam sayı bakımından fazla olsa da araştırmamızı destekleyen dolaylılık biçimbirim yapısı yeterli sayıda değildi. Burada –mİş ekinin geçtiği tüm verileri sadece sayı olarak tabloda belirttikten sonra araştırmanın asıl amacı olan dolaylı kanıtsallık bölümünü incelemeye geçtik.

4.1.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışmada amaç tarama araştırması kapsamında nicel ve nitel veri toplama teknikleri kullanılarak, eserler karşılaştırılarak ve eserlerdeki farklı alanlarda kullanılan çözümlemelere konumuz olan dolaylı kanıtsallığın kaynak dil ve yabancı dilde semantik hallerinin nasıl gerçekleştiği ve bu türlerin cümlede nasıl ifade edildiğidir.

Her iki dilde, iki farklı eser kaynak taramasıyla yapılan incelemelerden elde edilen verilerden uygun ve kullanışlı sonuçlar çıkarmak amacıyla ulaşılan veriler tekrar süzgeçten geçirilmiş ve dolaylılık bildiren işaretleyiciler elde edilmiştir. Sayısal veriler elde etmek için

hazırlamış olduğumuz tablo, sadece örnek üzerinde yürütülmüş ve nihai olarak sayısal verilere ulaşılmıştır. Bu verilerden hareketle varsayımımızın geçerliliği ya da geçersizliği saptanmış ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Dolaylılık Türkçede işlev olarak bilginin kaynağının türünü, farklı işlemcileri kullanarak net olarak değil ancak tek bir işlemcide ayrı ayrı her bilgi kaynağını da kodlayabilir. Belirsizlik durumunda yaşanan olayı bildirmek şeklinde tanımlanabilir. Bu konuşmacının kişisel algılamaları, çıkarsamaları ve aktarmalar olabilir. Kaynağın türünü tespit etmek için genellikle bağlamdaki ipuçlarına ve işaretlere bakmak gerekmektedir. Bununla birlikte bu türler arasında sıkı ve yakın etkileşim olduğundan bunu tespit etmek bazen mümkün olmayabilir. Bu durum türler arasındaki yakın ve sıkı etkileşimden kaynaklanmaktadır. Kimi durumlarda atıflı konuşma ve dolaylı anlatım belirsizlik yaratabilir. Bunu şüphe veya tahmin gibi düşünmek doğru değildir. Konuşma ile hadise arasında belirsizlik yaratan bir atıfta bulunmak, farklı bir pragmatik anlam yüklediği anlamına gelmez.

Kanıtallığın işaretlenmesinin zorunlu olmadığı Fransızca da ise gerçek işlevi farklı olan “şart kipi” (conditionnel) yanında, sözcük ve gerektiğinde bazen farklı sözdizimsel yapılara başvurulmaktadır. (Bosnalı & Kahraman, 2015, s. 135). Bu kapsamda, “devoir (zorunluluk, -meli) veya pouvoir (-ebilmek)” eklerinin epistemik kullanımlarında ve ‘epistemik’ ya da ‘jurnalistik’ dediğimiz şart kipi kullanımlarında kısmi kiplik ve kanıtallık çalışmamızın devamı diye adlandıracağımız araştırmanın önemli kısımlarını oluşturmaktadır. Devamında kipler veya şart kipi konusuna geri dönmüş ya da diğer işaretleyiciler üzerine etkisi yayılmasından bahsedilmiştir.

Çözümleme bölümünde Türkçede -miş biçim birimiyle işaretlenmiş dolaylı kanıtallık ifade eden Türkçe cümlelerin, Fransızca karşılıklarında dolaylılık her bir bölüm için kısmen belirtilmiş veya hiç işaretlenmemiştir. İşaretlenen bulgular arasında bunlar biçim, sözcük, sözdizimsel yollar aracılığıyla gruplara ayrılacak ve farklı türlere göre sayısal analizi yapılacaktır. Diğer taraftan, inceleme bölümünde her tür içinde, ister işaretlenmiş ister işaretlenmemiş olsun herbirine birer örnek cümle verilecektir. Cümle üzerinde yapılacak dilbilimsel (morfolojik, lexical, syntaxique) çözümlemeyle bunlar gösterilecektir. Şayet, dolaylılık birden fazla farklı öğelerle işaretlenmiş ise, bunların herbirine birer örnek cümle verilecek ve herbirinin hem Türkçesi hem de Fransızcası üzerinde dilbilimsel analiz yapılarak

gösterilecektir. Eğer hepsinde tek bir yol izlenmişse, yani tek bir ögeyle işaretlenmişse, bu belirtilerek, sadece bir tanesinin üzerinde çözümleme yapılarak örneklendirilecektir.

4.1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada tarama yöntemleri kullanılmıştır. Tezimizde Türkçe ve Fransızca dolaylı kanıtsallık yapılarının karşılaştırılması ayrımsal çözümleme yönteminin ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Ayrımsal çözümleme, iki dilde aynı olguları ya da aynı olguların varlığını ve yokluğunu ortaya çıkaran aynı yöntem izlenerek yapılan koşut çalışma olarak tanımlanır (Pietro, 1986, s. 21). Araştırmanın örneklemini Türkçe ve Fransızcaya çevirisi yapılan iki eser oluşturmaktadır. Araştırma, Türkçe *Vatandaş* ve *Benim Adım Kırmızı* kitapları ile bunların Fransızca çevirisi ile sınırlıdır.

Karşılaştırmanın başlangıç noktası benzerliktir ve ayrımsal işlevsel çözümleme yöntemi çeşitli basamaklara ayrılmıştır. Tezimizin kuramsal bölümünün ardından biz de öncelikle burada karşılaştırma yapılacak dillerin hangi dilsel birimleri karşılaştırılacaksa bunları ayrıntılı olarak ele aldık. İkinci aşamada neyin, ne ile karşılaştırılacağına karar verip Türkçedeki yapının kullanımıyla Fransızcadaki yapının kullanımları arasında benzerlik sınırlılıklarını belirleyerek, karşılaştırılabilirlik ilkesini yerine getirdik. Burada görülen farklı bulguları inceleyip, sıralama yaptık. Ardından Türkçe ve Fransızcada dolaylı kanıtsallığın karşılaştırılabilirlik özelliği olduğu ortaya çıkmıştır. Özgün çözümleme için sadece kitaplardaki Türkçe kanıtsallık verileri ve bunları çevirileri kullanılmıştır. Tümdengelim yaklaşımıyla araştırmayı yapmaya olanak sağlayan cümleler tek tek incelenmiştir. Üçüncü aşamada ise Türkçe ve Fransızca arasındaki dilsel birimlerde görülen benzerliğin gerekçeleri ortaya koyduk.

Üzerinde çalışma yapılan dillerin karşılaştırılan öğeleri farklı özellikleri sahiptir. Ortaya çıkan sonuç ise karşılaştırılan dillerin hiçbir denkliğinin olmayışıdır. Kanıtsallığın yöntem açısından bu dillerde karşılaştırılabilirlik özelliği bulunmamaktadır.

4.2. Bulgular

Karşılaştırdığımız her iki dilde derlediğimiz bulgular kanıtsallığın tipoloji ve anlamsal yelpaze bakımından çok değerlidir. Bu yere göre dış dünya ile buluşarak, zihnimizde bir tasarı haline dönüşüp ve belli kalıplara girerek hayatımızda anlam kazanmışlardır. Biz de bunları açığa çıkarmak için bazı olguları konumuz kapsamında açıkladık, içerdiği anlamları, bunların etimolojik yapılarını ve kullanım alanlarını belirledik. Yine bu kavramlar global

açından değişmez kavramlar kullanılmış olsa da farklı çalışmalarda özellikle bu suale dönüştüğünde farklılaşan, küçük nüanslarla değişen bir hal almaktadır. Ancak biz çalışmamızda var olan eserleri incelediğimiz için üreten değil daha çok yorumlayan tarafında yer aldık, ifade edileni mukayese ederek ve tespite dayanan bir çalışma ortaya koyduk.

Bunları aşağıdaki gibi farklı kategorilerde ayırdık:

- a) Algısal kanıtsallık
- b) Aracılı kanıtsallık / Aktarma
- c) Yansımali / Çıkarsamalı kanıtsallık

Tablo 8: Bilginin Kaynağını Esas Alan Bağlam Yelpazesi

Dolaylılık Türü	Anlamsal Kapsam	Bağlam Sırası
Algısal	Duyusal: “B (bilgi), çünkü K (görme)	B ₁ – B ₆₃
	Duyusal: “B (bilgi), çünkü K (işitme)	B
	Duyusal: “B (bilgi), çünkü K (tatma)	B ₆₄
	Duyusal: “B (bilgi), çünkü K (koklama)	B ₆₆
	Duyusal: “B (bilgi), çünkü K (dokunma)	B ₆₇ – B ₇₁
	İçsel (endophoric): “B (bilgi), çünkü K (Duygusal boyutta tezahürler(miratif))	B ₇₂ – B ₉₉
	İçsel (endophoric): “B (bilgi), çünkü K (Hissetme)	B ₁₀₀ – B ₁₀₆
Aracılı	“B (bilgi), çünkü K” (Aktarma: Bilinen 2. ya da 3. kişi)	B ₁₀₇ – B ₁₆₇
	“B (bilgi), çünkü K” (Söylenti: Bilinmiyen kişi)	B ₁₆₈ – B ₃₂₁
	“B (bilgi), çünkü K” (Hikaye: Gelenek, masal, efsane, destan...)	B ₃₂₂ – B ₅₂₃
Çıkarsamalı	B (bilgi), çünkü N ve N => K) (N= iz, işaret)	B ₅₂₄ – B ₅₅₉
	B (bilgi), çünkü N ve N => K) (N=us)	B ₅₆₀ – B ₅₉₅

Tabloda görüldüğü üzere Türkçede dolaylı kanıtsallık kapsamında –miş işaretleyicisinin kullanıldığı 12 farklı ulam sunulmuştur. İncelemeye dâhil ettiğimiz her bir

bağlam ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bağlamlar sıra numaraları (**B_x**) ile numaralandırılmıştır. Devamında seçilen her örnek kaynak adı ve sayfa numarası ile belirtilmiştir. Aynı satır üzerinde yine Fransızca karşılığı bulunup Türkçede olduğu gibi tabloya yerleştirilmiştir. Amacına uygun olması bakımından araştırma gereği işaretleyici olup olmadığı yabancı dilde varsa belirtilmiş yoksa **Ø** işareti ile işaretlenmiştir. Bulgular bölümünde bunlar tek tek ele alınıp, her iki dilde de her bir sözcük için karşılığı verilmiştir.

Her bir başlığı kendi içinde biçimsel işaretleyiciler, sözcüksel işaretleyiciler ve sözdizimsel işaretleyiciler olarak alt başlıklar halinde ayırarak araştırmada dolaylı kanıtsallığı daha özel anlamda inceleyebildik. Bu inceleme ifadeyi oluşturan anlamın niteliği, nasıl oluştuğu, oluşumu sırasında etken faktörler sonuç olarak verilmek istenen mesaj, anlam ve nasıl ulaştırıldığı dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Detaylı incelemeler bölümüne geçmeden önce her iki eser üzerinde yaptığımız araştırma sonucunda elde ettiğimiz genel bulgulardaki verileri ayrı gruplar şeklinde topladık. Her bir eser için elde ettiğimiz verileri incelediğimizde *Vatandaş*'ta dolaylı kanıtsallık ve -miş ekinin geçtiği diğer yapıların sayısı toplam 368 tanedir. Bunlardan 335 tanesi çalışmamızın dışında kalarak birleşik zamanlı fiiller, kiplik gibi çekimlerden oluşan fiil ve fiilimsilerin olduğu kategoride toplanmıştır. Geri kalan diğer 33 fiil ise dolaylı kanıtsallık kapsamında -miş işaretleyicisi olarak incelemeye dahil edilmiştir. Diğer eser olan *Benim Adım Kırmızı*'da ise toplam 2178 tane -miş ekinin geçtiği fiil vardır. Bu fiillerden 1616 tanesi farklı zaman çekimleri, fiilimsi veya kiplik olarak kullanılmıştır. 562 cümle ise araştırmamız kapsamında dolaylılık işaretleyicisi olarak işaretlenmiştir.

Tablo 9: -Mış Biçimli Fiil ve Fiilimsiler

Sıklık	(Kanıtsallık ⁺)					(Kanıtsallık ⁻)			Sıklık T	
	Fiil (yüklem)	Fiil					Fiilimsi			
	Dolaylı	Dolaysız					Ad	Sıfat		Zarf
	-miş	Zaman	Kiplik			-miş				
	-mişti-	-mişdir	-miş olmalı	-miş olabilir						
BAK	562	1616								2178
Vatandaş	33	335								368
Toplam	595	1951								2546

Vatandaş'ta işaretlenen toplam 33 dolaylılık işaretleyicini kendi içinde kullanıldığı anlam ve yere göre ayrı kategorilere ayırarak ayrı bir tablo daha oluşturduk. Bu tabloda ise elde ettiğimiz verileri algısal dolaylılık, aracılı dolaylılık ve çıkarsamalı dolaylılık olmak

üzere 3 ana başlıkta topladık. Algısal kanıtsallıkta beş duyu organımız yoluyla algıladığımız (görme, işitme, koku, tat, his) ve duygusal boyuttaki tezahürler (miratîf) ile hissetme gibi algıya dayalı bilgileri kapsamlarına göre ayrı gruplar halinde ayırdık. Bu grupta ulaştığımız sayı toplam 23 tanedir. Diğer başlık olan aracılı kanıtsallık bölümünde yalnızca 1 tane dolaylı kanıtsallık işaretleyicisine ulaştık. Bu işaretleyici aktarma bölümünde yer almaktadır. Diğer bölüm olan söylenti ve hikâyede ise herhangi bir -mİş işaretleyicisi türüne rastlanmamıştır. Son başlık olan çıkarsamalı başlığında ise toplam 9 tane dolaylı kanıtsallık örneğine ulaştık. Bunlardan 7 tanesi yansımali çıkarsamalı işaretleyici iken 2 tanesi de usa dayalı işaretleyici olarak kullanılmıştır.

Benim Adım Kırmızı'da dolaylılık kapsamında işaretlenenler arasında 81 işaretleyici algısal kanıtsallık sınıfında yer almaktadır. Aracılı kanıtsallık bölümünde ise 61 tane aktarma, 153 tane söylenti ve 203 tane ise hikâyeyi kapsayan bilgi yer almaktadır. Son olarak çıkarsamalı kanıtsallık bölümünde 29 yansımali ve 34 ussal çıkarsamalı olmak üzere toplam 63 -mİş işaretleyicisine ulaştığımızı söylemek mümkündür.

Tablo 10: Dolaylı Kanıtsallık Belirten –Mİş Biçimleri ve Kanıtsallık Türleri

Kanıtsallık	Anlamsal kapsam	Vatandaş	BAK	Toplam
	A. Dolaylı	33	562	595
I. Algısal	Duyusal ve içsel (endophoric)	23	82	105
II. Aracılı		1	417	418
Aktarma	K II. ya da III. kişi (Bilinen kişi)	1	61	62
Söylenti	K Bilinmiyen kişi	-	153	153
Hikâye	K Gelenek (Masal, efsane, destan...)	-	203	203
III. Çıkarsamalı		9	63	72
Yansımali	B Çünkü N (N => K)	7	29	36
Ussal	B, Çünkü N ve N => K (N: neden)	2	34	36

Elde ettiğimiz verilerden 33 tanesi *Vatandaş*'ta ve 562 tanesi *Benim Adım Kırmızı*'da olmak üzere toplam 595 dolaylılık işaretleyicisine ulaşılmıştır. Bu dolaylı kanıtsallık örnekleri, türlerine göre sınıflandırılarak sayıları aşağıdaki tablo üzerinde belirtilmiştir.

Bu tablodan hareketle, her kategori için ayrı bir tablo düzenlenerek örneklere uygun olarak her biri tek tek ayrıntılı bir biçimde analiz edilecektir.

4.2.1. Algısal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular

Dolaylı kanıtsallık kategorisinde algısal kanıtsallık (K), bilginin kaynağının konuşurun kendisinin de olayın içinde olduğu durumları kapsar. Konuşur önermede verilen bilgiye doğrudan bireysel algılarıyla, yani duyu organı ile veya içsel (endophoric) K¹ olarak nitelediğimiz mesafe unsurunun duygusal boyutlarıyla erişmiştir. Biz de bunu, konuşurun ifade ettiği bilgiye işitme, koklama, dokunma ve tatma gibi duyu organlarıyla erişmesini duygusal anlamda farklı alt kategorilere ayırdık.

Tablo 11: Türkçe ve Fransızca Algısal Dolaylılık Türleri ve Sıklıkları

		Vatandaş				BAK				Toplam						
1. Algısal dolaylılık “B, çünkü K ¹ & K ^{1”}		Tr	Fr. İşaretleme türü			Tr	Fr. İşaretleme türü			Tr	Fr. İşaretleme Türü					
			BB	SK	SD	Ø		BB	SK	SD	Ø		BB	SK	SD	Ø
1. Duyusal	K ¹¹ = Görme	2	0	0	1	1	61	0	0	4	57	63	0	0	5	58
			1					4					5			
	K ¹² = İşitme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			0					0					0			
	K ¹³ = Tat	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
		0					0					0				
	K ¹⁴ = Koku	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
			0					0					0			
	K ¹⁵ = Dokunma	0	0	0	0	0	5	0	0	0	5	5	0	0	0	5
			0					0					0			
2. İçsel	K ¹⁶ = Duygusal boyuttaki tezahürler(miratıf)	14	0	0	3	11	14	0	0	0	14	28	0	0	3	25
			3					0					3			
	K ¹⁷ = Hissetme	7	1	0	1	5	0	0	0	0	0	7	1	0	1	5
			2					0					2			
Toplam		23	1	0	5	17	82	0	0	3	78	105	1	0	9	95
			6					4					10			

Algısal dolaylılık türlerini kapsayan bu tabloda her bir kategori ayrı ayrı incelenmiştir. Bunlardan Türkçe en fazla -miş işaretleyicisinin olduğu kısım toplam 63 işaretleyici ile “görmeye dayalı kanıtsallıktır”. Bu bölümde, 5 tanesinin Fransızcada işaretlendiği kalan 57 tanesinin ise işaretlenmediği gözümüze çarpmıştır. Buna rağmen, işitmeye dayalı algısal kanıtsallığa Türkçe de dahi herhangi bir işaretleyiciye ulaşamamıştır. Diğer bölümler ise sırasıyla 1 tane tatma, 1 tane ise koklamadır. Bunların her ikisi de Fransızcada yer almamaktadır. Dokunmada ise toplam 5 adet dolaylı kanıtsallık örneği yer

almaktadır. Nitekim Fransızca işaretlenmemiştir. İçsel algılama bölümünde ise duysal boyuttaki tezahürlere (miratif) dayalı toplam 28 dolaylı kanıtsallıktan 3 tanesi işaretlenirken, 25 tanesi işaretlenmemiştir. Son olarak ise hissetmeye dayalı kanıtsallığın işaretlendiği her iki eserde toplam 7 örnek bulunmakta olup bunlardan 2 tanesi çeviri dilinde işaretlenmiştir. Sonuç olarak, Türkçede -miş biçim birimi ile işaretlenmiş olan toplam 105 algısal kanıtsallık biçiminin Fransızcada sadece 10 tanesinin işaretlendiği, kalan 95 örnekte ise herhangi bir işaretleyicinin bulunmadığı saptanmıştır.

4.2.1.1. Duyusal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular

Bilginin kaynağı burada görme, tatma, duyma gibi duyu organlarından biridir. Ayrıca duygusal boyuttaki tezahürler (miratif) diye adlandırdığımız içsel algılama ve hissetmeyi de bu kapsamda inceleyebiliriz. Duyusal dolaylılık, tümcede (T) verilen bilgiye duyular aracılığıyla doğrudan, aracısız olarak erişildiğini ifade eder.

Bu bölümde elde ettiğimiz toplam 105 Türkçe -miş işaretleyicisinden 10 tanesi Fransızcada işaretlenmiştir. İşaretlenenler arasında 5 tanesi görmeye dayalı, 3 tanesi duygusal boyuttaki tezahürler (miratif) ve 2 tanesi de hissetmeye dayalıdır. İşaretleme türü olarak ise 1 örnek biçim birim olarak işaretlenirken, 9 tanesi sözdizimsel yolla işaretlenmiştir.

4.2.1.1.1. Görmeye Dayalı Kanıtsallık

Görmeye dayalı bu bölümde “T’de (Tümce) K’yi (Kanıtsallık) görüyorum/gördüm” analizini yaparak incelemeye geçebiliriz. Sayısal verileri inceleyecek olursak *Vatandaş*’ta 2 bağlamdan 1 tanesi Fransızcada sözdizimsel anlamda işaretlenmişken *BAK*’ta 61 bağlamdan sadece sözdizimsel kategoride 4 bağlam işaretlenmiştir. Kalan 57 bağlam ise işaretlenmemiştir. Sonuç olarak bu kateoride yalnızca sözdizimsel olarak toplam 5 bağlam Fransızcada işaretlenmiştir.

Türkçede bilginin kaynağının yapı ve anlam bakımından açık bir şekilde ortaya konduğu ancak Fransızcada herhangi bir işeretlenmenin yapılmadığı bir örneği inceleyelim:

(3-4a) Hava daha da soğumuş ve sokakların köşelerinde, duvar diplerinde kar iyice tut-muş,
tut-GÇZ.K11.3ş

yüksel-miş. (BAK, s.24)
yüksel-GÇZ.K11.3ş

(3-4b) Le temps s’est encore refroidi et au coin des rues, au pied des murs, la neige tient et
tut-ŞZ.3ş-0

s’accumule. (MNR, s.16)
yüksel-ŞZ.3ş-0

Kar ile ilgili görme yoluyla elde edilen bilgi, Türkçede geçmiş zamanda –miş dolaylılık belirleyicisi ile işaretlenmiştir. Buna karşın, çeviri dilde şimdiki zamanda belirtilen bu bilginin kaynağına atıfta bulunan hiçbir dilsel öge bulunmamaktadır. İşaretlenmiş olan diğer örnekleri sırasıyla uygun başlıklarda inceleyelim.

4.2.1.1.1. Sözdizimsel İşaretleyiciler

-MIŞ belirleyicisinin dilbilgisel kullanımındaki yeri sözlükteki anlamından yola çıkarak cümle içerisindeki anlamı belirten belli yapılarıdaki ifadeler, anlama göre yorumlanan kimi sözcükleri içine alır.

Bulgularımız arasında algısal dolaylılıkta görmeye dayalı işaretleme türlerinden 1 tanesi *Vatandaş* ve 4 tanesi de *BAK*'ta olmak üzere toplam 5 cümle sözdizimsel ögeyle işaretlenmiştir:

(2a) [...] ama **sanki** bir şeyler kuru-muş derinlerde, kuruluk her şeye sızıyor (Vatandaş-s.141).
kuru-GÇZ.KI.3ş

(2b) [...], pourtant [[**on dirait que**] quelque chose **s'est flétri**] en profondeur, ... (Vatandaş-s.153)
KI1 AD. YF(être) SZ kuru-GO

Algısal görme yoluyla elde edilen 2a Türkçede zorunlu olarak –miş biçim birimi yoluyla belirtilmiştir. Fransızca'da ise bu bilgi kaynağı, “on dirait que” temel cümle (phrase complétive) ifadesiyle belirtilmiştir. Fransızca karşılığında bilgi içeren “s'est flétri” fiilinin bulunduğu cümle temel cümle olup bize bilginin kendisini verirken, buna “que” ile bağlanan cümle ise bilginin nasıl elde edildiğini açıkça belirtmektedir. Bu bağlamda temel cümle olan “on dirait que” söylemsel yapı gereği bilginin kaynağı değerinde sözdizimsel yapıya sahiptir. Burada dikkat çeken bir başka nokta ise, “on dirait que” ifadesinde fiilin şart (conditionnel) kipinde çekimlenmiş olmasıdır. Dikkat çeken bu durum algılamaya dayalı dolaylılık değerinde karşımıza çıkar.

(7a) "Aslanım, delikanlım, hakikaten dedikleri kadar yakışıklı-ymış-sın sen," dedi. (BAK-s.43)
Yakışıklı-KI1.GÇZ-2ş

(7b) Mon lion, mon héros, mais [[**c'est que**] **tu es** vraiment aussi **beau**] que l'on m'avait dit! me lança- t-elle. (MNR-s.29)
KI1-TC ol-SZ-2ş yakışıklı

Aynı kategoride Türkçede zorunlu olarak –miş biçim birim ile işaretlenen 7a'daki kanıtsallık, Fransızca'da “c'est que” temel cümle yapısıyla belirtilmiştir. Tek başına bir anlam ifade etmeyen bu yapı, aslında konuşanın gözlemleyerek ulaştığı bir durum karşısındaki şaşkınlığını belirten bir sözdizimsel işaretleyicidir.

(25a) Be: Birisine kötülük etmek istersin. Mesela birisine iftira edeceksin. O zaman rüyamda gördüm, filanca hanım zina ediyor-muş dersin; (BAK-s.164)

et-ŞZ- 3Ş-K11

(25b) Ba — quand on veut nuire à quelqu'un, par exemple en le calomniant. [**On dit:**] j'ai vu en rêve Madame Chose qui prenait du bon temps, et pas avec son mari ; (MNR-s.111)

TC- K11

al-Imp

Bu örnekte –miş belirleyicisinin Türkçede biçimbirim alanında işaretlenirken Fransızcada *on dit que* gibi “on dit” şeklinde cümlede sözdizimsel yapıda kullanılmıştır. Anlamsal olarak konuşan gördüğü bir manzara karşısında durumun önemini farz etmeye dayalı şekilde ortaya koymuştur. Bu örnekte ayrıca rüyaların aktarımına ilişkin de –miş işaretleyicinin kullanıldığı dikkatimizi çekmiştir. Türkçede –miş dolaylılık işaretleyicisinin rüyalarda da (25a) kullanılması ilgi uyandıracak bir araştırma konusu olmuştur. Kişi Türkçede rüya aktarımı, anlatımı esnasında –miş işaretleyicisini aktif bir şekilde kullanmaktadır. Araştırmamız kapsamında bu tür birkaç örneğe rastladığımızı söyleyebiliriz.

(39-42a) "Evimizi didik didik et-miş, pek çok şeyi kır-mış, belli ki öfke ve nefretle hareket

et- GÇZ-3Ş K11-

kır- GÇZ-3Ş-K11

et-miş. [...] Babamın kitabının son resmini çal-mış. (BAK-s.218)

et- -GÇZ-3Ş-K11

çal-GÇZ-3Ş-K11

(39-42b) « La maison est sens dessus dessous, beaucoup de choses sont cassées, [**on voit que**]

ol-ŞZ-3Ş

ol-ŞZ-kır-GO-6Ş

TC- K11

quelqu'un s'est acharné de toute sa rage. Il a dérobé la dernière miniature du livre de mon père.

YF(ol)-ŞZ-3Ş-çal-GO

sahip ol-YF-çal-GÇZ-3Ş

(MNR-s.145)

39a-42a numaralı örnekler Türkçede -miş biçimbirim olarak işaretlenmiş olsa da Fransızcada bunun sözdizimsel alanda işaretlendiğini söyleyebiliriz. “On voit que” doğrudan görmeye dayalı olarak “voir” (görmek) ifade eden kişinin gördüklerini aktardığı temel cümle görevindedir; [que+P] ise temel cümledir. Dolayısıyla konuşan burada gördüklerini ifade etmek için kullandığı dolaylılık işaretleyicisini Fransızcada zorunlu olmayan yapı sözdizimsel bağlamda kullanmıştır.

Son örnek olan 56a Türkçede zorunlu olarak -miş biçimbirim yoluyla işaretlenirken, Fransızcada bunun sözdizim olarak “paraît-il” yapısıyla belirtildiğini görüyoruz:

(56a) Demin sözünü ettiğimiz Konyalı Hoca Efendi, vaazlarını yazdırıp toplattığı kalın kitabının bir yerinde şöyle buyur-muş-lar: Kalenderiler âlemin fazlasıdır. (BAK-s.351)

buyur-GÇZ-3ÇŞ-K11

(56b) Monsieur le Hodja de Konya, dont nous venons de parler, a [paraît-il] décrété quelque part,

YF(avoir) [TC-K11] buyur-GO

dans un passage du volumineux recueil qui compile tous ses sermons, que nous, Derviches Errants, on est de trop ici-bas. (MNR-s.234)

Çevirisi yapılan ifade “görünmek” (paraître) fiilinden oluşmuş bir kalıplaşmış temel cümle ile kullanılmıştır. Burada aktarılan bilgi kanıtsallık türünde “gibi görünmek” anlamı taşımaktadır.

4.2.1.1.2. İşitmeye Dayalı Kanıtsallık

İşitmeye dayalı dolaylılık (“T’de K’yi duyuyorum/duydum”) türünde kanıtsallık örneğine Türkçe eserlerde rastlanmamıştır.

4.2.1.1.3. Tatmaya Dayalı Kanıtsallık

“T’de K’nin tadını alıyorum/tadına vardım.” Türkçede bu kategoride elde edilen bilgi, ister soru ister bildirme kipliğinde olsun, -miş biçim birimi ile işaretlenmektedir. Konuşan yemeğin pişip pişmediğini veya tadı hakkında bilgi aktarımı sırasında -miş biçimini tercih eder. Bulgularımızda buna örnek olarak sadece 1 bağlam ile karşılaştık. 52a numaralı bu bağlam BAK’ta yer almakla birlikte, Fransızcada herhangi bir işaretleyici kullanılmamıştır.

(52a) Evet, dedim, etini kıvamınca kıymışlar, lahana dolmam pek lezzetli-y-miş. (BAK-s.319)
lezzetli- -YS-ŞZ-3Ş K13

(52b) J’ai répondu que oui, mon petit chou farci, avec sa chair à saucisse juste ferme, était tout à

ol-HGÇZ-3Ş-Ø

fait délicieux. (MNR-s.214).

4.2.1.1.4. Koklamaya Dayalı Kanıtsallık

Koklamaya dayalı: “T’de K’nin kokusunu alıyorum/kokladım.” Bu kategoride koklamanın dolaylılık kapsamında karşımıza çıktığı Türkçede gözlemlenmiştir. Koklama yoluyla elde edilen bilginin ifade edilmesinde -miş biçiminin sıklıkla tercih edildiği durumlar vardır. Konuşmacı koku yoluyla bir çıkarımda bulunabilir, varsayım gerçekleştirebilir. Araştırmamız çerçevesinde değerlendirecek olursak incelemede BAK’ta 1 bağlam kullanılmıştır. O da çeviri dilinde işaretleyici olmaksızın çıkar karşımıza.

(66a) Eline alanın kararsız kalacağı kadar belirsiz (acaba bilerek mi koku sürül-müş?) (BAK-s.48)

sürül-GÇZ-3Ş-K14

(66b) Une odeur trop évanescente pour que le destinataire puisse décider si elle a été délibérément ajoutée. (MNR-s.32)

Ø

4.2.1.1.5. Dokunmaya Dayalı Kanıtsallık

“T’de K’yı hissediyorum/hissettim.” Bu kategoride sadece *BAK*’ta 5 örneğe ulaşılmıştır. Bununla birlikte söz konusu ifadeler Türkçede -miş işaretleyicisi ile gösterilirken Fransızcada fiil “plus-que-parfait” belirli geçmiş zaman ile çekimlenmiş ve kanıtsallığa dair başka bir ifade kullanılmamıştır.

(68a) Kapı vuruldu, baktım tâ çocukluğumuzdan Kara. Sarıldık birbirimize. Üşü-müş, içeri aldım,
evin yolunu nasıl bulduğunu bile sormadım. (BAK-s.83) üşü-GÇZ-3Ş-K15

(68b) on s’est embrassés. Comme il avait froid, je lui ai dit d’entrer, sans lui demander comment il
avait trouvé le chemin jusque chez moi. (MNR-s.56).

4.2.1.2. İçsel Algılamaya Dayalı Kanıtsallık

4.2.1.2.1. Duygusal Boyuttaki Tezahürler (Miratif)

“T’de K’yi hissediyorum. (K burada içsel durum yansımasıdır.) Bu bölümde *Vatandaş*’ta 14 ve *BAK*’ta 14 olmak üzere toplam 28 bağlam vardır. Türkçede zorunlu işaretlenen toplam bağlamdan ise yalnızca *Vatandaş*’ta 3 tanesi Fransızcada sözdizimsel kategoride varlığını göstermiştir.

Bunun yanında, sözcenin ifade ettiği eylem veya durumun kılınış sürecine değil de sonucuna doğrudan tanıklık edilmesi, dolaylı kanıtsallığın farklı bir kategorisi olan duygusal boyuttaki tezahürler (duygusal boyuttaki tezahürler-miratif) (K¹⁶) sınıfında değerlendirilir. Burada konuşurun tanık olduğu eylemin sonucu karşısındaki etkilenme hali de söz konusudur. Algısal kanıtsallık olarak da adlandırılan bu kategoriye, ayrıca konuşurun içsel durumunu da (*endophoric*) eklemek mümkündür (Aikhenvald, 2004). Johanson argüman potansiyeline sahip bu türü şöyle ifade etmiştir: “Dolaylı şekiller, kendi merkezî anlamlarının çeşitli periferik kullanımlarını, öykülenen olaydan irtibat kopukluğunun farklı türlerini, ve bilhassa olaya karşı ironi diyebileceğimiz idrak ve duygu mesafesi şeklindeki pragmatik yayılımlarını ortaya koyabilirler. “(2000, s. 69)

(80a) Ne uyuşuk adam-mış-sın! diyordu. (Vatandaş-s.124)

(80b) [[Quel] endormi] tu fais! (Vatandaş-s.133)

K16

Fransızcada ünlem cümlesi (80b) ile ifade edilen Türkçe dolaylılık işaretleyicisi örnekleri bu bölümde yer almaktadır. Bu bölümde yer alan örneklerde 76b’deki gibi

işaretleyiciler yaygın kullanım alanına sahiptir ve bu tür kullanımlar Fransızca sözdizimsel kategoride işaretlenmiştir.

4.2.1.2.1.1. Sözdizimsel İşaretleyiciler

İçsel duygular yoluyla elde edilen bilgi, Türkçede zorunlu olarak –miş biçim birimi yoluyla ifade edilirken çalışmamızda Fransızca tercihe bağlı olarak kullanıldığı durumlar bu kategoride sadece 3 tanedir. Bunların tümü *Vatandaş*'ta ünlem cümleleri yapısıyla karşımıza çıkar. Aslında bu kapsamdaki dolaylılık işaretleyicileri konuşanın duygusal boyutta cümleye yükledikleri pragmatik çağrışımlar şeklindedir.

(76a) Oh be! Dünya var-mış! (Vatandaş-s.56)

var-GÇZ-3Ş-K16

(76b) Oh là là! [[Quel] bonheur!] (Vatandaş-s.57)

K16

Yukarıdaki örnek (76a) Türkçede konuşanın rahatlık veya mutluluğunu bildiren bir anlama sahip olup -miş dolaylılık işaretleyicisi ile işaretlenmiştir. Fransızca ise duygusal edimsel kullanım alanına sahip olmakla birlikte “quel” adlı başta kullanılmıştır. “Quel bonheur” ifadesi ise aslında “Ne büyük bir mutluluk!” anlamına gelen ünlem cümlesi yapısına sahiptir. Dolayısıyla quel/quelle-comme gibi ünlem cümlelerini sözdizimsel sınıfta gruplandırmak uygun olacaktır. Diğer 2 cümle de aynı özellik ve yapıda kullanılmıştır.

4.2.1.2.2. Hissetme

Kendi deneyimleri sonucunda hissettiği şeyleri tahmin etme bağlamlarında kullanılır. Eserlerde sayısal verilere başvuracak olursak Türkçede toplam 7 –miş belirleyicisi kullanılmıştır. Bunların hepsi *Vatandaş*'ta yer alır ve 2 tanesi Fransızca işaretlenmiştir. İşaretlenenlerden 1 tanesi biçim birim alanında diğeri ise sözdizimsel alanda belirtilmiştir.

4.2.1.2.2.1. Biçimsel İşaretleyiciler

İçsel hissetme yoluyla elde edilen bilgi, Türkçede zorunlu olarak –miş biçim birimi yoluyla belirtilirken, Fransızca bunun bir geçişli eylem ile işaretlendiği görülmemektedir. Bu kategoride ulaştığımız 100a numaralı dolaylılık örneğinin olayın sonucuna bakarak sonradan farkına varma, hissederek yaşama anlamında olan ve modal olarak kabul edilen “*devoir*” yardımcı fiili ile durumun açıklanmasıdır.

(100a) Ne yaparsın, biraz fazla kaçır-mış-ım bu akşam. (Vatandaş-s.11)

kaçır-GÇZ-1Ş-K17

(100b) [j'ai [dû] boire] un peu trop ce soir. (Vatandas-s.7)
YF-ŞZ-İŞ gerek-(YF-K17)-GÇZO iç-M

4.2.1.2.2. Sözdizimsel İşaretleyiciler

Hissetme yoluyla elde edilen bu kategorideki bilgi Türkçede -miş biçim birimi ile belirtilmiştir. Fransızcada ise bu bağlamda sözdizimsel yapı kullanılmıştır. İşaretleyici “combien” *ne kadar*, soru ve/ya ünlem cümle yapısı ile belirtilmiştir. Bulduğu cümleye aslında *ne kadar da çok yorulmuşum* gibi bir anlam katmaktadır. Sözcüğün tek başına kanıtsallık değeri olmamakla birlikte cümle içinde sözdizimsel yapıda Türkçe -miş işaretleyicisi yerine kullanılmıştır:

(106a) Öyle yorul-muş-um ki, anlatamam. (Vatandaş-s.122)

yorul-GÇZ-İŞ-K17

(106b) Tu ne peux pas t'imaginer [[**combien**] je suis fatigué.] (Vatandaş-s.131)

K17

4.2.2. Aracılı Kanıtsallık İle İlgili Bulgular

Bu bölüm sayı bakımından elde edilen verilerin neredeyse 2/3'ünü kapsamaktadır. Çeşitlilik bakımından da farklı türde veriler elde ettiğimizi söyleyebiliriz. Türkçede 418 –miş işaretleyicisinin olduğu “aracılı” kanıtsallık kategorisinde 62 aktarma, 153 söylenti ve 203 hikâye, efsaneden oluşan gelenek alt grupları vardır.

Tablo 12: Türkçe ve Fransızca Aracılı Kanıtsallık Türleri ve Sıklıkları

	Vatandaş				BAK				Toplam						
	Tr	Fr.				Tr	Fr.				Tr	Fr.			
		İşaretleme türü					İşaretleme türü					İşaretleme Türü			
BB	SK	SD	Ø	BB	SK	SD	Ø	BB	SK	SD	Ø				
K ²¹ = Aktarma	1	0	0	0	1	3	4	3	51	62	3	4	3	52	
		0				10									
K ²² = Söylenti	0	0	0	0	0	4	4	16	129	153	4	4	16	129	
		0				24									
K ²³ = Hikaye	0	0	0	0	0	3	3	12	185	203	3	3	12	185	
		0				18									
Toplam	1	0	0	0	1	10	11	31	365	418	10	11	31	366	
		0				52									

Bulgularımız esnasında daha çok yararlandığımız BAK'ta sayıca fazla dolaylılık işaretleyicisinin olmasının yanısıra eserin anlatımında yer alan anlatan kimsenin başından

geçen sıradışı olayları anlatan hikâye, masal gibi edebi türlerin varlığı çalışmamızı olumlu anlamda etkilemiştir.

Bu kategoride ilk bölüm olan aktarma ifadelerinde elde ettiğimiz verilerden 61 – mış işaretleyicisi *BAK* eserinden derlenmiştir, kalan 1 tanesi ise *Vatandaş*'tan alınmıştır. İkinci bölüm olan söylentide 153 veri *BAK*'tan elde edilmiştir. Diğer eserden ise herhangi bir Türkçe işaretleyicisine ulaşamamıştır. Son olarak hikâye bölümü tamamen *Benim Adım Kırmızı* eserinden derlenmiştir ve toplamında 203 işaretleyici yer almaktadır. *Vatandaş*'ta böyle bir kullanımın ve yapının olmadığını söyleyebiliriz.

4.2.2.1. Aktarma

Dolaylı kanıtsallığın aktarma olarak ele alındığı durumlarda aktarma K² bilinen kişidir. Söyleyen kişi, konuşur bellidir ve aktarma yapan kişi doğrudan duyduğu ifadeleri kullanır. Aktaranın bilinen kişi tarafından söylendiği bu bağlamda 1 *Vatandaş* ve 61 *BAK* olmak üzere her iki eserde toplam 62 bağlam gözlemlenmiştir. Bunlardan *Benim Adım Kırmızı*'da biçimbirim olan 3 (BAK) ulamın Fransızcada işaretlendiğine ulaştık. Diğer 4 (BAK) ulam sözcükbirim alanında ve 3 (BAK) ise sözdizimsel birim olarak Fransızcada işaretlenmiştir.

4.2.2.1.1. Biçimsel İşaretleyiciler

Aktarmalı dolaylı kanıtsallıkta Türkçede –miş ile işaretlenen 62 cümleden yalnızca 3 tanesi Fransızcada biçimbirim yoluyla işaretlenmiştir.

(129a) "Niye ölecek-miş-iz?" dedi Şevket. (BAK-s.208)

öl-GZ-4Ş-K21

(129b) Pourquoi, on [[pourrait] mourir?] a demandé Shevket. (MNR-s.138)

YF(pouvoir-Cond)-K21-3Ş öl-M

Konuşurun doğrudan aktardığı Türkçe –miş işaretleyicisi (129a) Fransızcada *şart kipi* ile belirtilmiştir. Yeterlik bildiren “pouvoir” fiili Fransızcada “Conditionnel Présent” 3. şahıs çekimiyle asıl fiil olan ölmek (mourir) ile birlikte kullanılmıştır.

(162a)"Eniştemin hazırlattığı kitabın bir son resmi varmış," dedi. "Onu öldüren o resmi çal-mış."

çal-GÇZ-3Ş-K21

(BAK-s.405)

(162b) La dernière miniature pour le livre dirigé par mon Oncle... [[a dû] être volée] par son assassin. (MNR s.270)

YF-3Ş gerek(YF)-GÇZO-K21

Varılan sonuç, aktarılan bilginin tahmine dayalı olduğu ifadenin “çal-mış” Fransızcada -mesi gerekme anlamına gelen “devoir geçmiş zaman ortacı ile “passé composé(geçmiş zaman) zamanda kullanılmasıdır. Önemli olan Fransızcada buna karşılık bir işaretleyicinin olup olmadığıdır. Bu da çeviri yapılan dilde “devoir” yardımcı fiili ile yapılmıştır.

4.2.2.1.2. Sözcüksel İşaretleyiciler

Bu bağlamda yine Türkçede işaretlenen 62 cümleden Fransızcada sadece 4 tanesinde sözcüksel işaretleyiciye ulaşılmıştır.

(115a) Dönemin Heratlı nakkaşları ve menkıbeleri üzerine de yaz-mış tarihçi Mirza Muhammet Haydar Duglat'a göre, [...]. (BAK-s.95)
yaz-GÇZ-3Ş- K21

(115b) [Selon] l'historien Mirzâ Muhammed Haydâr Dughlat, qui a compilé les biographies des principaux peintres de Hérat, [...] prenait l'exemple d'un peintre qui voudrait peindre l'image d'un cheval. (MNR-s.63)
ilgeç-K21
al-GÇZ-3Ş-Ø

Bu cümlede-e göre anlamında olan ilgeç “selon” ile işaretlenmiştir. Aktarılan bilgi bir alıntı şeklinde ilişkilendirilir. Cümlede ise konuşanın aktardığı bilgi -miş işaretleyicisi ile belirtilmiştir.

Başka bir cümlede, sonuç bildiren cümle ile sebep cümlesi arasında ilişki kuran “donc” bağlacının kullanıldığını görüyoruz. Cümle içinde anlamlı bir sonuca bağlanmak üzere sözcük dolaylılık işaretleyicisi görevini üstlenmiştir. Buna ek olarak fiil şart kipinde çekimlenmiştir.

(124a) Duymuşlar, laf ağızdan ağıza yayılmış, çocukların söylüyormuş: Rüyamda gördüm, kocam öldü, artık boşum diyor-muş-sun. (BAK-s.157-158)
de-ŞZ- 2Ş-K21

(124b) La rumeur, la bouche-à-oreille, prétend que tes enfants t'auraient entendue dire qu'ayant vu, en rêve, ton mari mort, [tu ne serais [done] plus mariée.] (MNR-s.107)
(YF)être-cond-3Ş-bağlaç-K21

4.2.2.1.3. Sözdizimsel İşaretleyiciler

Bu kategoride ise 62 ifadeden toplamda 3 cümlelerin Fransızca dolaylılık kapsamında işaretlendiğini söyleyebiliriz.

(121-122a) Duy-muş-lar, laf ağızdan ağıza yayıl-mış, çocukların söylüyormuş: Rüyamda gördüm, kocam öldü, artık boşum diyormuşsun. (BAK-s.157-158)
duy-GÇZ-3ÇŞ-K21 yayıl-GÇZ-K21

(121-122b) [La rumeur, le bouche-à-oreille,] prétend que tes enfants t'auraient entendue dire qu'ayant vu, en rêve, ton mari mort, tu ne serais donc plus mariée. (MNR-s.107)

isim-K21

isim-K21

(YF)avoir-Cond-3Ş

“Rumeur” (söylenti) ve “bouche-à-oreille” (ağızdan ağıza) sözcükleri tek başına cümle içerisinde aktarılan bilgiyi ifade etmede kullanılmıştır. Anlamsal olarak her ne kadar sözcük gibi görünse de tek başlarına -miş işaretleyicisi olarak kabul edilmeyeceğinden her iki sözcüğü anlamsal açıdan, cümleye kattıkları anlam bakımından bu kategoride topladık.

(155a) Allah razı olsun [...] o atları gör-müş-sün de Şeküre'ye haber ver-miş-sin. (BAK-s.388)

gör-GÇZ-2Ş-K21

haber ver-GÇZ-2Ş-K21

(155b) Tiens, justement, puisque [c'est toi, paraît-il, qui as vu] la première ce papier avec les chevaux dessinés à l'encre, quand tu es allée, de la part de Shékuré [...] (MNR-s.258)

TC-K21

gör-GÇZ-3Ş-Ø

Dolaylılık değerinde işaretleyici olan 155b “paraît-il” temel cümle konumunda kullanılmıştır. “Paraitre” geçişsiz eyleminden türetilmiştir. Aracılı kanıtsallık türünde bu söz grubunun konuşanda öyle bir izlenim bıraktığı sonucuna dayanır.

4.2.2.2. Söylenti

Aktarmaların ifade edildiği aracılı kanıtsallıkta ikinci sınıflama söylenti üzerinedir. Adından da anlaşılacağı üzere söylenti dolaylı olarak ikinci kişiden elde edilmiş bilgi aktarımlarında (duydum, okudum veya bana söylenildi), kişinin bizzat şahit olduğu durumlar dışında kullanılır.

Araştırma kapsamında bilinmeyen kişiden (K22) elde ettiğimiz Türkçe veri toplam 153 tanedir ve bunların hepsi *Benim Adım Kırmızı*'da bulunmaktadır. Bunların Fransızcada işaretlenen sayısı ise 24 bağlamdadır. İşaretleyici birimlerine bakacak olursak 4 biçimbirim, 4 sözcüksel ve 16 sözdizimsel belirleyici şeklindedir. İlk araştırma ürünümüz olan *Vatandaş*'ta ise Türkçe herhangi bir dolaylılık işaretleyicisi gözlemlenmemiştir.

4.2.2.2.1. Biçimsel İşaretleyiciler

Söylenti kapsamında elimizdeki verilere bakacak olursak, Türkçede biçimbirimle işaretlenmiş olan 153 örnekten Fransızcada sadece 4 bağlam işaretlenmiştir.

(242a) [...] Frenk üstatlarının usûllerinden yararlanmanın Şeytan ayartması olduğunu söylüyor-muş. (BAK-s.184)

söyle-ŞR-K22-GÇZ-3Ş

(242b) Il aurait dit que l'emploi de la perspective, l'imitation des peintres d'Europe étaient autant de séductions du Malin. (MNR-s.124)

YF-Cond-3Ş söyle-GO

Fransızca *söyleniyormuş* anlamında kullanılan 242b “conditionnel passé” ile ifade edilmiştir. Şart kipinin kullanıldığı bu yapı geçmiş zamanda çekimlenmiştir.

(265a) Çünkü o sırada o nedimeyi resmediyor-muş. (BAK-s.289)

resmet-ŞZ-3Ş-K22

(265b) car l’inspiration était apparue au moment où il [devait] peindre la figure de ce personnage. (MNR- s.192)

YF (gerek-) K22-GÇZ-3Ş boya-M

Bu bağlamda (265a) ise dolaylılık işaretleyicisi Fransızca *gerekmek* anlamında cümleye zorunluluk anlamı katan, çıkarım anlamı da taşıyan “devoir” ile belirtilmiştir. Geçmiş zamanda geçişli eylem olarak ifade edilen yardımcı fiil “imparfait” ile çekimlenmiştir.

4.2.2.2.2. Sözcüksel İşaretleyiciler

Söylenti kapsamında elde ettiğimiz 153 Türkçe dolaylılık işaretleyicisinden çeviri dilinde sadece 4 tanesinde sözcüksel işaretleyiciye ulaşabildik.

(226a) Ester’in anneannesinin geldiği Portekiz’de rüyalar zındıkların Şeytan’la buluşup sevişebilmesine yarar-miş. (BAK-s.163)

Yarar-GÇZ-3Ş-K22

(226b) Au Portugal, d’où est venue la grand-mère d’Esther, les hérétiques se servaient des rêves, [d’après] les catholiques, pour rejoindre le Diable et forniquer avec. (MNR-s.111)

ilgeç-K22

Fransızca -e göre anlamına gelen ve “selon” ile aynı anlam ve kullanıma sahip olan “d’après” (226b) dolaylı kanıtsallıkta sözcüksel düzeyde kullanılmıştır.

(319a) Tanıklar **varmış**: Zeytin’i orada gören Hasan kırmızı kılıcını çek-miş, kafasını bir vuruşta

Çek-GÇZ-3Ş-K22

düşür-müş. (BAK-s 459)

düşür-GÇZ-3Ş-K22

(319b) [**Selon**] les témoins, Hassan l’avait reconnu, et, d’un seul coup de son sabre vermeil, l’avait

ilgeç-K22

YF-GÇZ-3Ş-başını kes-GO

décapité. (MNR-s.304)

“Selon” sözcüğünün alıntı aktarımında özünde de birine, birşeye göre anlamında aktarmaya dayalı, aktarılan bilginin kaynağını belirten işaretleyici olduğunu söylemiştik. Bu örnekte (319b) görüldüğü üzere Fransızca karşılığı *selon* ile belirtilmiştir. Ele alınan diğer iki ulamda ise yine “selon” ile işaretlenmiştir.

4.2.2.2.3. Sözdizimsel İşaretleyiciler

Türkçe toplam 153 dolaylı kanıtsallık işaretleyicisinin olduğu bu bölümde en çok Fransızca dolaylılık işaretleyicisinin olduğunu söyleyebiliriz. Toplamda 16 farklı sözdizimsel işaretleyici bulunmaktadır.

(171a) Daha da azıtıp ağzından **salıyalar saçarak** bu Husret Hoca, ey müminler, kahve içmek haramdır, **demekte-ymiş**. (BAK-s.19)

de-ŞZ-K22-3Ş

(171b) Husret Hodja **aurait** alors, [**paraît-il**], **perdu** toute contenance, et vous, Croyants, devez savoir ce qu'il a **osé dire**, la bave au bord des badigoines: [...] (MNR-s.13)

YF(avoir)-Cond- 3Ş- K22 TC-K22 kaybet-GO

YF-cesaret et-GÇZ-3Ş-söyle

Dolaylı kanıtsallığın bulunduğu 171a *gibi görünmek* anlamına gelen “paraître” fiilinden esas alınarak ara söz(phrase incise) olan “paraît-il” yapısı kullanılmıştır. Fransızca dolaylılık değerinde bir işaretleyici olan bu şekil “semble-t-il”, “dit-on” gibi ara cümle görevi gören, konuşmacının kendi duygu ve düşüncelerini kattığı monolojik bir kullanıma sahiptir. Cümledeki asıl çekimli fiil ise birleşik fiillerde olduğu gibi yardımcı fiiller (avoir veya être) ile Fransızcada şart kipinin geçmiş zaman hikâyesi (conditionnel passé) haliyle çekilmiş, fiilin ise “participe passé” şekli getirilmiştir. Kanıtsallık kapsamında bu yapıda çekilen şimdiki ve geçmiş zaman yapıları kanıtsallık işaretleyicileri olarak belirtilmiştir.

(180a) Şah Abbas'ın, Tebriz'de barış antlaşması sırasında Padişahımıza hediye verdiği kitabın şimdiden parçalanıp sayfalarının başka bir kitap için kullanılmaya başlandığını **işit-miş**. (BAK-s.32)

işit-GÇZ-3Ş-K22

(180b) [**Il a entendu dire que**] le livre offert à notre Souverain par Shah Abbas à l'occasion du traité de paix **aurait été dépecé**, --- (MNR-s.22)

TC-K22

YF(avoir)-Cond-3Ş-YF(être)-GO-tekrar düşün-GO

İşitmek, duymak anlamına gelen “entendre” fiilinden oluşan temel cümle “il a entendu dire que” Türkçe cümlede yer alan “işit-miş” dolaylı kanıtsallık türüne karşılık söylenmiştir. Sözcüksel anlamda *söylendiğini işitmek*, *duymak* anlamına gelmektedir. Fransızcada kullanılan bu tür temel cümleler “que” adından sonra çekimli fiili olan asıl cümle ifade edilir.

(188-189a) Evlendim, aslan gibi iki çocuğum var: Bir tanesi Orhan, demin içeri **girmiş** de **gör-müş-sün**. (BAK-s.47).

gir-GÇZ-3Ş-K22 gör-GÇZ-2Ş-K22

(188-189b) Je me suis mariée, et j'ai deux fils, forts comme des lions. L'un s'appelle Orhan, [**il semble que**] vous **vous soyez rencontrés**, tout à l'heure. (MNR-s.31)

TC-K22

YF(être)-subj-2ÇŞ-buluş-GO

Yukarıdaki örnekte (188-189a) “paraît-il” ile aynı anlam ve göreve sahip olan Fransızcada *gibi görünüyor, sanki öyle* anlamına gelen “sembler” fiilinden oluşmuş temel cümle “il semble que” kullanılmıştır. Dolayılık kategorisinde sözdizimsel işaretleyici olarak kabul edilen bu söz grubu diğer taraftan yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durumda fiilin öznellik (subjonctif) kipinde çekimlendiği görülmektedir.

(221a) "O resimlere bir bakan hemen kör oluyor- muş." (BAK-s.152)

(221b) [**Il paraît que**] ça rend aveugle de les regarder... » (MNR-s.103)

TC-K22 et-ŞZ-3Ş-ø

“Paraitre” fiilinin yan cümle görevinde kullanıldığı bir başka yapı ise yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere “il paraît que” şeklinde kullanılmıştır. Bu yapı sözdizimsel kategoride temel cümle görevinde yer almaktadır.

(234a) Üstü örtülü bir şekilde dinimize küfrettiğimiz söyleniyor-muş. (BAK-s.181)

(234b) [**On dit que,**] de façon voilée, nous blasphémons la religion; [...] (MNR-s.123)

TC-K22 küfret-ŞZ-4Ş- ø

Söylemek anlamına gelen “dire” (234a) eylemi, temel cümle görevinde olup, “on dit que” şeklinde aktarılan bilginin aracılı kanıtsallık türünde olduğunu işaret etmektedir.

(236a) "Ama nereden duy-muş-larsa duymuşlar, bir son resim var, diyorlar-mış, (BAK, s.182)

(236b) Mais n’empêche, quoi qu’il en soit, peu importe [**ce qu’ils ont entendu dire,**] ils répètent partout qu’il y a une dernière image, [...] (MNR, s.123)

de-ŞR-3ÇŞ-GÇZ-K22 TC-K22 tekrarla-ŞZ-6Ş-ø

Başka bir örnek olan 236a yine “entendre” (duymak) “dire” (söylemek) “entendre dire” fiilinden oluşmuş temel cümle görevindedir ve geçmiş zaman (passé composé) ile kullanılmıştır. Bilginin aktarıldığı dolaylı kanıtsallık türünde aracılı kanıtsallık söylenti kategorisinde yer alır. Beraberinde şimdiki zamanın rivayeti şeklinde kullanılan “ils répètent partout que” Fransızcada yine bir yan cümle ile ifade edilmiştir.

(242a) Perspektif ilmiyle resim yapmanın, Frenk üstatlarının usûllerinden yararlanmanın Şeytan ayartması olduğunu söylüyor-muş. (BAK, s.184)

söyle-ŞZ-3Ş-K22

(242b) [**Il aurait dit que**] l’emploi de la perspective, l’imitation des peintres d’Europe étaient autant

de Séductions du Malin. (MNR, s.124)

YF(avoir)-Cond-3Ş-TC-K22-söyle-PP

242a numaralı cümlede dolaylı kanıtsallık sözdizimsel olarak işaretlenmiş olup “dire”(söylemek) fiilinden türetilmiştir. Geçmiş zaman şart kipi (conditionnel passé) ile çekimlenen fiil bir temel cümle olarak karşımıza çıkar.

(243a) [...] gerçek izlenimi uyandıracak bir şekilde öyle bir resmediyor-muş-uz ki, yaptığımız şeyi görenlerin içinden, tıpkı kiliselerde olduğu gibi resme secde etmek gelecek-miş. ((BAK-s.184)

resmet-ŞZ-4Ş-K22

gel-GZ-3Ş-K22

(243b) Nous aurions, dans le dernier dessin, représenté le visage d’un mortel selon les règles de

YF(avoir)-Cond-4Ş

sun-GO

l’Occident, c’est-à-dire [en donnant l’impression,] non d’une image, mais de la réalité de sorte que

BF-K22

cette œuvre incite ceux qui la contemplent à se prosterner devant elle, comme dans une église. (MNR-
teşvik et-ŞZ-3Ş
s.124)

Farklı bir kullanım ama aynı anlama gelen sözdizimsel ifade (243b) “donner l’impression” *gibi görünmek* anlamına gelir. “Donner” tek başına *vermek* “l’impression” ise *etki, izlenim* anlamlarına gelmektedir. İzlenimiyle anlamına gelen “en donnant l’impression” Fransızcada “gérondif” (zarf-fiil) yapısıyla ifade edilmiştir. Türkçe ifadenin karşılığı Fransızcada zarf-fiil ile tamlayıcı dolaylılık işaretleyicisi yerine geçmektedir.

(292a) Bu vaizden ve kalabalığından korkan aramızdan bazı nakkaşlar, Frenk usullerince nakşetmenin benim işim olduğunu söylüyorlar-mış, işittim.(BAK, s.329)

Söyle-ŞR-3ÇŞ-GÇZ-K22

(292b) Or, [j’ai entendu dire que,] parmi vous, certains des peintres qui s’effraient de ces imprécations m’attribuaient également la nouvelle peinture « à la franque ». (MNR, s.220)

TC-K22

ver-GÇZ-6Ş- Ø

Aynı ifade biçimi olan “entendre dire” fiili burada da “söylenildiğini duymak” anlamında temel cümle görevinde geçmiş zaman çekimiyle kullanılmıştır. Sözdizimsel kategoride Fransızcada dolaylılık işaretleyicisi yapısına sahiptir.

(298a) Meddah Efendi, sen her şeyin taklidini yapabilirsin, ama kadın olamazsın! diyorlar-mış.(BAK-s 398)

de-ŞR-3ÇZ-GÇZ-K22

(298b) [J’en entends qui] me mettent au défi : « Monsieur le satiriste, tu peux tout contrefaire, mais

[AD. duy-ŞZ-1Ş-IAD] K22

tu ne peux pas faire... la Femme. » (MNR-s.265)

Son olarak “entendre” (duymak) fiilinden türeyen sözdizimsel yapıda başka bir kanıtsallık işaretleyicisi kullanılmıştır. Sözdizimsel yapıda “entendre” fiili ile beraber temel cümle görevinde kullanılmıştır.

Dolaylılık işaretlenmesinde “on dit que”, “dit-on”, “semble-t-il”, “il parait que”, “on dit aussi que” ve “parait-il” gibi sözdizimsel ögeler olan temel cümlelere sıklıkla yer verilmiştir.

4.2.2.3. Hikâye

Aktarma olarak da adlandırılan birinci duruma, masal ve hikâye gibi anlatımların yanında söylentiler de dâhil edilir (K₂₃) (Johanson 2000, s. 61-71; 2003, s. 274). Bu kategoride Türkçede masal, efsane, hikâye gibi anlatılara dayanan türler, geçmişte de yaşanıldığı düşünüldüğünde, -miş dolaylılık işaretleyicisi ile belirtilmiştir. Bu bağlamda elde ettiğimiz tüm veriler *Benim Adım Kırmızı*'dan derlenmiştir. *Vatandaş'ta* ise böyle bir kullanım görülmemektedir. Türkçede toplam 203 -miş işaretleyicisi olmakla birlikte Fransızcada bunlardan 3 tanesi biçimbirim, 3 tanesi sözcüksel ve 12 tanesi ise sözdizimsel alanda dolaylılık işaretleyicisi ile işaretlenmiştir. Yani bu türde toplam 18 kanıtsallık işaretleyicisi görülmektedir.

4.2.2.3.1. Biçimsel İşaretleyiciler

Hikâye kapsamında, Türkçe -miş biçimiyle işaretlenen toplam 203 kanıtsallık kategorisine karşılık Fransızca biçimbirimle işaretlenen 3 örnek saptanmıştır.

(351a) Karşılına bir orman çık-mış. Daha usta olanı, ötekine şöyle de-miş: (BAK-s.63)

(351b) et ils devaient de leur art, quand ils arrivent en vue d'une forêt. Celui qui était le plus avancé dans leur art [[aurait] dit] à l'autre : (MNR-s.42)

çık- GÇZ-3Ş-K23 de- GÇZ-3Ş-K23
YF-Cond-3Ş-söyle-GO

351a numaralı cümle dolaylılık *şart kipi* (conditionnel passé) ile işaretlenmiştir. Bu kapsamda işaretlenen diğer 2 örnek de aynı şekilde kullanılmıştır.

4.2.2.3.2. Sözcüksel İşaretleyiciler

Bu kapsamda, Fransızcada işaretlenen dolaylılık belirleyicisi 3 tanedir. İşaretleyiciler ise *selon* ile belirtilmiştir:

(492a) Çünkü İsfahan'da yaygın bir inanç yüzünden, o da, başka erkekler görürse kızının güzelliğinin solacağına inanır-mış. (BAK-s.288)

(492b) En effet, [selon] une croyance commune à Ispahan, il pensait que l'éclat, la beauté de sa fille, exposés aux regards, auraient été ternis. (MNR-s.191)

inan-GZR-3Ş-GZÇ-K23 düşün-GÇZ-3Ş-Ö
YF-Cond-6Ş-YF-sol-GO-PI

Sözcüksel kategoride hikâye sınıfında daha önce değindiklerimiz arasında geçen -e göre “selon” ilgeci burada da aynı anlam ve görevde kullanılmıştır. Kendisinde sonra gelen

kime ve neye göre olduğu anlamıyla aracılı kanıtsallıkta sözcüksel birim olarak işaretlenmiştir. Cümlenin devamında İsfahan'ın düşünceleri doğrultusunda fikri öne sürülmüştür. Bunu ifade etmek için conditionnel passé kullanılmıştır.

Diğer 2 dolaylı kanıtsallık yine bu sözcük, *selon* ile işaretlenmiştir.

4.2.2.3.3. Sözdizimsel İşaretleyiciler

Benim Adım Kırmızı eserinde farklı sözdizimsel işaretleyicilerin kullanıldığı çok sayıda hikâye örneği yer almaktadır. Türkçede dolaylılık işaretleyicisinin kullanıldığı 203 bağlam bulunurken Fransızcada bunlardan sadece 12 tanesi dolaylılık işaretleyicisi ile belirtilmiştir. Masal, hikâye, destan gibi anlatı türlerinde kullanılan birtakım birleşik cümle yapıları dikkat çekmektedir.

(322a) [...] o da bana öbür dünyanın sırlarını verir diye aranan bu adamı Timur'un askerleri düşman sanıp bir kılıç darbesiyle ikiye biç-miş-ler de [...]. (BAK-s.10)
Biç-GÇZ-6Ş-K23

(322b) les soldats de Tamerlan, ayant pris ce fouineur pour un ennemi, le tranchèrent par le milieu,
biç-PS-6Ş

[dit-on,] d'un seul coup d'épée... (MNR-s.7)
TC-K23

Örnekte (322b) *iç cümle* (proposition incise) şeklinde kullanılan “dit-on” “dire”(söylemek) eyleminin çekimlenmesi ile oluşarak ve kişi zamiri olan “on” eyleme edilgen bir anlam vererek karşılanmıştır. Fransızcada dolaylı kanıtsallık sınıfında yerini almış, sözdizimsel yapıda gözlemlenmiştir.

(324a) Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir zamanlar bir payitahtın en büyük camilerinden birine, hadi diyelim ki adı Beyazıt Camii olsun, bir taşra şehrinden bir görgüsüz vaiz gel-miş. (BAK-s.18-19)
gel-GÇZ-3Ş-K23

(324b) [Il était une fois,] il y a bien longtemps, dans l'une des plus grandes mosquées de la capital
TC-K23

du royaume - allez, disons-le, il s'agissait de la grande mosquée de Bajazet —, un prédicateur assez mal léché à peine débarqué de sa province. (MNR-s.12)

gel-3Ş-GO

Hikâye anlatılarında sıklıkla başvurulan “il était une fois” (bir varmış bir yokmuş) bu cümlede kullanılmış sözdizimsel açıdan cümlede geçmiş zamanı da içine alan kanıtsallık işaretleyicisi göreviyle gözlemlenmiştir. “Dire” (söylemek) fiilinin sözdizimsel yapıda sıklıkla karşımıza çıktığı başka bir yapıdır (324b). Akabinde geçen “disons-le” yapısının sonuna gelen “le” *onu, onları* anlamına gelen başka bir nesneyi gösterir nitelikte adıl görevinde kullanılmıştır. Birlikte kullanıldığında varsayım anlamına gelmiş “diyelim ki” ile

karşılık bulmuştur. Birden fazla sözcükten oluşarak dolaylı kanıtsallıkta sözdizimsel yapıda kullanılmıştır.

(329a) Aman, sakın yanlış anlaşılmasın; dili kuvvetli öteki vaizler gibi ağlamazmış o hiç; tam tersi, herkes ağlarken onun kirpiği bile oynamaz, cemaati azarlar gibi konuşmaya daha da kuvvet verir-miş. (BAK-s.18-19)

(329b) Qu'on ait garde de se méprendre; tous ces gémisséments attisaient son ardeur,

[il semblait] s'acharner, toujours impassible, sur ses ouailles éplorées, faisait, du sanglot, g n ral gorge chaude et cur e. (MNR-s.12)

“Sembler” fiilinin esas alındığı bu durumda “il semblait” *gibi görünmek* anlamında kullanılmıştır. Önceki kullanımlara benzer şekilde burada da (329b) sözdizimsel kategoride dolaylılık sınıfında yer alır.

(337a) Bu köpek öyle nazlı-ymış ki, bir de kırmızı ipekten elbisesi var-mış. (BAK-s.21)

(337b) [Il paraît qu']elle est tellement douillette qu'elle doit porter un petit gilet de brocart rouge. (MNR-s.14)

“Paraître” benzemek fiili ile oluşturulan yapı (337b) dolaylı kanıtsallığı “il paraît que” sözdizimsel işaretleyicisi ile ifade etmiştir.

(344a) --- Ayy hayvan çıplak!" diye düşüp bayıl-mış, diye hikâye ederler. (BAK-s.21)

(344b) [L'anecdote rapporte m me que,] là-bas, la femme d'un Grand voyant un jour un chien

d shabill  —le chien lui-m me ou son bidule plus pr cis ment, je ne sais trop-, elle se soit

 vanouie en criant : --- (MNR-s.14)

bayıl-GO

Özellikle hikâye, efsanelerin anlatıldığı bölüm olan hikâye kategorisinde cümle içinde başlı başına küçük öykülerin anlatıldığı *kısa öykü* (anecdote), *hikâye* (histoire) veya *hikâye anlatmak* (raconter) gibi sözcükler ile ifade edilmiştir. Yukarıdaki ifade (344b) dolaylı kanıtsallıkta “L'anecdote rapporte m me que” temel cümle göreviyle birleşik yapıda sözdizimsel işaretleyicisi olarak birlikte kullanılmıştır. Cümle normalde basit (indicatif) yapıda kullanılmasına rağmen buradaki kullanım duygu ve ihtimaller üzerine kurulmuş ve bir

hikâyeden bahsedildiği için *que* 'den sonra gelen asıl cümle ise hikâyenin anlatıldığı kısımdır. Çevirmen bunu subjontif yapıda vermiştir.

(354a) Bir zamanlar Herat'ın kuzeyindeki dağlardaki kalesinde nakşa ve resme meraklı bir genç han yaşa-mış. (BAK-s.76)

Yaşa-GÇZ-3Ş-K23

(354b) [Il était une fois] un jeune Khan mongol dans sa forteresse des montagnes, au nord de

TC-K23

l'Hindû-Kûsh, passionné de peinture et de dessin. (MNR-s.51)

Bir öykü, masal anlatılırken sıklıkla kullandığımız *geçmişte, bir varmış bir yokmuş* gibi Türkçe kalıp ifadeler Fransızcada da bulunmaktadır. Dolaylı kanıtsallık sınıfında birleşik cümle türünün içinde zarf tümleci şeklinde oluşan bu yapı (354b) Fransızcada “il était une fois” sözdizimsel yapıda gözlemlenmiştir. *Geçmişte bir zamanlar* anlamı taşır, aynı zamanda “fois” anlamına gelen bir keresinde sözcüğü ile birlikte geçer. Bu sözdizimsel öge hikâye kategorisinde 3 kere daha aynı özellikte kullanılmıştır.

(394a) Raşidüddin'in tarihine göre, yarışmanın çok basit bir konusu var-mış: (BAK-s.78)

Var-GÇZ-3Ş-K23

(394b) [S'il faut en croire] Rashiduddîn,] l'épreuve était fort simple : (MNR-s.52)

TC-K23

YF(être)-GÇZ-3Ş

Bu bağlamda (394b) *s'il faut en croire* Fransızca dolaylılık işaretleyicisi olarak kullanılmıştır. Öncelikle “faut croire” *falloir* cümleye gerekme, lazım olmak anlamları katar. Bu fiil önerme, kiplik işaretleyicisi göstergesidir. Cümlede kullanıldığı yere göre yapısı ile farklı değerde semantik birleşimlerini içerir. Tek başına sözcenin rapor edildiği bağlamda herhangi bir dolaylı kanıtsallık çağrıştırmaz. Bağlamda geçen işaretleyici cümleye bu özelliği verir. İnanmak (croire) eylemini de içine alan yapıda kişi *Raşidüddin'e inanmak gerekirse* diye aktarılan tümcede bir inanıp inanmama durumu vardır. Dolaylı kanıtsallık kapsamında bu sözdizimsel yapıda “si” bağlacı cümleye *-ise* anlamı katar, “en” ise cümlede bulunduğu yerde inanması gereken konu ne ise o bilginin kaynağına (Rashiduddîn) atıfta bulunur.

(414a) Benim işittiğime göre, yapımı tam on bir yıl süren bu efsane kitapta üstatlar üstadı nakkaş Şeyh Ali, öyle bir hüner göster-miş ve --- (BAK-s.91)

göster-GÇZ-3Ş-K23

(414b) [D'après ce qu'on m'a dit,] ce célèbre manuscrit, auquel le grand maître voua onze années de

TC-K23

son existence, laissait éclater un tel talent, un tel art, donnait à voir de si splendides images. (MNR-s.60)

izin ver-Imp-3Ş-patlat-M

Bu ifade (414b) kanıtsallık değerinde sözdizimsel açıdan bünyesinde “d’après” “ce que” ve “on m’a dit” yapılarıyla birlikte kullanır. Tek başına sözcüksel işaretleyici olan *-e göre* (d’après) beraberinde kullanıldığı *söylemek* (dire) fiili ile ilgeç öbeği sözdizimsel dolaylılık işaretleyicisi ile ifade edilmiştir.

(478a) Anlatırlar: Bir zamanlar Şiraz'da pimpirikli, vesveseli bir şah var-mış. (BAK-s.252)

(478b) [On raconte qu'] à Shîrâz un roi bien décrépit, fort mélancolique, était si inquiet, si malade

TC-K23

à l'idée que ses ennemis complotent pour mettre à sa place son propre fils encore tout jeune que, au lieu d'attitrer celui-ci, comme de juste, gouverneur d'Ispahan, ---(MNR-s.167)

Hikâye bölümünde son olarak öykülemek anlamına gelen “raconter” fiili cümlede (478b) “que” bağlacı ile birleşerek belirsiz kişiler tarafından aktarılan bir öyküyü anlatmak üzere sözdizimsel yapıda temel cümle görevinde işaretlenmiştir.

4.2.3. Çıkarısal Kanıtsallık İle İlgili Bulgular

Çıkarısal bildiren kanıtsallık, gözlem sonucu elde edilmiş kanıtı dayalı bilgi olduğu gibi sezgisel, mantıksal veya başka zihinsel etkinlik sonucu yapılan çıkarısal da olabilir. Her iki kanıtsallık yapısı da dolaylı kanıtsallık grubuna girmektedir.

Yansımalı veya çıkarısal kanıtsallık olarak adlandırılan durumlarda, bilginin kaynağı ya gösterge veya izlerden hareketle ya da us (akıl) yürütme yoluyla yapılan çıkarısal (K3) (Guentchéva, 1996). Ayrıca, bilginin kaynağının konuşurun tahmini veya varsayımına dayalı olduğu durumları kapsayan bir farklı ulamı göz önünde bulundurmak gerekir.

Bu bağlamda elde edilen toplam 72 Türkçe dolaylılık işaretleyicisinden 9 örnek *Vatandaş*'ta, geri kalan 63 ifade ise *Benim Adım Kırmızı*'da yer almaktadır. Fransızcada yansımalı çıkarısal kapsamında işaretlenen sadece 6 örnek bulunmaktadır: 1 biçimbirim, 1 sözcüksel ve 4 sözdizimsel düzlemde görülen bu işaretleyicilerin tamamı *BAK*'ta geçmektedir. *Vatandaş*'ta hiçbir örnek tespit edilememiştir. Usa dayalı diğer çıkarısal kategorisinde yine sadece *BAK*'ta 4 biçimbirim ve 2 sözcüksel ulam olmak üzere 6 kanıtsallık işaretleyicisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, toplamda Türkçede 72 çıkarısal kanıtsallık işaretleyicisine karşılık, Fransızcada sadece 12 işaretleyici yer almaktadır.

Tablo 13: Türkçe ve Fransızca Çıkarısalı Kanıtsallık Türleri ve Sıklıkları

		Vatandaş				BAK				Toplam						
		Tr	Fr. İşaretleme türü			Tr	Fr. İşaretleme türü			Tr	Fr. İşaretleme Türü					
			BB	SK	SD		Ø	BB	SK		SD	Ø	BB	SK	SD	Ø
III. Çıkarısalı “B, çünkü K ³ ”																
1. Yansımalı	K ³¹ = İz	7	0	0	0	7	29	1	1	4	23	36	1	1	4	30
			0					6					6			
2. Ussal	K ³² = Us	2	0	0	0	2	34	4	2	0	28	36	4	2	0	30
			0					6					6			
Toplam		9	0	0	0	9	63	5	3	4	51	72	5	3	4	60
			0					12					12			

4.2.3.1. Yansımalı Kanıtsallık

Sözcelenen bilginin kaynağı eylemin veya durumun kendine veya sonucuna değil de, eylem veya durumla ilgili belirti ve izlerden hareketle veya usa (mantığa) başvurarak oluşturulan çıkarısamaya dayandığı zaman yansımalı veya çıkarısalı kanıtsallıktan söz edilebilir. (Kahraman&Bosnalı, 2017, s. 142).

Bu bağlamda verileri incelediğimizde toplam 36 Türkçe dolaylılık işaretleyicisinden 1 tanesi biçimbirim, 1 tanesi sözcüksel ve 4 kanıtsallık işaretleyicisi sözdizimsel birim olarak işaretlenmiştir. Bu dolaylılık belirleyicilerinin hepsi *Benim Adım Kırmızı*'da bulunmaktadır. Diğer eser ve işaretleyicilerde örneğine rastlanmamıştır.

4.2.3.1.1. Biçimsel İşaretleyiciler

“Conditionnel présent” yapısının kullanıldığı başka bir yapı yansımalı çıkarısama kategorisinde geçen (538b) numaralı cümlede belirtilmiştir. Bu kategoride kanıtsallık yalnızca gelmek (venir) fiilinin şart kipi biçimiyle belirtilmiştir.

(538a) Çıracılık yıllarımızda bir ara aranızdaydı. Sarılıp öpüştük. Şimdi Eniştesinden bir haber mi getir-miş, diye merak ediyordum ki --- (BAK-s.75) getir-GÇZ-3Ş-K31

(538b) je me demande à part moi s'il ne [**viendrait**] pas de la part de son Oncle, --- (MNR-s.50)

gel-Cond-3Ş-K31

4.2.3.1.2. Sözcüksel İşaretleyiciler

Sözcüksel işaretleyiciler sınıfında yer alan “donc” (demek ki) bağlacı bir yargı sonucunda bir kanıya vardığını göstermek amacıyla cümlede dolaylı kanıtsallık işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

(543a) : Zavallı Zarf Efendi'nin söyledikleri doğru-ymuş: Onu boşu boşuna öldür-müş-üm. (BAK-s.143)

doğru-YS- GÇZ-K31

öldür-GÇZ-1Ş-K31

(543b) ce que le malheureux Monsieur Délicat disait sur l'Oncle est vrai: je l'ai [donc] tué sans bonne raison. (MNR-s.97)

YF-ŞZ-3Ş-Ø YF-ŞZ-3Ş-bağlaç-K31 öldür-GZO

4.2.3.1.3. Sözdizimsel İşaretleyiciler

Yansımalı çıkarsamalı dolaylılık kapsamında elde edilen verilerde sözdizim düzleminde işaretlenmiş sadece 4 örnek bulunmaktadır. Derlenen örneklerin hepsi *Benim Adım Kırmızı*'dan elde edilmiştir.

(534a) Orhan'dan söz ederken "demin" diyerek şimdi yazıldığını ima etmesine rağmen, belli ki bir nüsvette yapıl-mış, ... (BAK-s.48)

yapıl-GÇZ-3Ş-K31

(534b) Orhan, qui semble vouloir dire qu'elle écrit juste après et d'un premier jet, [il est clair qu]'elle a fait un brouillon, --- (MNR-s.32)

YTC-K31

YF(avoir)-ŞZ-3Ş-yap-GO

Cümlede kullanıldığı anlama bakacak olursak 534b "il est clair que" temel cümle "qu'elle a fait un brouillon" ise temel cümle görevinde kullanılmış bir sözdizimsel yapıdır. "Clair" tek başına "açık" anlamına gelen bir sözcüktür, "que" ile birlikte bağlanarak *belli ki* anlamında kullanılmıştır. Böylece ifadede geçen yapı sözdizimsel açıdan dolaylılık işaretleyicisi kapsamında yer alır.

(549a) "Evimizi didik didik etmiş, pek çok şeyi kırmış, belli ki öfke ve nefretle hareket et-miş. (BAK-s.218)

hareket et-GÇZ-3Ş-K31

(549b) « La maison est sens dessus dessous, beaucoup de choses sont cassées, [on voit que] quelque'un s'est acharné de toute sa rage. (MNR-s.145)

YTC-K31

AD-YF(être)-ŞZ-3Ş-ol-GO

Çıkarsamalı yansımalı sözdizimsel dolaylılık işaretleyicileri arasında yine temel cümle olan "on voit" *görülüyor ki* (549b) ile birlikte kullanılan "que quelque'un s'est acharné de toute sa rage" yan cümle dikkatimizi çekmektedir. Belli bir işarete dayanarak varılan sonuç *belli ki* anlamında kullanılan ifadeye karşılık söylenmiştir.

(550a) Ne kadar zaman geçmişti bilmiyorum; berberin mahir parmakları ve küçük dükkânı tatlı tatlı ısıtan mangalın sıcaklığı ile eri-miş, ---(BAK-s.230)

eri-GÇZ-3Ş-K31

(550b) j'ai pu passer dans la douce chaleur du brasero, qui [semblait] se répandre non seulement à travers la pièce, mais jusque dans les doigts experts de mon barbier. (MNR-s.154)

benze-Imp-K31 AD-yayılm

Benzemek (sembler) fiilinin esas alındığı yapı anlamsal açıdan incelendiğinde bir şeye bakarak başka bir yargıyı saptama sonucunda oluşmuştur. Tek başına bir sözcük veya çekimli fiil olup dolaylı kanıtsallık işaretleyicisi sınıfına girmezken cümlede sahip olduğu anlam açısından sözdizimsel kanıtsallık işaretleyicisi olarak kullanıldığına ulaşılmıştır.

(557a) Meğer dışardaki manzara daha da bozul-muş. (BAK-s.350)

bozul-GÇZ-3Ş-K31

(557b) [Il faut croire que] ça gâche un pu le paysage extérieur, aussi, (MNR-s.233)

TC-K31 bozul-ŞZ-3Ş

Yukarıdaki örnekte (557b) görüldüğü üzere tespit edilen Türkçe yansımaları çıkarsama Fransızcada *gerekmek* (falloir) kipliği ve *inanmak* (croire) fiilinin birleşmesiyle “il faut croire que” sözdizimsel yapıda kullanılmıştır. Daha önce belirttiğimiz üzere aynı işlev ve görevlere sahiptir. Buradaki cümlede konuşanın manzaraya bakarak bir saptamaya varıldığı gözlemlenmiştir.

4.2.3.2. Ussal Kanıtsallık

Eylem veya durumla ilgili bilgi, belirti ya da izlere değil de sadece usa başvurularak kişisel çıkarsamaya dayandığı durumları ayrıca değerlendirdiğimizde ulaştığımız veriler toplamda 36 örnektir. Toplam veriyi eser bazında incelediğimizde elde ettiğimiz kanıtsallık işaretleyicileri yine sadece *Benim Adım Kırmızı*'da toplanmıştır, *Vatandaş* eserinden derlediğimiz 2 yapının Fransızca kanıtsallık işaretleyicisi saptanmamıştır. Bununla birlikte 34 usa dayalı çıkarsamalı dolaylılıktan 4'ü biçimbirim ulamıyla gösterilmiş, 2'si ise sözcüksel ulamla işaretlenmiştir. Sözdizimsel ulamla ilgili veri elde edilmemiştir.

4.2.3.2.1. Biçimsel İşaretleyiciler

Bu bölümde dolaylılığın biçimbirimsel işaretleyici olarak kullanıldığı 4 örneğe ulaşılmıştır. 585b numaralı ifadenin de içinde olduğu 3 işaretleyicinin kullanıldığı yapı “devoir” “gerekmek” yardımcı fiili ile sağlanmıştır.

(585a) Bunun için orada, o resmin içinde zaman dur-muş. (BAK-s.382)

dur-GÇZ-3Ş-K32

(585b) le temps, dans ce tableau, [se doit] de s'arrêter. (MNR-s.254)

gerek-ŞZ-3Ş-K32 AD-dur-M

Aşağıdaki örnekte (591b) görüldüğü üzere Türkçe dolaylı kanıtsallık belirleyicisinin karşılığı “olmak” fiilinin “conditionnel présent” şart kipi biçimiyle işaretlenmiştir.

(591a) Hak etmediğim şefkat kalbimi yumuşattığı için diyecektim, değil-miş. (BAK-s.446)

değil-GÇZ-3Ş-K32

(591b) Je vous dirais bien que c'était de voir que je méritais encore leur compassion, mais ce ne [serait] pas vrai; (MNR-s.296)

ol-(YF)-

Cond-3Ş-K32

4.2.3.2.2. Sözcüksel İşaretleyiciler

Araştırmanın son bölümünde çıkarsamalı ussal dolaylılık işaretleyicisi (595b) bir sözcüksel belirleyicisi ile gösterilmiştir. Daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere *demek ki* anlamına gelen “donc” bağlacı bu bağlamda da kanıtsallık işaretleyicisi görevi görmektedir. Cümlede konuşan kişi yaşadıklarından yola çıkarak mantıksal bir sonuca ulaşmıştır.

(595a) Demek ölüm dedikleri buy-muş. (BAK-s.456)

bu-YS-GÇZ-3Ş-K32

(595b) C'est [donec] cela, mourir. (MNR-s.301)

YF(être)-ŞZ-3Ş- Bağlaç-K32

SONUÇ

Çalışmanın amacı, dilbilgisi ulamları içinde yer alan kanıtsallığı, Fransızcada tipolojik ve semantik görünümü açısından karşıtsal bir yaklaşımla incelemektir. Çalışmada -mış biçimi kullanım açısından farklı zaman ve görevlerde kullanılmıştır. Bununla birlikte bunların hepsi çalışmaya dahil edilmemiştir. Bizim asıl çalışma konumuz dolaylılık kanıtsallık olduğundan, amacımız çalışmamızda bilginin kaynağını belirten dilbilgisi işaretleyicilerini kullanarak bir bağlam yelpazesi oluşturmak olmuştur. Dolaylılığın Türkçeye karşılık Fransızcada morfolojik, leksikal ve sentaksik açılardan veya anlamsal bazda işaretlenip işaretlenmediği, işaretlenenlerin sayısal değerine yer verilmiştir.

Dolaylı kanıtsallık bildiren belirleyicilerin saptanması için başvurduğumuz, her iki dilde var olan eserlerden ilki olan *Vatandaş*'ta (Vatandas) 368 -(y)mİş biçimbirimden 33 tanesi Türkçe dolaylılık kapsamında değerlendirilmiştir. Buna karşılık Fransızcada kanıtsallık kategorisine alabileceğimiz yalnızca 6 kanıtsallık türü bulunmuştur. Bu rakam bizim için yeterli olmayacağından, yine Türkçede yazılan ve Fransızcaya çevirisi yapılan *Benim Adım Kırmızı* (Mon nom est rouge) eserine başvurulmuştur. Bu eserde ise daha çok sayıda ve farklı türde dolaylılık ulamları gözlemlenmiştir. Öyle ki 2178 Türkçe -mİş ekinin kullanıldığı fiil ve fiilimsilerden 562 tanesi dolaylılık kategorisindedir. Buna karşılık Fransızcada bunlardan sadece 68 tanesinde dolaylılık olarak işaretlenmiştir.

Çalışmamızda Türkçede -(y)mİş ekinin dolaylı kanıtsallık görevinde işaretlendiği durumlarda, Fransızcada bu belirleyicilere karşılık gramatikalleşmeyen, zorunlu olarak işaretlenmeyen bunun yerine çeşitli ve sayıca daha fazla kiplik sözcüğü veya yapısı ile işaretlenen durumlar olduğu saptanmıştır.

Türkçede dolaylılık kategorisi içinde bulunduğu bağlama göre algısal, aracılı ve çıkarsamalı türlerde karşımıza çıkmaktadır. Algısal kategoride duyu organları, his ve duygular ifade edilirken, aracılı kanıtsallıkta oluş sırasının tanığı, olayın anlatıldığı ortamın şahidi (Johanson 2003: 274), olayın varsayıcı veya algılayıcısı kabul edilmektedir. Çıkarsamalı kanıtsallıkta da olayın veya durumun sonrasında beliren izler ya da bilginin nasıl elde edildiği ile ilgilidir.

Tablo 14: Toplam Dolaylı Kanıtsallık İşaretleyici Sıklığı

Dolaylı kanıtsallık işaretleyicileri / Türler	Tr.	Fr. İşaretleme Türü			
		BB	SK	SD	Ø
1. Algısal (K1)	105	1	0	9	95
		10			
2. Aracılı (K2)	418	10	11	31	366
		52			
3. Çıkarısal (K3)	72	5	3	4	60
		12			
Toplam	595	16	14	44	521
		74			

Türkçede, -miş biçim birimi ile işaretlenen dolaylı kanıtsallık algısal (K¹), aracılı (K²) ve çıkarısal (K³) olmak üzere 3 ayrı alt ulamda sınıflandırılmıştır. Daha sonra ulamlardan her biri yine kendi içinde biçimsel, sözcüksel ve sözdizimsel işaretleyiciler olarak üç farklı alt ulama ayrılmaktadır.

Sırasıyla incelediğimizde, konuşanın kendisinin de içinde olduğu olay ve durumları kapsayan algısal kanıtsallık (K¹), bireyin doğrudan kendi duyu organlarıyla veya içsel belirtilerdeki duygusal algılamalarıyla eriştiği bilginin bu kapsamda dile getirilmesidir. Gerçek dünya olayı olmamakla birlikte rüya ve hayaller de bu kategori kapsamına alınmıştır. Bu kanıtsallık türünden daha çok beş duyu organında 61 görme unsurundan 5 tanesi işaretlenirken, tatma ve koku unsurlarından birer tane olup Fransızcada işaretlenmediğini görmekteyiz. Dokunma türünde 5 Türkçe örnek bulunup yine bunlardan hiçbiri Fransızcada işaretlenmemiştir. İşitme unsuru olarak ise her iki dilde herhangi bir işaretleyici türüne rastlanmamıştır.

Algısal kanıtsallık (K¹) türünde duygusal anlamda Fransızcada işaretlenen sayısı çalışma için sınırlı kalmıştır. Türkçede eylemin sonucuna veya gerçekleştiğine tanık olduğumuz durumlarda; sonucunda şaşırma, hayranlık gibi ifadelerin var olduğu miratif ayrıca rüya anlatımı veya bilinçsizce yapılan eylemlerde karşımıza çıkan -miş biçim birimi tercih edilirken, Fransızcada şimdiki zaman (présent), geçmiş zaman (passé composé,

imparfait) gibi farklı zaman birimleri kullanılmıştır (3-4b) ve sözdizimsel işaretleyiciler (2b), (7b), (25b), (39-42b), (56b) ile ifade edilmiştir. Bu bölümde yer alan işaretleyiciler *quel*, *combien* gibi ünlem cümleleri ile *on dirait que*, *on dit*, *on voit que*, *c'est que*, *parait-il* gibi temel cümle yapısıyla karşımıza çıkmaktadır.

K¹ algısal kanıtsallığın duyusal kategorisinde yer alan diğer başlıklarda K¹² işitmede her iki dilde işaretleyici örneği bulunmazken K¹³ tatma (52a) ve K¹⁴ koku (66a) kategorisinde Türkçede birer tane ve K¹⁵ dokunmada (68a) ise toplam beş tane Türkçede -miş biçim birimi ile işaretlenen dolaylılık örneği bulunmaktadır. Fransızca karşılığı olarak bu cümlelerin yerine geçmiş zaman (passé composé veya imparfait) kullanılmış, herhangi bir dolaylılık işaretleyicisine rastlanmamıştır.

İşsel algılamada duygusal boyuttaki tezahürlerden Türkçede 28 işaretleyiciye karşılık Fransızcada 3 tanesi işaretlenirken, hissetmeye dayalı 7 örnekten sadece 2 tanesi Fransızcada işaretlenmiştir. Algısal kanıtsallığın işsel algılama türü (K¹⁶), Fransızcada sözdizimsel düzlemde “quel” ünlem sözcüğü ve (76b) ve (80b) şeklinde işaretlenmiştir. Son olarak yine Türkçede -miş biçim birimi ile işaretlenen hissetme, hislere dayalı dolaylılık (K¹⁷), *devoir* yardımcı fiili geçmiş zaman (passé composé ve imparfait) ve şimdiki zamanda (présent) işaretlenirken (100b), ayrıca sözdizimsel olarak soru zarfı ile yapılan (103b) ünlem cümlesi (combien) şeklinde ifadesini bulmaktadır. Bu bağlamda 61 Türkçe dolaylılık türünden Fransızcada işaretlenen algısal dolaylı kanıtsallık sayısı toplam 5 örnektir.

Dolaylı kanıtsallıkta aracılı kanıtsallığın aktarma ulamında (K²¹) Türkçe ve Fransızcada kullanılan biçimlerin bilginin türüne ve aktarıldığı duruma göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bulgularımız arasında toplam 418 Türkçe dolaylılık işaretleyicisinden 52 tanesinin Fransızcada işaretlendiğini söyleyebiliriz. Sırasıyla söyleyen ve aktarma yapan kişinin belli olduğu aktarma türünde işaretlenen dolaylılık sayısına 62 Türkçe bulunmuştur. Fransızcada bunlardan sadece 10 tanesi belirtilmiştir. Aktarma bölümünde kanıtsallığın biçimsel olarak (129b ve 162b) *conditionnel* ve *devoir* (passé composé) ile; sözcük düzleminde (115b ve 124b) *selon* edatı ve *donc* bağlacı ile belirtildiği ve sözdizimsel olarak ise (121-122b, 155b) *la rumeur* ve *le bouche-à-oreille*, ayrıca *parait-il* yapısıyla işaretlendiği görülmektedir.

İkinci kişiden elde edilmiş bilgi aktarımlarında, yani “ikinci el bilgi” bağlamında (K²²), kanıtsallığın Türkçede 153 örnek bulunurken, Fransızcada bunların 24 tanesi dolaylılık kapsamında işaretlenmiştir. Fransızcada işaretlenen bu cümleler yine farklı bağlamlarda,

biçimsel işaretleyicilerde (242b) *conditionnel* ve (265b) *devoir* yardımcı fiili kullanılırken; sözcüksel işaretleyicilerde (226b), (319b) *d'après, selon* edatları kullanılmıştır. Sözdizimsel işaretleyiciler (171b), (180b), (188-189b), (221b), (234b), (236b), (242b), (243b), (292b), (298b) maddelerinde *paraît-il, il a entendu dire que, il semble que, il paraît que, on dit que, il aurait dit que, en donnant l'impression, j'ai entendu dire que* gibi sözdizimsel yapılarla çekimlerde işaretlendiği görülmektedir. Bu alanda dikkatimizi çeken diğer bir husus ise en çok sayıda ve farklı türde Fransızcada işaretlenen örneklerin bu bölümde olduğudur.

Aracılı kanıtsallığın bir diğer türü olan efsane, masal gibi anlatılar kapsamında kanıtsallık (K²³) sayısı Türkçede 203 farklı dolaylılık işaretleyicisi ile belirtilmiştir. Buna rağmen Fransızcada bunların hepsinin işaretlemediği, işaretlenen 18 ulamın ise farklı şekillerde gösterildiği karşımıza çıkmaktadır. Bu ulamda sözcüde ifade edilen eylem veya durumların biçimbirimsel işaretleyiciler (351b) *conditionnel* yapıda; sözcüksel işaretleyiciler (492b) *selon* edatı şeklinde, sözdizimsel işaretleyiciler (322b), (324b), (329b), (337b), (344b), (354b), (394a), (414b) ve (478b) *dit-on*, hikaye anlatımlarında sıklıkla kullanılan *il était une fois, il semblait, il paraît que, l'anecdote rapporte que, s'il faut en croire, d'après ce qu'on m'a dit* ve *on raconte que* temel cümle ifadeleri ile ifade edilmiştir.

Son olarak, bilginin çıkarsamayla elde edildiği (K³) çıkarsamalı kanıtsallığın yansımaları ve *usa* dayalı türlerinden Türkçede mış biçimbirimi ile işaretlenen 72 örnek vardır. Fransızcada toplam 12 tanesi belirtilmiş ve farklı zaman kipleriyle ifade edilmiştir.

36 Türkçe dolaylı kanıtsallık türünden Fransızcada 6 tanesinin işaretlendiği yansımaları çıkarsamalı kanıtsallıkta (K³¹) biçimbirim alanında (538b) *conditionnel* yapıda, sözcüksel alanda (543b) *donc* bağlacı ile ve sözdizimsel alanda (534b), (549b), (550b) ve (557b) cümleleri *il est clair que, on voit que, semblait* ve *il faut croire que* temel cümle yapısında işaretleştir.

Son olarak 36 *usa* dayalı Türkçe çıkarsamalı kanıtsallıktan (K³²) Fransızcada yine 6 ulam işaretleştir ve bilginin kaynağı biçimsel yapıda (585b) *se devoir (présent)* ve (591b) *conditionnel présent* ile ve sözcüksel olarak (595b) *donc* bağlacı ile işaretleştir.

Kanıtsallığın işaretlendiği diller, farklı şekillerde gösterilmektedir. Buna rağmen çalışma kapsamında elde ettiğimiz verilere bakarak kanıtsallığın işaretleştirilmesinin zorunlu olmadığı Fransızcada bilginin nasıl edinildiğine dair özgün bir morfolojik yapı yer almamaktadır. Fransızcada *şart kipi* (*conditionnel*) veya *devoir* gibi morfolojik yapılarda, *donc, selon, d'après* gibi kimi sözcüksel işaretleyicilerle ve *c'est que, on dit (que), on dirait*

que, on voit (que), paraît-il, (j'ai), il a entendue dire que, il semble (que), il paraît que, ce qu'ils ont entendu dire, il aurait dit que, en donnant l'impression, dit-on, il était une fois, l'anecdote rapporte même que, s'il faut en croire, d'après ce qu'on m'a dit, on raconte que, il est clair que, il faut croire que gibi temel cümle ile *quel(le), combien* gibi ünlem cümleleri aracılığıyla sözdizimsel yapılarla belirtilmiştir. Bilgiye erişim ise doğrudan veya dolaylı yollarla gerçekleşmektedir.

KAYNAKÇA / BİBLİYOGRAFYA

Acarlar, K. (1969). “Fiil Kiplerindeki Anlam Kaymalarının Nedenleri”, *Türk Dili Dergisi*. Cilt XX, Sayı 213, s. 250-254. Haziran, Ankara.

Aikhenvald, A. (2004). *Evidentiality*. Oxford, Oxford University Press.

Aksu-Koç. Ayhan, A. ve Dan. I-S. (1986), “A Psychological Account of the Development and Use of Evidentials in Turkish”. eds. Wallace Chafe & Johanna Nichols. *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood and New Jersey: Ablex. 159-167.

Aksan, Y. (2003). *Günümüz Dilbilim Çalışmaları içinde Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçede Kılınış*. Multilingual Yayınları, İstanbul.

Aksan, Y. (2003). Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçede Kılınış. *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* 68-81.: Multilingual Yayınları, İstanbul.

Aksan, D. (1997). *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara, EnginYayınevi.

Anderson, L. B. (1986). “Evidentials, Paths of Change, and Mental Maps: Typologically regular asymmetries”, in W. Chafe & J. Nichols (eds), *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, Norwood (NJ): Ablex, 273-312.

Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. İstanbul: Grafiker.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Bacanlı, E.(2008). Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. Bilig, Kış / 44, 1-24.

Bacanlı, E.(2005). Türkçede Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 2/4: 35-47.

Bacanlı, E.(2006). “Türkçedeki Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 3/1: 35-47.

Bally, C.(1965). *Linguistique générale et linguistique française*. Berne: Francke.

Banguoğlu, T. (1986). Türkçenin Grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara.

Barceló, G. & Bres, J. (2006), *Les temps de l'indicatif en français*, Paris: Ophrys.

Baydur, M. (1998). “Benim Adım Kırmızı”. Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul.

Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*, (Çev. Erdim Öztokat), İstanbul: YKY.

Bosnalı, S. & Kahraman C. (2015). “Moods and Modality in the Turkish and Japanese dream narration”, LILA'15 / Linguistics and Language Conference Proceedings. İstanbul: DAKAM, s. 169-185.

Bozkurt, F. (1995). Türkiye Türkçesi, İstanbul: Cem Yayınevi, 343.

Bybee, J. (1996). *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press, Chicago, United States of America.

Charaudeau, P. (1992). *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris: Hachette.

Charaudeau, P. (1992). *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris: Hachette.

Chu, X. (2008). *Les verbes modaux du français*. Paris: Ophrys.

Cinque, G. (2001). A Note on Mood, Modality, Tense and Aspect Affixes in Turkish. *Verb in Turkish*, Erguvanlı Taylan, E. (Ed.), John Benjamin Publications, Amsterdam

Csató, É.A. (2000). "Turkish *mış-* and *muş-* items. Dimensions of a Functional Analysis". *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Eds. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 29-44.

Demet, G. (2009). "Semantics of Turkish evidential *-(I)mış*". *Essay on Turkish Linguistics*. Eds. Sıla Ay vd. 177-186.

Demirci, K. Jeff M. ve Clare C. (2010). "Delile Dayalılık Bakımından Türkiye Türkçesi ile Bazı Kızılderili Dillerinde Basit Çekimli Geçmiş Zamanlar". *Turkish Studies* 5/1: 281-293.

Dendale, P. ve Tasmowski, L.(2001). *Le conditionnel en français*, Paris: Klincksieck.

Dendale, P. (1993). « Le conditionnel de l'information incertaine: marqueur modal ou marqueur évidentiel? », in G. Hilty (éd.), *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, Tome 1, Tübingen: Francke Verlag, 165-176.

Dendale, P. (1994). « *Devoir* épistémique, marqueur modal ou évidentiel? », *Langue française* 102, 24-40.

Dendale, P. ve Tasmowski L. (1994). « Présentation. L'évidentialité ou le marquage des sources du savoir », *Langue française* 102, 3-7.

Dendale P. ve De Mulder W. (1996). « Dédution ou abduction: le cas de *devoir* inférentiel », in Z. Guentchéva (éd.), *L'énonciation médiatisée*, Louvain/Paris: Peeters, 305-318.

Desclés, J.-P. ve Guentchéva, Z. (2001). « La notion d'abduction et le verbe *devoir* 'épistémique' », *Cahiers Chronos* 8, 103-122.

Dilaçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi. *Türk Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s.83-145. Ankara.

Dizdaroğlu, H. (1976). Tümcebilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Dubois, J. (2007). *Grand dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Paris: Larousse.

Ediskun, H. (1992). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi.

Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçe'de İsim-Füller*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Güneş, S. (1995). *Türk Dili Bilgisi*. Altındağ Matbaası, İzmir.

Humboldt, W. (1949). Über die Verschiedenheit des Menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die Geistige Entwicklung des Menschengeschlechts, Claassen&Roether, Darmstadt

Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Uppsala: Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkischen Aspektsystems*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Johanson, L. (1993). "Zur Entstehung Historischer Präterita im Türkischen". *Türk Dilleri Araştırmaları* 3, 119-127.

Johanson, L. (1994). "Türkeitürkische Aspektotempora". Eds. Rolf Thieroff & Joachim Ballweg. *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer. 247-266.

Johanson, L. (2003). "Evidentiality in Turkic". *Studies in evidentiality*. Ed. Alexandra Aikhenvald. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 273-290.

Johanson, L. (1999). “Bulgarca ve Türkçe’de Dolaylamalar Üzerine” (Çev: M. M. Tulum). *İlmî Araştırmalar* 7. 245-254.

Johanson, L. (2000). “Turkic Indirectives”. *Evidentials – Turkic, Iranian and neighbouring languages* içinde (UTAS B. JOHANSON L. Eds.) Berlin - New York: Mouton de Gruyter. 61-87.

Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor.

Kahraman, C. & Bosnalı, S. (2017). “Türkçe ve Japoncada Kanıtsallık”, *Söylem/ Filoloji Dergisi*. Cilt 2, Sayı 4, s. 142.

Kocaman, A. (1981). *Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara.

Kononov, A.N. (1956). *Grammatika Sovromennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*, Türkçeye çevirisi: *Çağdaş Türk Edebi Dilinin Grameri*, basılmamış çeviri Türk Dil Kurumu kütüphanesi etütündedir, Sovyet İlimler Akademisi, Leningrad-Moskova.

Korkmaz Z. (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, genişletilmiş 2. baskı, Ankara.

Korkmaz Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları: 827- 599-623-805-931.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge TJ International Limited, New York.

Kronning H. (1996), *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal 'devoir'*, Uppsala/Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Kronning H. (2002). « Le conditionnel 'journalistique' : médiation et modalisation épistémiques », *Romansk forum* 16 (2), 561-575.

Kronning H. (2003). « Modalité et évidentialité », in M. Birkelund, G. Boysen & P. S. Kjærsgaard (éds), *Aspects de la modalité*, Tübingen: Max Niemeyer, 131-151.

Kronning H. (2005). « Polyphonie, médiation et modalisation: le cas du conditionnel épistémique », in J. Bres et al. (éds), *Dialogisme et polyphonie: approches linguistiques*, Bruxelles: De Boeck & Duculot, 297-312.

Kronning H. (2007). « Les auxiliaires 'médiatifs' en suédois à la lumière du conditionnel épistémique et du futur aléthique en français », in L. Begioni & C. Muller (éds), *Problèmes de sémantique et de syntaxe. Hommage à André Rousseau*, Lille: Presses du CEGESC, 287-309.

Le Querler, N. (2004). "Les modalités en français." *Revue belge de philologie et d'histoire*. 82(3), 643-656.

Lyons, J. (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş*, Kocaman, A. (Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Lyons, J. (1977). *Semantics I-II*. Cambridge: Cambridge University.

Narrog, H. (2005). On Defining Modality Again. *Language Sciences*. S.27, Oxford. s.165- 192

Özkan, K. (2001). *Görünmez Adam*, (Tahsin Yücel ile söyleşi), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pietro, R. (1986). *Estructuras Linguisticas En Contraste*, Gredos, Madrid.
- Rentzsch, J. (2013). “Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğin Anlambilimsel Haritası.” *Bilig*, 67. 129-168.
- Riegel, M. Pellat, J.-Ch. ve Rioul, R. (2014). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.
- Rossari, C. et al. (2007). « *Devoir* et l'évidentialité en français et en roumain », *Discours* 1 [<http://discours.revues.org/116>].
- Roulet, E. et al. (2001). *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Bern: Peter Lang.
- Schroeder, C. (2000). “Between Resultative, Historical and Inferential: Non-finite *-miş* Forms in Turkish”. *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Eds. Lars Johanson
- Slobin, Dan I. ve Ayhan A. (1982). “Tense, Aspect and Modality in the Use of the Turkish Evidential”. Ed. P. J. Hopper. *Tense-aspect: Between semantics and pragmatics*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. 185-200.
- Smith, C. (2007). Tense and Temporal Interpretation. *Lingua* 117, 419-436.
- Squartini M. (2004). “Disentangling Evidentiality and Epistemic Modality in Romance”, *Lingua* 114, 873-895.
- Sueur, J.-P. (1979). « Une analyse sémantique des verbes *devoir* et *pouvoir* », *Le Français Moderne*, 47(2), 97-120.

- Türkçe Sözlük. (2005). Zaman maddesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde Bakış (Aspektotempora). *Türkbilig* 5, 124-133, Ankara.
- Uzun, N. E. (2004). *Dilbilgisinin Temel Kavramları* (2. Baskı). İstanbul: Pandora.
- Uzun, N. E. (1998). Türkçede Görünüş/Kip/Zaman Üçlüsü. *Dil Dergisi*, S.68, s. 5-22, Haziran, Ankara.
- Vetters C. (2001). « Le conditionnel. Ulérieur du non-actuel », in P. Dendale & L. Tasmowski (éds), *Le conditionnel en français*, Paris: Klincksieck, 169-207.
- Voloşinov, V.N.(2001). Marksizm ve Dil Felsefesi, (İng.'den Çev. Mehmet Küçük, Fr.'dan Çev. Nami Başer), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yaman, E. (1999). *Türkiye Türkçesi'nde Zaman Kaymaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu
- Yavaş, F. (1980). *On the Meanings of Tense and Aspect Markers in Turkish*, University of Kansas (basılmamış doktora tezi).
- Yugeollo, M. (1997). “Bahktin, Kendisi ve Öteki”, Fransızca Basıma Sunuş (V.L: Voloşinov (2001) *Marksizm ve Dil Felsefesi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 32-42.
- Zakir, H. (1999). *Problems of Turkic Morphology: Classification of Suffixes, Case, Tense and Aspect*. (Basılmamış doktora tezi). University of Washington.

EKLER

EK-1: “Vatandaş” ve “Benim Adım Kırmızı” Dolaylılık Verileri

I (103)	ALGISAL KANITSALLIK		
1(103)	Duyusal ve içsel (endophoric): “T, ve T’yi (görme, işitme, koku, tat, his... aracılığıyla) algılıyorum”	İşaretleyici	
	Görme ile algılayabiliyorum		
1	Yazık ki, ayakyollarını seçmiş: silinip gidiyor yazdıkları, yer altında mumlar gibi, parlamalarıyla sönmeleri bir oluyor”. (Vatandaş-s.82)	Domage qu’il ait choisi les toilettes. (Vatandaş-s.87)	Subj - Ø
2	ama sanki bir şeyler <u>kurumuş</u> derinlerde, kuruluk her şeye sızıyor, (Vatandaş-s.141)	,pourtant on dirait que qqch s’est flétri en profondeur, ... (Vatandaş-s.153)	On dirait que Sözdizimsel
3-4	Hava daha da soğumuş ve sokakların köşelerinde, duvar diplerinde kar iyice tutmuş, yükselmiş. (BAK-s.24)	Le temps s’est encore refroidi et au coin des rues, au pied des murs, la neige tient et s’accumule.(MNR-s.16)	PC Ø P Ø
5-6	Mutfığa gittim. Ağabeyim gelmiş. Hayriye, önüne misafirin pilavından bir sahan koymuş. (BAK-s.39)	Mon grand-frère était arrivé. Hayriyé lui avait mis une assiette avec du riz qu’elle a préparé pour l’hôte. (MNR-s.26)	PC Ø PQP Ø
7	"Aslanım, delikanlım, hakikaten dedikleri kadar yakışıklıymışsın sen," dedi. (BAK-s.43)	Mon lion, mon héros, mais c’est que tu es vraiment aussi beau que l’on m’avait dit! me lança-t-elle. (MNR-s.29)	C’est que Sözdizi
8	Zavallı Şeküreciğim, bir erkek, bey, paşa değil ki altına gösterişli mührünü vursun! Kâğıdın dibine adının ilk harfini, küçük, ürkek bir kuş gibi atmış, o kadar. (BAK-s.47)	Ce n’est pas ma pauvre petite Shékuré qui aurait étalé en bas de la feuille, comme un bey, un pacha ou les hommes en général, une signature prétentieuse! Elle y a juste, comme la patte tremblante d’un petit oiseau, posé la première lettre de son nom. (MNR-s.32)	PC Ø
9-12	Büyümüş, olgunlaşmış, gençliğindeki o sarsak sallantılı halini üzerinden atmış da yakışıklı olmuş. (BAK-s.50)	Il avait grandi, mûri, pris sur lui une allure avantageuse et fière: une belle jeunesse, vraiment. (MNR-s.34)	PQP *3 Ø

13-14	O tek resme bakarken bu hangi hikâyenin hangi meclisidir demiyorsun da, yalnızca resmin kendisi için, görme zevki için bakıp, mesela tam bir at olmuş bu, ne güzel diyor, ressama parayı bu yüzden veriyorsun. Savaş resimleri de, * resimleri de pek isteniyor. Kalabalık bir savaş meclisi üç yüz akçeye kadar düşmüş ve sipariş eden yok gibi.(BAK-s.68-69)	On apprécie et on paye le peintre pour, comme ils disent, la beauté du sujet, par exemple pour un cheval, juste pour le plaisir de contempler et de dire : "Que c'est beau, un cheval parfait !" Les images de guerre ou pornographiques sont très demandées. À côté de cela une grande scène de bataille ne dépasse pas trois cents écus, et d'ailleurs personne n'en commande. (MNR-s.46)	Ø P - Ø
15	Her zaman dizimin dibinde oturup boyalarımı karıştıran, kalemlerimi yontup, kimi zaman hatalarımı silen güzel çırağım Mahmut, yanı başımda beni hem dinleyip hem seyrederek sessizce oturuyor, içeriden karımın çıkardığı tıkırtılar geliyordu. " "Aa," dedi Kara, "Padişah ayağa kalkmış." (BAK-s.88)	De l'intérieur de la maison, on entendait s'affairer mon épouse.« Oh, a dit Le Noir, mais le Sultan s'est levé ! » (MNR-s.58)	PC Ø
16	Biraz sonra baktım, Orhan, benim yatağıma uzanmış. (BAK-s.106)	Je me suis rendu compte au bout d'un moment qu'Orhan était venu s'allonger à côté de moi. (MNR-s.72)	Ø
17	"Ne güzel gözlerin var senin," dedim Şevket'e ve hemen küçük kardeş Orhan'ın kıskanacağını sezip "senin de öyleymiş," diye ekledim --- (BAK-s.135)	j'ai fait des compliments à Shevket sur ses beaux yeux, et, comme j'ai senti qu'Orhan était jaloux, j'ai ajouté aussitôt que lui aussi les avait fort beaux ; (MNR-s.91)	PC Ø
18	"Kedi gitmiş, yok." dedi. (BAK-s.137)	« Le chat est parti, il est plus là. (MNR-s.93)	PC Ø
19-20	"Annem dün öyle dedi. Artık dönmeyecekmiş. Rüyasında görmüş." (BAK-s.138)	-C'est ma mère qui l'a dit, hier. Il ne reviendra plus jamais. Elle l'a rêvé. » (MNR-s.93)	FS - Ø PC - Ø
21	Hasan mektubu içinden okurken zor sabrettim. Sonunda, kendimi tutamayıp, "Evet?" deyivermişim de bana da okudu:	J'avais peine à maîtriser mon Impatience en attendant que Hassan ait fini de lire la lettre. À la fin, je n'y tenais plus, je lui	PC Ø Bilinçsiz bir eylem

	(BAK-s.154)	ai dit : « Alors? » et il me l'a lue à haute voix: (MNR-s.105)	
22	Güzel bir üzüm hoşafı da kaynatmış, hiç çekinmeden gül reçeli isteyip, bir kaşık güzelce hoşafa katıp, bastırın diye içtikten sonra kederli Şekürem'in mektuplarını götürdüm. (BAK-s.156)	Comme elle faisait cuire aussi une compote de raisin, je n'ai pas fait de manières, histoire de pousser le reste, avec une grande cuiller de confiture de rose, tout ça avant d'aller porter ses lettres à ma pauvre Shékuré. (MNR-s.106)	IMP Ø
23	Nehrin öte yanından bana kanlar ve acılar içinde seslenirken bir bakıyorum önu kocaman olmuş. (BAK-s.160)	Il m'appelle de l'autre rive, tout meurtri et couvert de plaies, me demande de regarder cette chose énorme qu'il tient dressée devant lui... (MNR-s.109)	Ø hayranlık
24	"Hiç rüya görüyor musun?" diye sordum Şevket'e. "Evet," dedi gülümseyerek. "Babam gelmiyor, ama sonunda ben seninle evleniyordum." (BAK-s.164)	Cela t'arrive de faire des rêves? ai-je demandé à Shevket. — Oui, a-t-il dit en souriant. Mon papa revient pas, mais à la fin, c'est moi qui est ton mari. » (MNR-s.112)	P Ø
25	Be: Birisine kötülük etmek istersin. Mesela birisine iftira edeceksin. O zaman rüyamda gördüm, filanca hanım zina ediyormuş dersin; (BAK-s.164)	Ba — quand on veut nuire à quelqu'un, par exemple en le calomniant. On dit: j'ai vu en rêve Madame Chose qui prenait du bon temps, et pas avec son mari ; (MNR-s.111)	On dit PQP
26-27	"Ter içinde kalmışsın," dedim. "Burana ne oldu?" "Şevket amcamın kızıl kılıcı diye vurdu." "Morarmış," dedim, dokundum. (BAK-s.165)	« Mais tu es tout trempé ! Ouh la la ! mais qu'est-ce que tu t'es fait — C'est Shevket qui m'a tapé avec l'épée rouge de tonton Hassan. — Tu vas avoir un gros bleu, dis-je en frottant. (MNR-s.113)	P Ø FP Ø
28	"Dışarıda kar yağıyor yine," dedim. "Bu akşam vakti herkes nerede? Sizi niye böyle evde yapayalnız bırakıp gittiler? Bir mum bile yakmamışlar." (BAK-s.187)	« La neige s'est remise à tomber, dis-je. Où sont-ils tous partis, et comment se fait-il qu'ils vous aient laissé tout seul? sans laisser même une bougie allumée en bas? (MNR-s.126)	Ø
29	İlk anda, herkesin kötü, olmamış, dinsizlik diyeceği	C'est une chose qui, contenue dans l'image,	Ø

	resmin içinde. (BAK-s.191)	nous fait dire d'elle qu'elle est mauvaise, impossible, impie. (MNR-s.128)	
30	Kanım zannettiğim kırmızı mürekkepmiş. (BAK-s.199)	Ce qu'alors, j'ai pris pour mon sang était de l'encre rouge. (MNR-s.132)	PC Ø
31	Mavi kapılı odaya girdim, <u>darmadağınık olmuştu her şey</u> , babam da ne yapmış diyecektim dalgınlıkla. (BAK-s.205)	En poussant la porte bleue et en voyant tout ce désordre dans la pièce, je me suis vaguement demandé ce que mon père avait bien pu trafiquer. (MNR-s.137)	PC Ø
32	Peki. Akşam eve döndüm, birisi babamı öldürmüş. (BAK-s.206)	Alors allez-y, regardez: c'est le soir, je rentre à la maison, quelqu'un a tué mon père. (MNR-s.137)	PC Ø
33	"Birisi turunç reçelini devirmiş. (BAK-s.208)	« Quelqu'un a renversé le pot de confiture d'orange, me dit Hayriyé. (MNR-s.139)	PC Ø
34-38	"Yukarı kat da altüst edilmiş, uğursuz, iblis oraya da girip her şeyi kırıp dökmüş, didik didik etmiş her köşeyi. Babamın başını, yüzünü orada parçalamış, orada öldürmüş. Çocuklar görmesin, sen de başta korkma diye babamı ben aşağı indirdim. (BAK-s.209)	Tout y est sens dessus dessous. C'est là-haut que mon père a eu le crâne fracassé, qu'il a été assassiné. Je me suis chargée de le descendre jusqu'ici pour que les enfants ne le voient pas et que tu ne t'effraies pas dès votre retour. (MNR-s.139)	P Ø PC Ø
39-42	"Evimizi didik didik etmiş, pek çok şeyi kırmış, <u>belli ki</u> öfke ve nefretle hareket etmiş. [...] Babamın kitabının son resmini çalmış. (BAK-s.218)	« La maison est sens dessus dessous, beaucoup de choses sont cassées, on voit que quelqu'un s'est acharné de toute sa rage. Je ne pense d'ailleurs pas que ce démon ait fini son ouvrage, et qu'il reste tranquille maintenant dans son coin. Il a dérobé la dernière miniature du livre de mon père. (MNR-s.145)	P Ø On voit que sözdizi PC Ø
43-44	<u>Baktım</u> resimlere bir şey olmamış, en üstteki at biraz buruşmuş, ama fark edilmez. (BAK-s.240)	J'ai regardé: elles n'étaient pas abîmées, juste celle du cheval qui était un peu froissée, mais ça ne se voyait pas. (MNR-s.160)	PC Ø PC Ø
45	Şimdi gel, rahmetli Enişte'nin resimlerine fırçalarını, kalemlerini değdiren genç	Alors voyons, si tu veux bien, la façon dont nos peintres ont apporté leur	Ø

	ustalar hangileriymiş, bakalım.(BAK-s.290)	touche — personnelle j'entends — à chacune des images voulues par ton Oncle. »(MNR-s.193)	
46-47	"Burnu bir tuhaf çizmiş," dedi Üstat Osman gözünü resimden ayırmadan. "Eli mi sürçmüş? Bu bir kusur mu?"(BAK-s.306)	—Ils sont bizarrement dessinés, a répondu Maître Osman sans lever les yeux de la feuille. — Son pinceau a glissé, ou est-ce une erreur de l'auteur ? » (MNR-s.203)	P Ø PC Ø
48-49	Derken <u>baktım</u> elim kendiliğinden mutlu ve güçlü atın, açık ağzını, burnunu dolanmış, akıllı alnını, kulaklarını çekmiş. (BAK-s.315)	Quel talent que le mien! pensais-je en regardant ma main, qui, toute seule, s'attardant sur le nez et la bouche ouverte, traçait déjà, de ce cheval prospère, les oreilles et le large front. (MNR-s.209)	Ø
50	Atıma gururla <u>baktım</u> : Şaha kalkmış, fırtına gibi hareketli, güçlü kuvvetli! (BAK-s.315)	J'ai admiré mon oeuvre: Quel cabré impérial! Quelle orageuse cambure! Quelle force et quel transport! Quelle puissance! (MNR-s.210)	Ø
51-52	Burnunu çorba kâsesinin içine gömüp bütün âlemi unuttuğunu sandığım çelebinin bir sohbet kapısı açması, Allah'ın bana yolladığı bir işaret mi? Evet, dedim, etini kıvamınca kıymışlar, lahana dolmam pek lezzetliymiş. (BAK-s.319)	Le petit jeune homme, dont j'aurais pourtant juré qu'il s'était noyé dans les profondeurs de son bol de soupe, m'a fait la grâce de m'adresser la parole. Mon jour de chance? J'ai répondu que oui, mon petit chou farci, avec sa chair à saucisse juste ferme, était tout à fait délicieux. (MNR-s.214)	Ø PC Ø PQP Ø
53	Ben de büyük üstadın işi ağırdan alacağını, yeleden toynağa atların her noktasını inceleyeceğini sanıyordum."Melun nakkaş hiçbir iz bırakmamış," dedi Üstat Osman.(BAK-s.337)	Moi aussi, je m'attendais que le Grand Maître prît sa tâche plus à coeur, qu'il examinât chaque détail, des sabots à la crinière.« Ce maudit n'a pas laissé la moindre trace, dit Maître Osman. (MNR-s.226)	PC Ø
54-55	Yüce Allahım, soylu Padişahımızın, Adil Hakanımızın, Muzaffer Timur Han'ın oğlunun gücünü, hükümdarlığını, ülkesini koru ki, hem mutlu olsun (sol taş	« Dieu Très-Haut protège la puissance, l'empire et la nation de notre noble souverain, notre juste Grand Khan, fils du victorieux Tamerlan; qu'il	Ø

	yazılmış), hem de zengin (sağ taşa yazılmış). (BAK-s.346)	soit heureux », à gauche, et à droite, « et qu'il soit riche ». (MNR-s.231)	
56	Demın sözünü ettiğimiz Konyalı Hoca Efendi, vaazlarını yazdırıp toplattığı kalın kitabının bir yerinde şöyle buyurmuşlar: Kalenderiler âlemin fazlasıdır.(BAK-s.351)	Monsieur le Hodja de Konya, dont nous venons de parler, a paraît-il décrété quelque part, dans un passage du volumineux recueil qui compile tous ses sermons, que nous, Derviches Errants, on est de trop ici-bas. (MNR-s.234)	Paraît-il Sözdizimsel
57	Halının kenarını, Safevi Şahı'nın kavuğundaki kızılbaşlık işaretini, ve <u>bakınız</u> , bu sayfada bir aslanın karnını, burada da bu güzel oğlanın kaftanını boyamış. (BAK-s.355)	Il l'utilise pour les bordures des tapis, pour la toque turcomane portée par les shahs d'Iran, et, comme vous le voyez, également pour le ventre de ce lion rampant, ainsi que pour les manteaux rouges de ces jolis enfants. (MNR-s.237)	P Ø
58-59	"İki atın da burun deliği kesik," dedi. "Ama ister Semerkant'ta, ister dediğim gibi Maveraünnehir'de olsun, bu at Çin usulleriyle, nakşedilmiş. Enişte'nin kitabının güzel atı ise, Heratlı üstatların harika atları gibi Acem usulleriyle resmedilmiş.(BAK-s.375)	Les deux chevaux ont effectivement les mêmes naseaux fendus, reprit Maître Osman. Mais si ce cheval a été peint à Samarcande ou ailleurs en Transoxiane, comme j'en ai fait l'hypothèse, il suit d'abord les canons chinois. Le cheval pour le livre de ton Oncle est beau, mais surtout il suit la manière persane, dans la tradition de Hérat. (MNR-s.250)	PC Ø PS Ø
60	Bak: Başım ensene sanki senin gövdenin bir parçasıymış gibi sokulmuş.(BAK-s.409)	Regarde, comme ça, si j'applique ma tête au creux de ton épaule, pour ne faire plus qu'un seul avec toi. (MNR-s.273)	P Ø
61	Bacaklarım, bacaklarının her iki yanında öyle bir uyumla uzanmış ki, gören bizi dört bacaklı zarif bir hayvan sanabilir.(BAK-s.409-410)	Mes jambes, tout contre tes jambes, pourraient nous faire ressembler à une espèce de long et élégant quadrupède. (MNR-s.273)	Ø hayranlık
62	Kırmızı da öyledir: Bir kâğıda kırmızı damlamış; pinti meddah bundan levha olur mu diyordu. (BAK-s.415)	Pareil pour le Rouge: une goutte de vermeil était tombée sur une feuille; le conteur, ce radin, a demandé si on ne pouvait	PQP Ø

		pas en faire aussi un tableau. (MNR-s.277)	
63	"Her yanı Venedikli kâfirin kalp altını sarmış," dedi gülümseyerek.(BAK-s.459)	« Avec toute cette fausse monnaie que ces païens de Vénitiens répandent partout... », a-t-elle dit en souriant. (MNR-s.304)	P Ø
İşitme ile algılayabiliyorum			
Tatma ile algılayabiliyorum			
64-65	Burnunu çorba kâsesinin içine gömüp bütün âlemi unuttuğunu sandığım çelebinin bir sohbet kapısı açması, Allah'ın bana yolladığı bir işaret mi? Evet, dedim, etini kıvaminca kıymışlar, lahana dolmam pek lezzetliymiş. Sordum: Dedi ki, yirmilik medreseden yeni çıkıp Arifi Paşa'ya intisap etmiş bir kâtipmiş.(BAK-s.319)	Le petit jeune homme, dont j'aurais pourtant juré qu'il s'était noyé dans les profondeurs de son bol de soupe, m'a fait la grâce de m'adresser la parole. Mon jour de chance? J'ai répondu que oui, mon petit chou farci, avec sa chair à saucisse juste ferme, était tout à fait délicieux. Et lui, que faisait-il de beau? Il venait d'avoir vingt ans et, récemment sorti du collège, commençait son apprentissage comme greffier au service d'Arifi Pacha. (MNR-s.214)	Ø PC Ø PQP Ø
Koklama ile algılayabiliyorum (-)			
66	Eline alanın kararsız kalacağı kadar belirsiz (acaba bilerek mi koku sürülmüş?) ama kayıtsız kalamayacağı kadar çekici (bu bir ıtır kokusu mu, yoksa onun elinin kokusu mu?) bu koku, mektubu bana okuyan zavallının aklını başından almaya yetti. (BAK-s.48)	Une odeur trop évanescence pour que le destinataire puisse décider si elle a été délibérément ajoutée, mais suffisamment sensible pour ne pas passer inaperçue (comme disait Attar, le poète-parfumeur: « Est-ce un parfum, ou l'odeur de sa main? ») (MNR-s.32)	PC Ø
Dokunma ile algılayabiliyorum			
67	Hava daha da soğumuş ve sokakların köşelerinde, duvar diplerinde kar iyice tutmuş, yükselmiş. (BAK-s.24)	Le temps s'est encore refroidi et au coin des rues, au pied des murs, la neige tient et s'accumule.(MNR-s.16)	PC Ø P Ø
68	Kapı vuruldu, baktım tâ çocukluğumuzdan Kara.	on s'est embrassés. Comme il avait froid, je lui	PC Ø

	Sarıldık birbirimize. Üşümüş, içeri aldım, evin yolunu nasıl bulduğunu bile sormadım. (BAK-s.83)	ai dit d'entrer, sans lui demander comment il avait trouvé le chemin jusque chez moi. (MNR-s.56)	
69	Sonra, alışveriş değil, dedikodu için çağıran karılar için hafif, ama pahalı ipek mendiller, para keseleri, işlemeli hamam keseleri koydum ve kaldırdım, ayy bu bohça çok ağır olmuş, belim kırılacak. (BAK-s.150)	Et puis aussi, pour celles qui m'appellent moins pour acheter que pour faire la causette, j'y ai fourré aussi quelques petits mouchoirs en soie, fort chers à vrai dire, des portemonnaie et des troussees de toilette pour aller au hammam, tant et si bien que, quand j'ai voulu soulever tout ça, je me suis dit, aïe, ce sac va me casser les reins. (MNR-s.102)	FP Ø
70	Merdivenleri çıktım, ev turuncu reçeli kokuyordu; babam karanlık odasında; ayaklarım buz kesmiş; lambayla odaya girdiğimde dolabın açıldığını, yastıkların düşüp etrafın dağıldığını görünce Şevket ile Orhan'dır, dedim. (BAK-s.205)	En montant les escaliers, j'ai cru sentir une odeur d'orange amère ; il n'y avait pas de lumière dans la chambre à la porte bleue, où devait pourtant être mon père ; j'avais les pieds gelés ; j'ai pris une lampe et, à peine entrée dans la pièce, j'ai remarqué le placard ouvert, les coussins par terre, et je me suis dit, ça, c'est encore Orhan et Shevket... (MNR-s.136)	PC Ø
71	Gözlerim tatlı tatlı ağrımış. Kaftanımın cebine merceğimi koydum, oğlanla çıktım.(BAK-s.269)	Mes yeux fatigués me causaient une douce souffrance: j'ai mis une bérycle dans la poche de mon caftan, et suis sorti derrière mon jeune guide. (MNR-s.178)	Imp Ø Imp Ø
Miratif			
72	Boş ver, konumuza dönelim biz: neler döktürmüşüz, onu görelim.(Vatandaş-s.15)	:voyons ce que nous avons écrit de beau.(Vatandaş-s.12)	PC Ø
73	"Nasıl da kendinden geçmiş!" diyebilir misin? Hayır, diyemezsin, dostum: (Vatandaş-s.25)	"Voilà, elle est a moi cette femme, elle est dans mes bras"? Non, c'est impossible, l'ami: (Vatandaş-s.23)	P Ø

74-75	; bir başkası, kulağıma doldura doldura, “Evet, evet, uygarlık bayağı ilerlemiş de biz bilmiyormuşuz demek. (Vatandaş-s.45)	...cela veut dire que la civilisation a bien évolué et que nous ne le savions pas (Vatandaş-s.45)	PC Ø IMP Ø
76	Oh be! Dünya varmış! (Vatandaş-s.56)	Oj là là! Quel bonheur! (Vatandaş-s.57)	Quel! Sözdizimsel: ünlem cümlesi
77	Şabanım, nasıl da kocamışın! Ama nasıl tanıdım seni! (Vatandaş-s.60)	Mon Shaban, comme tu as grandi!(Vatandaş-s.61)	Comme! Sözdizimsel: ünlem cümlesi
78	Baş koymuşum bu yola! (Vatandaş-s.69)	J'ai consacré ma vie à cette entreprise! (Vatandaş-s.71)	PC Ø
79	İstemem de doğrusu: adam gibi bir ozanın herkesçe beğenildiği nerede görülmüş? (Vatandaş-s.85)	: où a-t-on vu qu'un poète bien constitué soit aimé de tous? (Vatandaş-s.90)	PC Ø
80	Bir yandan da, öfkeli bir baba gibi, “Yürüsene, be adam! Ne uyuşuk adammışsın! diyordu. (Vatandaş-s.124)	En disant sur le ton d'un pere en colère; - “Avance donc, mon bonhomme! Quel endormi tu fais! (Vatandaş-s.133)	Ø quel! Sözdizimsel: ünlem cümlesi
81	“Merhaba, sevgili dostum, hoş geldin!” dedi eski müdürümüz. “İyisin, bakıyorum, hiç değişmemişsin” (Vatandaş-s.125)	“Bonjour, mon cher ami, je suis heureux de te voir! A-t-il, tu as l'air d'aller bien je vois, tu n'as pas du tout changé. (Vatandaş-s.134)	PC Ø
82	“Bırak, Allah'ını seversen! Oyunun sırası değil! Sen artık ölmüşsün!” dedi. (Vatandaş-s.145)	“Lâche-moi, pour l'amour de Dieu! Ce n'est plus le moment de jouer! <i>Tu es un homme mort</i> à présent! (Vatandaş-s.157)	P Ø
83-85	Elini yüreğinin üstüne koy da söyle şimdi bana: bu kadarcıkla yetindikten sonra, ünmüş, paraymış, koltukmuş, hepsine boş verdikten sonra, ne diye katılacaktım aranıza, yalanlarınızı ne diye paylaşacaktım? (Vatandaş-s.154)	Dis-moi maintenant, du fond du coeur, pour quelle raison ferais-je partie des vôtres, pour quelles raisons partagerais-je vos mensonges après m'être contenté de ce peu, après avoir renoncé à tout, à la renommée, à l'argent, ou encore à un siège dans une assemblée quelconque?(Vatandaş-s.167)	Ø

86	Kafamdan her zaman daha akıllı bacaklarım beni kendiliğinden Enişte Efendi'nin evinin sokağına kadar getirmiş. (BAK-s.143)	Toujours en avance sur mon esprit, mes jambes m'ont porté jusqu'à la rue où habite Monsieur l'Oncle. (MNR-s.97)	PC Ø
87	Zavallı Zarif Efendi'nin nerede olabileceğini biliyor muyumşum acaba? (BAK-s.81)	Est-ce que je savais, par hasard, où pouvait se trouver le pauvre Monsieur Délicat ? (MNR-s.55)	IMP Ø
88	Gebeymiş, sevinçliydi. (BAK-s.97)	Je l'ai trouvée enceinte, et toute guillerette (MNR-s.65)	PC Ø
89-90	"Maşallah, iyi yazmış," dedim. "Şair olmuş bu." (BAK-s.99)	« Ma parole, que j'ai dit, c'est drôlement bien tourné. Un vrai poète, celui-là! (MNR-s.66)	P Ø
91	"Gel bakayım buraya sen kucağıma." Geldi. "Ooff maşallah, ne kadar da ağırsın, kocaman olmuşsun," dedim ve öptüm. (BAK-s.103)	« Allez, viens me faire un gros câlin... Oooh, mon Dieu, qu'il est lourd! Tu es devenu un grand garçon, dis donc, lui ai-je dit en le couvrant de baisers. (MNR-s.69)	PC Ø
92	Sevmek de ne demekmiş, dersenez size kızmaz hak veririm. (BAK-s.161)	Je dis « aimer », et je vous accorde que vous avez lieu de vous énerver. (MNR-s.110)	Ø
93-94	"Evlenmek, çocuk sahibi olmak seni daha da güzelleştirmiş. Yüzün de hatırladığımdan bambaşka olmuş." (BAK-s.169)	« Le mariage et la maternité n'ont fait que t'embellir. Ton visage est tout différent de mon souvenir. (MNR-s.114)	PC Ø P Ø
95	"Ona babasını öldürdüğünü söylemişsin." "Tam öyle demedim. Laf oraya mı gelmiş? (BAK-s.173)	— Tu lui as dit que tu avais tué son père ? — Ce n'est pas du tout ce que j'ai dit. C'est ce qu'il a compris ? (MNR-s.116-117)	PC Ø PC Ø
96-97	"Niçin çıkmayacakmışım?" dedi Şevket. "Hayriye ne için cinli, perili hikâye anlatamazmış?" (BAK-s.239)	Pourquoi il faut pas que je sorte? Pourquoi on raconte pas une histoire avec des djinns et des fées? » (MNR-s.159)	Il faut pas que P Ø
98	Ne zormuş insan olmak, daha da çetini insan gibi bir hayat.(BAK-s.400)	Être un homme, c'est difficile ! (MNR-s.266)	Ø
99	"Büyük günah neymiş?" (BAK-s.293)	«Quelle hérésie ?» (MNR-s.293)	Ø

	s.442)		
Hissetme			
100	...Ne yaparsın, biraz fazla kaçırmışım bu akşam. Başım dönüyordu, bir sonsuz boşlukta yüzer gibiydim. (Vatandaş-s.11)	<i>j'ai dû boire</i> un peu trop ce soir.) Ma tête tournait, j'avais l'impression de flotter dans un vide infini. (Vatandaş-s.7)	J'ai dû Syn
101	Şimdi durum başka: iyice kafayı bulmuşum, gözüm ne polis görüyor, ne aydın, kimseden korkmuyorum. (Vatandaş-s.14)	Aujourd'hui c'est différent: je suis saoul, il n'y a plus de policier ni d'intellectuel qui compte, je n'ai peur de personne.(Vatandaş-s.10)	P Ø
102	"Ya polisse? " demiyorum artık, kafayı bulmuşum nasıl olsa, üstelik adamı iyice incelemiş, yalnızlığını iyice sezinlemişim.(Vatandaş-s.14)	...de toute façon je suis complètement saoul et puis j'ai bien étudié mon homme, j'ai bien saisi sa solitude.(Vatandaş-s.11)	P Ø
103-105	Görüyorsun: bilincimi tümünden yitirmişim az önce, tümünden kaçırmışım ipin ucunu: (15) bu kitabı başka bir şey, burasını da başka bir yer sanmışım: (Vatandaş-s.15)	:Tout à l'heure j'étais totalement inconscient, j'avais totalement perdu le fil: ce livre je l'avais pris pour autre chose, ce lieu pour un autre: (Vatandaş-s.12)	Rüya gibi sarhoşken, şuursuz haldeyken elde edilen bilgi iletilmesi PC Ø PC PQP Ø
106	Öyle yorulmuşum ki, anlatamam. (Vatandaş-s.122)	Tu ne peux pas t'imaginer combien je suis fatigué. (Vatandaş-s.131)	Combien! Sözdizimsel: ünlem cümlesi

II(417)	ARACILI (DOLAYLI) KANITSALLIK (SÖYLENTİ)		
I(62)	KAYNAĞI BİLİLEN BİR KİŞİ OLAN BİLGİ AKTARMA		Marqueur
107	ama, o gün, o kırmızı yemeniler görünce, başkalarından geri kalmaya boyun eğememiştim nedense, dayatmış da dayatmış anama. (Vatandaş-s.117)	, je n'avais pas pu me résigner, je me suis acharné obstinément contre ma mère. (Vatandaş-s.124)	Ø
108	Dinleyin bakalım Şeküre başka ne demiş. (BAK-s.48)	Allons, écoutez donc ce que dit aussi la lettre de Shékuré: (MNR-s.32)	Ø
109	Bundan sonra mektubu ellerine alır, bu lafı şurada mı ediyor, şunu	Ensuite cette personne reprend sa lettre, mais vous demande de	P Ø

	burada mı demiş, diye size sorar ve parmağınızın ucuyla sizin gösterdiğiniz noktaya oradaki harfleri anlamadan bakarlar. (BAK-s.48)	lui indiquer où se trouve tel mot, telle expression, et contemple au bout de votre doigt, sans les comprendre, les lettres que vous lui désignez. (MNR-s.33)	
110-111	Sonra bana âşık olunca bir kere de kendi için yeniden yapmış. Ama resimdeki Hüsrev ile Şirin'in yerine kendisiyle beni, Kara ile Şeküre'yi resmetmiş. (BAK-s.51)	Puis quand il est devenu amoureux de moi, à la place de Khosrow et Shirine, il se représentait lui-même, avec moi : Le Noir et Shékuré. (MNR-s.34-35)	PQP – Ø
112-114	Belki sezmişsinizdir, babam beni çok sever. Benden önce üç oğlu olmuş, ama Allah onların canını teker teker almış da ben kıza dokunmamış. (BAK-s.55)	Vous l’avez sûrement deviné, mon père a pour moi une immense affection. Avant moi, il a eu trois fils, mais Dieu les lui a repris un à un, et n’a épargné que moi, sa seule fille. (MNR-s.37)	PC Ø PC Ø
115-116	Dönemin Heratlı nakkaşları ve menkıbeleri üzerine de yazmış tarihçi Mirza Muhammet Haydar Duglat'a göre, üstat Seyyit Mirek, bu nakış anlayışına, bir at resmi çizmek isteyen nakkaştan misal de vermiş. (BAK-s.95)	Selon l’historien Mirzâ Muhammed Haydâr Dughlat, qui a compilé les biographies des principaux peintres de Hérat, le Grand Maître Sayyid Mirak, pour illustrer sa théorie, prenait l’exemple d’un peintre qui voudrait peindre l’image d’un cheval. (MNR-s.63)	Selon Imp Ø
117	Mektubu bitirince, bir daha okumaya başladı. "Evet," dedim. "Ne yazmış?" Hasan okudu: (BAK-s.98)	Après l’avoir lue une première fois, il l’a reprise depuis le début, et je lui ai demandé : « Alors, qu’est-ce qu’il dit ? » (MNR-s.65)	P – Ø
118-119	O zaman onun haklı, ama mantıksız isteklerine (nakkaş resmettiği metni ruhunda hissetmeliymiş) katılmak için buraya gelmiş, bir yaz akşamüstü kırlangıç sürüleri üzerimizde çılginca uçurken gösterişli bir havayla bana Fuzuli Divanı'ndan okuduğu mısraları sabırla dinlemiştım. (BAK-s.115)	Un jour, cet été-là, vers le soir, alors que les vols d’hirondelles, au-dessus de nos têtes, semblaient en plein délire, je l’écoutais — avec une patience que seul l’amour peut donner — me déclamer les poèmes que nous avions à illustrer. (MNR-s.78)	
120	"Senin oğlan savaşta nasıl ölmüş?" diye sordum inatla. (BAK-s.153)	— Et comment ton fils est-il mort? » ai-je répliqué. (MNR-s.104)	PC Ø
121-124	Hasan'ın mektubunu okumaya başladım. O da kudurmak üzereydi. "Şeküre Hanım, cayır cayır yanıyorum, ama biliyorum bu senin	Puis je suis passée à la lettre de Hassan, qui semblait décidément furieux: <i>Madame Shékuré, Je suis sur les charbons ardents, et</i>	La rumeur, le bouche-à-oreille Sözdizimsel + Conditionnel

	umurunda değil. Geceleri rüyalarımda kendimi ıssız tepelerde senin hayalinin peşinde koşarken görüyorum. Okuduğunu bildiğim mektuplarımı her cevapsız bırakışında sapı üç tüylü bir ok saplanıyor yüreğime. Belki bunu cevaplarsın diye yazıyorum. Duymuşlar, laf ağızdan ağza yayılmış, çocukların söylüyormuş: Rüyamda gördüm, kocam öldü, artık boşum diyormuşsun. (BAK-s.157-158)	<i>je sais que vous n'en avez nul souci. La nuit je rêve que je cours après votre image à travers des montagnes désertes. Chaque lettre que vous lisez de moi sans y répondre est comme une flèche qui me revient en plein coeur. J'écris celle-ci en espérant une réponse. La rumeur, le bouche-à-oreille, prétend que tes enfants t'auraient entendue dire qu'ayant vu, en rêve, ton mari mort, tu ne serais donc plus mariée. (MNR-s.107)</i>	Morfem + vu en rêve Semantik Donc Leksikal
125-126	"Babamı o öldürmüş." "Ne?" "Babamı o öldürmüş. Dün kendi asılmış Yahudi'nin evinde söyledi." (BAK-s.163)	— C'est lui qui a tué mon papa. — Quoi? — C'est lui qui a tué mon papa.(MNR-s.110). C'est lui qui me l'a dit hier, dans la maison du Juif pendu.	PC – Ø PC Ø
127	"Kardeşine Kara Efendi'nin babanızı öldürdüğünü söylemişsin," dedim. (BAK-s.165)	« Tu es allé raconter à ton frère que Monsieur Le Noir avait tué votre papa.(MNR-s.113)	PC Ø
128	"Ona babasını öldürdüğünü söylemişsin." "Tam öyle demedim. Laf oraya mı gelmiş? (BAK-s.173)	— Tu lui as dit que tu avais tué son père ? — Ce n'est pas du tout ce que j'ai dit. C'est ce qu'il a compris ? (MNR-s.116-117)	PC Ø PC Ø
129	"Niye ölecekmışiz?" dedi Şevket. (BAK-s.208)	Pourquoi, on pourrait mourir? a demandé Shevket. (MNR-s.138)	Pouvoir/Conditionnel Morp
130	"Anne, dedemi öldürmüşler," dedi bu sefer Şevket.(BAK-s.245)	« Maman, quelqu'un a tué mon pépé », a repris Shevket. (MNR-s.163)	PC Ø
131	Derler ki: Frenk aygırını o kadar azdıran şey Venedik kırsağının güzelliği değil, <u>güzelmış güzel olmasına</u> belirli bir dişi at örnek alınarak, tıpkı o belirli atmış gibi resmedilmesindedir.(BAK-s.250)	Or on prétend que ce n'est point la beauté de la jument, si friande qu'elle pût être, qui mit notre étalon dans un si bel état, mais bien plutôt l'exactitude de la peinture, et sa ressemblance avec un modèle bien précis. (MNR-s.166)	P Ø
132	Bir kapı oğlanı. Saray'dan Hazinebaşısı çağırıyormuş. (BAK-s.269)	C'était un page de la Porte. Le Grand Trésorier m'appelait au Palais. (MNR-s.178)	Imp Ø Imp Ø
133	"Daha siz bütün gücünüzle işin başındayken, sevgili nakkaşlarınız ölümünüzden sonra başnakkaş kim olacak diye dolaplar çevirmeye başlamışlar," dedi beni kışkırtmak için.(BAK-s.272)	« Quand vous êtes encore dans la force de l'âge et à l'apogée de votre art, vos chers disciples en sont déjà à comploter pour savoir qui prendra la relève, après votre mort », a-t-il dit pour	P Ø

		me provoquer.(MNR-s.181)	
134	Saray'dan gelen bir kapı oğlanıydı. Beni Saray'a çağırıyorlarmış. Şaşırdım. (BAK-s.282)	C'était un page de la Porte. On me convoquait au Palais. Je suis resté comme stupéfait. (MNR-s.187)	Imp Ø
135-137	"Kulağın imzasından yakayı ele veren nakkaşın başına ne gelmiş?" "Kör edilmiş," demedim Kara daha da mahzun olmasın diye. "Padişahın kızıyla evlenmiş," dedim.(BAK-s.290)	— Et qu'est-il arrivé au miniaturiste qui s'est fait prendre à cause de sa façon de dessiner les oreilles? » Pour ne pas attrister Le Noir, je me suis abstenu de lui dire : « On lui creva les yeux », et j'ai répondu : « On lui fit épouser la fille du padishah. (MNR-s.192)	PS Ø PS Ø PS Ø
138-139	"Zarif Efendi'nin kuyuya atılarak öldürülmesi, kardeşlerinin Yusuf'u kıskanarak kuyuya atmasına benziyormuş," dedi Kara. "Eniştemin öldürülmesi de, Hüsrev'in, genç karısı Şirin'e göz koyan oğlu tarafından ansızın öldürülmesine benziyormuş.(BAK-s.200)	« L'assassinat de Délicat ressemble à la façon dont Joseph fut jeté au fond d'un puits par ses frères jaloux, a dit Le Noir. Et la mort de mon Oncle rappelle le meurtre brutal de Khosrow par son fils tombé amoureux de sa belle-mère Shirine. (MNR-s.199)	Ø P Ø
140-141	Şeküre'den olduğunu o an utançla anladığım mektubu bana verdi. "Kara Beyim. Ester'i ağzını arasın diye rahmetli Zarif Efendi'nin dul karısı Kalbiye'ye yolladım. Orada, bu gönderdiğim nakışlı kâğıdı göstermiş ona. Sonra ben gittim de evine, ağzından girdim, burnundan çıktım, yalvardım da işine yarar diye bu nakışlı kâğıdı elinden alabildim. Bu kağıt, zavallı Zarif Efendi'nin kuyudan çıkan cesedinin üzerindeymiş.(BAK-s.301-302)	Maître Osman a gardé le dessin, et m'a remis la lettre, dont j'ai compris alors, non sans embarras, qu'elle était bien de Shékuré. <i>Mon ami, J'avais envoyé Esther chez Madame Kalbiyé, la veuve de Monsieur Délicat, pour qu'elle lui fasse dire ce qu'elle avait sur le coeur. C'est alors qu'elle a montré à Esther le papier dessiné que je t'envoie avec cette lettre. En effet, je me suis déplacée moi-même, un peu plus tard, chez Kalbiyé, histoire de lui forcer un peu la main et qu'elle consente, enfin, à se laisser extirper ledit dessin. Car on l'a découvert sur son époux, quand on l'a sorti du fond du puits.</i> (MNR-s.200)	PC Ø PC Ø
142	Sanırım akşam namazı vaktiydi. Kapıda birisi: Anlattı: Yarışma buyurmuş Padişahım.(BAK-s.314)	C'était, il me semble, vers l'heure de la prière du soir. Quelqu'un est venu m'expliquer que le Sultan avait décrété un concours. (MNR-s.209)	PQP Ø
143	"Rüyamda babamı gördüm," dedim. "Bana çok korkunç bir şey	« J'ai vu mon père en rêve: il m'a dit une chose horrible: que	PQP Ø

	söyledi: Onu sen öldürmüşsün..." (BAK-s.332)	c'était toi qui l'avais tué.. (MNR-s.222)	
144-145	Hoca Efendi dedikse, bir hafta önce bu güzel kahvede yanlış anlamışlar, bu Hoca Efendi asla Erzurumlu vaiz Nusret Hoca Hazretleri olmadığı gibi, babası belirsiz Husret Hoca da değil, ağaç üzerinde Şeytanla düzüşen Sivashoca da değildir. Çünkü her şeyi kötüye yoranlar demişler ki, eğer Hoca Efendi Hazretleri'ne bir daha dil uzatırsa biz meddah efendinin dilini keseriz, kahvesini de başından aşağı geçiririz.(BAK-s.350)	: quand nous disons « Monsieur le Hodja », il ne s'agit en aucun cas ni de Sa Sainteté Nusret le Hodja d'Erzurum, ni non plus de celui qui n'a pas de père, Husret Hodja, ni du Hodja de Sivas dont nous avons appris qu'il copulait dans les arbres, avec Satan. Il y a toujours des gens pour mal interpréter, et pour menacer, si on continue de dire ici des cochonneries sur Monsieur le Hodja, de couper la langue à notre satiriste, et de démolir ce bastringue avec. (MNR-s.233)	Il ne s'agit P Ø
146	"Herat'tan buraya, tâ Timur'un torununun zamanından bugüne, yüz elli yılda on sahip değiştirmiş bu kitap."(BAK-s.356)	« Depuis l'époque des petits-fils de Tamerlan, il y a cent cinquante ans, jusqu'aujourd'hui, de Hérat à Istanbul, ce livre-ci a passé par dix propriétaires. » (MNR-s.237)	PC Ø
147	"Çünkü, belli ki, Moğollar çekilip, Timur'un ve oğullarının düzeni başlayanca, tâ iki yüz yıl önce Herat'ta nakşeden eski üstatlardan biri, at resmi çizerken ya görüp hatırladığı Moğol atlarından ya da bu atları burnu kesik nakşetmiş başka bir nakkaşın resminden etkilenip burun delikleri zarafetle kesilmiş harika bir at resmi yapmış.(BAK-s.375)	C'est, sans doute, qu'un maître ancien, il y a deux siècles de cela, quand, après le retrait des Mongols, a commencé la grande époque des Timourides, produisit quelque chef-d'oeuvre de peinture équestre où les naseaux de la bête — soit qu'il ait vu lui-même et reproduit cette forme à partir d'un cheval mongol aux naseaux entaillés, soit par imitation d'une image d'un autre maître, encore plus ancien — étaient peints retroussés, délicatement fendus. (MNR-s.250-251)	Imp Ø
148	"Şeküre'nin eski kocası savaştan dönmüş," dedim. (BAK-s.385)	« L'ancien mari de Shékuré est revenu de la guerre? »(256)	PC Ø
149-151	"Evinize sokulup eviniz dediğim için gördüm sevindiğini Şevket'e babasının savaştan dönmek üzere olduğunu, ikinci vakti eve varacağını, evde annesini, çocukları görmezse çok kederleneceğini söylemiş. Şevket,	j'ai senti qu'il appréciait que je dise « chez vous » — « et a dit à Shevket que son père était de retour, qu'il allait arriver dans l'après-midi, et que, s'il ne le trouvait pas chez lui avec son frère et sa mère, il y aurait du	PC Ø PC Ø PC Ø

	annesine haberi yetiştirmişse de, Şeküre ihtiyatlı davranmış, bir karara varamamış.(BAK-s.386)	vilain ; et qu'ensuite Shevket est allé répéter ça à sa mère, mais qu'elle, sur le moment, a préféré attendre, sans prendre de décision. (MNR-s.256)	
152-157	"Dün Erzurumi'nin adamları önce bir meyhaneyi, sonra da Sağırcapı'daki Cerrahi tekkesini basıp herkesi dövmüşler. Kafasına odun yiyen bir ihtiyar ölmüş. Kör karanlıkta sizi onlardan da sanabilirler." "Rahmetli Zarif, Efendi'nin evine gitmişsin de, Allah razı olsun karısında mürekkebi dağılmış o atları görmüşsün de Şeküre'ye haber vermişsin. Zarif Efendi, bu Erzurumlu vaizin adamlarıyla çok mu düşüp kalkıyormuş."(BAK-s.387-388)	— Hier, les gars d'Erzurum on fait une descente dans une taverne, puis à la confrérie des Flagellants de la Porte au Sourd, même que tous les derviches se sont fait tabasser. Un de leurs vieux a même été tué, d'un coup de gourdin sur la tête. Vu ce qu'on y voit par ici, on pourrait vous prendre pour eux. — Tiens, justement, puisque c'est toi, paraît-il, qui as vu la première ce papier avec les chevaux dessinés à l'encre, quand tu es allée, de la part de Shékuré, trouver la veuve, Dieu la protège, du pauvre Monsieur Délicat, est-ce que tu saurais, par hasard, si ce dernier frayait avec ces types du Hodja d'Erzurum ? (MNR-s.258)	PC Ø PC Ø Paraît-il Sözdizimsel PC Ø Imp Ø
158	Çocuklarım ayrılmış!(BAK-s.390)	Mes enfants séparés, tu te rends compte !(MNR-s.259)	Ø
159	"Babanın katilini henüz bulamamış, ama sana bulduğunu söylememi istedi."(BAK-s.390)	— Ce n'est pas encore vrai, mais il m'a demandé de te dire qu'il a retrouvé l'assassin de ton père. (MNR-s.259)	Ø
160	"Büyük oğlum Acem ülkesinden dönüyormuş, <u>şahitler var</u> ."(BAK-s.391)	Mon fils aîné est de retour de Perse, il y a des témoins qui l'ont vu (MNR-s.260)	P Ø
161-162	"Eniştemin hazırlattığı kitabın bir son resmi varmış," dedi. "Onu öldüren o resmi çalmış."(BAK-s.405)	La dernière miniature pour le livre dirigé par mon Oncle... a dû être vole par son assassin. (MNR-s.270)	a dû morp
163-164	Bostancıbaşı'nın adamlarından nakkaşlar bölümüne dedikodular yetiştirmiş, Zarif Efendi'yi ve rahmetli Enişteni katledenin artık gizliliği hiç kalmamış o kitap için göz nuru dökmüş bizler arasında olduğu söyleniyormuş.(BAK-s.423)	Ces choses, c'était la rumeur, émanant de la garde du Grand Jardinier, et parvenue déjà dans la section des peintres, selon laquelle on connaissait le meurtrier de Monsieur Délicat et de Monsieur l'Oncle, et qu'il n'était autre qu'un des miniaturistes embauchés par ce dernier pour illustrer son fameux livre. (MNR-s.282)	PC Ø Selon

165	"O da Erzurumilerle düşüp kalkıyormuş," dedi Kara.(BAK-s.443)	— Il fréquentait tout de même beaucoup le prédicateur, a dit Le Noir.(MNR-s.293)	IMP Ø
166	Uğruna adam öldürecek kadar esrarlı ne bir resim varmış, ne de başka bir şey!(BAK-s.447)	Selon lui, tout était limpide, il n'y avait pas de mystère: rien en tout cas pour justifier un assassinat. (MNR-s.296)	Selon
167	"Ne dedi?" "Varmış. Ama onun için bu bir hakaret değil, övgüydü tabii.(BAK-s.447)	— Qu'a-t-il répondu? — Que oui. Et, venant de lui, ce n'était pas un reproche, mais un compliment.(MNR-s.296)	Ø

2(153)	KAYNAĞI BELLİ OLMAYAN BİLGİ: söylenti		M
168-170	Bana Erzurumlu vaizden heyecanla bahsedip bu haberleri veren turşucu, çarşı pazarı saran kalp paranın, yeni dukaların, aslanlı sahte Florinlerin, gümüşü gittikçe azalan akçelerin tıpkı sokakları dolduran Çerkezler, Abazalar, Mingeryalılar, Boşnaklar, Gürcüler, Ermeniler gibi insanı kesin ve geri dönüşü zor bir ahlaksızlığa sürüklediğini söyledi. Ahlaksızlar, isyankârlar kahvehanelerde toplanıyorlarmış, sabahlara kadar dedikodu ediyorlarmış. Ne idüğü belirsiz cascavlaklar, afyonkeş meczuplar, Kalenderi kalıntıları Allah'ın yolu budur diye tekkelerde sabahlara kadar musikiyle oynayıp, oralarına buralarına şişler sokup, her türlü edepsizliği yaptıktan sonra birbirlerini ve küçük oğlanları beceriyorlarmış. (BAK-s.16)	Il assurait d'ailleurs aussi que les cabarets étaient pleins de débauchés et de contestataires, qui passaient toutes leurs nuits à déblatérer. Ces individus mal identifiés, au crâne rasé, fumeurs d'opium à moitié fous, derviches errants comme on n'en fait plus — et notez qu'ils appellent tout ça la voie de Dieu, dans leurs couvents —, dansaient jusqu'au petit matin au son de la musique, se transperçaient avec des aiguilles sur tout le corps, et après s'être ainsi livrés à toutes les dérives, finissaient par forniquer, entre eux et avec des petits garçons.(MNR-s.11)	PC Ø IMP Ø
171-172	Daha da azıttıp ağzından salyalar saçarak bu Husret Hoca, ey müminler, kahve içmek haramdır, demekteymiş. (BAK-s.19) --- Kahvelere gidiyor, kahveyle kafayı buluyor, ipin ucunu öyle bir kaçırıyorlar ki, orada itin köpeğin konuştuklarını sahi zannedip dinliyorlar; köpektir işte bana ve dinimize küfreder, diyormuş bu Husret Hoca.(BAK-s.19-20)	Husret Hodja aurait alors, paraît-il, perdu toute contenance, et vous, Croyants, devez savoir ce qu'il a osé dire, la bave au bord des badigoinces: (13) que boire du café était impur, et que, si notre Prophète n'en buvait pas, c'est parce qu'il savait que c'est un hochet dans les mains du diable, un excitant du cerveau qui perfore l'estomac, cause des hernies et rend stérile ; que les maisons où l'on en boit, qui prolifèrent	Passé COND Yapısal+ Paraît-il Sözdizimsel

		aujourd'hui pour régaler jouisseurs et riches voluptueux dans l'intempérance et la fornication, devraient être fermées, avant même les couvents. (MNR-s.13)	
173-177	Frenk gâvurlarının ülkesinde zaten her köpeğin bir sahibi varmış. Zavallı köpekler boyunlarında zincir, en sefil köleler gibi zinirlenmiş olarak tek tek sürüklene sürüklene sokaklarda gezdirilirlermiş. Bu adamlar sonra bu zavallı köpekleri zorla evlerine sokarlar, hatta yataklarına da alırlarmış onları. Bir köpek diğeriyle değil koklaşıp sevişsin, çift bile gezemezmiş. Zincirler içinde o zavallı halleriyle sokakta rastlaşırlarsa hüznü gözlerle birbirlerini ızaktan süzerlermiş, o kadar. (BAK-s.21-22)	Chez les Infidèles d'Occident, tous les chiens ont un maître. Les malheureux sont enchaînés par le col comme les plus vils esclaves, et on les traîne en spectacle dans les rues, tout seuls, un par un. Ces gens forcent même les pauvres bêtes à pénétrer dans les maisons, et les portent avec eux jusque dedans leur lit. Pas question pour deux chiens de se laisser aller aux petites privautés du reniflage, et encore moins de se monter dessus. Quand ils se croisent dans la rue, en laisse, c'est bien le maximum si, dans leur état pitoyable, ils peuvent échanger quelque oeillade de chien battu. (MNR-s.14)	P Ø P Ø P Ø P Ø
178-182	İstanbul'daki ve taşradaki paşalara ve zenginlere kitaplar yaptırdığı için tek tek tanıdığı Tebriz'in üstat nakkaş ve hattatlarının yoksulluk ve umutsuzluk içinde olduğunu anlattı. Yalnız Tebriz'de değil, Meşhed'de, Halep'te parasızlık ve ilgisizlikten pek çok nakkaş kitap nakşetmeyi bırakmış ve tek yapraklık resimler yapmaya, Frenk seyyahlarını eğlendirecek acayıplıkları resmetmeye ve açık saçık resimler çizmeye başlamışlar. Şah Abbas'ın, Tebriz'de barış antlaşması sırasında Padişahımıza hediye verdiği kitabın şimdiden parçalanıp sayfalarının başka bir kitap için kullanılmaya başlandığını işitmiş. Hint Padişahı Ekber yeni bir büyük kitap için öyle paralar saçmaya başlamış ki, Tebriz ve Kazvin'in en parlak nakkaşları ellerindeki işi bırakıp onun sarayına koşmuşlar. (BAK-s.32)	Et que non seulement à Tabriz, mais aussi à Mashhad et Alep, la pauvreté et l'indifférence des commanditaires ont fini par contraindre énormément de peintres à abandonner la peinture de manuscrits, pour se mettre à produire de simples dessins sur une seule page, des images indécentes ou des monstres pour amuser les voyageurs venus d'Europe. Il a entendu dire que le livre offert à notre Souverain par Shah Abbas à l'occasion du traité de paix aurait été dépecé, et les miniatures réutilisées pour un autre ouvrage. Le sultan des Indes, Akbar, se serait mis par ailleurs à dépenser des fortunes pour un nouveau gros ouvrage, de sorte que les peintres les plus brillants de Tabriz et Qazvin ont laissé leur travail en plan pour rejoindre sa cour. (MNR-s.22)	Ø PC Ø Il a entendu dire que Sözdizimsel+ Conditionnel Yapısal Ø
183	İtalyan üstatları herhangi bir adamı, bir diğeriinden kıyafetleri ve nişanlarıyla	Les peintres italiens ont découvert des méthodes et des techniques	PC Ø

	değil, yüzünün şekliyle ayırabilecek gibi resmetmenin usûllerini ve hünerini bulmuşlar. (BAK-s.36)	pour distinguer n'importe quelle personne d'une autre, non pas à partir de sa tenue et de ses médailles, mais de la forme de son visage. (MNR-s.24)	
184	Zavallı Zarif Efendi bir gece buradan çıktı, ama evine hiç dönmemiş. (BAK-s.36)	Le pauvre Monsieur Délicat est sorti d'ici une nuit, et n'est jamais arrivé chez lui. (MNR-s.24)	PC Ø
185	"Anne," dedim kapıyı kapamadan önce. "Anne, bir şey söyleyeceğim. Dedemin zavallı müzehhibini öldürmüşler." (BAK-s.40)	Maman, j'ai dit avant qu'elle ferme la porte. Tu sais, maman, ils ont tué l'enlumineur de pépé, le pauvre. » (MNR-s.27)	PC Ø
186-187	"Başnakkaş Üstat Osman'ı görürsün," dedi Eniştem. "Kör olmuş diyorlar, bunamış diyorlar: Bence hem kör hem bunaktır." (BAK-s.42)	Certains prétendent qu'il est aveugle, d'autres affirment qu'il est gâteux ; à mon avis il est les deux à la fois. » (MNR-s.28)	P Ø P Ø
188-189	Evlendim, aslan gibi iki çocuğum var: Bir tanesi Orhan, demin içeri girmiş de görmüşsün. (BAK-s.47)	<i>Je me suis mariée, et j'ai deux fils, forts comme des lions. L'un s'appelle Orhan, il semble que vous vous soyez rencontrés, tout à l'heure.</i> (MNR-s.31)	Il semble que
190	Ağlaşmasınlar diye onlara bir yalan atar, mesela filanca söylemiş, kanıtı var, babanız bahar gelmeden dönüyor der, daha sonra benim yalanım onların ağzından, başkalarının kulağına değışe dolaşa, dönüp bana "Müjde" diye geri gelince herkesten önce ben inanırdım. (BAK-s.55)	Pour les consoler un peu, j'inventais des fariboles, des mensonges : qu'un tel avait dit que leur père rentrerait au printemps, que c'était tout ce qu'il y a de sûr. (MNR-s.37)	PQP Ø
191	Ama yalnız o değil, Üstat Osman'dan da haber getirdi; ve bir sorum var, dedi; has nakkaşı ötekilerden ayıracak şey, demiş Üstat Osman, zamandır: Nakşın zamanı. (BAK-s.83)	En fait ce n'était pas tout. Il avait aussi une commission de Maître Osman, une question, pour être précis. La chose qui distingue un peintre, qui le rend remarquable, c'est, dit Maître Osman, sa vision du temps; le temps de la peinture. (MNR-s.56)	P Ø
192-193	Hint Padişahı, cihanın en zengin şahı Ekber Han, dillere destan olacak bir kitap yaptırtıyormuş, İslam ülkesinin dört bir yanına haber salmış ki, cihanın en parlak nakkaşları yanına gelsinler, İstanbul'a yolladığı adamları dün bana geldiler, diyarı Hind'e davet ettiler. (BAK-s.90)	Akbar, le Grand Mogol des Indes, le souverain le plus opulent de la terre, est en train de confectionner un livre fabuleux. La nouvelle s'est répandue aux quatre coins de l'islam qu'il appelle tous les peintres les plus brillants à le rejoindre. Ses émissaires à Istanbul sont venus hier chez moi,	P Ø PC Ø

		afin de m'inviter à partir pour les Indes. (MNR-s.60)	
194-197	Konuşmaya, dostluk etmeye, nakşını görmeye gelmiş. Buyur ettim ki her şeyimi grsn. stat Başnakkaş Osman'ın da yeni elini pmş. Büyük stat, bir büyük laf sylemiş ona: Nakkaşın hası krlkten ve hafızadan sz ederken anlaşılır demiş. (BAK-s.90)	Il était « venu bavarder », « en camarade », et voir mes peintures. Je lui ai dit de faire comme chez lui, que je lui montrerais tout ce qu'il voudrait. Il a ajouté qu'il revenait juste d'une visite à Maître Osman. Le Grand Maître, après lui avoir laissé baiser ses mains, lui avait donné un beau sujet de méditation: à savoir, que la qualité d'un peintre se révèle dans sa manière d'appréhender la ccivit et la mémoire. Je m'expliquerai donc sur: (MNR-s.60)	PC Ø PQP Ø
198-199	"Cenazesine btn Erzurumiler, pek ok kalabalık gelecekmiş," dedim. "Akrabaları kanı yerde kalmayacak diyorlarmış." (BAK-s.100)	Même que toute la clique d'Erzurum était à l'enterrement, à ce qu'on raconte : et que a a dû faire du monde ; que la famille aurait dit qu'on allait faire payer le prix du sang !... » (MNR-s.67)	PC Ø P Ø
200-201	"Savaşta kocası kayıp olan btn İstanbullu kadınlr boşanmak iin tanıklarıyla ona gidiyorlarmış. şafii olduğu iin, kocan kayıp mıdır, ka zamandır kayıptır, geim sıkıntısı mı ekiyorsun, bunlarda tanıkların mıdır, deyip hemen boşuyormuş." (BAK-s.104)	Toutes les femmes d'Istanbul qui ont perdu leur mari à la guerre viennent le trouver, avec des témoins, pour pouvoir divorcer. En tant que shafi'ite, il se contente de leur demander depuis quand leur mari a disparu, si elles sont gnes matériellement, s'il y a des témoins, et voilà: il prononce la séparation de corps, tout de suite. (MNR-s.70)	P Ø P Ø
202	Ruh, kendi eski gvdesinin mezarda kanlar ve rmş sular iindeki acıklı halini görünce kederlenip, "Zavallı gvde, zavallı sevgili eski vcudum," diye ağlamaklı olur, yas tutarmış. (BAK-s.107)	À l'aspect tragique de son ancien séjour, déjà pourrissant et dgouttant d'humeurs, elle s'afflige et se désespère : « Mon pauvre corps, s'écrie-t-elle, ma pauvre vieille dépouille ! » (MNR-s.73)	P Ø
203-206	Zavallı Zarif kardeşimizin yz neredeyse parampara olmuş, kafası ezilmiş. Drt gndr dibinde yattığı kuyudan ıkarıldıktan sonra, kardeşleri onu tanımakta zorlanmış da, evden getirdikleri zavallı karısı Kalbiye, gece	j'écoutais un grand gaillard, le frère an du défunt, expliquer qu'on avait retrouvé son pauvre frère Délicat le crâne fracassé, le visage défoncé, et qu'après quatre jours passés au fond de ce puits le	Ø PC Ø PQP Ø

	karanlığında bu tanınmaz cesedi lime lime olmuş elbiselerinden teşhis etmek zorunda kalmış. (BAK-s.116)	corps était méconnaissable, même pour ses frères; qu'il avait fallu faire venir son épouse, la pauvre Kalbiyé ; de nuit, dans la pénombre, elle n'avait pu identifier que les vêtements sur le corps déchiré de son mari. (MNR-s.79)	
207-209	Cihanpenah Padişahımızın elçisi sıfatıyla pek çok saraya, zengin evine, kiliseye girmiş çıkmış. Binlerce portrenin önünde günlerce durmuş, gerili kumaşın, tahtanın üzerine, çerçevenin içine, duvarlara resmedilmiş binlerce yüz görmüş. "Hepsi birbirinden ayrı, tek başına, benzersiz insan yüzleri!" dedi. Bunların çeşitliliğinden, renklerinden, üzerlerine düşen ışığın yumuşaklığı, hoşluğu, hatta sertliğinden, gözlerinin içindeki anlamdan sarhoş olmuş. (BAK-s.124)	En sa qualité d'ambassadeur de la Porte, il avait pu pénétrer dans une quantité de palais, de riches demeures et d'églises. Il était resté des journées entières debout devant des milliers de portraits, sur toiles et sur bois, encadrés ou à même les murs, il y avait vu des visages humains par milliers, mais, disait-il : « des visages tous différents les uns des autres, uniques, sans ressemblance entre eux ! » Leur variété, leurs couleurs, leur douce lumière, leur affabilité ou leur rudesse, l'expressivité enfin de leurs regards l'avaient littéralement enivré. (MNR-s.85)	PQP Ø PQP Ø PQP Ø
210	Heratlı eski üstatların mükemmel ve değişmez kıldığı İslam nakşının portre merakıyla sona ereceğini hemen anlayıp isteğinden korkmuş. (BAK-s.126)	Ce désir lui avait fait peur, car il avait aussitôt perçu que la passion du portrait entraînerait la fin de la peinture de l'İslam, celle dont les grands peintres de Hérat avaient fixé les modèles, parfaits et intouchables. (MNR-s.87)	PQP Ø PC Ø
211	Böylece Şeytan'ın bizi günaha sürükleyeceği zamanlarda olacağı gibi korktuğu şeye doğru güçlü bir isteğin çekimiyle sürüklendiğini hissetmiş. (BAK-s.126)	Mon Oncle s'était senti happé, irrésistiblement, par cette chose qui lui faisait si peur, comme quand le Diable nous pousse sur la voie du crime. (MNR-s.87)	
212	Daha sonra, Frenk üstatlarının elinde bir çeşit mağrur çocuk oyununa dönüşen şeyin, Yüce Padişahımıza yönelmesi halinde bir sihri de aşarak, gören herkesi etkisi altına alacak haklı bir güce, dinimize hizmete dönüşeceği gelmiş aklına. (BAK-s.126)	Mais il avait, par la suite, conçu l'idée de transformer ce qui dans les mains des Européens était devenu une espèce de jeu puéril et vain, en force légitime, utile à la religion, et capable de subjuguier le public en faisant d'une telle peinture le piédestal de notre Seigneur (MNR-s.87)	PQP Ø
213-215	İçinde Padişahımızın ve onu temsil eden şeylerin resimlerinin yer alacağı bir kitap hazırlamak fikri, işte bu sırada ortaya çıkmış. Çünkü İstanbul'a dönen Eniştem,	Puis était né à son tour le projet de situer le portrait dans un livre qui mettrait en scène, autour du Sultan, des objets et des	PC Ø PS Ø Ø

	Padişahımız Hazretleri'ne Frenk üstatlarının usulleriyle resmedilmesinin çok iyi olacağını söyleyince o itiraz etmiş önce. "Asıl olan hikâyedir," demiş. (BAK-s.126)	personnages. En effet, la proposition de mon Oncle, au retour de son ambassade à Venise, de faire faire le portrait de notre Sultan à la manière européenne, se heurta, malgré tous ses arguments, aux objections de ce dernier : « "L'essentiel, c'est l'histoire, avait-il dit. (MNR-s.86)	
216	"Sonra merkezine bir cüceyi yerleştirdiğin resmi duvara asmak isteyeceksin," demiş Padişahımız, Eniştemin korktuğunu sandığım gibi. (BAK-s.127)	« "Ensuite c'est le dessin au centre duquel tu auras placé quelque nain que tu voudras accrocher au mur", m'a dit le Sultan », c'était là la crainte de mon Oncle, que j'avais devinée. (MNR-s.86)	PC Ø
217	Bu yüzden resmimin duvara asılmasına razı olamam," demiş Padişahımız. (BAK-s.127)	« "C'est pourquoi je ne puis consentir à ce qu'on affiche mon image", a dit alors le Sultan. (MNR-s.87)	PC Ø
218	Şimdi de korkma sırası bana gelmişti. "Ama Frenk üstatlarının usulleriyle bir resmimin yapılmasını da istiyorum," demiş Padişahımız. (BAK-s.127)	Ce fut mon tour, alors, d'avoir peur. « "Toutefois, a repris Sa Majesté, je souhaite que ce portrait à la manière européenne soit exécuté ; (MNR-s.87)	PC Ø
219	Geceleri hortlaklar gelirmiş, ama ben buradan korkmam. (BAK-s.137)	La nuit, il y a aussi des fantômes, mais moi, j'ai pas peur. (MNR-s.93)	P Ø
220	Şimdi, beni çizen usta nakkaş, geceleri sokaklarda pişmanlıklar içinde hiç durmamacasına yürüyor, tıpkı bazı Çinli üstatlar gibi kendini çizdiği şey zannediyormuş. (BAK-s.149)	Et maintenant, ce peintre de mon portrait arpente sans repos, la nuit, les rues de cette ville, hanté par ses scrupules : comme certains maîtres chinois, il s'imagine avoir rejoint l'objet qu'il a représenté. (MNR-s.101)	P Ø
221	"Parası için mi yoksa, -hâşa- dinimize küfrettiği için mi? O resimlere bir bakan hemen kör oluyormuş." (BAK-s.152)	Il paraît que ça rend aveugle de les regarder... » (MNR-s.103)	Il paraît que Sözdizimsel
222-225	Önceki Padişah'ın sevgili hekimi zenginler zengini Moşe Hamon, Amasyalı Yahudi kapatmasıyla kardeşini yıllarca orada saklamış derler. Yıllar önce Amasya'da hamursuz bayramı arefesinde Yahudi mahallesinde bir Rum genci, sözümona kaybolunca, onun kanından hamursuz yapmak üzere boğazlandığı iddia edilmiş. Yalancı şahitler de çıkınca Yahudilerin idamına başlanmış da, Padişah'ın sevgili hekimi bu güzel kadını, kardeşiyle kaçırıp,	Moshé Hamon, le richissime médecin du précédent Sultan, y cachait paraît-il sa maîtresse, une Juive d'Amasya, et le frère de celle-ci. Il y a plusieurs années, une veille de Pâques, la rumeur a couru qu'un jeune Grec de cette ville avait disparu dans le quartier juif, qu'on l'avait enlevé pour l'étrangler et faire le pain azyne avec son sang. On a trouvé des faux témoins, on s'est mis à tuer	Paraît-il Sözdizimsel Le rumeur PC Ø PS Ø

	Padişah'ın izniyle saklamış. (BAK-s.155)	des Juifs, et cette femme trouva refuge avec son frère à Istanbul, chez son amant à elle, avec la permission du Sultan. (MNR-s.105-106)	
226-229	Ester'in anneannesinin geldiği Portekiz'de rüyalar zındıkların Şeytan'la buluşup sevişebilmesine yararmış. O zaman Ester'in sülalesi Yahudiliğini inkâr edip, biz de sizin gibi Hıristiyan Katoligi olduk dedilerse de Portekiz Kilisesi'nin Cizvit işkencecileri buna inanmayıp, hepsini işkenceden geçirip, rüyalarındaki cinleri ve şeytanları bir bir ortaya döktükleri gibi, hiç görmedikleri rüyaları da onlara işkence zoruyla yüklemişler ve itiraf ettirmişler ki Yahudilerin hepsini yakabilsinler. Demek ki rüyalar orada insanların Şeytanla düzüşmesine ve onları suçlayıp yakmaya yarıyormuş. (BAK-s.163)	Au Portugal, d'où est venue la grand-mère d'Esther, les hérétiques se servaient des rêves, d'après les catholiques, pour rejoindre le Diable et forniquer avec. Alors, quand les ancêtres juifs d'Esther ont été forcés de se convertir, vu que les bourreaux des jésuites ne les croyaient pas sur parole, on les a tous torturés pour leur faire avouer tous les diables et démons possibles, et tous ces cauchemars qu'ils n'avaient jamais faits, mais qu'on arrivait à leur faire dire, servaient à envoyer les Juifs au bûcher. (MNR-s.111)	D'après+ pour Sözcüksel PC Ø IMP Ø
230	"Götürmeyeceğim," dedi. "Kara Efendi'den korkuyorum. Babamı öldürmüş o." (165)	Je le donnerai pas. Le Noir y me fait peur, il a tué mon papa. (MNR-s.113)	PC Ø
231-232	Şimdi, birşeylerden şüphelenmiş, benim birisiyle belki de seninle evleneceğimi hayal edip kudurmuş. (BAK-s.174)	Depuis peu, il soupçonne quelque chose, il s' imagine que je suis sur le point de me remarier — avec toi, sans doute. (MNR-s.117)	P Ø P Ø
233-235	"Kitabımızın gizliliği diye bir şey kalmamış," dedim, "Bu önemli değil belki. Ama her yerde söylentiler var. Üstü örtülü bir şekilde dinimize küfrettiğimiz söyleniyormuş. Burada, Padişahımız Hazretleri'nin istediği ve beklediği kitabı değil, kendi keyfimizin istediği bir kitabı, hatta Padişah Hazretleri'yle alay eden ve münkirlik ve zındıklık eden, gâvur ustalarını taklit eden bir kitabı hazırlattığımız söyleniyormuş. (BAK-s.181)	« Notre livre n'a plus rien de secret, lui dis-je. Ce n'est peut-être pas grave en soi. Mais il y a beaucoup de bruits qui courent. On dit que, de façon voilée, nous blasphémons la religion ; que nous avons produit un livre qui, loin de répondre aux désirs et aux ordres de notre Sultan, ne satisfait que nos vils appétits ; un livre qui va jusqu'à tourner en dérision notre Prophète, et singe odieusement les images des idolâtres ; (MNR-s.123)	P Ø On dit que Sözdizimsel
236-238	"Hâşa," dedim abartılı bir şekilde. "Ama nereden duymuşlarsa duymuşlar, bir son resim var, diyorlarmış, o resimde üstü kapalı bir şekilde zındıklık da değil, açık bir şekilde küfür olduğu söyleniyormuş." (BAK-s.182)	— Jamais de la vie ! m'écricé-je un peu fort. Mais n'empêche, quoi qu'il en soit, peu importe ce qu'ils ont entendu dire, ils répètent partout qu'il y a une dernière image, qui parachève le tout, dont l'impieété selon eux, n'est plus déguisée, mais tout à fait	Ce qu'ils ont entendu dire Sözdizimsel + Selon Sözcüksel

		flagrante. (MNR-s.123)	
239-240	"Zavallı merhum Zarif Efendi," dedim sesim titreyerek. " <u>Sözümöna</u> bu son resmin tamamını görmüş de dine küfür olduğunu anladığı için bizler onu öldürmüşüz. (BAK-s.182)	On dit aussi, repris-je avec un tremblement dans la voix, que c'est nous qui aurions assassiné feu Monsieur Délicat, parce qu'il aurait compris, en voyant la dernière miniature, que c'était un blasphème contre l'Islam. (MNR-s.123-124)	On dit aussi que Sözdizimsel
241-245	"Sence biz bunu yapıyor muyduk?" "Asla," diyerek gülümsedim. "Ama merhum Zarif Efendi son resmin tamamını görünce öyle zannetmeye başlamış. Perspektif ilmiyle resim yapmanın, Frenk üstatlarının usûllerinden yararlanmanın Şeytan ayartması olduğunu söylüyormuş. Son resimde, Frenk usûllerini kullanarak ölümlü birinin yüzünü, ona bakanda, resim değil gerçek izlenimi uyandıracak bir şekilde öyle bir resmediyormuşuz ki, yaptığımız şeyi görenlerin içinden, tıpkı kiliselerde olduğu gibi resme secde etmek gelecekmış. Perspektif, resmi Allah'ın bakışından sokaktaki itin bakışına indirdiği için değil yalnız, Frenk üstatların usûllerini kullanmanın, kendi bildiğimizi, kendi hünelerimizi gâvurların hüner ve usulüyle karıştırmayın bizleri saflığımızdan edecek, onların kölesi durumuna düşürecek bir Şeytan ayartması olduğunu söylüyormuş." (BAK-s.184)	« D'après toi, c'est ce que nous avons fait? — Pas du tout, dis-je en souriant. Mais c'est ce que feu Monsieur Délicat s'est mis à croire après avoir vu la dernière miniature achevée. Il aurait dit que l'emploi de la perspective, l'imitation des peintres d'Europe étaient autant de séductions du Malin. Nous aurions, dans le dernier dessin, représenté le visage d'un mortel selon les règles de l'Occident, c'est-à-dire en donnant l'impression, non d'une image, mais de la réalité : de sorte que cette oeuvre incite ceux qui la contemplent à se prosterner devant elle, çömmme dans une église. Ce n'est pas seulement parce que la perspective rabaisse le dessin du point de vue de Dieu à celui d'un chien errant, mais parce que, disent-ils, la familiarité avec les règles de l'Occident païen nous amènera à les confondre avec celles que nous pratiquons, à mélanger leur art avec le nôtre, à nous y asservir, au détriment de notre pureté, et que c'est là une tentation diabolique. (MNR-s.124)	PC Ø Il aurait dit que Sözdizimsel +COND Yapısal Selon Sözcüksel + En donnant l'impression Sözdizimsel P Ø
246	"Senin gibi ve Isfahanlı nakkaş gibi telaşa kapılan bu nakkaş kim? Kim öldürmüş onu?" (BAK-s.187)	« Qui est ce peintre qui s'est senti piégé, comme Sheikh Muhammad et comme toi ? Qui est le meurtrier ? (MNR-s.125)	P Ø
247	"Siz sokaktayken rengi uça uça ölmüş bembeyaz bir adam geldi buraya, çok uzaktan, bir memleketten, dedenizle konuştu. <u>Meğerse</u> cinmiş o. (BAK-s.208)	« Pendant que vous étiez sortis, un homme tout blanc de la tête aux pieds, décoloré, comme un mort, est venu ici d'un royaume très lointain pour parler avec votre grand-père. C'était sûrement un djinn. » (MNR-s.138)	PC Ø

248-249	"Dedenizin kitaplarındaki resimlere bakmak için gelmiş cin. O resimlere bakan günahkâr hemen ölmüş." (BAK-s.208)	Le djinn est venu regarder les miniatures du livre que fait votre grand-père. Et si on les regarde en état de péché, on meurt ! » (MNR-s.138)	PC Ø
250	Ama Üsküdar kadısı, benim durumumda olan ve Acem savaşları yüzünden sayıları her gün artan kadınların boşanmasına imkân vermek için, Padişahımız Hazretleri'nin ve Şeyhülislam'ın göz yummasıyla, arada bir yerini, Mezhebi Şafii olan naibine bırakıyor, o da bizleri şakır şukur boşayıp nafaka bağlıyormuş. (BAK-s.220)	Mais le juge d'Uskudâr, avec l'accord tacite de notre Sultan — et le Grand Muftî ferme les yeux aussi, semble-t-il —, afin de permettre au nombre tous les jours croissant des femmes dans ma situation d'obtenir la séparation de corps, abandonne de temps en temps sa place à l'un de ses substituts, de rite shafi'ite, qui l'accorde, en douce, avec aussi la pension alimentaire. (MNR-s.220)	Sembe –t-il Sözdizimse
251	Bademli, kuru kayısı, iç pilavı sever miydi İmam Efendi? Severmiş, ama gözü avlu kapısındaki köpeklerdeydi hâlâ. (BAK-s.229)	Et peut-être notre vénéré imam appréciait-il le riz aux amandes et aux abricots? Il n'y avait pas de doute là-dessus, mais il était pour le moment accaparé par ces chiens qu'il fallait tout de même arriver à chasser de la cour. (MNR-s.153)	PC Ø
252	Ama yine de, İstanbul'a geldikten sonraki altı gün boyunca rastladığım çocukluk arkadaşlarımdan ikisini (biri benim gibi kâtip olmuş, öteki bir hamamı işletiyordu) tıraş sırasında bana mutluluklar dilerken gözleri sulanan sevgili berberimi yanıma aldım; --- (BAK-s.231)	L'un était devenu secrétaire, comme moi, et l'autre, gérant d'un hammam. (MNR-s.154)	PC Ø
253	---kırk küsur yıl önce kaybettiğim kırmızı kemerimin yerini (Vasfî çalmış); ---(BAK-s.266)	l'endroit où se trouve la ceinture rouge que j'ai perdue il y a quarante et quelques années — ainsi, c'était Vasfî qui me l'avait dérobée ; (MNR-s.176)	PC Ø
254-260	Bir oğlan kahve getirdi, oturduk. Enişte Efendi'nin yetiştirmesi, nakıştan kitaptan anlar bir yeğeni varmış: Kara. Tanımış mıydım onu? Sustum. Kısa bir süre önce Acem sınırından Serhat Paşa'nın yanından Eniştesinin davetiyle İstanbul'a dönmüş (Şüphe ima eden bir bakış attı Bostancıbaşı), İstanbul'da Eniştesine iyice sokulmuş, hazırladığı kitabın hikâyesini öğrenmiş. Zarif Efendi'nin katlinden sonra, Eniştesinin gece yarısı bu kitap için kendisine gelen usta nakkaşlardan şüphelendiğini	Un page est venu servir du café, et nous nous sommes assis. Et Le Noir, ce neveu que Monsieur son Oncle avait élevé et formé, disait-on, aux arts du pinceau et du calame, le connaissais-je ? Je me suis abstenu de répondre. Il était — me disait le Grand Jardinier en me jaugeant d'un air soupçonneux — rentré depuis peu de sa charge aux côtés du Serhat Pacha, sur la frontière perse, cela à l'appel de son Oncle, et, s'étant faulilé dans	Ø IMP Ø PC Ø Ø IMP Ø PQP Ø

	söylüyormuş. Bu üstat nakkaşların kitap için yaptığı resimleri görmüş: Enişte'nin katilinin bunlardan birini, en çok altın kullanılacak olan Padişah'ın resmini çaldığını iddia etmiş. Bu genç, Enişte'nin katlini saraydan, Hazinedarbaşı'ndan iki gün saklamış.(BAK-s.271)	la maison de celui-ci, il avait été mis dans la confidence de l'ouvrage en question. Après l'assassinat de Monsieur Délicat, les soupçons de l'Oncle s'étaient portés sur ceux des peintres qui, au coeur de la nuit, venaient apporter leur contribution ; or Le Noir, sachant quelles miniatures étaient dues à chacun des peintres, affirmait que non seulement l'assassin de son Oncle était l'un d'eux, mais qu'il avait de plus subtilisé la miniature la plus richement revêtue d'or, celle figurant notre Sultan Lui-même. Le jeune homme, me disait-on, avait caché au Grand Trésorier et au Palais la mort violente de son Oncle pendant deux jours, afin de pouvoir épouser dans l'intervalle la fille (MNR-s.179-180)	
261-262	Daha geçende böyle bir endişe olmuştu," dedi Bostancıbaşı kabaca. "Tamir işi yapan zergerle kuyumculardan biri şeytana uymuş, Padişahımızın kızkardeşleri Necmiye Sultan'ın sapı yakuttan taşlı bir fincanını çocuk gibi özenip çalmış.(BAK-s.272)	Cela me fait penser à un autre cas dans le même genre, a ajouté grossièrement le Grand Jardinier. Un des orfèvres chargés de réparer les parures et les bijoux avait cédé, comme un gamin avide, à une maligne tentation, et dérobé un gobelet serti de pierres précieuses, avec une poignée en rubis balais, propriété de la propre soeur de notre Sultan, la Sultane Nedjmiyé. (MNR-s.180)	PQP Ø
263	Biriniz rahmetli Enişte Efendi'nin yakınısınız, onun anlattıklarını dinlemişsiniz; gece gelen nakkaşların nasıl çalıştığını, kitabının hikâyesini bilirsiniz.(BAK-s.284)	Vous étiez, pour l'un de vous, fort proche du défunt Monsieur l'Oncle, avec tout le loisir d'entendre ses propos, et n'ignorez sûrement pas que les peintres, pendant la nuit, venaient travailler chez lui, ni l'histoire de ce livre, n'est-ce pas ? (MNR-s.189)	Ø
264-277	"Bunlar masal değil olmuş şeylerdir hep," dedim. "Dinle: Nakkaşımız padişahın kızını güzel Şirin olarak değil, Şirin'e yardım eden, ud çalıp sofrayı kuran nedimelerden biri olarak çizmiş. Çünkü o sırada o nedimeyi resmediyormuş. Böylece Şirin'in güzelliği, kenardaki nedimenin harika	— Ce ne sont pas des contes, mais des choses qui se sont produites, lui ai-je dit. Écoute: ce n'est pas sous les traits de Shirine, mais d'une suivante, que le peintre avait peint la fille du padishah : juste une dame de compagnie, jouant du luth, ou étalant la nappe,	PQP Ø II devait Morp IMP Ø PS Ø PQP Ø PC Ø Ø

	güzelliği yanında hafif kalmış ve resmin dengesi bozulmuş. Padişah resimde kızını görünce onu resmeden bu hünerbaz nakkaşı bulmak istemiş. Ama kurnaz nakkaş, padişahın öfkesinden korktuğu için nedimenin ve padişahın kızının resmini kendi üslubuyla değil, yeni bir üslupla yapmış ki, kim olduğu anlaşılmasın. O resme başka pek çok nakkaşın kalemi ve hüneri de değmiş çünkü. "Peki, nasıl bulmuş padişah kızını resmeden nakkaşın kim olduğunu?" (288-289) "Kulaklarına bakarak!" "Kimin kulaklarına bakarak? Kızın mı, kızının resminin mi?" "Aslında ikisinin de değil. Önce bir sezgiyle, kendi nakkaşlarının yaptığı bütün kitapları, sayfaları, resimleri açıp önüne yaymış ve kulaklara bakmış. Yıllardır bildiği şeyi yeniden görmüş: Hünerleri ne olursa olsun, nakkaşlarının her biri, kulakları kendine göre çiziyormuş. Çizdikleri yüz bir padişahın yüzü, bir çocuğun yüzü, bir savaştının hatta hâşa Peygamberimiz Hazretleri'nin peçe arkasına gizlenmemiş yüzü ya da hâşa Şeytan'ın yüzü olsun hiç farketmiyormuş bu. Her nakkaş, her durumda, her resimde gizli bir imza gibi hep aynı şekilde resmediyormuş kulakları." (BAK-s.289)	car l'inspiration était apparue au moment où il devait peindre la figure de ce personnage. De sorte d'ailleurs que, à côté, la beauté de Shirine était comme obscurcie par celle, si merveilleuse, de la simple suivante, qui, bien que reléguée dans un coin de l'image, bouleversait la composition. Quoi qu'il en soit, quand le père avisa sa fille dans cette miniature, il voulut démasquer le peintre talentueux qui l'avait dessinée. Mais celui-ci, redoutant l'ire du padishah, s'était montré assez habile, et prudent, ce me semble, puisque, afin de donner le change, il avait peint, aussi bien la suivante que Shirine, dans un style autre que le sien. En outre, ils étaient plusieurs peintres à avoir, à cette oeuvre, apporté leur contribution. — Alors, comment a-t-il fait, le roi, pour trouver le peintre qui avait peint sa fille ? — Grâce à ses oreilles. — Les oreilles de qui ? Celles de la fille, ou de la suivante ? — À vrai dire, d'aucune des deux. Il eut l'idée de commencer par étaler, devant lui, toutes les images illustrant chacun des livres produits par les miniaturistes de son atelier, afin d'y examiner les oreilles de tous les personnages. Il put constater à nouveau ce qu'il savait depuis de nombreuses années : à savoir, que chaque peintre rend les oreilles de ses personnages d'une façon différente, quel que soit leur maîtrise du style classique. Il pouvait bien s'agir d'un sultan, d'un guerrier, d'un enfant ou — Dieu me pardonne — du visage, mal dissimulé par un voile, de notre Saint Prophète, ou même — Dieu me pardonne encore — des oreilles du Diable: chaque miniaturiste les dessinait à sa façon, toujours la même dans chaque cas. Comme si c'était sa	PS Ø

		signature. (MNR-s.192-193)	
278	---İstanbul'a döndüğümüzde her şeyi o kadar pahalılanmış bulduk ki, şimdi bizler kâfir elinde rehin kalan yakınlarımızı kurtaracak parayı bir araya getiremiyoruz ve senin yardımına muhtacız; bize ya altın ver, ya da esir ver ki götürüp rehin kardeşlerimizle değiştirelim, onları kurtaralım," demişler (BAK-s.291)	Mais en revenant ici, à Istanbul, nous avons trouvé tout si cher qu'il nous est de fait impossible de réunir la somme nécessaire au rachat de nos frères de rang, qui restent, misérables, prisonniers des giaours. Tu es notre recours: Donne-nous soit de l'or, soit des esclaves que nous puissions échanger contre nos chers frères. (MNR-s.193)	PC Ø
279	Böyle bir resmi, yani sokakta görülen sıradan bir yük beygirinin resmini kararsızlıklarla deneye boza yapıp terzilere, kasaplara satan bazı Frenk ressamı varmış.(BAK-s.305)	Il paraît que les Vénitiens font commerce d'illustrations représentant, d'une touche incertaine, le dernier canasson trouvé au coin de la rue pour les afficher sur les murs des boucheries ou des tailleurs élégants (MNR-s.203)	Il paraît que Sözdizimsel
280	Hazreti İlyas'ı putataparların saldırısından korumak için Allah'ın ona yolladığı güneş renginde altın at, ama kanatları yanlışlıkla Hazreti İlyas'a takılmış;(BAK-s.308)	Et la cavale ailée, flamboyante du prophète Elijah, que Dieu lui envoie pour le sauver d'une razzia des païens: les ailes avaient été, par erreur, mises sur Elijah ; (MNR-s.205)	PQP Ø
281-283	Elinde yüzünü aydınlatmaktan çok gölgelendiren bir kandil, kâğıt, yazı tahtası; hemen anlattı: Padişahımız buyurmuşlar, üstat nakkaşları arasında en güzel at resmini bir hamlede kim çizecek diye bir yarışma açmışlar. Şimdi hemen yere çöküp, bu kâğıdı tahtaya, tahtayı dizlerimin üzerine yerleştirip, gösterilen yere, çerçevenin içine resmi, cihanın en güzel at resmini hızla çizmem buyrulmuş.(BAK-s.312)	Il m'a expliqué tout de suite: sur ordre de notre Sultan, on faisait un concours entre les maîtres peintres, à celui qui dessinerait, du premier jet, le plus beau cheval. Les instructions étaient de dessiner, sur-le-champ, prestement, et assis par terre, sur l'écritoire posée à même les genoux, dans l'espace délimité par le cadre prétracé, le plus beau cheval du monde. (MNR-s.207)	IMP Ø PC Ø
284	Sordum: Dedi ki, yirmilik medreseden yeni çıkıp Arifi Paşa'ya intisap etmiş bir kâtipmiş.(BAK-s.319)	Et lui, que faisait-il de beau? Il venait d'avoir vingt ans et, récemment sorti du collège, commençait son apprentissage comme greffier au service d'Arifi Pacha. (MNR-s.214)	PC Ø
285-290	Hani Kral Dara bir av sırasında kalabalıktan ayrılmış da tepelerde gezintiye çıkmış. Derken kim olduğu belirsiz, tehlikeli bir adam çıkmış karşısına. Kral telaşa kapılmış, atının üzerinde yayına hemen davranmış ki, keçi sakallı adam, kralım, diye yakarmış,	:tu sais, dans <i>La Roseaie</i> de Saadi, quand le royal Darius s'égaré, lors d'une chasse, loin de ses courtisans ; il descend de selle, recherche les hauteurs, les plus hauts pâturages. Soudain il se retrouve face à un inconnu à	P Ø P Ø P Ø Ø

	durun okunuzu atmayın, nasıl tanımadınız beni!(BAK-s.321)	l'aspect hirsute et menaçant. Le roi s'effraie, et va pour se saisir de son arc, au flanc de sa monture, mais l'inconnu l'implore : "Ne lâche pas ta flèche contre ton esclave ! (MNR-s.215)	
291-292	Nakış. İstanbul sokaklarını dolduran ve sizleri daha sonra üzmesin diye adını anmayacağım bir vaizin kışkırttığı bir kalabalık, makam ile ezan okumanın, tekkelere toplanıp kucak kucağa zikredip çalgı eşliğinde kendinden geçmenin ve kahve içmenin Allah'ın sözüne aykırı olduğunu söylüyormuş. Bu vaizden ve kalabalığından korkan aramızdan bazı nakkaşlar, Frenk usullerince nakşetmenin benim işim olduğunu söylüyorlarmış, işittim.(BAK-s.329)	la peinture. Il y a ici, à Istanbul, une bande de voyous, menés par un prédicateur dont je tairai le nom pour vous éviter des désagréments, qui prétendent que la prière récitée en chantant, les réunions où les derviches, en cadence, tombent avec effusion dans les bras l'un de l'autre, au joli son de leurs instruments, ou encore la consommation de café sont contraires à la parole de Dieu. Or, j'ai entendu dire que, parmi vous, certains des peintres qui s'effraient de ces imprécations m'attribuaient également la nouvelle peinture « à la franque ». J'en avais entendu, des calomnies, depuis tous ces siècles ; mais on n'était jamais allé si loin. (MNR-s.220)	J' ai entendu dire que + Sözdizimsel
293-294	Bir de şöyle buyurmuş: "Bunlar çift gezer ve hep ellerindeki tek kaşıkla hangimiz ilk çanaktan yiyecek," diye tartışırlar ki asıl meseleleri, ilk kim kimi becerecek tartışmasına sinsi bir telmihtir de bilmeyenler anlamadan güler. Aman yanlış anlaşılmasın hoca hazretleri bizimle ve bütün güzel oğlanlar ve çıraklarla ve nakkaşlar takımıyla aynı yolun yolcusu olduğu için sinimizi anlamış.(BAK-s.351)	Il a décrété aussi : que « leurs vieilles querelles de ménage, pour savoir qui va se servir le premier de la seule cuiller pour manger dans la noix de coco, ne sont qu'une façon détournée et hypocrite de discuter de qui va bourriner l'autre en premier, et cela fait rire tous ceux qui ne comprennent pas de quoi il retourne, si j'ose dire ». Honni soit qui mal y pense, il retourne, en fait, que Sa Sainteté le Hodja, qui goûte fort, comme nous, les garçons mignons, et tous les peintres et leurs apprentis de la grande confrérie, a eu beau jeu de découvrir... le pot aux roses ! (MNR-s.234)	PC Ø PC Ø
295	Şiraz'ın hünersiz ve yeteneksiz bazı eski üstatları, yaşlılıklarında kendilerine saygı duyulsun ve başarısızlıkları yüzlerine vurulmasın diye kör taklidi yaparlarmış.(BAK-s.377)	Certains vieux maîtres de Shîrâz, dépourvus de talent, usèrent dit-on de cet artifice, dans leur grand âge, afin d'inspirer du respect, et de jeter le voile sur leur	Dit-on Sözdizimsel

		insuffisance. (MNR-s.251)	
296	Demek, sevgili Zeytin'in çocukluğunda doğrudan Acem üstatlarından öğrendiği ve hiç unutmadığı at da buymuş.(BAK-s 378)	Ce cheval, donc, est celui que notre cher Olive a appris à peindre de ses premiers maîtres persans, et que, depuis son enfance, il n'a jamais oublié. (MNR-s.251)	P Ø
297	O zaman onların, meşhur vaiz Erzurumlu Nusret Hoca'nın adamları olduğunu anladım. İstanbul'daki şarap ve fuhuş yuvalarını, kahvehaneleri temizleyip, Hazreti Muhammed'in yolundan çıkanları, tekke ayini diye musikiyle raks edip göbek atanları cezalandıracaklarmış.(BAK-s 397)	On dit qu'ils viennent d'Erzurum jusqu'à Istanbul pour nettoyer les cafés, les tavernes et les lupanars, et pour mettre le holà aux errements de la religion, en réglant leur compte à ceux qui s'abritent derrière les soirées de derviches pour écouter de la musique en faisant la danse du ventre. (MNR-s.264)	On dit qu'
298	Meddah efendi, sen her şeyin taklidini yapabilirsin, ama kadın olamazsın! diyorlarmış.(BAK-s 398)	J'en entends qui me mettent au défi : « Monsieur le satiriste, tu peux tout contrefaire, mais tu ne peux pas faire... la Femme. » (MNR-s.265)	J'entends qui + Sözdizimsel
299-302	Belki de kızmazlar, çünkü bakın dedikodu olsun diye söylemiyorum, ama o meşhur vaiz Husretbilediğil Efendi Hazretleri var ya, evli olmasına evliymiş ama, o da tıpkı siz hassas nakkaşlar gibi güzel oğlanları biz kadınlardan daha çok seviyormuş, bana anlatanların yalancısıyım. Ama ben kendisini zaten kötü bulduğum için aldırmiyorum buna, çok yaşlı. Dişleri dökülmüş ve ona yaklaşan güzel oğlanların dediği gibi ağzı da çok pis kokuyormuş, afedersiniz, ayının kıcı gibi.(BAK-s 400)	Elle m'est venue comme ça, ils ne vont pas se fâcher... Parce que vous savez, moi, je chante ça, c'est pas pour dire du mal des gens, et s'il y en a qui disent que le fameux prédicateur, Sa Sainteté pas-si-sainte-que-ça — Husret Hodja —, a beau avoir femme et enfants, il a, tout comme vous, les artistes très raffinés, moins de goût pour les femmes que pour les beaux garçons, je dis que c'est pas vrai ! Et même si je ne trouvais pas ça bien, de toute façon, moi, je m'en tape : il est trop vieux et trop affreux. Il n'a plus une seule dent en place, et, comme disent les jolis garçons qui s'approchent de sa bouche, elle sent mauvais — ouh! excusez-moi — comme le cul d'un ours! (MNR-s.267)	P Ø P Ø P Ø P Ø
303-304	Nakşederken seni en sevindiren şey, resme bakanların alacağı zevki hayal etmekmiş. Oysa nakşetmenin kendi zevki için nakşedebilmeliymişsin."(BAK-s.407)	Que, dans la peinture, ce qui te plaît le plus, c'est d'imaginer le plaisir de ceux qui regardent tes images. Alors que tu ne devrais peindre que pour le plaisir de peindre. » (MNR-s.272)	P Ø IMP Ø
305	Oysa, Padişahımız böyle istiyor bahanesiyle sizler, benim Eniştemin kitabının sayfaları için Frenk üstatlarını	Alors que vous, sous prétexte que c'est le bon plaisir du Sultan, vous avez, pour ces pages du livre	PC Ø

	hevesle, şerefsizce taklit etmişsiniz."(BAK-s.407)	commandé à mon Oncle, pris un vil et malin plaisir à singer le style des peintres d'Europe. (MNR-s.272)	
306	Rezil katilin çaldığı bir resim varmış...(BAK-s.418)	il s'agissait d'un dessin, subtilisé par l'assassin, cette ignoble crapule.(279)	Imp Ø
307	Büyük bir günah varmış orada.(BAK-s.442)	Il m'a dit qu'il avait vu la dernière miniature, et qu'elle contenait un péché si grave qu'aucun de nous ne pourrait s'en remettre. (MNR-s.293)	Imp Ø
308-312	Bu resimde, Frenklerin yaptığı gibi, şeyler Allah'ın aklındaki önemlerine göre değil de, gözlerimize gözüktüğü gibi resmediliyormuş. Bu büyük bir günahmış. İslam'ın halifesi Padişahımızı bir köpekle aynı büyüklükte resmetmek ikinci günahmış. Üçüncü günah aynı büyüklükte Şeytan resmi yapıp, bir de onu canayakın resmetmekmiş. Ama hepsinden büyük küfür ise, tabii ki resme bu Frenk anlayışını bir kere sokunca, Padişahımızın resminin kocaman ve yüzünün bütün ayrıntılarıyla resmedilmesiymiş.(BAK-s.442)	Il a dit que, dans cette dernière miniature, ton Oncle, le malheureux, avait utilisé sans scrupule la méthode de la perspective; que les choses n'y étaient pas peintes à la mesure de leur importance au regard de Dieu, mais comme nous les percevons, et comme les peignent les Européens. Premier péché. Le deuxième péché était d'avoir représenté notre Sultan, calife de l'Islam, de la même taille qu'un chien. Et, troisièmement, Satan aussi, de la même taille, et sous un jour favorable. Mais le comble de l'infamie, de l'idolâtrie, était de vouloir peindre, comme en Europe, le visage de notre Sultan en grandeur nature, avec tous les détails. (MNR-s.293)	PQP Ø PC Ø PC Ø
313-314	Bu da benim, gece evini basıp Şeküre'yi kaçırın Kara'nın adamlarından olduğumu kanıtliyormuş. Kara'nın nakkaş dostlarını ve nakkaşhaneye geleceğini de biliyormuş bu çok bilmiş cırlak sesli öfkeli adam.(BAK-s 455)	Il ne lui en fallait pas plus pour conclure que j'étais de ceux qui, avec Le Noir, avaient forcé sa maison et emmené, de nuit, la belle Shékuré. Cet énerguemène vociférait également qu'il s'attendait que les amis peintres de Le Noir, après ce mauvais coup, retournent au Grand Atelier. (MNR-s.301)	Il ne lui en fallait pas plus Sözdizimsel IMP Ø
315	"Ondan korkma artık," dedi. "Acem Velican Efendi'ymiş."(BAK-s.458)	— Tu n'as plus à avoir peur... C'était Vélidjân le Perse.(MNR-s.303)	PC Ø
316-321	Öyle heyecanlıydı ki Ester, sarılıp beni öpmeden anlattı: Zeytin-'in kellesi nakkaşhanenin kapısında, önceki suçlarını kanıtlayan resimler ve çıkınıyla birlikte bulunmuş. Hindistan'a	elle arrive avec des nouvelles à m'apprendre, je suis descendue, et l'ai trouvée en effet tout excitée; sans meme m'embrasser, elle m'a prise à part pour me raconter: la	PQP Ø PQP Ø INF Ø Selon Leksi

	kaçacakmış, ama son bir kere daha nakkaşhaneye gideyim demiş. Tanıklar varmış: Zeytin'i orada gören Hasan kırmızı kılıcını çekmiş, kafasını bir vuruşta düşürmüş.(BAK-s 459)	tête d'Olive avait été découverte dans un sac, avec tous les dessins prouvant sa culpabilité, devant la porte du Grand Atelier. Sans doute avait-il voulu y retourner une dernière fois, avant de partir aux Indes. Selon les témoins, Hassan l'avait reconnu, et, d'un seul coup de son sabre vermeil, l'avait décapité. (MNR-s.304)	

3(203)	KAYNAĞI KURUMSAL (GELENEK, EFSANE, MASAL...) OLAN BİLGİ		
322-323	Haklısınız. Yaşarken insanın öte tarafta neler olup bittiğini çok merak ettiğini biliyorum. Sırf bu merakı yüzünden kanlı savaş meydanlarında cesetler arasında gezinen birinin hikâyesini anlatmışlardı . Can çekişmekte olan yaralı cengâverler arasında ölüp de dirilen birine rastlarım da, o da bana öbür dünyanın sırlarını verir diye aranan bu adamı Timur'un askerleri düşman sanıp bir kılıç darbesiyle ikiye biçmişler de, o da, öte dünyada insanın ikiye bölündüğünü sanmış.(BAK-s.10)	Vous avez raison. Je sais que de leur vivant les hommes sont très curieux de ce qui se passe de l'autre côté. On raconte l'histoire d'un homme qui, poussé par cette seule curiosité, se promenait sur les champs de bataille, au milieu du sang et des cadavres, avec l'idée qu'il en rencontrerait bien un, parmi tous ces guerriers agonisant dans leurs sanies, pour mourir et ressusciter, afin de lui révéler les arcanes de l'autre monde; les soldats de Tamerlan, ayant pris ce fouineur pour un ennemi, le tranchèrent par le milieu, dit-on, d'un seul coup d'épée... Sans doute se sera-t-il dit que c'est le sort qui nous attend, une fois passés dans l'Au-Delà. (MNR-s.7)	Dit-on Sözdizim P Ø
324-335	Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir zamanlar bir payitahtın en büyük camilerinden birine, hadi diyelim ki adı Beyazıt Camii olsun, bir taşra şehriden bir görgüsüz vaiz gelmiş. Adını belki saklamalı, mesela Husret Hoca demeli ona, ama başka ne yalan söylemeli, kalın kafalı bir vaizmiş bu adam. Ama kafasında ne kadar az çekirdek varsa dilinde de, maşallah, o kadar kudret varmış. Her cuma cemaati öyle bir coşturur, öyle bir ağlatırmış ki gözleri kuruyup bayılanlar, fenalık geçirenler olurmuş. Aman, sakın yanlış anlaşılmasın; dili kuvvetli öteki vaizler gibi ağlamazmış o hiç; tam tersi,	Il était une fois, il y a bien longtemps, dans l'une des plus grandes mosquées de la capitale du royaume — allez, disons-le, il s'agissait de la grande mosquée de Bajazet —, un prédicateur assez mal léché à peine débarqué de sa province. Puisqu'il vaut mieux lui prêter un autre nom, nous l'appellerons, voyons... Husret Hodja. Pour le reste, on peut me croire sur parole, c'était un abruti parfait que ce prédicateur; mais, bien qu'il n'eût qu'un petit pois dans la tête, sa langue était, sans conteste, d'une faconde prodigieuse. Il enflammait littéralement, tous les vendredis, l'assemblée des	Disons-le Sözdizim FS Ø PC Ø INF Ø IMP Ø II semblait Sözdizim PC Ø P Ø PS Ø

	herkes ağlarken onun kirpiği bile oynamaz, cemaati azarlar gibi konuşmaya daha da kuvvet verirmiş. Azarlanmayı sevdiklerinden olsa gerek, bütün bostancılar, hassa gılmanları, helvacılar, ayak takımından kalabalıklar ve kendi gibi pek çok vaiz bu adama kul köle olmuşlar. Eh, o da köpek değil ya, çiğ süt emmiş insanoğluymuş; bu hayran kalabalığı karşısında kendinden iyice geçmiş ve bakmış ki cemaati ağlatmak kadar korkutmanın da bir tadı var, üstelik bu işte de daha çok ekmek var, kantarın topunu iyice kaçırıp demeğe getirmiş ki: (BAK-s.18-19)	croyants, la précipitant d'abord dans les larmes du hourvari, puis la faisant défaillir, délirer jusqu'à pâmoison. Qu'on ait garde de se méprendre: contrairement aux autres prédicateurs forts en gueule, il gardait, pour sa part, les deux yeux bien au sec ; tous ces gémissements attisaient son ardeur, il semblait s'acharner, toujours Impossible, sur ses ouailles éplorées, faisait, du sanglot général, gorge chaude et curée. Tous ceux qui aiment qu'on les rappelle à l'ordre, jardiniers, valets de chambre et confiseurs, la canaille, quoi, toute la chiourme au grand complet, sans compter beaucoup de ses collègues prédicateurs, tous s'étaient attachés à lui corps et âme. Et comme notre homme n'est pas chien, que donc il est sujet à se tromper, la vue de ces foules en délire lui donna l'idée et le goût non seulement de faire pleurer, mais de faire peur. Sans compter que c'est plus efficace pour faire bouillir la pâtée. De là tout un galimatias, des envolées du genre: (MNR-s.12)	
336-344	Ooh, aman çok iyi geldi, içimi ısıttı, gözlerimi keskinleştirdi, zihnimi açtı ve bakın aklıma ne geldi. Venedik Doçu, Padişahımız Hazretleri'nin kızları Nurhayat Sultan'a hediye olarak Çin ipeğinden top top kumaşlardan, üzeri mavi çiçekli Çin çömleklerinden başka ne yollamış biliyor musunuz? Tüpleri ipekten, samurdan yumuşak işveli bir Frenk köpeği. Bu köpek öyle nazlıymış ki, bir de kırmızı ipekten elbisesi varmış. Bizim arkadaşlardan biri onu becermiş de ondan biliyorum: Bu köpek cima ederken bile elbisesiz yapamıyormuş. Bu Frenk ülkesinde zaten köpeklerin hepsi böyle elbise giyermiş. Orada sözümona kibarlar kibarı bir Frenk karısı çıplak bir köpek mi görmüş, yoksa köpeğinkini mi görmüş bilemiyorum artık, "Ayy hayvan çıplak!" diye düşüp bayılmış, <u>diye hikâye ederler.</u> (BAK-s.21)	Ah ! qu'est-ce que ça fait du bien ! ça réchauffe les tripes, ça aiguise la vue, ouvre l'esprit, et d'ailleurs regardez ce qui s'y présente, à mon esprit : savez-vous ce que le Doge de Venise a envoyé à la Sultane Nurhayat, Lumière de la Vie de son père, notre vénéré Maître, outre plusieurs coupons de soie et un service en porcelaine de Chine à fleurs bleues ? Une coquette petite chienne française au pelage plus doux que la soie ou la zibeline! Il paraît qu'elle est tellement douillette qu'elle doit porter un petit gilet de brocart rouge. Je tiens cela d'un de mes amis qui se l'est faite, la levrette — car figurez-vous qu'elle ne se laisse jamais monter toute nue! Au demeurant les chiens ont tous, dans ces pays d'Europe, un accoutrement du même type. L'anecdote rapporte même que, là-bas, la femme d'un Grand voyant un jour un chien déshabillé — le chien lui-même ou son bidule plus précisément, je ne sais trop —, elle se soit évanouie en	P Ø Il paraît que Sözdizim sel P Ø L'anecdote rapporte même que Sözdizim sel SUBJ Passé Ø

		criant : « Mon Dieu, un animal à poil! »(MNR-s.14)	
345-353	Bakın ne yalanlar, ne iftiralar, ne pervasız yakıştırmalar daha var! Dün gece hani buraya duvara bir köpek resmi asıp bu edepsiz köpeğin serüvenlerini hikâye etmişti ya üstadını, bu arada, Erzurumlu bir Husret Hoca'nın serüvenlerini anlatmıştı ya! Şimdi Erzurumi Nusret Hoca Hazretleri'ni sevenler bunu yanlış anlamış; sözümona biz ona laf dokunduruyormuşuz. Biz büyük vaiz Efendimiz Hazretleri'ne babası belirsiz diyebilir miyiz? Hâşa! Hiç aklımızdan geçer mi? Bu nasıl bir fitne sokmak, ne pervasız bir yakıştırmadır! Madem Erzurumlu Husret, Erzurumlu Nusret ile karışıyor, ben size Sivaslı Şaşı Nedret Hoca'nın ağaç hikâyesini anlatayım. Bu Sivaslı Şaşı Nedret Hoca da güzel oğlanları sevmekle nakşetmeyi lanetlemekten başka, kahvenin Şeytan işi olduğunu, içenin Cehennem'e gideceğini söylüyormuş. E Sivaslı, sen benim şu koca dalımın nasıl eğildiğini unuttun mu? Size anlatayım, ama kimseye söylemeyeceğinize yemin edin, çünkü Allah kuru iftiradan saklasın. Bir sabah bir baktım, maşallahı var, minare boylu, aslan pençeli dev gibi bir adam ile yukarıda adı geçen benim bu dala çıkıp gür yapraklarımın arasına gizlenmiş, afedersiniz takır takır iş görüyorlar. Sonradan Şeytan olduğunu anladığım dev bizimkini becerirken güzel kulağını hem şefkatle öpüyor, hem de içine fisıldıyor: "Kahve haramdır; kahve günahdır..." diye. Kahvenin zararına inanan, güzel dinimizin buyruklarına değil Şeytan'a inanır ona göre. Bir de son olarak Frenk nakkaşlarından söz edeceğim ki, onlara özenen soysuz varsa ibret alsın. Şimdi bu Frenk nakkaşları, kralların, papazların, beylerin, hatta hanımların yüzlerini öyle bir nakşediyorlar ki, o kişiyi resmine bakıp sokakta tanıyabiliyorsun. Bunların karıları zaten sokakta serbest gezer, artık gerisini siz düşünün. Ama bu da yetmemiş, işleri daha ileri götürmüşler. Pezevenklikte değil, nakışta diyorum... Bir büyük üstat Frenk nakkaşı ile başka büyük bir nakkaş ustası bir Frenk çayırında yürürler ve ustalık ve	Voyez les calomnies, les mensonges éhontés que certains se permettent: vous vous souvenez que, pas plus tard qu'hier soir, mon auteur a collé sur ce mur le dessin d'un chien et s'est mis à narrer les aventures de cette bête impudique, puis celles aussi d'un certain Husret Hodja, d'Erzurum. Eh bien, les sectateurs de Nusret Hodja ont tout interprété de travers; ce serait lui, Son Excellence, Sa Sainteté, qui aurait été visé! Et comment pourrions-nous, au grand jamais, dire que notre grand prédicateur est de pere incertain? Fichtre! Je voudrais voir qu'une chose pareille me passe par la tête ! Y a-t-il une meilleure façon de semer le trouble et la perte? Voilà des histoires bien malsonnantes, et si l'on peut sans vergogne confondre ainsi les hodjas Husret et Nusret, tous les deux d'Erzurum, je m'en vais pour ma part vous raconter l'<i>Histoire de l'arbre et de Nedret Hodja</i>, l'Aveugle de Sivas. Non content de jeter l'anathème sur la peinture et sur l'amour des jolis garçons, ce Hodja disait que le café est une chose diabolique, et que celui qui en boit va droit en Enfer. Dis donc, toi, le bouseux de Sivas, as-tu oublié comment ma grosse branche s'est tordue? Je vais vous raconter ça, mais jurez-moi de ne le répéter à personne, car Dieu me garde des calomnies. Un beau matin, je vois le susnommé Hodja qui empoigne mon enfourchure, en compagnie, fort bonne ma foi, d'un athlète bâti comme un grand minaret, avec des bras comme des pattes de lion : tous les deux se cachent dans l'épaisseur de mon feuillage, et se mettent, si vous me passez l'expression, à faire crac-crac. Incontinent, j'entends le beau démon, dont j'ai bien compris qu'il s'agissait de Satan, dire en susurrant, pendant qu'il le besognait et baisait passionnément la mignonne oreille de notre Hodja : « Le café est impur, le café est un péché... »Il est bien	Ø PC Ø IMP Ø P Ø IMP Ø P Ø P Ø P Ø

	sanat üzerine konuşurlarmış. Karşılıklarına bir orman çıkmış. Daha usta olanı, ötekine şöyle demiş: "Yeni usûllerle resmetmek öyle bir hüner gerektirir ki," demiş, "bu ormandaki ağaçlardan birini resmettin mi, resme bakan meraklı buraya gelip, isterse o ağacı diğerlerinden ayırt edip bulur." (BAK-s.62-63)	évident que celui qui se rend à de telles sornettes sur la nocivité du café, loin d'obéir aux commandements de notre belle religion, se rend aux arguments du diable. Je vais dire pour finir un mot des peintres d'Occident, pour la gouverne de leurs infâmes imitateurs, s'il s'en rencontre parmi vous. Ils se sont, paraît-il, mis à peindre les visages des rois, des prêtres et des seigneurs, et même de leurs femmes, d'une façon telle que, en voyant leur image, on peut les reconnaître dans la rue. D'ailleurs, dans la rue, leurs épouses s'y promènent comme elles veulent, et vous pouvez imaginer le reste. Mais comme si cela ne suffisait pas, on emploie, on embauche, on débauche ladite peinture, « en reconnaissance », comme une marieuse... Un jour, un de leurs grands peintres se promenait avec son collègue dans une prairie, et ils devisaient de leur art, quand ils arrivent en vue d'une forêt. Celui qui était le plus avancé dans leur art aurait dit à l'autre : « Si l'on veut peindre à la manière nouvelle, il faut peindre chacun des arbres de cette forêt de façon qu'un amateur qui s'y rendrait puisse tous les reconnaître. » (MNR-s.42)	IMP Ø P Ø Aurait dit Cond Passé Yapısal
354-373	Frenk etkisiyle Batı'dan ve çizvit papazlarının götürdüğü resimlere kanıp yoldan çıkmış bazı zavallı Çinli üstatların etkisiyle Doğu'dan bu üslup, imza ve şahsiyet heveslerinin tâ yakınımıza kadar geldiğini bildiğim için sizlere bu konuda kısaca olacak üç hikâyeye anlatayım. Bir zamanlar Herat'ın kuzeyindeki dağlardaki kalesinde nakşa ve resme meraklı bir genç han yaşamış. Haremindeki kadınlardan yalnızca birini severmiş bu han. Deli gibi sevdiği bu güzeller güzeli Tatar kızı da hana aşık olmuş. Sabahlara kadar terleye terleye öyle çok sevişirlermiş ve öyle mutluymuşlar ki hayatları hep böyle sürsün isterlermiş. Bu dileklerini gerçekleştirmenin en iyi yolunun da kitapları açıp eski üstatların yaptığı harika ve kusursuz resimlere saatlerce, günlerce bakmak, hiç	Il était une fois un jeune Khan mongol dans sa forteresse des montagnes, au nord de l'Hindû-Kûsh, passionné de peinture et de dessin. Parmi les femmes de son harem, il n'en aimait qu'une seule, mais à la folie, et celle-ci, jeune Tatare, belle parmi les belles, était aussi éperduement amoureuse de lui. À longueur de nuit, et jusqu'aux petites heures du matin, ils s'adonnaient, à perdre haleine, à de si brûlants ébats, se délectaient d'un tel bonheur qu'ils auraient voulu que cette vie inimitable fût aussi éternelle. Aussi bien avaient-ils découvert que la meilleure façon de réaliser ce souhait était de regarder pendant des heures, à longueur de journée, sans relâche, les merveilleuses et parfaites images de l'amour qu'ils	Il était une fois Sözdizims el IMP Ø PC Ø IMP Ø IMP Ø PQP Ø IMP Ø

	durmamacasına bakmak olduğunu keşfetmişler. Aynı hikâyelerin hiç şaşmadan, hep birbirini tekrar eden kusursuz resimlerine baktıkça, zamanın durduğunu ve hikâyede anlatılan altın devrin mutlu zamanına kendi mutluluklarının karıştığını hissedermiş. Hanın nakkaşhanesinde aynı resimleri aynı kitapların sayfaları için yeniden aynı kusursuzlukla yapan ustalar ustası bir de nakkaş varmış. Adet olduğu üzere usta nakkaş, Ferhat'ın Şirin'e olan aşkından acı çekişini, Mecnun ile Leyla'nın birbirlerini görüp hayranlık ve özlemle bakışmalarını ya da Hüsrev ile Şirin'in Cennet misali masal bahçesinde birbirlerini çift anlamlı, manidar bakışlarla süzmelerini bir kitap sahifesinde resmederken âşıkların yerine Han ile Tatar güzelinin resmini çizermiş. Han ile sevgilisi bu sayfalara bakınca kendi mutluluklarının hiç bitmeyeceğine iyice inanır, usta nakkaş övgüye ve altına boğarlarmış. İltifat ve altının çokluğu usta nakkaş sonunda yoldan çıkarmış ve Şeytan'ın da dürtmesiyle resimlerinin kusursuzluğunu eski üstatlara borçlu olduğunu unutmuş ve kendi şahsiyetinden de bir parça koyarsa resimleri daha da beğenilir sanmış gururla. Oysa, usta nakkaşın yaptığı bu yenilikleri, kişisel üslup izlerini, han ile sevgilisi birer kusur olarak görüp huzursuz olmuşlar. Uzun uzun baktığı resimlerde eski mutluluklarının şurasından burasından bozulduğunu hissedince Han, önce sahifelerde o resmediliyor diye Tatar güzelini kıskanmış. Sonra o güzel Tatarı kıskandırmak için başka bir cariye ile sevişmiş. Harem dedikodularından bunu öğrenmek o kadar kederlendirmiş ki Tatar güzelini, kendini Harem avlusundaki sedir ağacına sessizce asmış. Yaptığı yanlışlığı farkedince ve bunun arkasında nakkaşın kendi üslup merakı olduğunu gören Han da Şeytan'ın kandırdığı ustayı aynı gün kör ettirmiş. (BAK-s.76)	trouvaient dans les livres des maîtres anciens. Et en effet, à force de contempler toujours les mêmes illustrations sans défauts des mêmes histoires d'amour, ils sentaient leur félicité égaler peu à peu celle de ces récits des temps heureux de l'Âge d'Or. Or, dans l'atelier de miniatures du prince, un peintre, maître parmi les maîtres, chargé de produire et reproduire toujours la perfection des mêmes images des mêmes ouvrages, cultivait les usages consacrés, pour peindre les tourments de Farhad et Shirine, les regards éperdus, désolés, échangés par Majnûn et Leylâ, et la langueur profuse dans les clins d'oeil lourds de sous-entendus et de secrets intimes, qu'au milieu d'un jardin beau comme celui du Paradis se renvoient Shirine et Khosrow, en prenant, quel que fût le livre, la page à illustrer, toujours, pour modèle des amants, son souverain et la belle Tatare. Le Khan et sa compagne, persuadés par la contemplation de ces pages que leur bonheur n'aurait jamais de fin, inondaient notre peintre d'or et de louanges. Mais l'excès de faveur et d'or, à la fin, eut raison de la raison du peintre: oubliant que la perfection de ses oeuvres n'attestait que sa dette envers les modèles anciens, il s'écarta de leur voie, séduit par les prestiges du Diable : il eut la vanité de croire qu'à mettre un peu de lui-même dans ses miniatures, celles-ci plairaient davantage. Or, ces innovations personnelles, les vestiges qu'il laissa de son style ne firent que troubler le Khan et sa compagne: ils n'y trouvèrent que des imperfections. En sentant que, du charme de ces images, quelque chose était rompu, que ces miroirs parfaits de leur bonheur étaient brisés en quelque sorte, le souverain mongol conçut, pour sa compagne d'une histoire ancienne, dont les pages semblaient tournées, une forme de jalousie. Pour la rendre jalouse, il coucha avec une des suivantes. Les commérages firent le reste, et si bien que la belle et jeune Tatare, sans rien dire, se	Ø IMP Ø PS Ø Ø PS Ø P Ø PS Ø

		pendit à la branche d'un cèdre dans la cour du harem. Comprenant son erreur, et qu'elle était due à ce « style » du peintre séduit par le Diable, sur-lechamp il lui fit crever les yeux. (MNR-s.51-52)	
374-391	Doğu memleketlerinin birinde nakışsever mutlu ve yaşlı bir padişah varmış, yeni evlendiği güzeller güzeli Çinli karısıyla çok mutlu yaşamış. Derken padişahın önceki karısından yakışıklı oğluyla genç karısının gönülleri birbirine kaymış. Babasına ihanetten ödü kopan oğul, yasak aşkından utanıp kendini nakkaşhaneye kapatıp resme vermiş. Aşkının kederi ve gücüyle resmettiği için resimlerinin her biri o kadar güzel olurmuş ki, bakanlar eski üstatlarınkinden ayıramazlar, padişah baba da oğluyla çok gururlanmış. Çinli genç karısı ise resimlere bakıp, "Evet, çok güzel!" dermiş. "Ama yıllar geçecek, bu güzelliği onun yaptığını imza atmazsa kimse bilmeyecek." "Oğlum resme imza atarsa eski ustaları, taklitte yaptığı bu resmi haksız olarak kendi üzerine almış olmaz mı?" dermiş padişah. "Üstelik imza atarsa resmim benim kusurumu taşıyor demiş olmaz mı?" Yaşlı kocasını ikna edemeyeceğini anlayan Çinli karısı, bu imza lakırdılarını, nakkaşhaneye kendini kapatmış olan genç oğula duyurmayı sonunda başarmış. Dahası, aşkını içine gömmek zorunda kaldığı için gururu kırık olan oğul, güzel ve genç üvey anasının verdiği bu akıla, Şeytan'ın da teşviikiyle kanıp bir resmin köşesine, duvarla otların arasında, hiç görülmez sandığı bir köşeye imzasını atmış, imzaladığı ilk resim ise Hüsrev ile Şirin'den bir meclismiş. Hani bilirsiniz: Hüsrev, Şirin'le evlendikten sonra ilk evliliğinden olan oğlu Şiruye, Şirin'e âşık olur ve bir gece camdan girip hançerini Şirin'in yanında yatan babasının ciğerine daldırır. İşte, ihtiyar padişah oğlunun yaptığı bu meclisi gösteren resme bakarken, birden resimde bir kusur sezmiş; imzayı gördüğü, ama pek çoğumuzun yaptığı gibi, gördüğünü farketmediği için resimden ona yalnızca "bu bir kusurlu resim," duygusu geçmiş. Bu eski üstatların yapacağı bir şey olmadığı için ihtiyar padişah telaşa	Dans un royaume de l'Orient vivait heureux un vieux Padishah, amateur de peintures, dont le bonheur s'était récemment accru d'une épouse chinoise, belle parmi les belles. Cependant, un de ses fils d'un premier lit, très beau, et cette très belle et jeune épouse tombèrent amoureux l'un de l'autre. Le fils, honteux de sa trahison envers son père, et redoutant qu'il ne découvre cette idylle défendue, s'enferma dans un atelier, et s'adonna à la peinture. Comme il peignait sous l'emprise d'un violent chagrin d'amour, chacune de ses oeuvres était si magnifique que ceux dont elle ravissait la vue ne pouvaient la distinguer d'une oeuvre des maîtres anciens. Le Padishah était fier de son fils, mais sa jeune épouse chinoise, en voyant les images, disait : « Oui, c'est très beau, mais les ans passeront, et s'il ne signe pas son oeuvre, plus personne ne saura qu'il est l'auteur de ces beautés. » Le Padishah la reprit une fois : « Si mon fils ajoute sa signature, ne sera-t-il pas présomptueux, de sa part, de s'attribuer en propre les techniques et le style de ses maîtres anciens, qu'il ne fait qu'imiter? Sans compter que, s'il signe, cela peut vouloir dire : "Ma peinture porte trace de mes insuffisances." » La jeune épouse, comprenant qu'elle ne réussirait pas à persuader son vieux mari sur cette question de la signature, convainquit en revanche le fils, reclus au fond de l'atelier. Mortifié qu'il était d'avoir à celer son amour, il se rendit, en un moment, aux considérations de sa jolie et jeune belle-mère, et à la voix du Démon. Il écrivit son nom dans un coin du tableau, entre la pelouse et le mur, là où, s'imaginait-il, on ne remarquerait rien. Cette première miniature qu'il signa était une scène de Khosrow et Shirine; vous savez: après leur mariage,	IMP Ø PQP Ø PS Ø PC Ø IMP Ø IMP Ø P Ø PS Ø

	kapılmış. Çünkü bu, okuduğu cilt bir hikâyeyi, bir efsaneyi değil, bir kitaba en yakışmaz şeyi, bir hakikati anlatıyor demekmiş, ihtiyar bunu sezince korkmuş. Aynı anda da, nakkaş oğlu tıpkı yaptığı resimdeki gibi, pencere den içeri girmiş ve resimdeki kadar iri hançerini babasının korkudan büyüyen gözlerine bakmadan göğsüne daldırmış. (BAK-s.77-78)	Shîrûyé, fils de Khosrow d'un premier lit, tombe amoureux de la belle Shirine ; et une nuit, s'étant glissé dans leur chambre par la fenêtre, il plonge son poignard dans le foie de son père, couché auprès de Shirine endormie. En contemplant l'oeuvre de son fils, le vieux Padishah se rend compte que quelque chose ne va pas. C'est qu'il a vu la signature, mais comme il arrive souvent, quand nous ne percevons pas clairement un détail; de même, il pensa seulement : « Il y a une faute dans cette miniature. » Car ce n'était plus une image que les maîtres anciens auraient pu avoir peinte, et le Padishah fut pris d'un doute affreux. Le livre qu'il contemplait ne rapportait plus une histoire, une légende, mais quelque chose d'absolument inadmissible dans un livre: une réalité. Et au moment où il comprend, le vieil homme a une vision d'horreur : son fils, son illustrateur, vient d'entrer par la fenêtre, comme dans sa propre miniature, et sans même affronter les yeux exorbités du père, lui enfonce, comme dans le tableau, un poignard énorme dans le coeur. (MNR-s.51-52)	P Ø PS Ø PS Ø IMP Ø Ø
392-412	Bundan iki yüz elli yıl önce Kazvin'de kitap süslemenin, hattın ve nakşın en itibarlı, en sevilen sanatlar olduğunu Raşidüddini Kazvini tarihinde keyifle yazar. Kazvin'de o sırada tahtında oturan, Bizans'tan Çin'e kırk memlekete hükmeden (nakış sevgisi bu büyük gücün sırrı olabilir) zamanın şahının, ne yazık ki, erkek evladı yokmuş. Ölümünden sonra fethettiği memleketler bölünmesin diye şah, güzel kızına akıllı bir nakkaş koca bulmaya karar verince, nakkaşhanesindeki üçü de bekâr üç büyük genç üstat arasında bir yarışma açmış. Raşidüddin'in tarihine göre, yarışmanın çok basit bir konusu varmış: Kim en güzel resmi yapacak! Tıpkı Raşidüddin gibi, genç nakkaşlar da bunun eski üstatlar gibi resmetmek olduğunu bildikleri için, üçü de, en sevilen bir meclisi çizmişler. Cennet misali bir bahçede, servi ve sedir ağaçları, ürkek tavşanlar ve telaşlı kırlangıçlar	Dans sa volumineuse Histoire, Rashiduddîn de Qazvîn, il y a de cela deux siècles et demi, se félicite de pouvoir écrire que dans sa ville, à son époque, l'enluminure, la calligraphie et la miniature étaient les arts les plus prisés. Le shah d'Iran, dont la cour était alors justement à Qazvîn, suzerain de quarante royaumes, de Byzance à la Chine (et le secret de sa puissance, sans doute, résidait précisément dans son amour de la peinture), se trouvait cependant n'avoir pas d'enfant mâle. Pour éviter que ces royaumes qu'il avait subjugués ne fussent, à sa mort, dispersés, il résolut de trouver pour sa fille un mari, et qui fût peintre de surcroît ; il ouvrit donc un concours entre les trois peintres de son atelier qui s'avéraient être à la fois talentueux, jeunes, et célibataires. S'il faut en croire	Ø PS Ø S'il faut en croire Sözdizim

arasında aşktan kedere boğulmuş, gözü yerde bir güzel kız. Birbirlerinden habersiz aynı resmi, tıpkı eski üstatlar gibi çizen üç nakkaştan en çok farkedilmek isteyen ise, resmin güzelliğini sahiplenmek için bahçenin en kuytu yerine nergis çiçekleri arasına imzasını gizlemiş. Ama kendisini eski üstatların alçakgönüllülüğünden uzaklaştıran bu küstahlığı yüzünden derhal Kazvin'den Çin'e sürülmüş. Böylece öteki iki nakkaş arasında yeniden bir yarışma açılmış. Bu sefer ikisi de güzel bir kızı harika bahçede at üzerinde gösterir şiir kadar güzel birer resim çizmişler. Nakkaşlardan biri, fırçasının sürçmesi yüzünden mi, yoksa mahsus mu, bilinmez, Çinli gibi çekik gözlü, çıkık elmacık kemikli kızın beyaz atının burnunu biraz tuhaf çizmiş: Bu hemen, baba kız tarafından bir kusur olarak görülmüş. Gerçi imza atmamışmış bu nakkaş, ama harika resminde atın burnuna ustaca bir kusur yerleştirmişmiş ki farkedilsin. Kusur üslubun anasıdır, demiş Şah ve bu nakkaşı da Bizans'a sürmüş. Hiçbir imzasız, hiçbir kusursuz, tıpkı eski üstatlar gibi çizen hünerbaz nakkaşın, şahın kızı ile düğününün hazırlıkları yapılırken, Raşidüddini Kazvini'nin o kalın tarihine göre, son bir gelişme daha olmuş: Düğünden bir gün önce, şahın kızı, ertesi gün kocası olacak genç ve yakışıklı büyük üstadın yaptığı resme bütün gün kederle bakmış. Akşam karanlığı çökerken babasının yanına çıkmış: "Eski üstatlar, harika resimlerinde güzel kızları Çinliler gibi çizerlerdi ve bu Doğu'dan gelen şaşmaz bir kuraldır, evet doğru," demiş. "Ama birini sevdiklerinde bu güzelin kaşına, gözüne, dudağına, saçına, gülüşüne, hatta kirpiğine sevdikleri güzelden bir iz, bir şey koyarlardı. Resimlerine yerleştirdikleri bu gizli kusur, onların aşklarının ancak kendilerinin ve sevgililerinin bilebileceği işareti olurdu. Ata binen güzel kızın resmine bütün gün baktım, babacığım, benden hiç iz yok onda! Bu nakkaş belki bir büyük usta, hem de genç ve yakışıklı, ama beni sevmiyor." Böylece Şah düğünü hemen iptal etmiş ve baba kız ömürlerinin sonuna kadar birlikte yaşamışlar. (BAK-	Rashiduddîn, l'épreuve était fort simple : à qui produirait la plus belle miniature ! Tout comme notre historien, les trois jeunes peintres savaient bien que cela signifiait « peindre comme les maîtres anciens » et tous trois représentèrent la scène favorite de leurs modèles : dans un jardin paradisiaque, au milieu des cèdres et des cyprès, parmi les hirondelles fébriles et les lièvres craintifs, une jeune beauté, les yeux baissés, se pâme d'angoisse et d'amour. De ces trois peintres qui tous, sans s'être concertés, en reproduisant exactement le modèle classique, avaient produit le même tableau, un seul, le plus désireux de se voir distinguer, mais également afin d'ajouter une marque de propriété à la simple beauté de son oeuvre, dissimula, dans le fouillis de narcisses et de glaïeuls qui occupaient un coin reculé du jardin, sa signature. Cette insolence, si contraire à la tradition d'humilité des maîtres anciens, lui valut d'être immédiatement exilé au fin fond de la Chine et l'on organisa un deuxième concours pour les deux peintres restants. Ceux-ci, cette fois, représentèrent, chacun de son côté, une scène belle comme un poème: cavalière sur son palefroi, au milieu d'un jardin de rêve. Mais l'un des deux peintres — sans que l'on sache si son pinceau avait glissé, ou s'il était conscient de ce qu'il faisait — fit à la blanche monture que montait la belle — celle-ci avait bien sûr les yeux bridés, et les pommettes saillantes comme une Chinoise — des naseaux d'une forme insolite : ce défaut blessa aussitôt les yeux du père comme de la fille. Car s'il est vrai que ce peintre n'avait pas signé de son nom, il avait introduit, dans son oeuvre superbe, un très habile défaut, au niveau des naseaux du cheval, qui lui permettait de se distinguer. Le Shah déclara que le style est un rejeton de l'erreur, et il exila ce peintre à Byzance. Il y a un dernier détail intéressant dans cette histoire laborieusement relatée par Rashiduddîn : au cours des préparatifs du mariage	PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø PQP Ø PQP Ø PS Ø PC Ø PS Ø PC Ø

	s.78-79)	entre la princesse et le dernier peintre, celui qui avait peint selon la norme classique, sans faire d'écart ni mettre aucune signature, la fille du Shah resta prostrée, pendant tout un après-midi, à scruter douloureusement l'image peinte par ce peintre, qui était jeune et beau, et qu'elle devait épouser le lendemain. À la nuit tombante, elle s'en fut voir son père, et lui dit : « Il est vrai que les maîtres anciens représentent toujours les belles jeunes filles en Chinoises, et que c'est une règle absolue, qui nous vient d'Orient, dit-elle, mais quand ils étaient amoureux, quelque part, dans les yeux, les sourcils, les lèvres, les cheveux, le sourire, voire jusque sur les cils de la beauté qu'ils dessinaient, ils déposaient toujours quelque chose, une trace de leur bien-aimée. Ce défaut caché, ajouté au tableau, était un signe de reconnaissance, un secret partagé par les seuls amants. Papa, j'ai regardé toute la journée cette image d'une belle jeune fille à cheval, et il n'y a pas la moindre trace de moi ! Ce peintre est sûrement un grand maître, et de surcroît un beau jeune homme, mais il n'est pas amoureux de moi. » Alors le Roi annula les noces, et le père et la fille vécurent ensemble tout le reste de leur vie. (MNR-s.52)	Selon sözcüksel PS Ø PS Ø PS Ø
413-433	ÜÇ KÖRLÜK VE HAFIZA HİKAYESİ Elif Şair Câmî'nin evliya menkıbelerini kaleme aldığı Nefehâtül Üns'ünün Lamii Çelebi tarafından çevrilmiş Türkçesinde, Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ın nakkaşhanesinde nam salmış üstat Şeyh Ali Tebrizi'nin, Hüsrev ile Şirin'in harika bir nüshasını nakşettiği yazılmış. Benim işittiğime göre, yapımı tam on bir yıl süren bu efsane kitapta üstatlar üstadı nakkaş Şeyh Ali, öyle bir hüner göstermiş ve ancak eski ustalardan en büyüğü Behzat'ın nakşedebileceği öyle harika sayfalar döktürmüş ki, Cihan Şah, dünyada bir eşi benzeri olmayan harika bir kitaba sahip olmak üzere olduğunu daha kitap yarılanmadan anlamış. Kendine baş düşman	Dans l'élégante traduction turque, due au très Brillant Lamîi, des <i>Doux Parfums de l'Amitié</i> de Djâmî — ouvrage dans lequel le grand poète persan traite d'hagiographie —, il est écrit que dans l'atelier de Shah Djahân, souverain de la Horde du Mouton Noir, le fameux Sheikh Ali de Tabriz avait illustré un magnifique exemplaire du <i>Khosrow et Shirine</i> . D'après ce qu'on m'a dit, ce célèbre manuscrit, auquel le grand maître voua onze années de son existence, laissait éclater un tel talent, un tel art, donnait à voir de si splendides images, que seul Bihzâd, parmi les grands noms de la peinture ancienne, aurait pu l'égaliser. Et Shah Djahân	P Ø PQP Ø D'après ce qu'on m'a dit Sözdizim IMP Ø Cond P PS Ø

ilan ettiği Akkoyunlu hükümdarı genç Uzun Hasan'ın korkusu ve ona duyduğu kiskanlıkla yaşayan Karakoyunlu Cihan şah'ın hemen aklına, harika kitap bitlikten sonra kazanacağı itibar kadar, bu kitabın daha da iyisinin Akkoyunlu Uzun Hasan için resmedilebileceği gelmiş. Kendi mutluluklarını "ya başkaları da bu kadar mutlu olursa!" korkusuyla zehirleyen gerçek kiskanlardan olduğu için. Cihan şah, �stat nakkaşının bu kitaptan bir tanesini daha, hatla daha iyisini resmederse, bunu baş düşmanı Uzun Hasan için yapacağını hemen sezmiş. Böylece, bu harika kitaba kendinden başka kimse sahip olmasın diye, kitabı bitirdikten sonra, �stat nakkaşı şeyh Ali'yi öldürtmeye karar vermiş. Ama haremindeki iyi kalpli bir Çerkez güzeli, usta nakkaşı k�r etmesinin yeterli olacağını hatırlatmış ona. Cihan şah'ın hemen benimseyip çevresindeki dalkavuklara açtığı bu parlak karar, �stat nakkaş şeyh Ali'nin kulağına da gitmiş, ama sıradan başka nakkaşların yapacağı gibi kitabı yarıda bırakıp Tebriz'i terk etmemiş o. Hatta, körlüğünü geciktirmek için kitabı yavaşlatmak ya da kitap kusursuz olmasın diye kötü resmetmek gibi yollara da sapmamış. Her zamankinden daha da yoğun bir şevk ve inançla çalışmış. Tek başına oturduğu evinde, sabah namazından sonra çalışmaya başlar, gece yarısı şamdanların işığında yorgun gözlerinden acı yaşları akana kadar hep aynı atları, servileri, aşıkları, ejderhaları ve yakışıklı şehzadeleri resmedermiş. Çoğu zaman Heratlı eski büyük üstatların yaptığı bir sayfaya günlerce bakar, bir yandan da hiç bakmadığı bir kâğıda aynı resmi olduğu gibi yaparmış. Sonunda, Karakoyunlu Cihan şah için yaptığı kitap bitmiş, �stat nakkaş beklediği gibi önce �v�l�p altına boğulmuş, sonra ucu sivri bir sorgu iğnesiyle k�r edilmiş. şeyh Ali, daha acısı bile dinmeden hemen Herat'ı terk edip, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına gitmiş. "Evet, kürüm," demiş ona. "Ama son on bir yıldır nakşettiğim kitabın bütün güzellikleri, her kalem vuruşuna her firasına kadar hafızamda ve elim onları ben görmeden ezberden izmeyi biliyor.	comprit, avant même que le merveilleux ouvrage soit terminé, qu'il allait être possesseur d'un livre sans pareil au monde. Aussi vivait-il dans la crainte du jeune souverain de la Horde du Mouton Blanc, Hassan le Long, qu'il ne pouvait souffrir, le proclamant son ennemi principal. Comme de plus il réalisait qu'en dépit de l'immense prestige que ce livre lui vaudrait une fois achevé, une version encore meilleure pouvait toujours en être produite, pour le compte cette fois de Hassan Mouton Blanc, Shah Djahân, donc, le Mouton Noir, qui était de ces hommes jaloux qui g�chent le pain de leur félicité en rem�chant celle des autres, se persuade que si une telle meilleure version voyait le jour en effet sous le pinceau de son virtuose, elle serait immanquablement pour son grand ennemi, le Mouton Blanc Hassan le Long. Aussi, pour empêcher quiconque de détenir un plus beau livre, Shah Djahân résolut de faire assassiner notre maître miniaturiste, une fois l'ouvrage terminé. Mais une belle Circassienne appartenant à son harem, n'écoutant que son bon coeur, lui fit remarquer que lui ôter la vue serait bien suffisant. Shah Djahân se rendit à cette bonne idée, dont il fit part aux courtisans, de sorte que la rumeur en revint aux oreilles de Sheikh Ali. Pourtant, ce dernier, contrairement à ce qu'auraient fait d'autres peintres plus vulgaires, eut garde de laisser en plan son livre pour mieux se sauver. Pas davantage il n'eut recours au subterfuge de ralentir le progrès de son ouvrage, voire d'enlaidir sa peinture, pour éviter que, trop parfaite, elle ne lui coûte les yeux de la tête ! Même, au contraire, il n'en travailla qu'avec plus d'ardeur, de foi et de concentration. Chaque matin, dès la première prière, dans la maison où il vivait reclus, il perpétuait, plus que jamais, les mêmes chevaux, les mêmes cyprès, et les amants et les dragons, et les beaux princes charmants, jusqu'à faire jaillir, au milieu de la nuit, des flots de larmes de ses yeux rougis. Il	IMP � � PS � Cond P PS � PS � IMP � PAnt �

	Hakanım, sana gelmiş geçmiş en güzel kitabı nakşedebilirim. Çünkü gözlerim bu dünyanın pislğine artık hiç takılıp oyalanmadığı için, Allah'ın bütün güzelliklerini hafızamdan en saf şekliyle çizebilirim." Uzun Hasan, büyük üstat nakkaşa hemen inanmış, üstat da sözünü tutup gelmiş geçmiş en harika kitabı Akkoyunlu hakanına ezberden çizmiş. (BAK-s.91-92)	consacrait le plus clair de son temps à admirer de belles images, et à les recopier sur une autre feuille, à côté, sans la regarder. Quand il eut achevé l'ouvrage destiné à Shah Djahân le Mouton Noir, le vieux peintre, comme prévu, après avoir été couvert d'éloges et noyé sous les pièces d'or, eut les deux yeux crevés au moyen d'une longue aiguille à panacher les turbans. Ses souffrances étaient encore vives, que Sheïkh Ali avait déjà fui Hérat pour se mettre au service du Mouton Blanc, Hassan le Long. « Je suis aveugle, lui dit-il, c'est vrai, mais je garde en mémoire toutes les merveilles, chaque trait de calame ou touche de pinceau que j'ai mis dans ce manuscrit depuis plus de onze ans : je n'y vois plus, mais je les connais, ma main les connaît de mémoire. Très Grand Roi, je puis illustrer, pour toi, le plus beau des livres qui fût jamais réalisé. Mes yeux ne seront plus distraits par l'ordure du monde, et je pourrai dépeindre la plus pure Idée, la Beauté dont je garde le souvenir, qui est celle de Dieu. » Hassan le Long accorda toute sa confiance au grand maître miniaturiste ; et ce dernier réalisa, comme il s'y était engagé, de mémoire le plus beau livre qui fût jamais, pour le compte du Mouton Blanc. (MNR-s.60-61)	PQP Ø Ø PS Ø PS Ø
434-461	BE Cennetmekân Kanuni Sultan Süleyman Han hattatlara daha çok kıymet verdiği için, zamanın bahtsız nakkaşları, şu anlatacağım hikâyeyi nakşın hattan daha önemli olduğuna misal olsun diye söylerlermiş, ama dikkatle her dinleyenin farkedeceği gibi, bu kıssa körlük ve hafıza üzerinedir. -- -- Bunlardan, Timur'un torunu Uluğ Bey'in oğlu Abdüllatif, Herat'ı ele geçirince babası adına hemen bir kitap yapılsın diye nakkaşlarını, hattatlarını ve dildilerini öyle bir hızla seferber edip, öyle acele ettirmiş ki onları, parçalanmış dillerden çıkan resimler, yazılı sayfalar yırtılıp yakılırken birbirine karışmış. Hangi kitabın hangi hikâyenin parçası olduğuna aldırmadan resimleri gelişigüzel ciltletip murakkalar yapınmak,	Soliman le Magnifique, qui est bienheureux au Paradis, préférerait aux peintres les calligraphes, et les peintres malchanceux de son époque recouraient à l'histoire que je m'appête à raconter pour réaffirmer la supériorité de leur art sur celui de la calligraphie. Mais, comme le percevra tout public attentif, cette anecdote porte en fait sur la mémoire et la cécité. Après la mort de Tamerlan, le Maître du Monde, ses fils et petits-fils se divisèrent et se firent la guerre entre eux, sans la moindre pitié ; quand l'un d'eux parvenait à prendre à un autre quelque chef-lieu, son premier soin était de battre monnaie à son effigie, et de faire prononcer le sermon	IMP Ø

nakışsever Uluğ Bey'e yakışmayacağı için, oğlu, Herat'ın bütün nakkaşlarını toplayıp resimleri bir sıraya dizebilmek için hikâyelerini söylemelerini istemiş. Ama her kafadan başka bir hikâyeye çıkmış ve resimler daha da birbirine karışmış. O zaman, son elli dört yılda Herat'ta hüküm sürmüş bütün şahların, şehzadelerin kitaplarına göz nuru döktükten sonra unutulmuş son ihtiyar başnakkaş aranıp bulunmuş. Resimlere bakan eski üstadın kör olduğu anlaşılınca bir telaş olmuş, hatta gülenler çıkmış, ama ihtiyar üstat yedi yaşına varmamış, akıllı ama okuması yazması olmayan bir çocuk istemiş. Hemen bulup getirmişler. Çocuğun önüne bir resim koymuş, gördüğünü anlat, demiş ihtiyar nakkaş. Çocuk resimde gördüklerini anlatırken, ihtiyar nakkaş da görmez gözlerini gökyüzüne dikip dikkatle dinlemiş ve sonra şöyle deyivermiş: "Firdevsi'nin Şehname'sinden İskender'in ölen Dara'yı kucaklaması... Sadi'nin Gülistan'ından güzel öğrencisine âşık olan hocanın hikâyesi... Nizami'nin Mahzeni Esrar'ından hekimlerin yarışması..." ihtiyar ve kör nakkaşa öfkelenen öteki nakkaşlar, "Bunları biz de söyledik," demişler. "En meşhur hikâyelerin en bilinen meclisleri bunlar." ihtiyar ve kör nakkaş, çocuğun önüne bu sefer en zor resimleri koydurmuş ve yine dikkatle dinlemiş onu. "Firdevsi'nin Şehname'sinden Hürmüz'ün hattatları zehirleyerek tek tek öldürmesi," demiş yine göğe bakarak. "Mevlana'nın Mesnevi'sinden, karısını ve karısının âşığını armut ağacının tepesinde yakalayan kocanın kötü hikâyesi ve ucuz resmi," demiş ve böyle böyle göremediği bütün resimleri çocuğun tarifinden tanıyıp, kitapların ciltlenmesini sağlamış. Uluğ Bey Herat'a ordusuyla girdiğinde, ihtiyar nakkaşa, usta nakkaşların görmekte anlayamadıkları hikâyeleri, kendisinin hiç görmeden çıkarabilmesinin sırrını sormuş. "Sanıldığı gibi kör olduğum için hafızamın kuvvetli olması değil bunun nedeni," demiş ihtiyar nakkaş. "Ben yalnızca hikâyelerin hayallerle değil, kelimelerle hatırlandığını unutmuyorum hiç." Uluğ Bey o kelimeleri ve hikâyeleri kendi nakkaşlarının da bildiklerini, ama resimleri sıraya	de la mosquée principale en son nom. Immédiatement après venait le dépeçage des livres qui leur étaient tombés entre les mains et l'inscription de nouvelles dédicaces, qui les proclamaient « Maîtres du Monde » à leur tour, puis de nouveaux colophons, en attendant une reliure neuve qui finirait d'attester, de faire croire en tout cas à qui pouvait les voir, que le possesseur de tels livres possédait le monde également. Parmi ceux-ci, Abdullatif, fils d'Ulughbek le Timouride, s'empara de Hérat et mit tant de hâte à mobiliser les bataillons de miniaturistes, de relieurs et de calligraphes, et les pressa si bien de produire un ouvrage en l'honneur de son père, grand connaisseur en la matière, que tandis qu'on arrachait de chaque volume les pages écrites pour les brûler, les miniatures en regard se retrouvèrent mélangées. Comme il était fâcheux que des livres offerts en hommage à un amateur aussi fervent et avisé qu'Ulughbek réunissent des illustrations sans tenir compte des récits auxquels elles se rapportaient, son fils reconvoqua tous les miniaturistes et leur redemanda les sujets évoqués par toutes ces miniatures, afin de parvenir à les remettre en ordre. Or chacun des miniaturistes se fendit d'une histoire, chaque fois différente, accroissant toujours plus le désordre des images. Sur quoi, on alla mander le plus vieux des miniaturistes, perdu de vue et oublié depuis que, au terme de cinquante-quatre années de bons et loyaux services pour les rois successifs et les princes de Hérat, il en avait fini par perdre la vue. On s'inquiéta beaucoup d'apprendre que le vieux peintre, le maître qui passait en revue toutes ces peintures, était aveugle en vérité. Certains même se moquaient, mais le vieux peintre demanda qu'on fasse venir un garçon, de sept ans à peine, intelligent, mais ne sachant ni écrire ni lire. On le lui trouva et lui amena. Le vieillard plaça devant lui une série de miniatures, et lui dit de décrire ce qu'il y voyait. À mesure que l'enfant	PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø IMP Ø PS Ø PS Ø PS Ø PC Ø IMP Ø

	dizemediklerini söylemiş. "Çünkü," demiş ihtiyar nakkaş. "Onlar kendi hüner ve sanatları olan nakşı çok iyi düşünüyorlar, ama eski üstatların bu resimleri Allah'ın hatıralarından yaptıklarını bilmiyorlar." Uluğ Bey bir çocuğun bunu nasıl bilebildiğini sormuş. "Çocuk bilmiyor," demiş ihtiyar nakkaş. (BAK-s.92-93-94)	décrivait les miniatures, le vieux peintre, levant au ciel ses yeux aveugles, prononçait tout en l'écoutant : « <i>Livre des Rois</i> de Firdawsî: Alexandre berçant le corps de Darius sur ses genoux; <i>La Roseraie</i> de Saadi: le maître d'école amoureux de son bel étudiant; Nizâmî, <i>Trésor des Secrets</i>: le concours entre les médecins... », et les autres miniaturistes, aigris et dépités par leur collègue aveugle et plus âgé, disaient : « Nous aurions pu le dire, cela, nous aussi: ce sont les plus célèbres scènes des histoires les plus connues. » Alors le vieil aveugle soumit au jeune garçon, cette fois, les illustrations les plus difficiles, et en écoutant toujours aussi attentivement, « Firdawsî, <i>Livre des Rois</i> : Hurmuz fait empoisonner un par un tous les calligraphes..., dit-il, toujours les yeux au ciel... <i>Recueil des Contes</i> de Rûmî : histoire — pas très reluisante — du cocu qui trouve sa femme dans un poirier, avec son rival. Le dessin ne vaut pas cher non plus. » Et ainsi de suite de sorte que, en se fiant aux descriptions données par le garçon, reconnaissant chaque dessin, sans les voir, il rendit possible la reliure des ouvrages destinés à Ulughbek. Quand celui-ci entra dans Hérat à la tête de ses soldats, il demanda au vieux miniaturiste son secret pour identifier, sans la voir, chaque scène, alors que tous les autres peintres, en les voyant, ne les comprenaient pas. « Malgré ce que l'on pourrait croire, la raison n'en est pas que ma cécité s'accompagne d'une plus grande mémoire, répondit le vieux peintre, seulement, moi, je n'oublie pas que l'on retient, de ces légendes, tout autant les mots que les images. » Ulughbek répondit que ses propres miniaturistes connaissaient aussi les mots et les histoires, sans pour autant pouvoir classer ces miniatures. « C'est parce que, dit le vieux peintre, ils ont beau s'y entendre autant qu'il est possible en art et en peinture, ils ignorent que nos Anciens peignaient ces miniatures d'après la mémoire de Dieu! »	IMP Ø PS Ø Ø PC Ø PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø PC Ø PS Ø PS Ø PS Ø PS Ø

		Ulughbek, alors, demanda comment un enfant pouvait savoir cela. « L'enfant ne sait pas, répondit le vieux peintre. (MNR-s.61-62)	
462-467	"Ben de sana, o efsanenin bilmedi ğin bir başka kıssasını hikâye edeyim. Evet, hayatının son otuz yılında kendi resimlerini aramış nakkaş. Ama şayialarını çevirdiği kitaplarda kendi resimlerinden çok kendisinden ilhamla yapılmış taklitleri görmüş. Daha sonraki yıllarda ise iki kuşak musavvirin kendisinin inkâr ettiği resimleri kalıp olarak benimsediklerini, o resimleri hafızalarına nakşettiklerini, ezberlemekten öte, ruhlarının bir parçası kıldıklarını görmüş. Şeyh Muhammed kendi resimlerini bulup yok etmeye çalışıkça, genç nakkaşların, pek çok kitapta onları hayranlıkla çoğalttıklarını, başka hikâyeleri resmederken yararlandıklarını, herkesin hafızasına yerleştirdiklerini, bütün cihana yaydıklarını anlamış. Kitaptan kitaba, resimden resime, yıllar boyunca baktıkça anlarız: İyi bir ressam bankalarıyla yalnız bizim aklımızda yer etmekle kalmaz, en sonunda hafızalarımızın manzarasını da değiştirir. Bir nakkaşın hüneri ve resimleri bir kere ruhumuza bu kadar işledikten sonra da, bütün âlemin güzelliği için bir kıstas olur çıkar. İsfahanlı Musavvir, hayatının sonunda kendi resimlerini kendi yakıp yok ettikçe çoğaldığına tanık olmakla kalmamış, herkesin dünyayı bir zamanlar kendisinin gördüğü gibi gördüğünü, kendi gençliğinde yaptığı resimlere benzemeyen şeylerin artık çirkin bulunduğunu da anlamış." (BAK-s.185)	« Tu m'as raconté comment le peintre Sheikh Muhammad d'Ispahan avait été dévoré autant par les flammes de sa conscience que par celle de la Grande Bibliothèque où se trouvaient les livres qu'il avait reniés. Je vais pour ma part te soumettre un autre récit se rapportant à cette même légende. Ce peintre consacra, en effet, les trente dernières années de sa vie à rechercher ses propres oeuvres. Mais sur les pages qu'il tournait de chaque livre qu'il ouvrait, c'étaient bien plus souvent des imitations, des oeuvres inspirées de ses créations, plutôt que ses oeuvres, qu'il découvrait. Pendant toutes ces années, deux nouvelles générations de peintres avaient pris celles-ci pour modèles, s'étaient approprié, avaient imprimé dans leur esprit ce que lui-même avait renié, jusqu'à en faire, au-delà de leur mémoire, une partie de leur âme. Et il comprit que, tandis qu'il s'affairait à détruire ses oeuvres, de jeunes peintres, avec enthousiasme, les reproduisaient sur tellement de livres, les réutilisaient pour illustrer tant d'autres histoires, les retransmettaient à tant d'autres peintres, qu'elles se répandaient par le monde, irrésistiblement. Ce que nous comprenons d'un livre à l'autre, d'une image à l'autre, au bout de plusieurs années, c'est qu'un grand peintre ne fait pas qu'imposer ses oeuvres à nos esprits: il finit par changer tout notre paysage intérieur. Chaque image produite par son art, reproduite par notre âme, devient pour nous, peu à peu, la mesure de la beauté du monde. Ce Sheikh Muhammad d'Ispahan n'a pas seulement, à la fin de sa vie, brûlé et détruit toutes ses oeuvres, il a été témoin de leur prolifération, faisant que tout le monde voyait le monde comme autrefois il l'avait vu, et que tout ce qui ne ressemblait pas à ce qu'il avait peint dans sa jeunesse passait désormais pour	IMP Ø IMP Ø PS Ø PC Ø PQP Ø

		affreux. » (MNR-s.124)	
468-471	"Dinle şimdi," dedim. "Bir şehzade varmış, güzeller güzeli bir kıza uzaktan âşık olmuş. Nasıl mı olmuş bu? Güzeller güzelinin kendisinden önce resmini görmüş de ondan. (BAK-s.210-211)	Écoute : il était une fois un prince qui tomba amoureux d'une belle princesse lointaine. Comment fut-ce possible ? Eh bien voilà : avant de l'avoir vue, il avait son portrait ! » (MNR-s.140)	Il éatit une fois Sözdizim PS Ø PC Ø
472-477	"Hayriye bize hikâye anlat," dedi oturağına oturan Orhan. "Bir zamanlar mavi bir adam varmış," dedi Hayriye. "Bir de onun en can dostu bir cin varmış." "Adam niye maviymiş?" dedi Orhan. "Hayriye Allah için," dedim. "Bu akşam cinli, perili, hayaletli hikâye anlatma bari." "Niye anlatmayacaktı?" dedi Şevket. "Anne sen biz uyuyunca yataktan çıkıp dedemin yanına mı gidiyorsun?" "Dedeniz, Allah korusun, kötü hasta," dedim. "Tabii ki ona bakmak için gece yanına gideceğim. Sonra yine yatağıma dönüyorum ya!" "Hayriye gitsin dedemin yanına," dedi Şevket. "Geceleri dedeme Hayriye bakmıyor mu?" "Bitti mi?" dedi Hayriye Orhan'a. Yüzünü tatlı bir dalgınlık kaplayan Orhan'ın kıcını bezle silerken oturağın içindekilere bir göz attı ve sanki kokusu yüzünden değil de, gördüğünü yeterli bulmuyormuş gibi yüzünü buruşturdu. "Hayriye," dedim. "Oturağı boşalt "da geri getir. Şevket gece odadan çıkmasın." "Niçin çıkmayacaktım?" dedi Şevket. "Hayriye ne için cinli, perili hikâye anlatamazmış?" (BAK-s.238-239)	« Hayriyé, raconte-nous une histoire, a dit Orhan assis sur son pot. — Il était une fois un homme tout bleu, et qui avait un djinn pour meilleur ami. — Pourquoi il était bleu ? a demandé Orhan. — Hayriyé, par pitié, dis-je. Ce soir, pas d'histoires de djinns, ni de fées ou de fantômes! — Pourquoi il faut pas en raconter ? a dit Shevket. Maman, quand on dormira, tu vas aller voir pépé dans l'autre chambre ?(MNR-s.159) — Pourquoi il faut pas que je sorte ? Pourquoi on raconte pas une histoire avec des djinns et des fées ? »	Il éatit une fois Sözdizim PC Ø PC Ø Ø Il faut pas que Ø
478-484	Anlatırlar: Bir zamanlar Şiraz'da pımpirikli, vesveseli bir şah varmış. Düşmanlarının kendisini indirip oğlunu tahta oturtmalarından ödü koptuğu için şehzadesini İsfahan'a vali yollamamış; sarayının en ücra odasına hapsedmiş. Avlu bahçe görmez bir odada, otuz bir yıl mahpus yaşayıp, kitaplarla büyüyen şehzade, vadesi dolan babası ölünce tahta oturur oturmaz demiş ki: "Aman bana bir at getirin, kitaplarda hep resmini gördüm, nasıl şey çok merak ediyorum." Sarayın en güzel kır atını getirmişler de yeni şah atın baca gibi burun delikleri, edepsiz bir götü, resimlerdeki gibi hiç parlamayan tüyleri, kaba bir sağrısı olduğunu görünce hayal kırıklığına uğrayıp memleketin bütün atlarını öldürtmüş. Kırk gün süren bu	On raconte qu'à Shîrâz un roi bien décrépité, fort mélancolique, était si inquiet, si malade à l'idée que ses ennemis complotent pour mettre à sa place son propre fils encore tout jeune que, au lieu d'attirer celui-ci, comme de juste, gouverneur d'Ispahan, il le fit reléguer au fin fond du palais. Après trente ans passés dans des appartements qui ne donnaient ni sur cour ni sur jardin, ce prince prisonnier, élevé dans les livres, hérite, selon son destin, du trône de Shîrâz à la mort de son père. Il n'y est pas plus tôt grimpé qu'il ordonne : « Qu'on nous amène un de ces chevaux, comme il s'en voit tant dans mes livres, car nous avons envie de voir ce qu'il en est ! » On fait venir alors de	On raconte que Sözdizim PS Ø Selon sözcüksel P Ø

	zalimane kıyam sonunda, memleketin dereleri kederle ve kan rengiyle akmış. Allah'ın adaleti sonucu, bu yeni şah, düşmanı Karakoyunlu Türkmen Beyinin orduları karşısında süvarisiz kaldığı için yenilip parça parça edilerek öldürülmüştür, kimse kitaplarda olduğu gibi atların kanı yerde kaldı diye dertlenmesin.(BAK-s.252)	la cour un magnifique cheval pie, mais le nouveau roi, à la vue des naseaux gros comme des cheminées, de la robe décatie par rapport aux peintures, du croupion rebondi, malodorant et malsonnant, donne l'ordre, pour son dépit, d'exterminer tous les chevaux. À la fin des quarante jours que dura cet odieux carnage, tous les fleuves du royaume débordaient de tristesse et de sang innocent. La justice de Dieu voulut alors que le jeune roi, privé de toute cavalerie, s'aventure au-devant de l'armée turcomane, et qu'il se fit tailler en pièces par le Seigneur des Moutons Noirs. Vous pouvez, dans les livres, vous en assurer: la race chevaline sait faire payer le prix du sang. (MNR-s.167)	P Ø P Ø IMP Ø PS Ø
485-498	"Bir zamanlar İsfahan'a hakim kalesinde yalnız yaşayan kitapsever, nakışsever bir padişah varmış," diye bir hikâye anlatarak cevap verdim. "Güçlü kudretli, zeki, ama acımasız bir padişahmış bu. Resimletip hazırlattığı kitaplarından ve kızından başka hiçbir şeyi sevmezmiş. Kızına öylesine ölçüsüzce düşkünmüş ki bu padişah, kızına âşık olduğunu yayan düşmanları haksız sayılmazmış. Komşu şehzadeler, şahlar, elçiler yollayıp kızını istettiler diye onlara savaş açacak kadar mağrur ve kıskançmış çünkü. Tabii ki kızına layık hiçbir koca bulamaz, kızını da üzerine kırk kilit vurduğu kırk odanın arkasında saklamış. Çünkü İsfahan'da yaygın bir inanç yüzünden, o da, başka erkekler görürse kızının güzelliğinin solacağına inanırmış. Bir gün kendi ismarladığı bir Hüsrev ile Şirin yazılıp, Herat usulleriyle nakşedilip bitince, bir söylenti yayılmış İsfahan'a: Sayfalar arasındaki kalabalık bir resimde görünen solgun güzel, kıskanç padişahın kızymış! Söylentileri işitmeden önce de bu esrarlı resimden şüphelenen padişah, bu sefer titreyen ellerle kitabın sayfalarını açınca, kızının güzelliğinin resmedildiğini hemen gözyaşlarıyla farketmiş. İddiaya göre, padişahın kırk kilit altındaki kızının kendisi değil, ama güzelliği, tıpkı can sıkıntısından bunalan hayaletler gibi, bir gece odalardan çıkıp, aynalara yansıyor, kapı altlarından ve kilit içlerinden geçip	« Il était une fois, dans la ville d'Ispahan, un souverain bibliophile, qui vivait reclus dans sa forteresse, bien loin du monde. C'était un padishah puissant, intelligent, mais fort cruel aussi. Il n'aimait que deux choses : ses grimoires et sa fille. Et le bruit répandu par les ennemis de ce despote, comme quoi il était, de sa fille tout simplement amoureux, n'avait rien d'une calomnie. En effet, son humeur chagrine, sa jalousie lui faisaient, aux princes qui la convoitaient, aux rois, aux ambassades qui osaient lui en demander la main, déclarer chaque jour la guerre. Aucun ne trouvait grâce aux yeux de ce père martial et partial, qui confinait la belle derrière quarante portes, au fond de son palais. En effet, selon une croyance commune à Ispahan, il pensait que l'éclat, la beauté de sa fille, exposés aux regards, auraient été ternis. Un jour, un exemplaire, commandité par lui, du <i>Khosrow et Shirine</i> venant d'être achevé — calligraphié et peint dans le style de Hérat —, la rumeur publique voulut que certaine beauté, dolente et pâle, sur une image de foule dans ce livre, était la fille du roi jaloux! Avant même d'en avoir eu vent, ce dernier, dont l'étrangeté de cette même image avait éveillé les soupçons, rouvrit le livre à cette page, d'une main qui tremblait, et put constater aussitôt	Il était une fois Sözdizim PC Ø IMP Ø PC Ø IMP Ø IMP Ø Selon sözcüksel PS Ø PC Ø PS Ø

	gece çalışan nakkaşlardan birinin gözüne kadar, sanki bir ışık, hiç görülmez bir duman gibi ulaşmış. Genç ve usta nakkaş gözünü hiç alamadığı bu inanılmaz güzelliği, o sırada nakşetmekte olduğu resmin bir köşesine dayanamayıp nakşetmiş. Şirin'in bir kır gezintisinde Hüsrev'in resmine bakıp ona âşık olduğu anı gösteriyormuş bu resim."(BAK-s.288)	que sa fille — il en pleurait : c'était bien elle — s'y trouvait dessinée. On raconte d'ailleurs que ce n'est pas vraiment elle, la fille, bien gardée par quarante tours de clefs, mais sa beauté, tel un fantôme, afin d'échapper à l'ennui, qui s'était insinuée, par la serrure des portes, telle une fine volute de fumée ou encore, sous les portes, par les serrures, de miroir en miroir, comme un rayon de lumière, pour gagner le regard du peintre travaillant, tout seul, au milieu de la nuit. Le jeune et talentueux artiste, devant une telle beauté, ne put, évidemment, s'empêcher de la faire jaillir, de la reproduire dans un coin de ses oeuvres. Or, c'était le moment où il représentait Shirine tombant amoureuse d'un portrait de Khosrow, pendant une promenade à travers la campagne. (MNR-s.191)	Comme PS Ø IMP Ø
499-508	Daha sonra akşam ezanı okunurken, yarı karanlıkta Saray'ın kapılarından çıktıktan sonra Şeküre'yi, çocukları, evimizi, mutlulukla düşleyerek mahalleye doğru koşar adım yürürken bu hekimler yarışması hikâyesini korkuyla hatırladım: Padişahlarının önünde yarışan iki hekimden biri, çoğu zaman pembe elbiseyle resmedileni, bir fili öldürecek kadar kuvvetli bir zehirden yeşil bir hap yapmış ve öteki hekime, lacivert kaftanlığına vermiş. O da önce zehirli hapi, arkasından da hemen yapıverdiği panzehirli lacivert bir hapi afiyetle yutmuş ve tatlı gülüşünden anlaşılacağı gibi, hiçbir şey olmamış ona. Üstelik şimdi, rakibine ölümü koklatma sırası kendine gelmiş. Ağır ağır hareket ederek, sıranın kendi hamlesinde olmasının tadım çıkararak, bahçeden pembe bir gül koparmış ve dudaklarına yaklaştırıp içine kimsenin işitemediği karanlık bir şiiri fısıldamış. Sonra, kendinden fazlasıyla emin hareketlerle, pembe elbiseli hekime bu gülü koklasın diye uzatmış. Gülün içine fısıldanan şiirin gücünden öylesine endişelenmiş ki pembe elbiseli hekim, kokusundan başka hiçbir özelliği olmayan bu gülü burnuna yaklaştırır yaklaştırmaz korkudan yıkılıp ölmüş.(BAK-s.310-311)	Plus tard, à la nuit tombante, pendant l'appel du muezzin, tandis que je rêvais, en sortant de l'enceinte du Palais, à Shékuré, aux enfants, à cette maison dans notre quartier que j'avais hâte de regagner, le souvenir de cette histoire de médecins rivaux m'a glacé le sang : L'un des deux médecins en présence — que l'on représente, traditionnellement, avec un costume rose — confectionne une pilule — verte — d'un poison assez fort pour tuer un éléphant, qu'il donne à son concurrent — celui que l'on a l'habitude de peindre avec un caftan bleu. Ce dernier absorbe, avec appétit, la pilule de poison et, juste après, un antidote de couleur bleue dont il s'est muni, en arborant un sourire qui signifie qu'il n'a rien à craindre. D'autant plus que c'est maintenant son tour de donner à son rival un avant-goût de la mort. Avec la même nonchalance, et savourant tout son plaisir, il cueille une rose rose au milieu du jardin, et la portant à ses lèvres, il récite à voix basse un noir poème maléfique à l'intérieur de la corolle. Ensuite, plein de morgue et de condescendance, il tend la rose à son rival, pour lui faire respirer. La vertu du sortilège communiquée à cette fleur	P Ø P Ø P Ø P Ø P Ø P Ø

		perturbe celui-ci au point qu'à peine il a porté à son nez cette rose, ordinaire jusque dans son parfum, il tombe raide mort. (MNR-s.206)	P Ø
509-521	Buhara'da, tâ Abdullah Han zamanından kalma bir hikâye vardır, anlatırlar. Çok kuşkucu bir hükümdar olan Özbek Hanı bir resme birden fazla nakkaşın kaleminin değmesine itiraz etmezmiş de, nakkaşlarının birbirlerinin sayfalarına bakıp karşılıklı birbirlerini taklit etmelerini hiç sevmezmiş. Çünkü çizgiyle bir suç işlendiği zaman, birbirlerini pervasızca taklit eden nakkaşlar arasında suçluyu bulmak imkânsızlaşmış. Daha önemlisi, birbirlerinden aşırın nakkaşlar, bir süre sonra kendilerini zorlayıp karanlığın içinde Allah'ın anılarını aramaktansa, yanı başındakilerin omuzu üzerinden bakıp gördüklerini tembellikle yemden çizerlermiş. Bu yüzden savaşımlardan ve zalim şahıslardan kaçıp kendisine sığınan biri güneyden, Şiraz'dan, öteki doğudan, Semerkant'tan iki büyük ustayı, Özbek Hanı sevinçle karşılamış, ama bu iki namılı hünerbaza birbirlerinin resimlerine bakmayı yasaklayıp, onlara sarayının birbirinden en uzak iki köşesinde birer küçük nakış odası vermiş. Böylece, bu iki büyük usta, tam otuz yedi yıl dört ay, Abdullah Han'dan birbirlerinin hiç göremedikleri sayfalarının ne kadar harika olduğunu, hangi hususlarda birbirlerinden ayrılıp, ne bakımlardan birbirlerine tuhaf bir şekilde benzediklerini efsane dinler gibi dinlemişler ve birbirlerinin resimlerini ölesiye merak etmişler. Özbek Hanı kaplumbağa gibi uzun bir ömür sürüp öldükten sonra, iki ihtiyar nakkaş birbirlerinin resimlerini görmek için birbirlerinin odalarına koşmuşlar. Daha sonra, bir minderin iki köşesine, kucaklarında birbirlerinin kitapları, birlikte oturup, Abdullah Han'ın efsanelerinden tanıdıkları, birbirlerinin resimlerine bakarlariken ikisi de hayal kırıklığına uğramışlar. Çünkü baktıkları resimler onlara Han'dan hikâyelerini dinledikleri resimler gibi efsanevi değil, son yıllarda gördükleri bütün resimler gibi özelliksiz, ışıksız ve bulanık gözükmüş. İki büyük üstat bu bulanıklığın nedeninin çöken	C'est une histoire du temps d'Abdullah Khan, seigneur de Bukhârâ, que l'on y raconte encore: ce souverain ouzbek était fort méfiant, et, s'il n'objectait pas au fait que plusieurs peintres participent à une même oeuvre, il détestait que ses artistes s'imitent mutuellement, en regardant chacun le travail du voisin. Car cet usage, en cas d'image répréhensible initiée par l'un d'eux, rendait impossible d'identifier avec certitude l'auteur du blasphème repris sans vergogne par les autres. Plus grave, au lieu de s'émuler les uns les autres, et de se surpasser pour scruter, au coeur des ténèbres, le grand trésor perdu des souvenirs de Dieu, les plagiaires, peu à peu, risquaient de se contenter d'aller peindre, par-dessus l'épaule du voisin, tout simplement ce qu'ils voyaient. Voilà pourquoi ce seigneur fit chère lie à deux nouveaux peintres — un de Shîrâz, l'autre de Samarcande — fuyant tous deux — l'un du Sud, l'autre de l'Est — les malheurs de la guerre et de la tyrannie, pour trouver refuge à sa cour, mais en leur proscrivant de jamais regarder chacun l'oeuvre de l'autre : il leur assigna deux petits ateliers privés aux deux extrémités de son immense palais. C'est ainsi que ces deux grands peintres, durant trente-sept ans et quatre mois, s'entendirent, chacun à son tour, louer, par la bouche d'Abdullah Khan, comme si ç'avait été une antique légende, les prouesses cachées de l'autre, les différences qui les séparaient, et leurs coïncidences : tous les deux en mouraient d'envie et de curiosité. Une fois que cet Ouzbek daigna faire passer la ligne d'arrivée à sa tortue de vie, les deux vieux peintres se précipitent chacun dans l'atelier de l'autre, pour voir leurs miniatures! Ensuite, assis tous les deux sur un bout d'un même polochon, en regardant les miniatures l'un de l'autre, en berçant sur leurs	IMP Ø IMP Ø IMP Ø PS Ø PS Ø PS Ø IMP Ø P Ø

	körlükleri olduğunu kısa bir süre sonra ikisi de bütünüyle körleştikten sonra bile anlayamamışlar da, bütün hayatları boyunca aldatıldıklarına hükmedip düşlerin resimlerden daha güzel olduğuna inanarak ölmüşler.(BAK-s.352-353)	genoux les livres où ils retrouvent les mêmes légendes affectionnées par le défunt, ils ont la déception de voir que ces images, plutôt éteintes, ordinaires et meme floues, n'ont rien à voir avec les merveilles dont le khan avait fait tant d'histoires ! Les deux vieux maîtres ne savent pas que ce flou, c'est le premier symptôme de leur cécité très-prochaine ; une fois devenus aveugles, ils persistent à attribuer ce flou au fait d'avoir été... floués par leur mécène, tout au long de leur vie. Et ils meurent persuadés que les rêves sont plus beaux que les images des livres. (MNR-s.235)	P Ø P Ø P Ø
522-523	Peygamberimiz Hazretleri'nin minarenin tepesinden her bir kolunda bir melek göğe yükselmeleri sırasında meleklerin kendisini koltukaltlarından tutuşunu Peygamberimizin yadırgayıp gıdıklanışı öyle ciddi renklerle çizilmiş ki küçük çocuklar bile bu mübarek manzarayı görüp önce inançla korkarlar, sonra kendileri de gıdıklanmış gibi hürmetle gülerlermiş, anlattılar. (BAK-s.436)	Un autre a parlé de cette image où notre Prophète, saisi en haut d'un minaret par deux anges qui lui chatouillent les aisselles, s'élève, abasourdi, vers la voûte céleste, tout cela dans des coloris si graves, si sérieux, que même des enfants, en voyant cette vision sacrée, ne riraient qu'avec dévotion de cet impromptu chatouillis. (MNR-s.289-290)	Ø IMP Ø

III (72)	YANSIMALI/ÇIKARSAMALI KANITSALLIK		
(36)	(“T, ÇÜNKÜ T’NİN İŞARETLERİNİ (SİGNES) TESPİT EDEBİLİYORUM” [T=T0] VEYA İZLERİNİ GÖREBİLİYORUM [T, T’DEN ÖNCE])		
524	Şuraya bak: akşamki sokak demeye bin tanık ister: ne o pis yağmurdan iz kalmış, ne de çatılara dek inen o kapkara gökyüzünden.(Vatandaş-s.56)	Il n'y a plus aucune trace de dette pluie sale, ...(Vatandaş-s.57)	P Ø
525-526	Yağmur dinmiş, bulutlar çekip gitmiş, kaldırım taşları pırl pırl.(Vatandaş-s.56)	La pluie s'est arrêté, les nuages sont partis, ...(Vatandaş-s.57)	PC Ø
527	Korkaklarla hastaların tünediklerini saymazsak, evler de çoktan yummuş gözlerini.(Vatandaş-s.56)	...les maison ont fermé leurs yeux depuis bien longtemp. (Vatandaş-s.57)	PC Ø

528	Çok yanlış şeyler öğretmişler sana! (Vatandaş-s.83)	Ils t'ont enseigné des choses très fausse. (Vatandas-s.88)	PC Ø
529	"Boşuna söylememişler: bir acı kahvenin kırk arşın kazığı vardır" (Vatandaş-s.95)	Ce n'est pas pour rien qu'ils ont dit: (Vatandas-s.100)	Ø
530	"Öyleyse çok da yeni bir şey söylememiş efendim" dedim alçak sesle. (Vatandaş-s.109)	, je n'ai pas pu m'empêcher de lui dire, doucement: Ce n'est pas qqch de très nouveau, Monsieur.(Vatandas-s.116)	Imp - Ø
531-532	Umutla dopdoluyum, ama nakkaşhane ile evim arasındaki solgun hayatımı yaşarken hiç farketmezmişim bunu.(BAK-s.11)	Je gardais toutes mes espérances, un trait de caractère que ma vie si terne entre l'atelier et mon foyer ne m'avait absolument pas permis de noter. (MNR-s.7)	IMP Ø PQP Ø
533	Kar, benim imzam olarak görülebilecek bütün izleri örtüp yok etmiş. (BAK-s.27)	La neige a effacé en les recouvrant toutes les traces visibles qui auraient pu être ma signature. (MNR-s.18)	PC Ø
534	Orhan'dan söz ederken "demin" diyerek şimdi yazıldığını ima etmesine rağmen, <u>belli ki</u> bir nüsvette yapılmış, çünkü dikkat <u>seziliyor</u> her satırda. (BAK-s.48)	Et malgré l'expression « tout à l'heure », à propos de la rencontre avec Orhan, qui semble vouloir dire qu'elle écrit juste après et d'un premier jet, il est clair qu'elle a fait un brouillon, on le sent à chaque ligne. (MNR-s.32)	Il est clair que Sözdizi
535-536	Naim Paşa'nın yanına girebilmesi, en azından bir kâtiplikle işe başlayabilmesi için dertlenen ve Kara'nın da bunun için pek bir şey yapmadığını, yani akılsızlık ettiğini söyleyen babam, o akşam bizi kastederek, "Gözü çok daha yukarılardaymış <u>meğer</u> fakir yeğenin," demişti. Anneme aldırmayarak, şöyle de demişti: "Sandığımızdan da akıllıymış <u>meğer</u> ." (BAK-s.52)	« Je me demande si mon neveu sans le sou ne guigne pas un peu trop haut pour lui. » Et sans plus d'égards pour ma mère, il avait dit aussi, devant elle : « Peut-être même qu'il est moins bête que je croyais. » (MNR-s.35)	Ø P Ø
537	Bir zafername için donanmanın savaşa gidişini gösterir bir tek sayfalık resim üzerinde çalışıyormuş, ama <u>belli ki</u> ayak tabanları sopalarla parçalanmış arkadaşlarının çığlıklarını duyunca seyretmeye koşmuştu. (BAK-s.72)	Dans un coin traînait une page d'un <i>Livre de Victoires</i> , où l'on voyait appareiller la flotte impériale. Son auteur, un des grands parmi les apprentis, avait sûrement accouru aux cris de ses petits camarades pour les voir se faire lacérer la plante des pieds. (MNR-s.48)	IMP Ø

538	Kara Çelebi. Çıracılık yıllarımızda bir ara aramızdaydı. Sarılıp öpüştük. Şimdi Eniştesinden bir haber mi getirmiş, diye merak ediyordum ki naksettiğim sayfalara, resimlerime bakacağını, dostluk için geldiğini ve beni Padişahımız adına bir soruyla sınavacağını söyledi: (BAK-s.75)	On s'embrasse, on se fait la bise, et je me demande à part moi s'il ne viendrait pas de la part de son Oncle, mais il déclare que c'est pour voir mes oeuvres, regarder mes dessins, une visite d'amitié quoi, et surtout qu'il a une question à me soumettre, de la part de notre Sultan, un genre d'épreuve. (MNR-s.50)	Conditionnel Morp
539	Çünkü senin yüzünü görebilmek mutluluğu bana yeter. ("Burasını Nizami'den araklamış" diye araya girdi öfkeyle.) (BAK-s.98)	<i>Car c'est un bonheur suffisant de pouvoir contempler ta figure.</i> (« Mais ça, c'est piqué à Nizâmî! »s'est indigné Hassan, tout fort.) (MNR-s.66)	P Ø
540	"Melek misin ki sen yanına yaklaşmak korkunç olsun," dedi. "İbni Zerhani'den çalmış o sözü. Ben daha iyi yazarım." (BAK-s.99)	"Es-tu ange, que j'ai peur d'approcher quand tu te manifestes ?" Encore un vers qu'il est allé faucher quelque part: Ibn Zirhânî, a dit Hassan. (MNR-s.66)	PC – Ø
541-542	Allahım, sen bu inanılmaz gücü hepimize vermişsin, ama kullanmayalım diye korkutmuşsun da bizi. (BAK-s.117)	Mon Dieu, tu nous a octroyé cette puissance incroyable, et inspiré, en même temps, la peur d'en faire usage... (MNR-s.80)	PC Ø PC ØØ
543-544	Üç: Zavallı Zarif Efendi'nin söyledikleri doğruymuş: Onu boşu boşuna öldürmüşüm. (BAK-s.143)	Trois: ce que le malheureux Monsieur Délicat disait sur l'Oncle est vrai : je l'ai donc tué sans bonne raison. (MNR-s.97)	Donc Leksi
545	"Üşümüştün sen canım," dedim. (BAK-s.162)	Oh, tu as eu froid, mon chéri. (MNR-s.110)	PC Ø
546	Ohh ne güzelmiş kırmızı olmak! (BAK-s.215)	Quelle extase d'être le Rouge! (MNR-s.143)	Ø
547-548	Dün gece sen beni burada şerefsizce sıkıştırmaya çalışırken, birisi, iblisin teki, boş evimize girmiş ve babamı öldürmüş." (BAK-s.218)	Hier soir, au moment précis où tu cherchais à en user si indignement avec moi, quelqu'un, quelque démon sans doute, est entré chez nous et l'a assassiné. » (MNR-s.145)	PC Ø PC Ø
549	"Evimizi didik didik etmiş, pek çok şeyi kırmış, <u>belli ki</u> öfke ve nefretle hareket etmiş. İşini bitirdiğini, bundan sonra bu iblisin köşesinde huzurla oturacağını sanmıyorum hiç. Babamın kitabının son resmini çalmış. (BAK-s.218)	« La maison est sens dessus dessous, beaucoup de choses sont cassées, on voit que quelqu'un s'est acharné de toute sa rage. Je ne pense d'ailleurs pas que ce démon ait fini son ouvrage, et qu'il reste tranquille maintenant dans son coin. Il a dérobé la dernière miniature du	P Ø On voit que sözdizi PC Ø

		livre de mon père. (MNR-s.145)	
550	Ne kadar zaman geçmişti bilmiyorum; ---berberin mahir parmakları ve küçük dükkânı tatlı tatlı ısıtan mangalın sıcaklığı ile erimiş, ---(BAK-s.230)	Je ne sais pas trop combien de temps j'ai pu passer dans la douce chaleur du brasero, qui semblait se répandre non seulement à travers la pièce, mais jusque dans les doigts experts de mon barbier. (MNR-s.154)	Semblait Sözdizi
551-552	"Ben demin baktım," dedi Hayriye. "Deden öyle bir sancılı, öyle bir sıkıntılı ki içine kötü ruhlar iyice yerleşmiş; hastalığın ateşi her yerini sarmış. (BAK-s.238)	Ton grand-père est très malade, il ne va pas bien du tout; la fièvre est dans lui, les mauvais djinns s'en sont emparés. (MNR-s.159)	P Ø PC Ø
553	"Dedem <u>buz gibi</u> ," diye haykırdı. "Dedem ölmüş." (BAK-s.245)	« Mon pépé est tout gelé ! Mon pépé est mort ! » (MNR-s.163)	PC Ø
554-555	Farkına bile varmamışım: Gözlerimden yaşlar akmaya başlamış.(BAK-s.283)	C'est venu sans que je me rende compte: les larmes coulaient de mes yeux.(MNR-s.188)	Subj Ø Imp Ø
556	Son olarak bir aşk hikâyesi anlatacaktım, geç olmuş. (BAK-s.331)	Je m'apprêtais à raconter une histoire d'amour pour finir, mais il commence à se faire tard: (MNR-s.221)	P Ø
557	<u>Meğer</u> dışardaki manzara daha da bozulmuş. (BAK-s.350)	Il faut croire que ça gâche un peu le paysage extérieur, aussi, (MNR-s.233)	Il faut croire que Sözdizi
558	"O ucuz resimlerden, taklitlerden, aruzsuz, kafiyesiz kabaca söylenmiş. (BAK-s.406)	Et, oui, j'ai honte d'avoir pris plaisir à ces imitations, à regarder ces images, à écouter les récits du chien, de l'argent et du Diable, racontés sans rime ni prosodie. (MNR-s.271)	Ø
559	Yağmur tekkenin damında hâlâ kederle tıptırdarken, bir aşağı bir yukarı yürüyordum ki şöyle deyivermişim. (BAK-s.437)	La pluie continuait à tambouriner sur la toiture du couvent, et je marchais de long en large, quand j'ai dit, brusquement: (MNR-s.290)	PC Ø

(36)	USA (AKIL/MANTIK) DAYALI :”T, ÇÜNKÜ Q’YÜ BİLİYORUM VE Q’NÜN T’YE YOL AÇTIĞINI BİLİYORUM”.		
560	“Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler! Söyleyen kıyak söylemiş!(Vatandaş-s.73)	Celui qui l'a dit il l'a bien dit! (Vatandas-s.76)	Ø
561	Ama ne yapalım, sizlerden önce kendimi ve çocuklarımı düşünmek zorundayım. Dünya böyle kurulmuş.(Vatandaş-s.111)	Que faire, avant de penser à vous, je dois d'abord penser à moi et à mes enfant. Le monde a été crée ainsi. (Vatandas-s.118)	PC Ø
562	Mutluydum, mutluymuşum; şimdi anlıyorum: Padişahımızın	J'étais heureux, du moins je crois : c'est maintenant que je le	IMP Ø

	nakkaşhanesinde en iyi tezhipleri ben yapardım ve ustalığı bana yaklaşılabilecek başka bir müzehhip de yoktu.(BAK-s.s.9)	comprends ; dans l'atelier de peinture de notre Sultan, c'est moi qui faisais les plus belles enluminures, et je dirais même qu'il n'y avait pas d'enlumineur dont le talent approchât le mien. (MNR-s.6)	
563	"Bilmiyorum bu doğru mu?" dedi. "Bizim de sorumluluklarımız, irademiz var. Ben Allah hariç kimseden korkmuyorum. O da bize, iyiyle kötüyü ayırdedelim diye bir akıl vermiş." (BAK-s.28)	Il nous a donné l'intelligence pour que nous distinguions le bien du mal. » (MNR-s.19)	PC Ø
564	Ama gözlerine düşen bir gölgeden anlıyorum ki, ikimizi de korkutan o bahsedilmesi zor mesele hâlâ bitmemiş. (BAK-s.33)	Mais à une ombre qui passe dans son regard, je comprends que le difficile problème qu'il n'aborde pas et qui nous effraie tous les deux n'est pas près d'être résolu. (MNR-s.22)	P Ø
565	"Ama bu yapılabiliyormuş, iki yıl önce Padişahımızın elçisi olarak bir kere daha Venedik'e gitmişim. (BAK-s.35)	« Inimaginable, ou du moins je le croyais, ai-je ajouté comme à regret. Mais réalisable, oui. Il y a deux ans je suis retourné à Venise comme ambassadeur de la Porte. (MNR-s.23)	Ø
566	Ama anladım ki Şeküre'nin mektubu Hasan'a değil, bir başkasıymış. (BAK-s.46)	J'ai donc fini par comprendre que la lettre n'était pas pour Hassan, mais pour un autre.(MNR-s.31)	Donc Leksik
567	İnsanların bir resme bakıp âşık olabileceklerini sanmak yalanmış. (BAK-s.47)	Les gens qui croient qu'on peut tomber amoureux en regardant une image se trompent. (MNR-s.32)	P Ø
568	Hiç hesaplarımda yokken, içimden geliverdiği için, Laleli'deki Baharatçılar Çarşısı'na saptım, tarçın, safran, biber kokuları, arasında kendime gelirim sanıyordum, ama yanılmışım. (BAK-s.100)	Sans intention particulière, comme ça, j'ai choisi de passer par le marché aux Épices de l'avenue des Tulipes. Je pensais que les odeurs de cannelle, de safran et de poivre me requinqueraient; mais j'ai été déçue. (MNR-s.67)	PC Ø
569	O geceden: "Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep" mısraı kalmış aklımda. (BAK-s.115)	De cette soirée, j'ai retenu un vers : « Je ne suis plus que toi, tu es tout ce qui était moi. » (MNR-s.78)	PC Ø
570	Bu doğruysa, onu boşu boşuna öldürmemişim demektir ve yaptığı kitapta gizleyeceği bir şey olmayan Enişte beni evine çağıracaktır. (BAK-	Mais la part plus prudente et plus droite de mon esprit (la droiture n'est-elle pas d'ailleurs, en général, le fait des esprits timorés ?) me disait que le salopard que	PQP Ø

	s.144)	j'avais tué ne m'avait raconté, sur l'Oncle, que des calomnies, qui justifiaient bien assez de l'envoyer crever au fond d'un puits, et que, par conséquent, l'Oncle n'ayant rien à me cacher, il n'allait pas tarder à me rappeler chez lui. (MNR-s.97)	
571	Daha Kara Efendi çıkmamıştı tabii, heyecandan yanılmışım. (BAK-s.168)	Le Noir n'était pas encore parti, évidemment. J'avais dû me tromper, à cause de l'émotion (MNR-s.114)	J'avais dû Morp
572	Tezhiplerini yaptırmak için kendine bir sefili seçmişsin. (BAK-s.192-193)	Vous avez vraiment choisi un bien vil personnage pour faire vos enluminures. (MNR-s.128)	PC Ø
573	Şimdi biliyorum: Kendimin bile gerçekleştirebileceklerine zor inanabildiğim şeylere, küçükken sersemliğini bildiğim Kara'yı ancak bu edayla ikna edebileceğimi seziyormuşum meğer. (BAK-s.221)	Maintenant, je sais: toutes ces conditions dont j'avais moi même peine à croire qu'elles puissent se réaliser, je sentais qu je ne pouvais que par ce ton d'assurance persuader Le Noir — dont, plus jeune, j'avais pu juger du caractère empoté — de s'y atteler. (MNR-s.147)	PC Ø
574	Resimlere bakarken dalmışım. (BAK-s.239)	Tandis que j'étais absorbée par ces images, je compris, à l'odeur des cheveux d'Orhan qui me chatouillaient le nez, que lui aussi contemplait ce Rouge étrange et fascinant. (MNR-s.160)	PQP Ø
575	Şevket uyuduktan sonra, aslında ikinci evliliğimin düğün gecesinde oğullarımla koyun koyuna uyuyakalmanın ne mutluluk olduğunu üstelik de içerde, yakışıklı, akıllı ve istekli bir koca da vardı düşünüyordum: Bu düşünceyle de uyuyakalmışım, ama uykum huzurlu değildi. (BAK-s.242)	Je pensais, en effet, quand il a été endormi: Quel bonheur de s'endormir, la nuit de son second mariage, en tenant ses deux petits serrés contre soi — avec, tout pres de nous maintenant, un beau mari très intelligent, passionné et plein d'attentions; c'est avec ces pensées que j'ai dû m'assoupir, mais mon premier sommeil est resté troublé ; (MNR-s.162)	Devoir Morp
576	Cenazede bir bit yeniği hissetmişim zaten. Acaba nasıl öldürülmüş? (BAK-s.270)	Quand même, à son enterrement, je m'étais fort gratté la tête: comment diable était-il mort? (MNR-s.179)	PQP Ø
577	"Ohh, fıstıklı irmik helvası," dedim bir küçük parça attım ağzıma: "Turunç da koymuşlar." (BAK-s.278)	« Oh, du nougat avec des pistaches, m'exclamaient-je en prenant une petite bouchée. Et ils ont mis de l'écorce d'orange, aussi! » (MNR-s.185)	PC Ø
578	Kayınpederini yeni gömmüş, yeni	Le Noir! Il avait l'air fier et	PR Ø

	damat, kibirinden anlıyordum, çok memnundu hayatından. (BAK-s.278)	content d'un jeune marié qui vient d'enterrer son beau-père.(186)	
579	Allah'ın yollaması değil, iki gün önce Şeküre'nin kafasından aşağı döktüğüm akçelerden biri olduğunu, çocukların onu kapamadığını söyleyen içimdeki acımasız ses haklıymış. (BAK-s.283)	Une voix intérieure me disait, sans pitié, que la pièce que j'avais en poche, loin d'être semée par Dieu, était une de celles que j'avais moi-même, deux jours avant, répandues sur la tête de Shékuré, et que les enfants de la noce avaient manqué de ramasser.(188)	IMP Ø
580	---Venedikli Doç, nakkaşları bizim gibi görüp resmetmeye başladığına göre, Osmanlı bize benzemeye başlamış, desin. (BAK-s.303)	de façon que le Doge, en voyant celui-ci, fasse cette réflexion : "Ces peintres ottomans finissent par voir comme nous, et par peindre comme nos peintres; oui, les Ottomans s'avèrent nous ressembler fort", (MNR-s.201)	P Ø
581	Ne kadar çabuk ve güle oynaya çizivermiş! (BAK-s.315)	Que j'avais fait cela bien vite, et comme en me jouant! (MNR-s.210)	PQP Ø
582	"Asırlar boyunca binlerce nakkaş hep aynı resimleri gizlice usulca yaparak şimdi anlıyorum ki, âlemin gizlice usulca başka bir âleme dönüşmesini resmetmişler." (BAK-s.347)	« Je commence à me dire que ces milliers de peintres qui reproduisent, depuis des siècles, les mêmes sujets ont peint, de proche en proche, imperceptiblement, la lente et secrète transformation du monde ancien en celui d'aujourd'hui. » (MNR-s.232)	PC Ø
583	"Ama burnu aynı. Âlemi Çinlilerin gördüğü gibi görmeye çalışmış nakkaş." (BAK-s.371)	« Comme vous voyez, ce cheval n'est pas dans le même style, assurément, que celui pour le livre de mon Oncle, mais il a des naseaux identiques, même si ce peintre était habitué à voir la réalité à la façon chinoise. » (MNR-s.247)	PQP Ø
584	"Nedime usulünüz hakikaten umduğunuz gibi sonuç verdi. Her nakkaşın bir de gizli imzası varmış." (BAK-s.376)	votre "méthode de la suivante" nous conduit droit à la conclusion, puisque chaque peintre a sûrement une signature secrète. (MNR-s.250)	P Ø
585	Tam tersi, Allah'ın hatıralarından çıktıklarını ima ediyorlar. Bunun için orada, o resmin içinde zaman durmuş. (BAK-s.382)	au contraire, ils font bien valoir qu'ils arrivent tout droit de la mémoire de Dieu, et que, pour cette même raison, le temps, dans ce tableau, se doit de s'arrêter. (MNR-s.254)	se doit Morp
586-587	Aklı karışık karın, babasının	Si tu veux mon avis, elle est un	PS Ø

	öldürülmesinden iki gün sonra, hem katil korkusu, hem Hasan'ın tehditleri, hem de senin hiç haber vermeden yok olman üzerine, aynı evde korkularla bir ikinci gece geçiremeyeceğini anladığı için dönmüş, bana sorarsan. Babasının katlinde senin parmağın olduğunu da söylemişler ona... (BAK-s.391-392)	peu perdue. Elle est venue se réfugier ici deux jours après que son père est mort, parce qu'elle a peur de l'assassin, que Hassan l'a menacée, et que, toi, par-dessus le marché, tu disparaissais sans rien dire. Elle ne s'est pas sentie capable de passer une deuxième nuit toute seule avec toutes ses frayeurs... et puis je crois qu'on lui a dit que tu avais trempé dans l'assassinat de son père... (MNR-s.260)	PC Ø
588	"Çaresiz kalmışsın, elbette bir yere sığınacaksın.(BAK-s.393)	---,tu n'avais pas le choix. Il te fallait bien un endroit où aller. (MNR-s.262)	PC Ø
589	Üstat Osman hepimizin babası, üstadıydı; her şeyi ondan öğrenmişük! (BAK-s.420)	Maître Osman était notre père, notre maître à tous, certes ; nous avons tout appris de lui. (MNR-s.280)	PQP Ø
590	Bu alçak katil yüzünden bizlerin başka seferler de aranacağımızı düşündüm, ki haklıymışım da. (BAK-s.428)	Je me suis dit qu'ils ne manqueraient pas de revenir, sous prétexte de cet assassin, et j'avais raison. (MNR-s.285)	PC Ø
591-593	Hak etmediğim şefkat kalbimi yumuşattığı için diyecektim, değilmiş. Onu öldürüp attığım kuyunun dibine gövdesi vurunca çıkan sesi yeniden işittim diyecektim, değilmiş. Katil olmadan önce ne de mutluydum, herkes gibiydim, bunu hatırladığım için diyecektim, değilmiş. (BAK-s.446)	Je vous dirais bien que c'était de voir que je méritais encore leur compassion, mais ce ne serait pas vrai; je pourrais aussi dire que j'ai entendu à nouveau le bruit sourd du corps de ma victime s'écrasant au fond du puits, mais ce n'était pas cela non plus; ou bien, encore, que c'était le souvenir d'avant de devenir un assassin: combien j'avais été heureux, comme tout le monde. (MNR-s.296)	Cond Yapis PC Ø
594	Ona ihanet etmekle hata etmişiz kardeşlerim." (BAK-s.447)	Ah, mes frères, en lui faisant faux bond, nous avons commis une grave erreur. » (MNR-s.296)	PC Ø
595	Demek ölüm dedikleri buymuş. (BAK-s.456)	C'est donc cela, mourir. (MNR-s.301)	P Ø donc Sözcüksel